

GROEN LINKS

**HET GROENE
GOLF CONGRES
CONGRESKRANT
19 DEC 2020
LIVE VANUIT AHOY
TE VOLGEN VIA
YOUTUBE EN
GROENLINKS.NL**

INHOUD

PRAKTISCHE INFORMATIE	3
ORDE VAN HET CONGRES	5
AGENDA VAN HET CONGRES	9
VERANTWOORDING INTERNE KANDIDATENCOMMISSIE	10
VOORDRACHT KANDIDATEN PARTIJBESTUUR	12
VOORDRACHT KANDIDATEN TOEZICHTRAAD	15
VOORDRACHT KANDIDATEN REFERENDUMCOMMISSIE	17
VERANTWOORDING PROGRAMMACOMMISSIE TWEEDE KAMER	18
VERANTWOORDING TWEEDE KAMER FRACTIE	20
VERANTWOORDING EERSTE KAMER FRACTIE	25
VERANTWOORDING FRACTIE EUROPEES PARLEMENT	28
VERANTWOORDING PARTIJBESTUUR	36
VERANTWOORDING TOEZICHTRAAD	42
VERANTWOORDING EGP	46
VERANTWOORDING KANIDATENCOMMISSIE TWEEDE KAMER	49
GOEDKEUREN JAARREKENING 2019	51
AMENDEMENTEN TI JD VOOR NIEUW REALISME	52

PRAKTISCHE INFORMATIE

40^E GROENLINKS CONGRES / 19 DECEMBER 2020 / START LIVESTREAM: 9.30 UUR
DE LIVESTREAM IS TE VOLGEN VIA DE WEBSITE VAN GROENLINKS EN VIA DE YOUTUBE
PAGINA VAN GROENLINKS.

VERSIE 2 VAN DE CONGRESKRANT

In de eerste versie van de congreskrant (gepubliceerd op 5 december) zijn enkele fouten gesloten. Onze excuses hiervoor. In deze nieuwe versie zijn correcties aangebracht bij amendementen: 14, 15, 30, 63, 109, 110.1, 138, 260 en 346.

ORGANISATIE CONGRES

Het congres is georganiseerd door het partijbestuur, en de orde van het congres is de verantwoordelijkheid van het congrespresidium. De leden van het presidium zijn: Jaap van der Heijden (voorzitter), Coos Hoebe, Jessica Kips, Gijs van der Kroef, Rik van der Laan, Prescillia van Noort, Nienke van Renssen, Willemijn Ruberg en Jaco van der Veen.

LIVESTREAM

De livestream is te volgen via de website www.groenlinks.nl en via *Youtube*. Op onze site kun je je aanmelden voor een reminder, je krijgt dan vlak voor we beginnen een mailtje met een link naar de livestream.

CONGRESTOEGANKELIJKHEID

Het congres is ook te volgen met een gebarentolk en schrijftolk. Deze livestream staat ook op de website (www.groenlinks.nl). Heb je nog vragen over het gebruik van de gebaren- en schrijftolk of wil je meer weten over deze techniek, stuur dan een mailtje naar vragen@groenlinks.nl.

Is er nog iets anders (bijvoorbeeld een extra tool) dat jij nodig hebt om mee te kunnen doen aan dit congres, laat het ons dan vooral weten! Dit kan ook via vragen@groenlinks.nl.

HOE GAAT ZO'N DIGITAAL CONGRES IN Z'N WERK?

Het digitale congres is een livestream waar het stemmen over amendementen bij het verkiezingsprogramma deel van uitmaakt. Stemmen gaat via een stemtool. Stemmen kan via een smartphone of op een computer.

MOET IK ME INSCHRIJVEN?

Je hoeft je voor dit congres niet in te schrijven. Iedereen kan de livestream bekijken en alle stemgerechtigde leden kunnen stemmen. Op 16 december ontvangen leden hun inlogcode voor de stemtool.

HEB IK STEMRECHT?

Je hebt stemrecht als je op 19 december minimaal drie maanden lid bent van GroenLinks en als je contributie betaald is.

IK WIL ME GRAAG GOED VOORBEREIDEN OP HET CONGRES. TIPS?

- Je hebt een internetverbinding en een smartphone of laptop nodig.
- In deze congreskrant staat beschreven waar we over stemmen en hoe het stemmen in zijn werk gaat.
- Aanvullende informatie (bijvoorbeeld over de moties) publiceren we op 18 december in de dagkrant.
- Op onze website vind je ook een stemformulier. Op dit formulier kun je aankruisen wat je wilt stemmen, zodat je tijdens het congres een geheugensteuntje hebt. (Dit stemformulier is geen officieel document, alleen een handig hulpmiddel om thuis bij de hand te houden.)
- Op 16 december ontvang je een mail met de inlogcode voor de stemtool. Die inlogcode is pas op 19 december bruikbaar.

VOORBEREIDINGSAVONDEN

In de aanloop naar het verkiezingscongres organiseren we ook een aantal voorbereidingsavonden. Deze avonden vinden plaats in de week voor het congres via Zoom Webinar. Tijdens deze avonden is er ruimte voor gesprek over een aantal amendementen waarover tijdens het verkiezingscongres gestemd zal worden. Per onderwerp houden we een kort debat, waarbij een aantal indieners van de amendementen het gesprek zullen aangaan met de programma-commissie. Via de Q&A kunnen leden vragen indienen. Daarnaast is er ruimte voor de verantwoordingen van het Partijbestuur, de Tweede Kamerfractie en de fractie van het Europees Parlement. Het is ook mogelijk om tijdens de avond vragen te stellen, maar je kunt je vraag ook van tevoren al indienen. Dit kan door een mail te sturen naar congres@groenlinks.nl. Meer informatie en de precieze amendementen waarover we in debat gaan zullen later bekend worden gemaakt. Houd de ledenmail hiervoor in de gaten!

LAATSTE INFORMATIE

Je kunt de dagkrant vanaf 18 december downloaden via de website.

ORDE VAN HET CONGRES

HET CONGRESPRESIDIUM HEET JE HARTELIJK WELKOM ALS DEELNEMER AAN HET GROENLINKS-CONGRES OP 19 DECEMBER 2020. DIT IS EEN DIGITAAL CONGRES. HIERDOOR GAAT VEEL NET IETS ANDERS DAN JE WELLICHT GEWEND BENT. EEN BELANGRIJK VERSCHIL MET EERDERE, FYSIEKE CONGRESSEN IS, DAT JE JE NIET VAN TEVOREN HOEFT AAN TE MELDEN. IEDEREEN KAN DE LIVESTREAM BEKIJKEN EN ALLE STEMGERECHTIGDE LEDEN KUNNEN STEMMEN. OP 16 DECEMBER ONTVANGEN STEMGERECHTIGDE LEDEN EEN E-MAIL HUN INLOGCODE VOOR DE STEMTOOL. IN DEZE E-MAIL STAAT OOK UITGELEGD HOE HET STEMMEN GAAT.

Hieronder vind je de spelregels voor dit congres. Deze vloeien zo goed mogelijk voort uit bepalingen in de statuten en het huishoudelijk reglement (HR) van GroenLinks. Lees deze spelregels goed door, ook als je een doorgewinterde congresstijger bent. Bij dit digitale congres zijn sommige regels namelijk anders dan op fysieke congressen. Zie voor ICT-gerelateerde vragen het hoofdstuk 'Praktische informatie' in deze congreskrant.

A. LEIDING VAN HET CONGRES

De leiding van het congres is in handen van de dagvoorzitters Rosalie Smit en Axel Boomgaars. Zij loodsen ons door de agenda en spreken uit welke besluiten het congres neemt.

Het congrespresidium is verantwoordelijk voor een ordelijk verloop van het congres. Vóór, tijdens en na het congres is het presidium bereikbaar via: congrespresidium2020@groenlinks.nl. Als je bij een agendapunt wilt spreken, moet je je altijd eerst bij ons melden, via genoemd mailadres. Er zal ook een telefoonnummer zijn van het congrespresidium, dit nummer wordt in de dagkrant bekend gemaakt. Ook kun je bij het congrespresidium terecht met vragen, opmerkingen of klachten

over de gang van zaken. Meld in je e-mail ook je telefoonnummer.

Voor ICT gerelateerde vragen zal er een aparte helpdesk zijn. Als er voorafgaande aan het congres al vragen en/of opmerkingen zijn kun je contact opnemen met het presidium.

B. ORDEVOORSTELLEN

Als congresdeelnemer kun je ordevoorstellen doen, als je een belangrijke wijziging wilt aanbrengen in de voorgestelde vergaderorde. Doe dit per e-mail het liefst ruim voor aanvang van het congres. Je kunt voorstellen mailen naar congrespresidium2020@groenlinks.nl. Ook tijdens het congres kun je nog een ordevoorstel indienen. Meld in je e-mail ook je telefoonnummer.

Het congrespresidium beslist of een ordevoorstel wel of niet in stemming wordt gebracht. Voorstellen die in strijd zijn met de wet, de statuten en/of het huishoudelijk reglement, voorstellen die beogen een eerdere stemming opnieuw te doen of die agendapunten willen afvoeren wegens vermeend onvoldoende voorbereidingsmogelijkheden worden niet toegelaten.

Over toegelaten ordevoorstellen stemt het congres onmiddellijk, tenzij op dat moment al een stemming gaande is.

C. SPREKEN OP HET CONGRES

Bij de meeste agendapunten hebben congresdeelnemers spreekrecht. Voor uitoefening van het spreekrecht gelden de volgende regels.

TIJDIG AANMELDEN

Als spreker moet je je aanmelden.

Als je op het congres wilt spreken of als je een vraag wilt stellen over een van de agendapunten, moet je je vóór aanvang van het congres melden bij het congrespresidium (behalve voor ordevoorstellen en actuele moties).

Vermeld in je e-mail duidelijk op welk agendapunt je je mail betrekking heeft, wat je vraag is en aan wie je de vraag stelt en geef je volledige naam en telefoonnummer door. Hieronder vind je een overzicht van de deadlines om je te melden als spreker of om een vraag te stellen.

- > De inschrijving voor alle agendapunten sluit dus al vóór de opening van het congres!

OVERZICHT TERMIJNEN

- > Indienen moties
woensdag 9 december 2020, 09.29 uur
- > Spreken bij categorie 3 amendement
(geen indiener)
zondag 13 december 2020, 23.59 uur
- > Spreken bij moties (geen indiener)
zaterdag 19 december, 08.00 uur
- > Indienen actuele moties
zaterdag 19 december 2020, 11.29 uur
- > Indienen ordevoorstel doorlopend,
bij voorkeur zo spoedig mogelijk
- > Overige agendapunten
Vragen voor 13 december 2020, 23.59 uur

ONDERSTEUNINGSVERKLARINGEN MOTIES EN AMENDEMENTEN

Als je géén indiener bent, maar wel wilt spreken over moties of over amendementen in categorie drie heb je ondersteuningsverklaringen nodig. Minimaal vijftientig leden moeten aangeven dat ze je verzoek om te spreken ondersteunen. Het congrespresidium zal dit controleren. Elk lid kan in totaal van het congres één spreker ondersteunen. Meld in je e-mail ook je telefoonnummer.

SPREEKTijd

Het congrespresidium beslist hoeveel spreek-tijd elke spreker krijgt. Minimaal 25 ondersteuningsverklaringen zijn nodig om te spreken, echter meer dan 25 ondersteuningsverklaringen (of een veelvoud daarvan) leveren geen extra spreek-tijd op. Hierbij houden we rekening met de totaal beschikbare tijd per agendapunt en het aantal sprekers. Houd hierbij rekening dat de spreek-tijd kort is. Deze wordt in principe voor het agendapunt aan de orde is per e-mail meegedeeld. De voorzitter herhaalt je spreek-tijd.

D. STEMMINGEN

Stemrecht is voorbehouden aan leden die deelnemen aan het online congres, die op 19 december 2020 minstens drie maanden lid zijn van GroenLinks en die hun contributie hebben betaald. Besluiten worden genomen bij gewone meerderheid van de uitgebrachte stemmen. Onthoudingen tellen niet mee in de uitslag. Stemmen gaat via een stemtool. Stemmen kan via je computer of smartphone. In de e-mail van 16 december met daarin je inlogcode staat ook de uitleg hoe het stemmen werkt.

Je kunt alleen stemmen tijdens het congres op het moment dat het betreffende agendapunt behandeld wordt. Achteraf stemmen is dus niet mogelijk.

VASTSTELLING VAN UITSLAGEN

Het congrespresidium stelt de uitslagen van stemmingen vast en de congresvoorzitter deelt deze mee aan het congres. Bezwaren tegen de uitslagen kun je mailen naar het congrespresidium. Stuur de kern van je bezwaar met een onderbouwing uiterlijk zaterdag 19 december 18.30 uur naar het presidium.

E. MOTIES

De deadline voor het inleveren van moties is woensdag 9 december, 09.29 uur. De indieners van de moties kunnen hun motie kort toelichten. Een motie moet minimaal door 25 leden zijn ondertekend. Andere leden dan de indieners kunnen spreektijd krijgen als ze tijdig (d.w.z. 19 december voor 08.00 uur) minimaal vijftwintig ondersteuningsverklaringen inleveren. De exacte spreektijd wordt op het congres bekendgemaakt. Zie verder het kopje 'C. Spreken op het congres'.

F. ACTUELE MOTIES

Tot 19 december 2020, 11.29 uur kunnen actuele moties worden ingediend via congrespresidium2020@groenlinks.nl. Voor een actuele motie gelden dezelfde vereisten als voor een reguliere motie. Zo moet een actuele motie door minimaal 25 leden zijn ondertekend. Actuele moties worden alleen in behandeling genomen als zij gaan over onderwerpen die pas ná 9 december 2020, 09.29 uur bekend zijn geworden. Bovendien moet de motie een spoedeisend karakter hebben. Het congrespresidium bepaalt of de actuele motie in stemming wordt gebracht. Tegen deze beslissing is geen bezwaar of beroep mogelijk. Omdat het een digitaal congres is, kunnen derden (niet zijnde indieners) in principe niet spreken over een actuele motie.

G. VERKIEZING TOEZICHTSRAAD

In deze congreskrant kun je lezen wie kandidaat is voor welke functie. Voor deze commissie worden evenveel kandidaten voorgedragen als er vacante plaatsen zijn. Conform artikel 19 van het HR stemt het congres over de voordracht als geheel (en niet per kandidaat).

H. VERKIEZING LEDEN PARTIJBESTUUR

In het advies van de kandidatencommissie in deze congreskrant staat bij de kandidaten aangegeven voor welke portefeuille zij beschikbaar zijn. Er zijn twee functies vacant in het bestuur. Bij één functie draagt de kandidatencommissie twee kandidaten voor. Voor elke post hebben meerdere kandidaten zich beschikbaar gesteld

De leden van het partijbestuur worden per functie verkozen. De kandidaat met de meeste stemmen wordt verkozen, tenzij het aantal stemmen op 'geen der kandidaten' meer is dan vijftig procent. In dat laatste geval blijft de functie onvervuld.

I. OVERIGE AGENDAPUNTEN

Een vraag stellen over/aan...

- Kandidaten voor het partijbestuur
- Verantwoording 2019 Eerste Kamerfractie
- Verantwoording 2019 Toezichtraad
- Verantwoording 2019 EGP delegatie
- Verantwoording van de programma-commissie
- Verantwoording interne kandidatencommissie
- Verantwoording kandidatencommissie Tweede Kamer
- Jaarrekening 2019

... kan door je vraag uiterlijk zondag 13 december 23.59 uur te mailen naar het congrespresidium. De ingestuurde vragen

en de antwoorden worden voorafgaand aan het congres online gepubliceerd.

De fractie van de Tweede Kamer, de fractie van het Europees parlement en het Partijbestuur leggen verantwoording af over 2019 in een ledengesprek via Zoom, op 15 december. De exacte tijd van het gesprek wordt via email met de leden gedeeld.

J. AMENDEMENTEN

Het leeuwendeel van het congres gaat over de behandeling van de ingediende amendementen op het verkiezingsprogramma voor de Tweede Kamerverkiezingen van 2021. We raden aan om de amendementen van te voren door te nemen want tijdens het congres is daar geen tijd voor. Het bestuur heeft alle amendementen voorzien van een advies. Het presidium heeft deze amendementen conform artikel 4 van het huishoudelijk reglement ingedeeld in drie categorieën.

CATEGORIE 3: amendementen die beogen wezenlijke veranderingen aan te brengen in het voorliggende congresstuk;

CATEGORIE 2: amendementen die wel op verschillen duiden, maar niet leiden tot herziening op hoofdpunten van het voorliggende congresstuk;

CATEGORIE 1: amendementen van ondergeschikte betekenis.

De amendementen in categorie 1 worden niet behandeld op het congres. Evenmin wordt er over gestemd. Bij amendementen in categorie 2 die het bestuur adviseert niet over te nemen, kunnen indieners hun amendement mondeling toelichten. Het bestuur reageert vervolgens.

Bij amendementen in categorie 3 geven indieners en eventueel het bestuur een toelichting. Bij categorie 3 amendementen

mogen ook andere congresdeelnemers spreken. Sprekers (niet zijnde de indieners), over amendementen in categorie 3 moeten zich uiterlijk zondag 13 december 23.59 uur melden bij het presidium via het mailadres congrespresidium2020@groenlinks.nl, met vijftientig ondersteuningsverklaringen. Voor het overige gelden dezelfde regels als uiteengezet in het kopje C. 'Spreken op het congres'.

Mocht je nog vragen hebben schroom dan vooral niet om ons te benaderen via congrespresidium2020@groenlinks.nl. We wensen je veel plezier op het congres!

Het congrespresidium

AGENDA

- 09:30** WELKOM, UITLEG VAN DE DAG, TESTSTEMMING
- 09:40** VASTSTELLEN ORDE VAN HET CONGRES
- 09:45** JAARREKENING 2019, VERANTWOORDINGEN
- 09:50** REFERENDUMCOMMISSIE
- 09:55** PARTIJBESTUUR EN TOEZICHTRAAD
- 10:10** MOTIES
- 10:35** SPEECH SABINE SCHARWACHTER, DWARS
- 10:40** AMENDEREN HOOFDSTUK 1 'WE PAKKEN DE KLIMAATCRISIS AAN'
- 12:30** LUNCHPAUZE
- 13.00** AMENDEREN HOOFDSTUK 2 'WE VERSTERKEN ONZE PUBLIEKE SECTOR'
- 14:00** AMENDEREN HOOFDSTUK 3 'WE DELEN WERK EN INKOMEN EERLIJK'
- 14:30** INTERVIEW MET KATINKA EIKELENBOOM
- 14:40** AMENDEREN HOOFDSTUK 4 'WE BOUWEN AAN ÉÉN SAMENLEVING'
- 16:10** AMENDEREN HOOFDSTUK 5 'WE STAAN VOOR INTERNATIONALE SOLDA-
RITEIT', VASTSTELLEN VERKIEZINGSPROGRAMMA
- 16:40** EVENTUEEL: ACTUELE MOTIES
- 17:00** GROENE GOLF LIVE MET O.A. ERIC CORTON, EVA CLEVEN, INTERVIEWS,
MUZIEK EN DE SPEECH VAN JESSE
- 17:45** EINDE CONGRES

VERANTWOORDING INTERNE KANDIDATEN- COMMISSIE

DE KANDIDATENCOMMISSIE INTERN (KCI) KREEG OP 5 SEPTEMBER 2020 TWEE OPDRACHTEN.

De eerste opdracht was van de toezichtraad en betrof het opstellen van een voordracht voor de benoeming door het congres van een partijbestuurslid financieel beleid (penningmeester) en een partijbestuurslid interne partijontwikkeling. In een gesprek met de voorzitter van de toezichtraad en de voorzitter van het partijbestuur werden de profiel-schetsen en de opdracht nader toegelicht. De vacatures waren opengesteld tot 17 september. Voor de functie van bestuurslid financieel beleid ontvingen we twee sollicitaties, voor de functie van bestuurslid interne partijontwikkeling ontvingen we vijf sollicitaties. Op 18 september vond de briefselectie plaats. Voor de vacature van penningmeester werd één kandidaat uitgenodigd voor een gesprek. Voor de vacature interne partijontwikkeling werden drie kandidaten uitgenodigd.

Voor de functie van penningmeester werd één gespreksronde gehouden, waarna de voordracht werd vastgesteld.

Voor de functie bestuurslid interne partijontwikkeling werden na de eerste gespreksronde (op 25 en 26 september) twee kandidaten geselecteerd voor een tweede ronde gesprek. Voorafgaand aan de tweede gespreksronde zijn per kandidaat twee referenties opgevraagd en ingewonnen. De tweede gespreksronde vond plaats op 3 oktober en daarna is

besloten om beide kandidaten voor te dragen. Het stond de commissie vrij om tot een enkelvoudige of een meervoudige voordracht te komen. Gezien de hoge kwaliteit van beide kandidaten is gekozen voor een meervoudige voordracht aan het congres.

De tweede opdracht was van het partijbestuur en betrof het opstellen van een voordracht voor tenminste één of meer leden voor de toezichtraad. Ook deze opdracht en het profiel werden toegelicht in een gesprek op 5 september met de voorzitters van partijbestuur en toezichtraad. Daarnaast werd informatie uit de heidag van de toezichtraad gedeeld, waarna definitief werd gekoerst op de voordracht van in principe drie leden. Er was één vacature, maar statutair ook nog ruimte voor een groei met twee leden naar zeven leden.

We ontvingen acht sollicitatiebrieven voor de vacatures in de toezichtraad. Daarvan hebben we vijf kandidaten geselecteerd voor een gesprek in de eerste ronde. Bij de briefselectie is niet alleen op de kwaliteit van de kandidaten geselecteerd, maar ook gekeken naar de mate waarin hun kwalificaties complementair waren ten opzichte van de zittende leden van de toezichtraad. Vier kandidaten werden uitgenodigd voor een gesprek in de tweede ronde. Van hen zijn referenties ingewonnen

die ook dienden als input voor het tweede gesprek. Na de tweede gespreksronde op 3 oktober is een voordracht van de drie kandidaten opgesteld.

DE INTERNE KANDIDATENCOMISSIE

De interne kandidatencommissie bestond voor deze procedures uit vier personen:

- Bart de Leede (voorzitter ad interim)
- Marijn Bouwmeester
- Marieke Wagter
- Miguel Ririhena.

VOORDRACHT KANDIDATEN

PARTIJBESTUUR

DIT JAAR WORDEN ER DRIE MENSEN VOORGEDRAGEN VOOR HET PARTIJBESTUUR: JAAP WORTEL (FINANCIEEL BELEID), SAMIR BASHARA (INTERNE PARTIJONTWIKKELING) EN RACHEL HEIJNE (INTERNE PARTIJONTWIKKELING). EEN NIET VOORGEDRAGEN KANDIDAAT HANDHAFT ZIJN KANDIDATUUR VOOR BEIDE FUNCTIES.

Tevens nemen we op dit congres afscheid van Eva Groen-Reijman als partijbestuurslid. We willen haar graag bedanken voor haar inzet en energie de afgelopen jaren.

JAAP WORTEL

kandidaat financieel beleid

VOORDRACHT

De kandidatencommissie is verheugd om Jaap voor een tweede termijn als penningmeester te mogen voordragen. Hij heeft zich de afgelopen jaren in het partijbestuur een stabiele en deskundige kracht getoond en wordt alom gewaardeerd. Jaap heeft in de gesprekken met de commissie blijk gegeven van een stevige visie en motivatie om nog een termijn flink wat werk te verzetten. Hij geniet zichtbaar van zijn rol, ook buiten de penningmeestertaken, en anderen kunnen bouwen op zijn rust, relativeringsvermogen en ervaring. De goede persoon op de goede plek wat de commissie betreft.

MOTIVATIE JAAP

> Sinds april 2017 ben ik penningmeester van het landelijk partijbestuur. Met veel plezier heb ik vormgegeven aan het financieel beleid van GroenLinks. Drie jaar geleden beloofde ik om de financiën van GroenLinks toekomstbestendig te maken. Dat is gelukt. Er zijn ruim voldoende buffers om eventuele tegenslagen

op te kunnen vangen. Ook beloofde ik om de ambities van het partijbestuur financieel mogelijk te maken. Het is daarnaast gelukt om geld vrij te maken voor versterking van de organisatie en vooral voor de permanente campagne. In de contacten met lokale afdelingen merk ik dat het een voordeel is dat ik zelf raadslid ben in een relatief kleine gemeente. Ik stel mij graag opnieuw beschikbaar voor een periode van drie jaar als penningmeester.

KANDIDAAT FINANCIEEL BELEID

(niet voorgedragen)

Deze niet voorgedragen kandidaat heeft ervoor gekozen zijn/haar naam en motivatie niet via de congreskrant bekend te maken.

SAMIR BASHARA

kandidaat interne partijontwikkeling

VOORDRACHT

Samir is een GroenLinkser in hart en nieren en heeft een uitgebreid netwerk binnen de partij. Hij is al lang actief bij GroenLinks en heeft zich binnen de partij razendsnel ontwikkeld, de laatste zes jaar als wethouder in Hoorn. Hij wil zich graag inzetten in het partijbestuur om de uitdagingen die hij voor de partij ziet in gang te zetten. Samir heeft een sterke visie op de portefeuille, is gericht op vernieuwing en zal met veel enthousiasme en overtuigingskracht mensen weten te mobiliseren. Zijn ervaring als bestuurder helpt hem om te kunnen schakelen op verschillende snelheden en verbinding te leggen met diverse doelgroepen. Hij is leergierig, schuwt ingewikkelde dossiers niet en zal energie brengen waar zaken in beweging moeten komen.

MOTIVATIE SAMIR

> Als half-Irakees, half noord-Gronings, geboren in de metropool Parijs en woonachtig in 'de regio', voel ik mij thuis bij GroenLinks. Mijn partij, met de meest diverse kieslijst van Nederland. Ik breng die diversiteit ook graag in het bestuur. Veelkleurigheid in een groeiende beweging. Want onze kleine partij van weleer, is aan het veranderen in een grote politieke speler.

Maar nu begint het pas echt. Want deze nieuwe rol vergt topprestaties in alle geleidingen. De afgelopen twintig jaar heb ik (naast een loopbaan als organisatieadviseur) op alle GroenLinks-niveaus politieke en bestuurlijke rollen vervuld. Ik weet daardoor hoe belangrijk én hoe ingewikkeld het is een beweging met zoveel geleidingen stevig en professioneel te organiseren.

We moeten inzetten op versterking en professionalisering van de basis. Meer coaching, meer

ondersteuning, betere netwerken. Juist ook voor onze kleinere en middelgrote afdelingen. Dat is noodzakelijk voor ons intern functioneren en om nieuwe mensen aan ons te kunnen binden. Ik heb de rotsvaste ambitie om te helpen GroenLinks structureel naar dat hogere plan te tillen.

RACHEL HEIJNE

kandidaat interne partijontwikkeling

VOORDRACHT

Rachel heeft zowel in haar werk bij het milieunetwerk VVM als binnen GroenLinks een rijke ervaring opgedaan als organisator van bijeenkomsten en participatie-activiteiten. Zij was jarenlang actief als vicevoorzitter van de GroenLinks afdeling Utrecht en is op dit moment ook gemeenteraadslid. Rachel heeft een duidelijke visie op de organisatie van de vereniging GroenLinks, maar zal voor plannen altijd eerst draagvlak zoeken. Zij is een doener die graag anderen motiveert en laat floreren. Rachel heeft veel ervaring met vrijwilligersorganisaties en richt zich op opbouw van de organisatie van onderop en GroenLinks als beweging. Rachel is een teamspeler en werkt graag samen met anderen aan plannen en programma's. Ze werkt efficiënt gedegen en is rolvast. Zij is een goede luisteraar en ze kan omgaan met conflicten. Haar inzet is altijd gericht op het gezamenlijk belang.

MOTIVATIE RACHEL

> Op de middelbare school voerde ik actie tegen kernwapens en vóór een toekomst voor kinderen in Nicaragua. Tijdens mijn studie Culturele Antropologie maakte ik kennis met de begrippen duurzaamheid en diversiteit. In mijn werk bij VeM, centrum Vrouw en Milieu, zette ik projecten op om vrouwen met een migratieachtergrond te betrekken bij milieu-

vraagstukken. Bij de VVM, het netwerk van milieuprofessionals, geef ik leiding aan een actieve vereniging waar mensen met heel uiteenlopende achtergronden van gedachten wisselen over milieuvraagstukken.

Alles wat ik belangrijk vind in het leven komt samen in GroenLinks. Daarom ben ik sinds 2014 actief: eerst als vicevoorzitter van het afdelingsbestuur van Utrecht, nu als raadslid. En daarom werk ik ook graag mee aan de verdere groei en ontwikkeling van GroenLinks. Ik zet me in voor een vereniging, waar iedereen een plekje vindt, zodat een brede groep mensen vanuit haar of zijn kwaliteiten, interesses en achtergrond kan bijdragen.

Met oog voor de verschillen, samen bouwen aan onze gemeenschappelijke idealen. Daar zet ik me deze bestuursperiode graag voor in.

**KANDIDAAT INTERNE
PARTIJONTWIKKELING**
(niet voorgedragen)

Deze niet voorgedragen kandidaat heeft ervoor gekozen zijn/haar naam en motivatie niet via de congreskrant bekend te maken.

VOORDRACHT KANDIDATEN TOEZICHTRAAD

DE OPDRACHT AAN DE INTERNE KANDIDATENCOMMISSIE

Conform de statuten van GroenLinks selecteert de interne kandidatencommissie in opdracht van het partijbestuur kandidaten voor de toezichtraad. Het partijbestuur heeft de commissie, in afstemming met de toezichtraad, gevraagd om drie leden voor de toezichtraad voor te dragen. Dan wel met één herbenoeming en twee nieuwe leden of drie nieuwe leden. De toezichtraad wordt daarmee uitgebreid van vijf naar zeven leden.

FELIX FLINTERMAN

VOORDRACHT

Felix is een ervaren toezichthouder die stevige financiële en juridische expertise meebrengt. Hij heeft integriteit hoog in het vaandel staan. Vanuit zijn (leidinggevende) ervaring bij organisaties als de European Securities and Markets Authority (ESMA), Autoriteit Consument en Markt (ACM) en de Autoriteit Financiële Markten (AFM) en zijn juridische achtergrond vormt hij een verrijking voor de toezichtraad en zal hij nieuwe perspectieven kunnen inbrengen. Hij hecht waarde aan zorgvuldigheid en is gewend om moeilijke vragen te stellen vanuit een goede relatie. Felix heeft een uitgesproken passie voor toezicht en wil graag van betekenis zijn voor GroenLinks.

MOTIVATIE FELIX

> *Sinds ik twee jaar geleden met mijn gezin uit Parijs ben teruggekeerd naar Amsterdam, ben ik op zoek geweest naar een mogelijkheid om*

een actieve bijdrage te leveren aan de activiteiten van GroenLinks. De vacature in de toezichtraad biedt de mogelijkheid om met mijn expertise en ervaring op het gebied van toezicht de werkzaamheden van GroenLinks effectief te ondersteunen. Verder lijkt het me boeiend om vanuit de toezichtraad betrokken te worden bij de gang van zaken binnen het partijbestuur.

Integriteit staat bij mij hoog in het vaandel en de toezichtraad is een belangrijk medium om de discussie over integriteit binnen GroenLinks continu te blijven voeren. Ik verwacht dat ik uit mijn (leidinggevende) ervaring bij organisaties zoals de Autoriteit Financiële Markten (AFM), European Securities and Markets Authority (ESMA) en de Autoriteit Consument & Markt (ACM) kan putten en op die wijze nieuwe perspectieven kan inbrengen bij de toezichtraad. Ik kijk uit naar een goede samenwerking met de andere leden van de toezichtraad!

KHALID BOUTACHEKOURT

VOORDRACHT

Khalid heeft ruim 20 jaar ervaring als toezichthouder voor grote en kleine organisaties. Vanuit zijn ervaring bij bijvoorbeeld Raad van Toezicht Nederlands Instituut Zorg en Welzijn, Raad van Toezicht NOS en Raad van Toezicht Fonds voor Cultuurparticipatie vormt hij een verrijking voor de toezichtraad. Hij wil zijn ervaring als veranderkundige bij diverse publieke organisaties en openbaar bestuur gebruiken om de kwaliteit en continuïteit van GroenLinks op een hoger niveau te brengen.

Hij stelt de juiste vragen op de juiste momenten en doet dit op een verbindende manier. Daarnaast wil Khalid een sparringpartner zijn voor het partijbestuur voor de onderwerpen diversiteit en inclusie.

MOTIVATIE KHALID

> *Met de grondbeginselen van GroenLinks voel ik me sterk verbonden en ik zet me dan ook graag in voor deze waarde gedreven partij. De procesmatige rol van een lid van de toezichtraad is mij op het lijf geschreven. Na mijn studie politicologie en bestuurskunde aan de Vrije Universiteit heb ik ruim twintig jaar geopereerd als organisatieadviseur, veranderingkundige en toezichthouder in publieke organisaties. Deze ervaring zet ik graag in voort de toezichtraad. Als toezichthouder voor onder meer de NOS, Fonds voor Cultuurparticipatie, de Melkweg en het NIZW heb ik een goede feeling ontwikkeld hoe vanuit een toezichthoudende positie, de continuïteit en kwaliteit van een organisatie te stimuleren. In mijn advieswerk heeft diversiteit & inclusie al jaren een prominente plek. Een thema dat ook binnen GroenLinks terecht veel prioriteit krijgt. Ik zie ernaar uit om met de andere leden van de toezichtraad de partij sterker te maken.*

TITIA VAN LEEUWEN

VOORDRACHT

Titia is zittend lid van de toezichtraad en is één van de weinige leden met een wat langere ervaring daarbinnen. De kandidatencommissie draagt Titia voor aan het congres voor een herbenoeming. Titia heeft bijgedragen aan de ontwikkeling van de toezichtraad in de afgelopen periode en was daarbinnen ook actief in de functioneringsgesprekken met de partijbestuursleden. Zij opteert voor

een herbenoeming juist ook om die ervaring ten nutte te maken. Die voordracht stoelt niet alleen op haar ervaring binnen de toezichtraad maar ook vanuit haar jarenlange ervaring met en binnen verschillende gremia binnen GroenLinks. Titia heeft een brede interesse en deskundigheid. Zij heeft een kritische blik maar is daarbij altijd gericht op de zaak. In de verdere ontwikkeling van de toezichtraad kan Titia in de komende periode een zinvolle bijdrage leveren naast de input van de nieuwe leden.

MOTIVATIE TITIA

> *Titia van Leeuwen, 70 jaar. Lid van de toezichtraad sinds 2017, deels ook een tijd als voorzitter a.i. Vanaf 1975 politiek actief bij de PSP, onder andere als lid van de Eerste Kamer, voorzitter van het Wetenschappelijk Bureau en lid van het partijbestuur. Voor GroenLinks was ik ook lid van het partijbestuur en het bestuur van het Wetenschappelijk Bureau en zat ik in de provinciale staten van Noord-Holland. Al sinds 2000 trek ik het landelijk milieunetwerk van GroenLinks, bestaande uit zo'n 280 leden. Daarnaast ben ik sinds 2015 hoofdredacteur van het blad Wind & Zon, Vakblad Duurzame Energie (voorheen Windnieuws) uitgegeven door Energie Samen, koepel voor lokale energievoöperaties. Lid zijn van de toezichtraad geeft een prima invulling aan de wijze waarop ik me voor GroenLinks kan en wil inzetten. Vanuit mijn achtergrond en ervaring met de partij heb ik een eigen inbreng in de toezichtraad. Daar wil en kan ik nog een periode mee doorgaan.*

VOORDRACHT KANDIDATEN

REFERENDUMCOMMISSIE

DE REFERENDUMCOMMISSIE BESTAAT UIT DRIE LEDEN DIE VOOR DRIE JAAR WORDEN BENOEMD, MET ALS TAAK HET ORGANISEREN VAN LANDELIJKE REFERENDA EN HET VASTSTELLEN VAN DE UITSLAG ERVAN.

We nemen dit congres afscheid van onze voorzitter Leoni Sipkes (zitting sinds 2016) en Valentijn de Marez Oyens (zitting sinds 2008) en willen hen bedanken voor hun geweldige inzet al die jaren.

Het partijbestuur draagt twee kandidaten voor ter vervanging.

KEES DIEPEVEEN

Het partijbestuur draagt Kees Diepeveen voor als opvolger van Leoni Sipkes als voorzitter van de referendumcommissie. Kees is sinds eind 2015 wethouder namens GroenLinks voor de gemeente Utrecht. Hij heeft daarvoor verschillende andere functies vervuld binnen en buiten GroenLinks. Aan het begin van zijn werkzame leven was hij in dienst bij de Tweede Kamerfractie van GroenLinks als beleidsmedewerker. Vanaf 2003 werkte Kees elf jaar als stadsdeelwethouder van Amsterdam-Noord. Buiten GroenLinks deed hij ervaring op als adviseur voor Van Nimwegen en Partners en voor de gemeente Haarlemmermeer. De referendumcommissie vervult een belangrijke rol in de besluitvorming van leden over onder meer kandidatenlijsten. Het partijbestuur ziet in Kees een uitstekende voorzitter van deze commissie vanwege zijn evenwichtigheid, gezag en uitgebreide ervaring in de partij.

SIMON OTJES

Het partijbestuur draagt Simon Otjes voor als lid van de referendumcommissie. Simon is universitair docent Nederlandse politiek aan de Universiteit Leiden en onderzoeker aan de Rijksuniversiteit Groningen. Hij kent de vereniging door en door en vanuit verschillende rollen. Simon was onder andere actief bij DWARS, werkte voor het Wetenschappelijk Bureau en de Tweede Kamerfractie, ondersteunde meerdere programmacommissies en werkte als kiezersonderzoeker voor het Landelijk Bureau. Door zijn ruime ervaring binnen de partij en inhoudelijke kennis, die belangrijk is voor de technische kant van het organiseren van referenda, ziet het partijbestuur in Simon Otjes een zeer geschikte aanvulling aan de referendumcommissie.

VERANTWOORDINGEN

In maart 2020 ging ons congres niet door vanwege de ingevoerde coronamaatregelen. De verantwoordingen over 2019, reeds gepubliceerd in de congreskrant, konden toen niet formeel worden vastgesteld. Deze moeten dus nog worden vastgesteld door het congres. Je vindt de verantwoordingen over 2019 hier. De verantwoordingen van de programmacommissie Tweede Kamer, de kandidatencommissie Tweede Kamer en de kandidatencommissie intern zijn wel nieuw en liggen ter informatie voor aan het congres.

VERANTWOORDING

PROGRAMMACOMMISSIE TWEEDE KAMER

**7 OKTOBER 2020 - HANS RODENBURG EN JEROEN POSTMA, SECRETARIS EN VOORZITTER
PROGRAMMACOMMISSIE TWEEDE KAMER**

VERSLAG SCHRIJFPROCES

Sinds 24 juni is de programmacommissie negentien keer bijeen geweest. De werkwijze van de commissie is in deze maanden gewijzigd ten opzichte van het originele projectplan. In plaats van een commissie die als geheel het programma schrijft, is in januari besloten om een schrijfteam op te richten bestaande uit voorzitter, secretaris, directeur wetenschappelijk bureau en een stagiair van de commissie.

Het schrijfteam verdeelde het werk op basis van een hoofdstukindeling van vijf hoofdstukken, die tot het einde vastgehouden is. Bij elk hoofdstuk hoorde een 'hoofdstukteam' met meerdere commissieleden (ieder lid behoorde tot twee hoofdstukteams) dat conceptteksten besprak.

Bij het schrijven van deze conceptstukken is intensief samengewerkt met de Tweede Kamerfractie en de beleidsmedewerkers.

Dit was een zeer geslaagde samenwerking waarbij voortdurend ideeën over en weer gingen en conceptstukken werden besproken.

AFSTEMMING

DE LEDEN

In de eerste fase heeft de commissie bijgedragen aan de GroenLinksgesprekken met leden door thema's aan te leveren en door fysiek aanwezig te zijn bij de gesprekken. Deze inzichten zijn verwerkt in het programma, net als de congresmoties uit juni 2020. Naast de GroenLinksgesprekken zijn er veel mails binnengekomen met suggesties van leden. We hebben geprobeerd al deze leden een persoonlijk antwoord te geven en waar mogelijk inhoudelijk te reageren op hun suggesties.

LOKALE EN PROVINCIALE BESTUURDERS EN WERKGROEPEN

Tijdens de zomervakantie hebben alle lokale

en provinciale GroenLinksbestuurders, de thematische werkgroepen en de denktank basisinkomen voor hen relevante conceptteksten toegestuurd gekregen met het verzoek om feedback te leveren. Hierop hebben we een flinke respons gekregen met heel veel waardevolle suggesties, zowel vanuit de werkgroepen als de bestuurders. Met een aantal werkgroepen en ledencollectieven, zoals Delta en het (Groen)Linkse Geluid, zijn aanvullend extra afspraken gemaakt.

FRACTIES IN DEN HAAG EN BRUSSEL

De voorzitter en de secretaris van de commissie hebben eenmaal (deels fysiek en deels digitaal) uitvoerig over een concept verkiezingsprogramma gesproken met de fracties in de Tweede Kamer, Eerste Kamer en het Europees Parlement. De fracties hebben daarnaast driemaal de gelegenheid gehad om schriftelijk te reageren op teksten; eenmaal voor de zomervakantie en tweemaal daarna.

POLITIEK, CAMPAGNE EN VERENIGING

Tijdens het gehele proces is er regelmatig contact geweest tussen de commissie en de politiek leider, campagneleider en partijvoorzitter. De laatste drie hebben zes keer gezamenlijk deelgenomen aan een commissievergadering voor afstemming over inhoud, politieke strategie, campagne en de vereniging. Verder hebben de voorzitter en secretaris ook buiten de commissievergaderingen regelmatig met hen contact gehad.

DWARS

Tijdens het schrijven van het programma is er twee keer een afspraak geweest met de programmacommissie, de secretaris en de voorzitter van Dwars. Ook heeft Dwars bij de feedbackronde in de zomer het gehele programma toegestuurd gekregen en daar uitgebreid feedback op geleverd.

VERANTWOORDING

TWEEDE KAMERFRACTIE

DEZE FRACTIEVERANTWOORDING WERD INGEDIEND OP 11 FEBRUARI 2020, VOOR HET CONGRES DAT IN MAART ZOU WORDEN GEHOUDEN. DAAROM WORDT ER VERDER NIETS VERMELD OVER DE CORONACRISIS EN ALLE ANDERE ONTWIKKELINGEN EN WERKZAAMHEDEN VAN ONZE FRACTIE.

Als GroenLinks-fractie in de Tweede Kamer kijken we terug op een mooi jaar. Het was het jaar van het klimaat. Van vele stakingen voor beter klimaatbeleid, voor meer investeringen in het onderwijs en in de zorg. Het was het jaar van provinciale verkiezingen, waardoor de verhoudingen in de Eerste Kamer veranderden en onze positie ten opzichte van het kabinet versterkte. Dankzij winst in meerdere provincies gingen we op verschillende plekken meebesturen, wat ons in de Tweede Kamer weer hielp in verschillende belangrijke dossiers.

2019 was het jaar van het klimaat. Dertig jaar na de oprichting van GroenLinks stond dit onderwerp eindelijk bovenaan de politieke agenda. Het kabinet moest met een goed antwoord komen op de Urgenda-uitspraak. Maandenlang werd gewerkt aan een Klimaatakkoord. De maatschappelijke druk voor beter klimaatbeleid nam toe. In maart bracht de landelijke klimaatmars ondanks de regen tienduizenden mensen op de been. Scholieren organiseerden klimaatstakingen waarin ze de politiek opriepen in actie te komen voor hun toekomst. Wij waren er als GroenLinks-fractie natuurlijk bij en zetten druk op het kabinet om met stevige klimaatplannen te komen. Het was dan ook een historisch moment toen onze Klimaatwet werd aangenomen. Deze wet was een initiatief van onze

fractievoorzitter **JESSE KLAVER** en stelt op de lange termijn klimaatdoelstellingen voor de regering vast. Natuurlijk deden we meer om het klimaatbeleid te verbeteren. Samen met klimaatwoordvoerder **TOM VAN DER LEE** maakte Jesse vorig jaar ook een initiatiefwet die bedrijven moet verplichten te betalen voor hun uitstoot. Een meerderheid van de Tweede Kamer steunde het voorstel van Tom om een aanvullend pakket maatregelen te nemen zodat de Urgenda-doelen alsnog worden gehaald. Ook kreeg hij Kamerbrede steun voor zijn motie voor een parlementaire enquête naar de gaswinning in Groningen.

De groene thema's bleven hoog op de agenda door onder andere de stikstofuitspraak van de Raad van State. Aangezien het kabinet bleef treuzelen, kwamen onze Kamerleden **LAURA BROMET** en **SUZANNE KRÖGER** met een eigen initiatiefwet: "Duurzame aanpak stikstof". Als woordvoerder bezocht Laura vele boeren om het gesprek aan te gaan over de toekomst van de landbouw, stikstof en mogelijkheden tot biologisch boeren. Laura schreef twee initiatiefnota's: "Veen red je niet alleen" en het "Nationaal bomenplan". Ze deed het voorstel om een einde te maken aan de kiloknallers en om het Rijk mee te laten betalen aan voedselbanken. Dat voorstel werd omarmd door minister Schouten en kreeg een meerderheid in de Tweede Kamer.

Suzanne liep voorop in de strijd tegen Lelystad Airport en de groei van Schiphol. Tijdens een kantine-tour ging ze in gesprek met omwonenden van alle Nederlandse vliegvelden. Ze zette zich in voor een betere bescherming van klimaat en omwonenden in de initiatiefnota "Luchtvaart op de rails". Daarin deed ze ook voorstellen voor beter en sneller internationaal treinverkeer. Het resultaat is onder andere dat vanaf dit jaar de nachttrein naar Wenen weer gaat rijden en er een snellere trein naar Londen is gekomen. Na de ramp met containerschepen bij de Waddeneilanden deed Suzanne een voorstel voor meer controle en werkte ze samen met coalitiepartijen aan het instellen van een schadefonds om het plastic op te ruimen.

Niet alleen om klimaat werd in 2019 gestaakt. Ook het onderwijs roerde zich. Onze onderwijswoordvoerder **LISA WESTERVELD** steunde de leraren, ouders en onderwijsinstellingen in hun strijd voor meer structureel geld voor het onderwijs. Haar initiatiefwet voor het echt vrijwillig maken van de ouderbijdrage werd aangenomen. Hierdoor mogen leerlingen niet meer buitengesloten worden bij schoolactiviteiten. Ze verzette zich tegen de kortingen op universiteiten en regelde dat er een breed onderzoek komt naar de vraag of de financiering voldoende is. Ook regelde Lisa dat de publieke omroep toegankelijker wordt voor mensen met een audiovisuele beperking en dat er een heffing komt op buitenlandse streamingdiensten zodat er meer geïnvesteerd wordt in de Nederlandse mediasector. Daarnaast vocht Lisa voor een betere jeugdzorg. Zo haalde ze 26 miljoen euro structureel binnen voor expertisecentra voor jongeren met meervoudige problematiek die nu nergens worden geholpen. Ze regelde dat jongeren die in een instelling zitten altijd recht hebben op een vertrouwenspersoon.

Ook in de zorg werd er dit jaar gestaakt vanwege de hoge werkdruk en personeelstekorten. Zorgwoordvoerder **CORINNE ELLEMEET** zette zich onder andere in voor een betere ouderenzorg, de positie van de verpleegkundige en aanpak van de farmaceutische industrie. Haar initiatiefvoorstel tot het schrappen van de verplichte aanbesteding in het sociaal domein ligt bij de Tweede Kamer. Ook zette Corinne zich in voor vrouwenrechten, onder meer met haar initiatiefwet abortuspil bij de huisarts, en kreeg ze een Kamermeerderheid voor vergoeding van het spiraaltje en het stoppen met subsidie voor de anti-abortuslobby.

WIM-JAN RENKEMA zette zich in voor een socialere behandeling van mensen in de bijstand en Wajong. Geen tegenprestatie dus, en gewoon een fatsoenlijk salaris voor mensen met een arbeidsbeperking. Dankzij Wim-Jan komt er 7 miljoen euro extra voor 100 opleidingsplekken voor GZ-psychologen. Dit is hard nodig om wachtlijsten voor mensen met psychische problemen terug te dringen. Ook presenteerde hij een actieplan voor de opvang van dak- en thuislozen en schreef hij een initiatiefwet die elke organisatie verplicht een vertrouwenspersoon aan te stellen. Bij de behandeling van het preventieakkoord hekelde Wim-Jan de rol van het bedrijfsleven, dat aan tafel zat bij afspraken over het terugdringen van ongezonde voeding.

In 2019 werd de wooncrisis groter dan ooit, en onze woordvoerder **PAUL SMEULDERS** deed voorstellen om het kabinet in beweging te krijgen. Zo presenteerde hij plannen om speculatie met woningen tegen te gaan en trok hij op met linkse collega's om de sociale huursector weer meer positie te geven. Bij de behandeling van de Invoering van de Omge-

vingswet werden meerdere verbetervoorstellen van Paul aangenomen. Toch ontbraken er voldoende waarborgen voor een goede kwaliteit van de leefomgeving, waardoor onze fractie tegen de invoering stemde. Op het gebied van pensioenen onderhandelde Paul met het kabinet over het pensioenakkoord met als resultaat dat mensen met zwaar werk eerder kunnen stoppen met werken, de pensioenleeftijd minder snel omhoog gaat en dat er voor alle werkenden bescherming bij pech komt. Op het gebied van sociale zaken deed hij het voorstel voor een nieuw Werkloket en kreeg hij steun voor zijn voorstel voor meer ruimte voor rouw op het werk.

GroenLinks zette zich dit jaar dus breed in voor een sterke publieke sector, wat hard nodig was na jaren van kaalslag. Niet alleen zien we dat in een zwaar verwaarloosde publieke sector de personeelstekorten oplopen, ook zien we dat zorgmedewerkers, leraren en politieagenten steeds minder te zeggen hebben over hoe zij hun werk uitvoeren. Onze Kamerleden voerden 'kantinegesprekken' met mensen die werken in de publieke sector. Een belangrijke uitkomst was dat mensen ruimte en vertrouwen willen over hoe zij hun werk doen. Daarom schreven onze woordvoerders gezamenlijk een nota om professionals in de publieke sector meer zeggenschap te geven: "Samen de baas".

KATHALIJNE BUITENWEG en **NIELS VAN DEN BERGE** (sinds juni 2019) zijn onze woordvoerders justitie en veiligheid. Waar Niels zich vooral op de rechtsbescherming toelegt, richt Kathalijne zich op veiligheid. Dit jaar heeft ze veel succes geboekt om geweld tegen vrouwen te verminderen. Via een motie regelde Kathalijne 15 miljoen euro extra voor de zedenpolitie, zodat er minder verkrachtingszaken op de plank blijven liggen. Ze kreeg

steun voor haar voorstel voor een maximumtermijn waarbinnen zedenzaken moeten worden behandeld, en ze zorgde voor de totstandkoming van een wet om huwelijkse gevangenschap tegen te gaan. Kathalijne was ook een van de initiatiefnemers en was de voorzitter van de Tijdelijke Commissie Digitale Toekomst.

Het voorstel van Niels om een Nationaal Coördinator Tegengaan Ondermijning aan te stellen, kreeg bijval van de minister. Aan kwetsbare jongeren wordt op deze manier een alternatief geboden voor criminaliteit. Mede dankzij Niels stelde Minister Dekker ruim 36 miljoen euro extra ter beschikking voor de sociale advocatuur. Tevens maakt Niels zich sterk voor het MBO. Hij overtuigde de minister van de toegevoegde waarde van diversity-coaches binnen het MBO. Hij was niet bang zich stevig uit te spreken tegen racisme en discriminatie en maakte zich met succes sterk voor de inzet op maatschappelijke begeleiding in de nieuwe Inburgeringswet.

NEVIN ÖZÜTOK behaalde een belangrijke overwinning met de instemming van de Eerste Kamer met het voorstel om transgender en intersekse personen expliciet te beschermen tegen discriminatie. Als emancipatiewoordvoerder zette zij zich in voor de positie van vrouwen, en haalde ze diverse groepen vrouwen die verder van de politiek afstaan naar de Tweede Kamer. Haar motie voor een 'gendertoets' werd aangenomen en deze gaat inzichtelijk maken wat de (verschillende) effecten van beleid en regels zijn voor vrouwen en mannen. In samenwerking met andere partijen diende Nevin een initiatiefwet in om gelijke beloning voor vrouwen en mannen wettelijk af te dwingen in. Ook regelde ze structurele financiering voor herdenking van het Nederlands slavernijverleden.

BRAM VAN OJK zette zich in voor meer aandacht voor mensenrechten in het buitenlandbeleid, zodat ambassades beter hulp kunnen bieden aan vreedzame democratiseringsbewegingen en vaker rechtszaken van mensenrechtenverdedigers bijwonen. Samen met Jesse ging hij onder andere naar China om onze positie ten opzichte van deze opkomende wereldmacht te bepalen. Dat resulteerde in een kritische lijn ten opzichte van China, maar ook ten opzichte van het kabinet dat weinig stelling lijkt te nemen in de veranderende machtsverhoudingen in de wereld. Op het gebied van asiel en migratie vroeg Bram aandacht voor de plicht van Nederland om mensen die vluchten voor oorlog en geweld op te vangen. Hij zette zich in voor verschillende gezinnen voor wie uitzetting dreigde. Ook presenteerde Bram een verbeterde versie van de initiatiefwet voor een toets op kinderrechten in de asielprocedure, waar de SP en Partij voor de Dieren zich bij hebben aangesloten, en kreeg hij voor elkaar dat misbruikte jongens uit Afghanistan niet langer worden teruggestuurd.

Naar aanleiding van de verschrikkelijke bosbranden in het Amazonegebied stelde Bram in samenwerking met **ISABELLE DIKS** een initiatiefnota op met maatregelen voor bescherming van bossen wereldwijd. Isabelle kreeg een meerderheid voor haar voorstel om bij de versterking van het maatschappelijk middenveld in ontwikkelingslanden meer in te zetten op lokaal eigenaarschap en expliciet ruimte te bieden voor tegenspraak, zodat die organisaties zich bijvoorbeeld ook kunnen richten op het kritisch volgen van Nederlandse bedrijven en handelsketens. Op het gebied van defensie kreeg zij steun voor een landelijke PTSS-campagne voor militairen. Ze diende met steun van bijna de hele oppositie een motie van wantrouwen in tegen de minister

van defensie voor het verkeerd informeren van de Kamer over de circa 70 burgerdoden bij een Nederlands bombardement op Hawija, Irak.

Last but not least was financiën woordvoerder **BART SNELS** degene die concrete stappen wist te zetten om belastingontwijking tegen te gaan. Zijn zogenoemde 'Shell-wet' om de winst van multinationals gewoon te belasten, werd omarmd en overgenomen door het kabinet. Deze kwam volgens het EenVandaag Opiniepanel op de 2e plek bij de 'Politieke Prestatie van het Jaar' verkiezing. Vervolgens presenteerde Bart nog een volgende initiatiefwet om mazen in de wet op de dividendbelasting te dichten. Ook schreef hij samen met een D66-collega een adviesrapport om ministers en de Tweede Kamer te helpen om iedere overheidsuitgave nog beter te controleren op doelmatigheid en doeltreffendheid. Daarmee kan de Kamer haar controlefunctie structureel verbeteren.

2019 was sowieso ook een jaar voor reflectie op hoe de politiek functioneert en hoe wij daar zelf in opereren. Bij de Algemene Beschouwingen hield Jesse een pleidooi om te stoppen met scorebordpolitiek. Politiek moet gaan om het inhoudelijk debat en dingen bereiken, niet om wie als eerste een debat aanvraagt of de meeste moties indient. Politieke debatten zouden dan ook moeten gaan over de hoofdlijnen, de richting die we op willen met het land. Als fractie trokken we tweederde van door ons aangevraagde debatten in, en kregen daarbij navolging van meerdere partijen.

We hebben dit jaar veel mooie, inhoudelijke doelen kunnen bereiken. Maar het was niet alleen maar goed nieuws. We hebben in het voorjaar helaas afscheid moeten nemen van onze collega Zihni Özdil. Hij werd vervangen

door Niels van den Berge. Na de zomer bleek dat Kathalijne een aantal maanden niet fulltime kon werken in verband met ziekte. Inmiddels heeft ze bijna alle taken weer op zich genomen.

2020 zijn we weer vol nieuwe energie begonnen. Jesse maakte samen met de Partij voor de Dieren een initiatiefwet voor een algemeen verbod op consumentenvuurwerk. Ook werkte hij samen met Laura verder aan een initiatiefwet voor de aanpak van stikstof en verenigde zij een brede coalitie van natuurorganisaties, de bouw, boeren, het bedrijfsleven en progressieve partijen om een oplossing te vinden voor de stikstofimpasse. We steunden het initiatief 'Lijm de zorg' voor de geestelijke gezondheidszorg en de nieuwe stakingen voor structurele investeringen in het onderwijs. En nog veel meer.

2020 wordt een belangrijk jaar. We werken verder aan onze idealen, en knokken voor alles dat we kunnen binnenhalen. Het tweede half jaar zullen we ons gaan voorbereiden op de verkiezingen. We kijken uit naar een spannend jaar met hard werken en hopelijk net zoveel plezier als 2019.

VERANTWOORDING EERSTE KAMERFRACTIE

DEZE VERANTWOORDING IS GESCHREVEN OVER HET JAAR 2019 EN MOET NOG VASTGESTELD WORDEN DOOR HET CONGRES.

In de lente van 2019, tussen de Provinciale Statenverkiezingen en de Eerste Kamerverkiezingen in, komen de eerste negen kandidaten voor de Senaat bijeen in het Utrechtse restaurant El Qatarijne om de toekomstige rol van de fractie te bespreken. De stemming is opperbest, er is weer een verkiezing gewonnen en de invloed in de Senaat is groter dan ooit. Naast kennismaking staan de mogelijk beslissende stem in de Senaat, de verdeling van de portefeuilles, samenwerking met de Tweede Kamerfractie en PvdA-Senaatsfractie en de politiek-strategische lijn op de agenda.

MIRJAM KRIJNEN

Ook Mirjam Krijnen, de nummer negen van GroenLinks, bereidt zich voor op haar toekomstige bestaan als politica, dan nog niet wetende dat haar zetel door politieke koe-handel bij de rechtse partijen terecht gaat komen. „Ik had er enorm veel zin in en het is bijzonder jammer dat we op een klein aantal stemmen net onze negende zetel verloren”, aldus Miriam, met een achtergrond in de internationale betrekkingen. „Ook zonder mij heb ik uiteraard het volste vertrouwen in de huidige fractie, maar mocht de kans zich nog voordoen, dan sta ik in de coulissen klaar.”

MARGREET DE BOER

Zeven van de acht senatoren zijn nieuw, waaronder Margreet de Boer die al wel eerder een periode in de Eerste Kamer zat en

al kort na installatie de experimenteerwet coffeeshops deed. „Dat wetsvoorstel kon nog veel beter, maar het was in ieder geval een stap vooruit. Daarom hebben we het gesteund. Het is nu nog even de vraag of en wanneer het kabinet dit gaat uitvoeren”, aldus Margreet, werkzaam in de sociale advocatuur. Namens GroenLinks zetelt zij ook in de Raad van Europa. „Met gepaste trots treed ik in de voetsporen van onze nieuwe Europarlementariër Tineke Strik. Ik heb nu twee keer in Parijs en twee keer in Straatsburg vergaderd en mijn eerste motie is aangenomen. Hierdoor ga ik een rapport schrijven over de toenemende intimidatie van mensen die opkomen voor het recht op abortus.”

GALA VELDHOEN

Margreet doet de portefeuille Justitie en Veiligheid samen met oud-rechter Gala Veldhoen, die een paar dagen geleden haar maidenspeech heeft gehouden over De Staat van de Rechtsstaat. „Het is een prachtig debat om je politieke carrière te mogen aftrappen, waar ik inga op de rol van de rechtspraak in de trias politica en de onafhankelijkheid van de rechtspraak ten opzichte van de politiek. Meer concreet moet er een einde komen aan de bedrijfsmatige aansturing van rechtspraak, politie en openbaar ministerie. Daar hebben we dankzij een aangenomen motie van ons tijdens de APB

een begin mee gemaakt”, aldus Gala, die ook in het Benelux-parlement zetelt namens de fractie. „Het is nog wel een uitdaging hoe we in dat gremium politiek effectief kunnen zijn. Datzelfde geldt overigens ook in de Senaat, want we hebben nu al bij veel dossiers gezien dat de regering over rechts haar meerderheid haalt.”

PAUL ROSENMÖLLER

Drie nieuwelingen hebben al in de Tweede Kamer gezeten, te weten Kees Vendrik, Farah Karimi en Paul Rosenmöller. Tijdens de Algemene Politieke Beschouwingen (APB) in het afgelopen najaar stelt Paul een aantal grote thema's centraal. „De overvraging van onze uitvoeringsdiensten zoals het UWV en de Belastingdienst is oorzakelijk aan vele misstanden. Ook neemt de tweedeling toe in ons land met twee miljoen flexwerkers en een verdubbeling van het aantal daklozen in tien jaar. Een kwart van onze huishoudens zit financieel klem en ons land is een draaischijf van witwassen en belastingontwijking terwijl onze rechtsstaat onder bezuinigingen gebukt gaat”, benadrukt Paul, wiens eerste motie tijdens de stemming over de APB bijna unaniem werd aangenomen. Deze motie voorziet in een onafhankelijk onderzoek naar betere borging van de continuïteit van de bekostiging en duurzame versterking van de rechtsstaat, zoals politie, Openbaar Ministerie, rechtspraak en de gefinancierde rechtsbijstand.

FARAH KARIMI

Oud-Tweede Kamerlid Farah Karimi houdt zich als woordvoerder Asiel en Immigratie, financiële sector, Europese Zaken, Buitenlandse Zaken en Ontwikkelingssamenwerking met uiteenlopende wetsvoorstellen en debatten bezig. Aan de ene kant zet ze zich in voor het versterken van rechten van asielzoe-

kers en migranten en andere kant voor de verduurzaming van de financiële sector. „Ik probeer te voorkomen dat de rechten van asielzoekers worden uitgehold, zoals bij het voornemen van het kabinet om de rechtsbijstand in de eerste fase van het asielprocedure af te schaffen”, aldus Farah, die ook het debat van Invest-NL deed. „Dankzij een aantal toezeggingen die ik kreeg van het kabinet mag er nu geen geld in de fossiele industrie worden geïnvesteerd vanuit Invest-NL. Ik ben vastberaden de overtuigingen van GroenLinks om te zetten in eerlijkere wetten met het oog voor mens en milieu.”

ROEL VAN GURP

„Mijn passie qua wetgeving ligt op het bredere sociale domein en ik probeer daarin de invloed van GroenLinks zo groot mogelijk te laten zijn. Dus ik zoek graag samenwerking met andere linkse partijen op”, aldus de Brabantse senator van het stel. „Op de terreinen waarop ik in de Eerste Kamer actief ben, loopt de samenwerking met de PvdA heel goed, bijvoorbeeld qua gezamenlijke vragenrondes en debatten zoals bij pensioenwetgeving. Op die weg bouw ik graag voort.” Roel neemt vanwege de drukte in het groene domein ook daar soms dossiers over. „Zo vond ik het mooi de spoedwet stikstof te mogen behandelen, daar zat en zit heel veel maatschappelijke druk op. De samenwerking met onze Tweede Kamerfractie was top.” Het werk in de Eerste Kamer bevalt hem uitstekend. „Ik stap iedere dinsdag graag op de trein naar Den Haag. Het leven van alledag en mijn hoofdfunctie bij een woningcorporatie werken inspirerend voor mijn werk in de Kamer.”

SASKIA KLUIT

Voor senator en penningmeester Saskia Kluit begint haar eerste politieke functie als een

achtbaan door het wetgevingstraject van de Omgevingswet, met diverse aanvullingswetten- en besluiten, de invoeringswet- en het bijhorende besluit. „Hoewel ik geen onbekende ben met het ruimtelijk recht kostte het me wel wat moeite om de duizenden pagina's informatie snel eigen te maken. Gelukkig hebben we een rijke partij en kwamen hulp-troepen uit alle geledingen me te hulp. Het bleek een leerzaam traject om mee te starten: in vijf maanden tijd kwamen bijna alle instrumenten van de Eerste Kamer voorbij: deskundigenbijeenkomsten, ingelaste commissies, moties en toezeggingen”, blikt Saskia, directeur van de Fietsbond, terug. „En ook de buitenwereld roerde zich volop: met ingezonden brieven, mails en hoofdartikelen en een mooi hoofdcommentaar in het NRC. De Kamer blijkt tot mijn verbazing een enorm gepolitiseerd orgaan en de kwaliteit van wetgeving staat helaas niet bij iedereen centraal. Gelukkig hebben we, ook dankzij onze ondersteuning, tijdens de behandeling van de Omgevingswet alsnog vijf belangrijke toezeggingen binnengehaald.”

RUARD GANZEVOORT

Voor het zomerreces stelde Ruard zich kandidaat om voorzitter van de Eerste Kamer te worden, net als drie anderen van FvD, VVD en D66. Na enkele stemrondes waren alleen nog Jan Anthonie Bruijn (VVD) en Ruard over. Slechts enkele stemmen kwam Ruard te kort om tot voorzitter van de Eerste Kamer te worden benoemd. Waar Ruard Ganzevoort in zijn eerdere periodes commissievoorzitter KOREL was, doet nu Paul dit en is Ruard commissielid namens GroenLinks. Ook doet hij Defensie, OCW en Binnenlandse Zaken. Vanuit die laatste portefeuille deed hij het debat rondom de staatscommissie Remkes over de herijking van ons parlementaire stelsel. „De FvD wil de rechterlijke macht

inperken en laat zien dat zij gevaarlijke stappen bereid zijn te zetten in de richting van de dictatuur van de 51 procent. Forum tegen de Rechtstaat”, aldus Ruard. „Wij zullen ons altijd inzetten voor de onafhankelijke rechter die burgers tegen dergelijke politieke machtsuitbreiding beschermt.”

KEES VENDRIK

Tijdens de Algemene Financiële Beschouwingen is het de beurt aan Kees om zijn maiden-speech te geven. „Het debat leent zich uitstekend om in grote lijnen de uitdagingen van onze tijd te bespreken. Over duurzame financiële keuzes om de transitieopgaven te lijf te gaan, over onze positie van ons land in de financiële wereld en dat de tijd dringt om juiste keuzes te maken om grote economische schade te voorkomen. Ik heb het climate emergency genoemd”, aldus Kees, in hoofdberoep chieff economist bij Triodosbank. „Het kabinet ziet de noodzaak duidelijk niet en geeft ook amper iets weg. Dat zal volgend jaar november, vlak voor de verkiezingen, wel anders gaan met de debatten rondom de uitgaven.” Kees zit sinds een half jaar ook in de programmacommissie. „We zijn dit jaar vroeg begonnen voor GroenLinks-begrippen, leuke debatten met mensen in de partij, het belooft een mooi programma te worden.”

VERANTWOORDING FRACTIE EUROPEES PARLEMENT

DEZE VERANTWOORDING IS GESCHREVEN OVER HET JAAR 2019 EN MOET NOG VASTGESTELD WORDEN DOOR HET CONGRES.

2019 stond in het teken van Europese verkiezingen. De groene fractie werd met 75 leden in het Europees Parlement groter dan ooit en ook GroenLinks groeide van twee tot drie zetels. We namen afscheid van Judith Sargentini en verwelkomde Tineke Strik en Kim van Sparrentak als nieuwe GroenLinks-Europarlementariërs naast Bas Eickhout die naast lijsttrekker voor GroenLinks ook het gezicht was van de Europese Groene Partij samen met de Duitse Ska Keller.

AANLOOP NAAR DE EUROPESE VERKIEZINGEN (FEBRUARI - APRIL 2019)

Voordat het Europees Parlement op campagnereces ging, werden nog verschillende Europese wetten afgerond.

Onder leiding van Bas sloot het Europees Parlement een akkoord met de lidstaten over schonere vrachtwagens. Vrachtwagens moeten in 2025 15 procent minder uitstoten, in 2030 moet dat zijn teruggebracht tot 30 procent. Ook moet in 2025 2 procent van de verkochte vrachtwagens zonder of met heel weinig uitstoot zijn. Nu bedraagt de CO₂-uitstoot van zware bedrijfsvoertuigen, zoals vrachtwagens, bussen en touringcars, nog zes procent van de totale CO₂-uitstoot in Europa. Het is voor het eerst dat de EU wettelijke CO₂-standaarden voor vrachtwagens vaststelt.

Het Europees Parlement stemde ook in met regels om wegwerpplastic in te dammen. Dat betekent dat we in 2021, onder andere, geen van plastic gefabriceerde wattenstaafjes, rietjes, borden en ballonenstokjes meer zullen zien. Dit is een goede eerste stap maar als het aan GroenLinks ligt komt er een EU-belasting op het gebruik van nieuw plastic, worden er ontwerpisen gesteld aan producten met plastic en moet de EU ook zorgen voor veel meer hergebruik van bestaand plastic. De rap groeiende hoeveelheid plastic die we gebruiken moet worden terugschroefd. Plasticproducenten moeten een prikkel krijgen om op zoek te gaan naar alternatieven.

In afwachting van een akkoord over de Europese meerjarenbegroting nam het Europees Parlement standpunten in over de verschillende programma's die de regels bepalen voor Europese subsidies. Het landbouwbeleid is met zo'n 30% van de EU-begroting (365 miljard euro verdeeld over zeven jaar) één van de grootste programma's. Momenteel geldt de regel: hoe meer hectares, hoe meer geld, zonder fatsoenlijke prikkels om groener te produceren. Dit beleid zet aan tot schaalvergroting en massaproductie en verspilling van belastinggeld. Het voorstel van de Europese Commissie ver-

zuimt om het landbouwbeleid grondig te verduurzamen. De landbouwcommissie van het Europees Parlement wilde de zwakke eisen waaraan boeren moeten voldoen om subsidies te krijgen, verder uithollen. Ze zetten amper geld apart voor boeren die meer voor milieu en klimaat willen doen. De milieucommissie scherpte het Commissievoorstel juist aan. Momenteel wordt er tussen de twee commissies onderhandeld over een definitieve stellingname van het Europees Parlement waarbij Bas vanuit de milieucommissie onderhandelt namens de groene fractie.

GroenLinks was wel tevreden dat er voor het eerst een specifiek programma wordt opgesteld om de rechtsstaat in Europa te verdedigen en versterken. Onder leiding van groene rapporteur Bodil Valero kwamen de regels tot stand om verdedigers van de rechtsstaat en democratie zoals NGOs met Europees geld te ondersteunen. Dat is hard nodig aangezien de rechtsstaat in onder andere Polen en Hongarije zwaar onder druk staat en verschillende nationale regeringen deze organisaties actief tegenwerken.

Het Europees Parlement stemde over nieuwe regels die klokkenluiders overal in de Europese Unie beter moeten beschermen. Zo kunnen misstanden die het publieke belang schaden beter aan de oppervlakte komen zonder repercussies voor de klokkenluider. De regels kwamen tot stand op initiatief van de groene fractie die in 2016 een voorstel deed voor de richtlijn.

Een meerderheid van het Europees Parlement stemde in met een controversiële update van het digitaal auteursrecht. GroenLinks stemde tegen. Judith constateerde dat het bereikte akkoord over de wet het vrije

internet ondergraaft. Duizenden Europeanen gingen de straat op tegen de plannen voor uploadfilters en de heffing op links. Het risico bestaat dat online platforms het filter veel strenger instellen dan noodzakelijk is, om hun eigen risico's af te dekken. Daarnaast zijn uploadfilters foutgevoelig waardoor geblokkeerd kan worden wat wel wettelijk is toegestaan. Dat gaat gevolgen hebben voor memes, parodieën of content die wel legaal zijn, maar lijken op auteursrechtelijk materiaal.

Na het historische rapport van Judith om Hongarije aan de Artikel 7-procedure te onderwerpen voor het stelselmatig schenden van de rechtsstaat, zette Judith de strijd voor de rechtsstaat in haar laatste maanden voort. Ze maakte deel uit van de driekoppige delegatie van het Europees Parlement die met de Europese ministers onderhandelde over de directeur van het nieuwe Openbaar Ministerie van de Europese Unie. Dit Europees Openbaar Ministerie (EOM) heeft als taak grootschalig en grensoverschrijdend misbruik van EU-geld aan te pakken. Mede dankzij Judith schaarde het Europees Parlement zich vierkant achter de Roemeense kandidaat Laura Codruța Kövesi. Kövesi was als hoofdaanklager van het Roemeens Nationaal Anticorruptie Agentschap (DNA) zo succesvol dat de eigen regering haar ontsloeg. Ondanks hevige tegenwerking van de Roemeense regering overtuigde het Europees Parlement de Raad uiteindelijk om haar te benoemen. De benoeming van Kövesi is een belangrijke overwinning van het parlement om de neiging van lidstaten die elkaar de hand boven het hoofd te houden als de rechtsstaat in het geding is, te doorbreken.

EUROPESE VERKIEZINGEN (MEI 2019)

Eind april ging het Europees Parlement met verkiezingsreces. GroenLinks nam in het Europees Parlement afscheid van Judith Sargentini die in haar tien jaar als Europarlementariër belangrijke bijdragen en successen haalde in de strijd tegen mensenrechtenschendingen bij de winning van grondstoffen, een menswaardig Europees asiel, migratiebeleid, een betere aanpak van witwassen en belastingontduiking en in het verdedigen van de rechtstaat in Hongarije en elders.

Bas Eickhout trok niet alleen de lijst van GroenLinks, maar was samen met Ska Keller ook de officiële groene kandidaat voor het voorzitterschap van de Europese Commissie en daarmee het gezicht van de Europese groene campagne. Hij reisde Europa af om groene nationale campagnes te versterken en debatteerde met andere Europese "Spitzenkandidaten" waaronder de Christendemocraat Manfred Weber en de sociaaldemocraat Frans Timmermans. Bas presenteerde een groene en sociale visie voor Europa tegenover de als alternatiefloos gepresenteerde compromissen van de twee grote fracties die het Europees Parlement decennialang domineerden.

Gesteund door de grootste klimaatdemonstraties en scholierenstakingen voor het klimaat werd klimaatverandering een cruciaal thema in de verkiezingscampagne. Bas toerde door Nederland met klimaatcolleges en schreef een klimaatmanifest om zijn visie en expertise op Europees klimaatbeleid te delen. Behalve klimaat werd de Europese verkiezingscampagne zoals zo vaak gedomineerd door debatten tussen voor en tegenstanders van Europese samenwerking, met een televisiedebat tussen slechts twee nationale partijleiders (Baudet en Rutte) als dieptepunt.

De grote overwinning van de PvdA onder leiding van zittend Eurocommissaris Timmermans, ging niet ten koste van GroenLinks: We behaalden met 10,9 procent van de stemmen drie zetels in het Europees Parlement: één meer dan in 2014 toen GroenLinks 7,0 procent van de stemmen kreeg.

Dankzij zeer goede verkiezingsuitslagen in onder andere Frankrijk en Groot-Brittannië, en een historische goede uitslag voor de Groenen in Duitsland groeide de groene fractie spectaculair van 52 zetels naar 75 zetels.

EEN NIEUWE EUROPESE COMMISSIE (SEPTEMBER-NOVEMBER 2019)

In een uitgedijde groene fractie konden de drie Europarlementariërs van GroenLinks goede uitgangspunten krijgen om te werken aan onze idealen. Bas Eickhout werd opnieuw eerste vicevoorzitter en penningmeester van de groene fractie. Hij werd bovendien groene coördinator en eerste vicevoorzitter van de milieucommissie en neemt zitting in de commissies economische zaken en de begrotingscontrolecommissie. Tineke Strik bemachtigde een plek in de commissie burgerlijke vrijheden, justitie en binnenlandse zaken waar ze tevens coördinator namens de groene fractie is. Ook is ze lid van de commissie buitenlandse zaken en de subcommissie mensenrechten. Vanuit deze commissies heeft ze een uitstekende uitgangspunt om mensenrechten en de rechtsstaat te verdedigen, zowel binnen de Europese Unie als daarbuiten. Ook is ze lid van de Schengen Scrutiny Commissie, die controleert hoe lidstaten en Frontex omgaan met de regels voor binnen- en buitengrenzen. Daarnaast is ze rapporteur voor het herziene voorstel voor de Terugkeerrichtlijn. Kim van Sparrentak is lid van de commissies interne markt en sociale zaken. Dit biedt een uitgelezen kans

om tegen doorgeslagen marktwerking en voor een socialer en meer divers Europa te strijden.

Na de verkiezingen was het de taak aan regeringsleiders om een nieuwe voorzitter van de Europese Commissie te nomineren, de opvolger van Jean Claude Juncker. Er waren twee marathonsessies voor nodig voordat de regeringsleiders tot een kandidaat kwamen. Het was voor GroenLinks een democratische teruggang dat geen van de Europese lijsttrekkers ("Spitzenkandidaten") werd genomineerd. Daarmee werd de benoeming van de Commissievoorzitter teruggehaald naar de achterkamers. De Duitse Ursula von der Leyen die geen enkele rol speelde in de Europese verkiezingen, kwam uit de hoge hoed.

De groenen zochten de dialoog op met Von der Leyen in een poging om de goede groene verkiezingsuitslag te vertalen in inhoudelijke prioriteiten voor de nieuwe Commissie. Ze bleek echter niet bereid om de groenen als deel van een coalitie mee te nemen in haar beleidsprogramma. Ze stelde hoopgevende prioriteiten met een Europese Green Deal en een Europa dat volop meekan in de digitalisering. Maar op cruciale concrete punten kon ze GroenLinks niet overtuigen. Ze hield vast aan het vervuilende en verouderde Europees landbouwbeleid. Ze bleef steken op een ambitie voor het terugdringen van broeikasgassen in 2030 die lager ligt dan waar het vorige Europees Parlement zich voor uitsprak. Daarnaast nam Von der Leyen geen stelling over de positie van de Hongaarse regeringspartij Fidesz in haar christendemocratische politieke familie, en of ze een artikel 7-procedure tegen Hongarije zou steunen. Ook deed ze geen enkele concrete belofte over de aanpak van belastingontwijking van multinationals en andere maatregelen om Europa socialer te maken. Met 383 Europarlementari-

ers, net iets meer dan de vereiste meerderheid van 374 stemmen, werd Von der Leyen verkozen.

Na de benoeming van Von der Leyen als voorzitter van de Europese Commissie, presenteerde ze begin september haar team van 26 kandidaat-Eurocommissarissen die zich in hoorzittingen voor het Europees Parlement moesten presenteren voordat het Europees Parlement over de voltallige Europese Commissie stemde. Deze hoorzittingen zijn meer dan een formaliteit, zo bleek ook dit keer. Maar liefst drie kandidaten waren genoodzaakt zich terug te trekken omdat ze op onvoldoende steun konden rekenen in het Europees Parlement.

GroenLinks speelde een belangrijke rol in de hoorzittingen. Bas scherpte de groene beloftes aan van kandidaat-Eurocommissarissen voor milieu, klimaat en landbouw. De Eurocommissaris voor transport bleek echter ongeschikt omdat ze de groene ambities van haar collega-commissarissen nauwelijks deelde, maar kreeg toch de benodigde steun. Bas kreeg toezeggingen van vicevoorzitter Dombrovskis voor nieuwe wetgeving op het vlak van duurzame investeringen en het uitbreiden van klimaatrapportage door bedrijven.

Tineke vroeg de nieuwe Hongaarse kandidaat-Commissaris Várhelyi hoe hij geloofwaardig de toetreding van nieuwe lidstaten - en de kwaliteit van de rechtsstaat - zou kunnen toetsen terwijl hij de rechtsstaatschendingen in Hongarije jarenlang vurig verdedigde. Ondanks de ernstige tekortkomingen van zijn antwoorden, stemde een meerderheid van christendemocraten, sociaaldemocraten en liberalen echter onder politieke druk in met de Eurocommissaris. Tineke stelde ook vraagtekens bij de nieuwe

kandidaat Margaritis Schinas die onder de noemer "Defending the European Way of Life" als vicevoorzitter onder andere migratie en veiligheid onder zijn hoede kreeg. Na aanhoudende kritiek vanuit het Parlement op de benaming van zijn portefeuille veranderde Von der Leyen deze in 'Promoting the European way of Life'. Bij kandidaat-commissaris Johansson drong Tineke met succes aan om betere garanties voor het redden van asielzoekers op zee, en versterkte controle op de bescherming van rechten van vluchtelingen in derde landen waarmee de EU migratie-afspraken maakt.

Kim zorgde ervoor dat Eurocommissaris Schmitt gaat werken aan plannen die betaalbare huisvesting in EU-landen moeten ondersteunen. Aan kandidaat-Commissaris Sylvie Goulard (interne markt) vroeg zij naar plannen om Europese aanbestedingsregels groener te maken en tegen te gaan dat de zorg met nodeloze bureaucratie en marktwerking wordt opgescheept. Goulard kon onvoldoende overtuigen zowel op inhoud als haar omgang met financiële affaires uit het verleden. Ze kreeg onvoldoende steun en werd vervangen door Thierry Breton. Hij kreeg wel de benodigde steun, maar helaas had ook Breton weinig oog voor doorgeslagen marktwerking en de benodigde vergroening van de interne markt.

Door de moeizame hoorzittingen stemde het Europees Parlement pas eind november over de gehele nieuwe Europese Commissie. GroenLinks oordeelde dat deze Commissie geen onvoorwaardelijke steun verdient en onthield zich van stemming. Het team van Von der Leyen kent veel zwakke plekken, maar GroenLinks zal er in het Europees Parlement op een constructieve manier aan werken om wetsvoorstellen bij te sturen en Von der Leyen's groene en digitale beloftes

snel om te zetten in daden, zoals een klimaatwet en regels om de macht van techgiganten in te perken.

HET NIEUWE EUROPEES PARLEMENT EN EUROPESE COMMISSIE GEÏNSTALLEERD

(DECEMBER 2019 - JANUARI 2020)

Aan het einde van het jaar stonden enkele belangrijke Europese klimaatbesluiten op het programma. Bas ging als leider van de delegatie van het Europees Parlement naar de klimaatop die werd verplaatst van Santiago naar Madrid. Ondanks grote woorden die vroegen om ambitieuze besluiten - onder andere het Europees Parlement riep de klimaatcrisis uit - mislukte het om landen in Madrid achter afspraken te krijgen om de handel in CO2-rechten aan te scherpen. Onder andere Brazilië en Australië waren de dwarsliggers en daarom wil GroenLinks consequenties zien in de handelsverdragen die de EU van plan is met deze landen te sluiten. De volgende klimaatop in Glasgow (eind 2020) wordt cruciaal om nog zicht te houden op maatregelen die de doelstellingen van het Parijsakkoord implementeren.

De Europese regeringsleiders konden het met moeite eens worden over de doelstelling om in 2050 klimaatneutraal te zijn. Polen ging alleen akkoord onder voorwaarde dat het voldoende geld krijgt in de onderhandelingen over de meerjarenbegroting. Bas ondervond tegelijkertijd grote weerstand bij de lidstaten in de onderhandelingen die hij leidde over een Europese wet voor groene investeringen: de zogenaamde "taxonomie". Pas na dagenlange onderhandelingen en publieke druk gingen de nationale regeringen akkoord met regels die definiëren welke investeringen op een betrouwbare manier als groen gedefinieerd kunnen worden. Dit geeft een belangrijke impuls om het grote geld richting duur-

zaamheid te bewegen. Bas werkt de komende maanden verder aan een duurzame financiële sector, onder meer met een rapport om de Europese Investeringsbank te vergroenen. De Europese Commissie presenteerde zeer snel na haar aantreden plannen voor een Europese Green Deal. Dit toont aan hoe duurzaamheid eindelijk de prioriteit krijgt die het verdient en echt centraal staat bij deze nieuwe Europese Commissie. Maar Bas constateerde anderzijds dat de grote woorden in de Green Deal voorlopig aankondigingen zijn van plannen op de langere termijn, terwijl directe aanpassing van Europees beleid dat momenteel schade berokkent aan het klimaat en aan de biodiversiteit voorlopig niet aan de orde lijkt. Denk aan het landbouwbeleid, het handelsbeleid of grootschalige gasprojecten die de EU faciliteert. In een resolutie die Bas in januari uitonderhandelde, vraagt het Europees Parlement om meer ambitie en meer concrete directe actie.

Tineke beet haar tanden in een gelekt rapport waaruit blijkt dat de Tsjechische premier Andrej Babiš miljoenen EU-landbouwsubsidies wegslusde naar z'n eigen bedrijf. Dit ondermijnt de rechtsstaat en schaadt het vertrouwen van mensen in de politiek. Tineke dringt aan op stevige actie van de Europese Commissie om tegen deze fraude op te treden. Dit is een eerste testcase voor de nieuwe eurocommissarissen Věra Jourová en Didier Reynders. Zij zijn beiden lid van de liberale politieke familie van Babiš. Ook bekritiseerde Tineke het gebrek aan voortgang bij de aanpak van rechtsstaatschendingen in Polen en Hongarije. De regeringsleiders doen alsof zij in een impasse zitten omdat Polen en Hongarije een veto kunnen inzetten tegen sancties. Er zijn echter meer maatregelen die de EU-landen kunnen nemen, zoals het gezamenlijk indienen van

een klacht tegen Polen bij het Europees Hof. Het Europees Parlement steunde een resolutie om meer druk te zetten op de Poolse en Hongaarse regeringen.

Tineke werkt momenteel als rapporteur aan wetgeving die de regels voor de terugkeer van uitgeprocedeerde asielzoekers voorschrijft. De behandeling van deze wet is een belangrijke eerste stap in een bredere herziening van het Europees asielbeleid. Ze vroeg in verschillende debatten aandacht voor de zorgelijke situatie van asielzoekers aan de buitengrenzen van de EU, met name vanwege de aanhoudende beschuldigingen over gewelddadige 'pushbacks', en bezocht daarvoor Kroatië en Bosnië-Herzegovina. Ze zet druk op de Europese Commissie om te zorgen voor een onafhankelijke monitoring en om op te treden tegen schendingen van de fundamentele rechten en de weigering van de toegang tot een asielprocedure. De schendingen door de Kroatische regering zullen moeten worden betrokken bij de beoordeling of de lidstaat kan toetreden tot het Schengengebied. Meer dan 100 Europarlementariërs steunden de oproep van Tineke aan de ministers van asiel van de lidstaten om urgente actie te ondernemen om de schrijnende situatie van asielzoekers op de Griekse eilanden te verbeteren onder andere door minderjarigen op te nemen.

Tineke onderhandelde namens de groenen over een parlamentsresolutie die de inval van Erdogan in Noord-Syrië veroordeelde, opriep tot EU-sancties en meer bescherming voor vluchtelingen in Noord-Syrië.

De EU geeft miljarden uit aan ontwikkelings samenwerking en noodhulp. Tineke stelt de ondoorzichtigheid van Europese financiële stromen voor ontwikkelingssamenwerking en migratie aan de orde. Dat is hard nodig aangezien de Europese Commissie de neiging heeft

migratiebeleid steeds vaker als “crisisituatie” te bestempelen waarmee het gebruik kan maken van uitzonderlijke bevoegdheden die transparantieregels over subsidies omzeilen. Kim spant zich in om de sociale rechten van werknemers in de snelgroeïende platformeconomie te verbeteren. Ze zette het thema op de kaart met een screening van de schrijvende film “Sorry we missed you”. Binnenkort komt Ken Loach op uitnodiging van Kim naar Brussel om in gesprek te gaan met beleidsmakers en platformwerkers over dit thema. Kim verweet de Europese Commissie daadkracht voor de bescherming van platformwerkers. In de presentatie van de “sociale routekaart” kwam de Commissie niet verder dan het organiseren van een conferentie in plaats van wetsvoorstellen. Ook zal Kim zich vanuit de interne markt commissie bezighouden met de nieuwe plannen van de Europese Commissie om Europa klaar te stomen voor het digitale tijdperk.

In haar strijd voor een betaalbare woning voor iedereen, stelde Kim vragen aan de Europese Commissie over de nieuwe Hofuitspraak die AirBnB als informatiedienst classificeert. Dit perkt mogelijkwĳs de ruimte van lokale en nationale autoriteiten in om beleid te maken dat perk en paal stelt aan tijdelijk verhuur met een prijsopdrijvend effect. Kim wil dat de Commissie snel met plannen komt om betaalbare huisvesting niet langer ondergeschikt te maken aan Europese vrije marktregels. GroenLinks stelde de hofuitspraak ook op nationaal niveau en in Amsterdam aan de kaak.

Kim zet zich in voor een inclusieve samenleving onder andere via de parlementaire groep die de LHBT-rechten bevordert. Ze riep in haar maiden-speech op om harder op te treden tegen de “LHBT-vrije zones” die in

Polen zijn verschenen. Het groeiend aantal aanvallen op de LHBT-gemeenschap vanuit de staat, regeringsfunctionarissen en politici beperkt zich niet alleen tot Polen. Ook op veel andere plekken in de EU is sprake van toenevende anti-LHBT-sentimenten. Kim is lid van het gendermainstreaming-netwerk van het parlement en als zodanig verantwoordelijk dat de genderdimensie over de volle breedte wordt meegenomen in het werk van de interne marktcommissie. Kim is tevens lid van de parlementaire groep die opkomt voor de rechten van mensen met een beperking.

BREXIT

Het einde van 2019 stond ook in het teken van de Brexit. Nadat de voorwaarden van het vertrek van het VK uit de EU tot drie keer toe waren afgekeurd door het Britse lagerhuis, koos de nieuwe Britse premier voor een andere weg. Hij paste de deal over het terugtrekkingsakkoord aan en stuurde aan op nieuwe verkiezingen om een duidelijke meerderheid voor zijn harde Brexit-lijn te krijgen. De Conservatives wonnen een ruime meerderheid waarmee een snelle Brexit onvermijdelijk werd. Het Europees Parlement stemde eind januari over het terugtrekkingsakkoord. Een ruime meerderheid, inclusief GroenLinks, steunde het akkoord waarin belangrijke afspraken staan over de rechten van burgers, een nieuwe grens tussen Noord-Ierland en Ierland wordt voorkomen en de handel voorlopig niet verstoord wordt. Maar deze overgangsbepalingen gelden slechts tot eind 2020 waardoor er snelle noodzaak is voor afspraken over de toekomstige relatie met het VK. Het wordt een grote uitdaging om goede afspraken te maken gezien de inzet van de regering van Boris Johnson om zoveel mogelijk te kunnen afwijken van Europese regels en standaarden. Voor GroenLinks is het cruciaal dat de EU

geen bevoorrechte markttoegang geeft aan het VK zonder respect voor Europese standaarden voor milieu, klimaat, werknemers en belastingontwijking.

Per 31 januari is het VK niet langer lid van de EU en verdwijnt het land uit de Europese instituties. De Brexit is niet alleen een historisch verlies voor de EU, maar ook voor de groene fractie in het Europees Parlement. Maar liefst 11 Britse groene Europarlementariërs verlieten het parlement na een emotioneel afscheid. Hoewel er door een nieuwe zetelverdeling tussen landen ook vier nieuwe groenen voor in de plaats komen, wordt de groene fractie per saldo kleiner, net als de liberale en sociaaldemocratische fracties.

VERANTWOORDING PARTIJBESTUUR

DEZE VERANTWOORDING IS GESCHREVEN OVER HET JAAR 2019 EN MOET NOG VASTGESTELD WORDEN DOOR HET CONGRES.

WE BLIKKEN TERUG OP 2019, HET JAAR VAN DE KLIMAATSTAKINGEN, EEN GROENE POLITIEKE GOLF IN EUROPA EN DE STIKSTOFKRISIS. HET JAAR WAARIN GROENLINKS NA TWEE VERKIEZINGEN WEER STERKER EN GROTER WERD. WE KIJKEN VOORUIT NAAR 2020, HET JAAR WAARIN HET LANDELIJK BUREAU EEN PRACHTIG NIEUW ONDERKOMEN IN UTRECHT BETREKT, WE ELKAAR ONTMOETEN BIJ DE GROENLINKSGESPREKKEN EN ONS OPMAKEN VOOR EEN KNALLENDE TK-VERKIEZINGSCAMPAGNE.

SAMENSTELLING PARTIJBESTUUR OP 1 JANUARI 2020

KATINKA EIKELENBOOM
Voorzitter

- > *Waar ben je trots op?*
Op het feit dat we als partijbestuursleden onderling zo goed en fijn samenwerken.
- > *Wat vond je echt niet leuk?*
Mensen teleurstellen, niet fijn, maar soms onvermijdelijk.

JEROEN POSTMA
Bestuurslid Personeel &
Organisatie en vicevoorzitter

- > *Waar ben je trots op?*
De GroenLinks Academie en Team Lokaal waardoor het werk van actieve GroenLinkers steeds leuker en effectiever wordt
- > *Wie wil je graag even in het zonnetje zetten?*
Reint Rengers, bijna 10 jaar enthousiast en hardwerkend secretaris en campagneleider GroenLinks Zeeland (zwaait binnenkort af).

GEBKE VAN GAAL
Voorzitter

- > *Waar ben je trots op?*
Op DDA (Democracy Development Abroad), onze stichting die democratieën aan de buitenranden van Europa ondersteunt.
- > *Wat was de meest inspirerende bijeenkomst die je hebt gehad?*
Een werkbezoek aan Berlijn met veertien GroenLinkers uit Tweede Kamer, Europees Parlement, G4 en partijbestuur: veel geleerd over de Berlijnse aanpak van de wooncrisis en het 30- en 40-jarige bestaan van de Duitse Groenen meegevierd.

JAAP WORTEL
Peningmeester

- > *Wat was de leukste ontmoeting?*
Het GroenLinksGesprek over landbouw in Nijmegen. Met een goede opkomst en een levendige discussie was het een inspirerende bijeenkomst.
- > *Wie wil je graag in het zonnetje zetten?*
Hagar Roijackers voor haar enorme inzet in

de Provinciale Staten van Noord-Brabant, een hoogtepunt was het mooie onderhandelingsresultaat dat ze behaalde bij de vorming van een bestuur.

LINDA KIEWIET

Bestuurslid Publiciteit & Campagnes

> *Wat kost veel meer tijd dan verwacht?*

De partijbestuursvergaderingen voorbereiden! Maar dat is eigenlijk positief: er speelt zo veel en er wordt zo hard gewerkt dat er altijd veel te lezen en te bespreken is.

> *Wat was de leukste ontmoeting?*

Op de provinciale ledenvergadering van Limburg heb ik in de pauze veel mooie gesprekken gevoerd met enorm betrokken GroenLinksers, heel inspirerend!

MELODY DELDJOU FARD

Bestuurslid Diversiteit & Externe Partijontwikkeling

> *Wanneer was je het trotst op GroenLinks?*

GroenLinks zet zich lokaal en landelijk in voor eerlijke kansen voor MBO-studenten. Op ons congres voegen we de daad bij het woord en bieden we MBO-studenten van ROC Eventlab een stageplek.

> *Wat was het lastigste besluit?*

Mijn afscheid van het partijbestuur. Ik ga het mooie werk, het contact met de leden en alle toffe collega's zeker missen. En ik blijf me inzetten voor onze idealen en partij. Jullie zien mij terug!

Eva was van half december 2019 tot half mei 2020 met zwangerschaps- en bevallingsverlof.

TERUGBLIK 2019: DE VIER DOELSTELLINGEN VAN HET PARTIJBESTUUR

1. CAMPAGNE ALS MOTOR VOOR VERANDERING

Ook in 2019 hebben we weer laten zien dat campagne voeren de motor is van onze partij. In 2019 belden we bij 83.237 huizen aan in aanloop naar de Statenverkiezingen en de Europese verkiezingen. Niemand kon om ons heen bij de klimaatmars op 14 maart in Amsterdam en ook op 27 september waren we massaal aanwezig in Den Haag. Tijdens rally's in negen verschillende steden ontmoetten Bas Eickhout en Jesse Klaver GroenLinksers voordat ze de straat op gingen om te huis-aan-huizen. In dit 2019 werkten we bovendien weer nauw en goed samen met verschillende maatschappelijke organisaties, niet alleen met milieuclubs rondom de klimaatacties, maar bijvoorbeeld ook met boerenorganisaties, in ons verzet tegen vrijhandelsverdrag CETA.

2. INVESTEREN IN MENSEN, MET AANDACHT VOOR INCLUSIVITEIT

In 2019 heeft de GroenLinks Academie, vaak in nauwe samenwerking met Team Lokaal, een aantal succesvolle trajecten georganiseerd. Met name hebben we geïnvesteerd in lokale bestuursleden. Daarnaast is er ook een trainingsaanbod geweest voor onze Statenleden, raadsleden, wethouders en gedeputeerden. Het BestuurdersNetwerk van GroenLinks is in 2019 drie keer bij elkaar gekomen en samen met de TK-fractie maakten we ons sterk voor meer GroenLinks burgemeesters in Nederland door middel van scouting en begeleiding. In het najaar van 2019 organiseerde de GroenLinks Academie een Talentklas voor de Tweede Kamer voor een diverse groep politiek talenten. Inclusiviteit en diversiteit zijn en blijven speerpunten

voor het partijbestuur. In 2019 heeft zich dat onder meer vertaald in een landelijke netwerkbijeenkomst over dit onderwerp en ondersteuning en advies voor lokale afdelingen vanuit het Landelijk Bureau.

3. BOUWEN AAN EEN STERKE PARTIJ EN EEN PROFESSIONELE ORGANISATIE

In 2019 is het pand van GroenLinks aan de Oudegracht verkocht. Begin 2020 verhuisden we – samen met het wetenschappelijk bureau GroenLinks en DWARS - naar een duurzamer, goedkoper en beter bereikbaar gebouw in het centrum van Utrecht. De flexibele en lichte ruimtes in het nieuwe pand maken het een prachtige plek om elkaar te ontmoeten en samen onze beweging uit te breiden. In 2019 is een nieuw functieloongebouw voor het Landelijk Bureau ontwikkeld en zijn de voorbereidingen getroffen voor het sluiten van een nieuw pensioencontract. Beide trajecten werden in 2020 afgerond. In 2019 is een start gemaakt met meer en betere ondersteuning van lokale afdelingen door Team Lokaal en de GroenLinks Academie en betere online tools. Bij het zijn van een professionele organisatie hoort ook dat je goed en zorgvuldig omgaat met zaken die niet goed gaan. Het partijbestuur is in 2019 gestart met een herziening en uitbreiding van het integriteitsbeleid van GroenLinks, met daarin aandacht voor het gewenste gedrag van mensen in de partij, de geschreven maar vooral ook ongeschreven regels en heldere klachtenprocedures.

4. BINDEN EN ACTIVEREN VAN LEDEN EN SYMPATHISANTEN

In 2019 zijn we erin geslaagd om weer meer leden en sympathisanten aan ons te binden. Onze manier van campagnevoeren draagt daar bij uitstek aan bij. Maar betrok-

kenheid bij een politieke partij is meer dan huis-aan-huizen. In 2019 hebben we daar onder meer vorm aan gegeven in GroenLinksGesprekken. Op verschillende plekken in het land organiseerden we gesprekken over onderwerpen die voor GroenLinks van belang zijn en waar we soms stevig over van mening verschillen. Het doel van de gesprekken is om meer mensen te betrekken, beter gebruik te maken van de kennis in en om de partij en tot nog betere standpunten te komen, onder meer in ons komende verkiezingsprogramma.

VOORUITBLIK: PRIORITEITEN 2020

VOORBEREIDEN TWEDE KAMERVERKIEZINGEN

In 2020 steken we veel energie in de voorbereiding op de Tweede Kamerverkiezingen. Dat gaat om het voorbereiden van het verkiezingsprogramma door de programmacommissie die in 2019 van start is gegaan, het voorbereiden van een kandidatenlijst door de kandidatencommissie Tweede Kamer die in november 2019 is ingesteld en vanzelfsprekend het voorbereiden van de campagne door het Landelijk Bureau in samenwerking met alle campagneleiders in het land.

GROENLINKSGESPREK

Eind 2019 zijn we van start gegaan met een nieuwe vorm om het gesprek aan te gaan in de partij over onze standpunten, onder de noemer GroenLinksGesprek. Naast gesprekken op locatie wordt ook parallel daaraan online het gesprek gevoerd. In 2020 organiseren we nog een reeks gesprekken die in het teken staan van het aanstaande verkiezingsprogramma voor de Tweede Kamer. Daarna volgt een evaluatie en bepalen we hoe we na 2020 vormgeven aan gesprek en meningsvorming in de partij.

INTEGRITEITSBELEID

De maatschappelijke aandacht voor integriteit is de afgelopen jaren toegenomen en de lat ligt hoog voor politici en bestuurders. GroenLinks hanteert hoge standaarden als het gaat om integriteit. Daar hoort een helder beleid bij dat bijdraagt aan een integere organisatie en integer gedrag van mensen in die organisatie. In opdracht van het partijbestuur adviseert het Nederlands Compliance Instituut het partijbestuur over een herziening en uitbreiding van het huidige integriteitsbeleid en ondersteunt het GroenLinks bij de implementatie daarvan.

VERSTERKEN GROENLINKS LOKAAL

In 2018 en 2019 is al veel aandacht besteed aan het versterken van de lokale afdelingen van GroenLinks. Dit heeft onder meer geresulteerd in het traject voor lokale bestuursleden, georganiseerd door de GroenLinks Academie en Team Lokaal van het Landelijk Bureau. Naast het bieden van ondersteuning is gewerkt aan heldere landelijke beleidskaders, onder andere over het witte-vlekkenbeleid en het takenpakket van provinciale afdelingen. In 2020 zetten we dit door met onder meer nieuw beleid over de afdelingsbijdrage, ondersteuning bij de implementatie van het witte-vlekkenbeleid en het aanbod vanuit de GroenLinks Academie voor lokale afdelingen.

INCLUSIEF POLITIEK PERSONEELSBELEID

Het partijbestuur gaat de komende jaren flink investeren in het politiek personeelsbeleid van GroenLinks. Een zorgvuldige selectie en begeleiding van onze politici en bestuurders is essentieel voor het succes van de partij. We willen bovendien meer diversiteit onder onze vertegenwoordigers en bestuurders. Om dit voor elkaar te krijgen werven we voor de periode 2020-2022 een senioradviseur politiek personeelsbeleid. Daarnaast hebben

we een medewerker diversiteit en inclusie geworven die binnen Team Lokaal op het Landelijk Bureau gaat werken aan het versterken van inclusiviteit verenigingsbreed en zetten we nieuwe kennismakingsprogramma's op waarmee we meer mensen aan onze partij willen binden.

PARTIJ- BESTUUR GROENLINKS

WERKWIJZE

Onze vereniging groeit al jaren en we tellen inmiddels meer dan 30.000 leden. Met ook nog eens dik 65.000 sympathisanten, zijn we een geweldig grote beweging. De partij besturen doen wij daarom gelukkig niet alleen. Samen met lokale en provinciale bestuurders zetten we ons in voor een sterke organisatie van GroenLinks. Samen met onze politici, wethouders, gedeputeerden en bovenal onze leden, werken we aan het nog groter en invloedrijker maken van onze beweging. Want wij willen Nederland veranderen!

We ondersteunen dat als partijbestuur door trainingen te organiseren, online ondersteuning te bieden, met het uitwisselen van best practices, persoonlijk advies, adequate interne communicatie en ook door onze successen samen te vieren zoals afgelopen jaar op de uitslagenavonden en bij ons dertigjarig bestaan. Als partijbestuursleden willen we zichtbaar en toegankelijk zijn in de partij. We zijn dus regelmatig te vinden op provinciale ledenvergaderingen, bij GroenLinksGesprekken, trainingsdagen en netwerkbijeenkomsten. Daar proberen we zoveel mogelijk leden en sympathisanten te spreken.

Heb jij tips, opmerkingen of wil je meer weten?
Neem contact met ons op via voorzitter@groenlinks.nl

2019 was het jaar waarin GroenLinks groeide van 30 naar 61 Provinciale Statenleden, van 4 naar 8 leden in de Eerste Kamer en van 2 naar 3 zetels in het Europees Parlement. Het was bovenal het jaar waarin we erin slaagden mee te gaan besturen in 8 provincies, met maar liefst 9 gedeputeerden. Onze bestuurlijke slagkracht is vergroot en onze positie in de Tweede Kamer versterkt, nu het kabinet Rutte III niet langer een meerderheid heeft in de Eerste Kamer.

Ook in 2019 hebben we weer laten zien dat campagne voeren de motor is van onze partij. We belden aan bij ontzettend veel huizen en niemand kon om ons heen bij de klimaatmars.

JEROEN POSTMA

Bestuurslid Personeel & Organisatie en vicevoorzitter

MELODY DELDJOU FARD

Bestuurslid Diversiteit & Externe Partijontwikkeling

LINDA KIEWIET

Bestuurslid Publiciteit & Campagnes

JAAP WORTEL

Penningmeester

KATINKA EIKELENBOOM

Voorzitter

GEBKE VAN GAAL

Voorzitter

CAMPAGNE ALS MOTOR VOOR VER-ANDERING

In 2020 steken we veel energie in de voorbereidingen van de Tweede Kamerverkiezingen.

INVESTEREN IN MENSEN

Het partijbestuur gaat komende jaren flink investeren in het politiek personeelsbeleid. We willen onder andere meer diversiteit onder onze vertegenwoordigers en bestuurders.

BOUWEN AAN EEN PROFESSIONELE ORGANISATIE

In 2020 organiseren we nog een reeks GroenLinksGesprekken. Daarna volgt een evaluatie en bepalen we hoe we na 2020 vormgeven aan gesprek en meningsvorming.

BINDEN EN ACTIVEREN VAN LEDEN EN SYMPATHISANTEN

In 2020 steken we veel energie in de voorbereidingen van de Tweede Kamerverkiezingen.

In 2019 heeft de GroenLinks Academie in samenwerking met Team Lokaal succesvolle trajecten georganiseerd. In 2019 verzorgden we o.a. trainingsaanbod voor bestuurders en raadsleden, een diverse talentenklas en netwerkbijeenkomsten.

Begin 2020 verhuizen we naar een duurzamer gebouw. In 2019 is o.a. gestart met meer en betere ondersteuning van afdelingen door Team Lokaal en de GroenLinks Academie, betere online tools en een herziening en uitbreiding van het integriteitsbeleid.

In 2019 wisten we weer meer leden en sympathisanten aan ons te binden. We zijn gestart met de GroenLinksGesprekken om meer mensen te betrekken, beter gebruik te maken van de kennis in de partij en tot nog betere standpunten te komen.

VERANTWOORDING TOEZICHTRAAD

DEZE VERANTWOORDING IS GESCHREVEN OVER HET JAAR 2019 EN MOET NOG VASTGESTELD WORDEN DOOR HET CONGRES.

ALGEMEEN

GroenLinks heeft als enige politieke partij in Nederland een toezichthoudend orgaan in de vorm van een toezichtraad. De toezichtraad heeft als taak om toezicht te houden op de werkzaamheden van het partijbestuur en het partijbestuur met raad terzijde te staan. Het toezicht is erop gericht dat het partijbestuur haar wettelijke verplichtingen en financiële verantwoordelijkheden in acht neemt, statuten, reglementen en congresbesluiten naleeft en de partij op deugdelijke wijze bestuurt.

Op 16 februari 2019 heeft het congres van GroenLinks met het reglementair aftreden van János Betkó en Bert Koopmanschap twee nieuwe leden voor de periode van drie jaar in de toezichtraad gekozen: Saskia van Gessel en Gemma Lago. Daarnaast heeft het congres het reglementair aftredende lid Bert Koopmanschap voor een nieuwe periode herbenoemd. In oktober 2019 trad Peter Korzelius terug als voorzitter. De toezichtraad bestond eind 2019 uit: Ali Al Hadaui, Saskia van Gessel, Bert Koopmanschap, Gemma Lago en Titia van Leeuwen (voorzitter a.i.).

WERKZAAMHEDEN

A. FINANCIËN

Het toezicht op de financiën van de partij is en blijft een belangrijke taak voor de toezichtraad. De toezichtraad stelt de accountant aan, voert overleg met de accountant

en penningmeester over de resultaten van de controle en brengt advies uit aan het congres ten aanzien van de goedkeuring van de jaarrekening. Daarnaast worden de tussentijdse rapportages besproken, en aan het einde van het jaar wordt de begroting voor het komende jaar door de toezichtraad besproken en goedgekeurd.

In 2019 was met name het financiële beleid rond de verandering van huisvesting van GroenLinks een belangrijk onderwerp van bespreking (*zie ook paragraaf E hieronder*). Daarnaast was er aandacht voor de wijze van aanpak bij onder andere uitputting van de begroting, de stand van zaken van de automatisering en het toezicht houden op de werkelijke bestedingen. Dit gebeurde onder andere op basis van een analyse van verschillen tussen begroting en realisatie. De toezichtraad kon constateren dat de financiën op orde waren. De raad heeft de begroting voor 2020 goedgekeurd en kon ook concluderen dat GroenLinks er financieel goed voorstaat.

B. FUNCTIONERINGSGESPREKKEN LEDEN

PARTIJBESTUUR

Als onderdeel van de taken van de toezichtraad voeren twee leden van de raad jaarlijks met elk lid van het partijbestuur een functioneringsgesprek. Per gesprek wordt een verslag gemaakt waarin

gemaakte afspraken, aandachtspunten en ontwikkelpunten zijn opgenomen. In 2019 is de toezichtraad gestart met een ander stramien voor de gesprekken. De eerder gebruikte 360-graden systematiek werd ervaren als te omslachtig voor de betrokkenen en te eenzijdig gericht op kwantitatieve scores per competentie. De nieuwe systematiek is gebaseerd op referenties van een drietal personen die met het betrokken bestuurslid samenwerken, op een eigen schriftelijke reflectie van het bestuurslid en de mate van realisatie van de gemaakte afspraken en voornemens. De toezichtraad voert ook exitgesprekken met afgetreden bestuursleden, omdat op afstand terugblikken, alsook adviezen voor opvolgers vaak nuttig kunnen zijn. In 2019 zijn er twee exitgesprekken gevoerd.

C. BENOEMING LEDEN PARTIJBESTUUR

De toezichtraad is opdrachtgever voor de kandidatencommissie intern voor de selectie van kandidaten voor het partijbestuur. Op basis van die selectie verkiest vervolgens het congres de partijbestuursleden. Wanneer partijbestuursleden tussentijds opstappen is de benoeming van nieuwe leden een taak van de toezichtraad, ook weer op basis van de selectie door de kandidatencommissie intern. In 2019 heeft de toezichtraad tussentijds een internationaal secretaris a.i. in het partijbestuur benoemd. In 2019 is verder de opdracht verstrekt aan de kandidatencommissie intern voor het selecteren van kandidaten voor de vacature 'Diversiteit en Externe relaties', alsook voor de vacatures 'Personeel en Organisatie' en 'Internationaal Secretaris'. Dit heeft inmiddels geleid tot enkelvoudige voordrachten van kandidaten voor de drie hiervoor genoemde functies.

De voordrachten worden aan het congres van maart 2020 voorgelegd.

D. ROYEMENT LEDEN

Indien leden de partij op onredelijke wijze benadelen, kunnen deze worden gerooyerd. Het besluit tot royement is een taak van het partijbestuur, waarvoor instemming is vereist van de toezichtraad. In het afgelopen jaar speelde het in twee gevallen. Na rijp beraad heeft de toezichtraad in beide gevallen ingestemd met het besluit tot royement.

E. HUISVESTING LANDELIJK BUREAU

GROENLINKS

In 2018 heeft een extern bureau opdracht gekregen vergelijkend onderzoek te doen naar de huisvesting van het Landelijk Bureau. De belangrijkste keuze was om het bestaande pand aan de Oude Gracht te laten renoveren dan wel op een andere locatie (in Utrecht of Amersfoort) een (kantoor)pand te huren en het pand aan de Oude Gracht te verkopen. In 2019 heeft daarover enkele malen uitvoerig overleg plaatsgevonden tussen het partijbestuur en de toezichtraad. De toezichtraad heeft in de verschillende fasen van de ontwikkeling en de besluitvorming het partijbestuur van advies gediend en heeft het bestuur de statutair vereiste toestemming verleend tot verkoop van het pand aan de Oude Gracht. In 2019 heeft het partijbestuur besloten het pand aan de Oude Gracht te verkopen en een nieuwe locatie in Utrecht te huren. De nieuwe locatie is in februari 2020 betrokken. Het nieuwe pand is duurzamer, goedkoper, heeft een beter werkklimaat en is ook beter bereikbaar dan het pand aan de Oude Gracht. Bovendien kent het goede faciliteiten voor vergaderingen en trainingen.

F. INTEGRITEIT

De toezichtraad heeft als toezichthouder de taak om toe te zien op het omgaan met integriteit door het partijbestuur, de toezichtraad zelf en via het partijbestuur de partij als geheel. GroenLinks vraagt bij alle landelijke en Europese vertegenwoordigende en bestuurlijke functies om een Verklaring Omtrent Gedrag, laat kandidaten een integriteitsformulier invullen en er wordt beperkt onderzoek gedaan naar integriteit van de betrokken kandidaten. In sommige gevallen wordt door een gespecialiseerd bureau nader onderzoek gedaan.

Het integriteitsbeleid van GroenLinks, uitgewerkt in een integriteitsprotocol en een integriteitsverklaring die ondertekend dient te worden, geldt voor alle politieke vertegenwoordigers, politieke bestuurders, partijbestuursleden en toezichtraadsleden van GroenLinks. Om belangenverstrengeling tegen te kunnen gaan, melden de leden welke functies zij bekleden naast het lidmaatschap van de toezichtraad.

In 2019 is door het partijbestuur besloten het integriteitsbeleid opnieuw te bezien en zo nodig aan te scherpen. In november 2019 is een themadag voor partijbestuur en toezichtraad gehouden, gericht op het herijken van het geldende integriteitsbeleid en het bezien of nadere aanscherping nodig en zinvol is. Dit laatste ook wat betreft de zichtbaarheid en ijkbaarheid van het beleid. De themadag heeft tot heldere gemeenschappelijke inzichten geleid. Het partijbestuur werkt, mede in overleg met de toezichtraad, aan een nieuw integriteitsbeleid, met daarin meer aandacht voor het gewenst gedrag van mensen in de partij, de geschreven en ongeschreven regels en ook voor heldere klachtenprocedures. Aandachtspunt hierbij is het levend houden

van deze afspraken en het belang van het (blijven) voeren van het gesprek over integriteit, grenzen en waarden in de partij.

G. EVALUATIE FUNCTIONEREN TOEZICHTRAAD

De toezichtraad evalueert één keer per jaar het eigen functioneren en dat van de individuele leden. Een goede en periodieke evaluatie draagt bij aan de professionaliteit van de toezichtraad, en het creëert een leermoment om te kunnen bepalen of er bij de ingezette koers bijstelling gewenst is. In 2019 is een korte interne evaluatie gehouden in de toezichtraad. In 2020 zal een evaluatie plaatsvinden met externe begeleiding.

In oktober 2019 heeft Peter Korzelius zijn functie als voorzitter van de toezichtraad neergelegd. In retrospectief is hij tot de conclusie gekomen dat de toezichtraad niet op adequate wijze is omgegaan met klachten die in maart 2018 zijn geuit over de werksfeer, de aansturing van de organisatie en de organisatiecultuur van het Landelijk Bureau in de jaren daarvoor. De toezichtraad heeft lering getrokken uit de gang van zaken en ziet er nog scherper dan in het verleden op toe dat het partijbestuur zorgdraagt voor een veilige cultuur in de vereniging en organisatie en voor heldere procedures in het geval van klachten. Het partijbestuur is, in nauwe samenwerking met de directie van het Landelijk Bureau en in overleg met de toezichtraad, de nodige stappen aan het zetten om het integriteitsbeleid te versterken. Het partijbestuur heeft daarnaast de nodige acties ondernomen om de klachten uit het verleden goed af te handelen.

H. COMMUNICATIE EN ZICHTBAARHEID

De toezichtraad heeft voor het functio-

neren een toezichtkader opgesteld. Eind 2019 is het toezichtkader geactualiseerd. Het wordt in 2020 van kracht. Elk jaar stelt de toezichtraad ook een eigen werkplan op, alsook een verantwoording aan het congres. Toezichtkader, werkplan en verantwoording worden gepubliceerd op de webpagina van de toezichtraad op de website van GroenLinks.

TOT SLOT

Wij danken allereerst Peter Korzelijs voor zijn integriteit en consequente optreden en voor zijn rol als voorzitter van de toezichtraad, en we betreuren zijn vertrek omdat we daarmee een heel prettige en integere collega missen. We ervoeren hem als een zeer diplomatieke en verbindende schakel met het partijbestuur.

Ook danken wij de leden van het partijbestuur voor de goede samenwerking. De toezichtraad wil haar rol zo goed mogelijk vervullen en waar nodig nog weer verder optimaliseren.

De toezichtraad van GroenLinks

Ali Al Hadaui, Bert Koopmanschap, Saskia van Gessel, Gemma Lago en Titia van Leeuwen (voorzitter a.i.).

VERANTWOORDING EGP

DEZE VERANTWOORDING IS GESCHREVEN OVER HET JAAR 2019 EN MOET NOG VASTGESTELD WORDEN DOOR HET CONGRES.

NIEUWE EGP-DELEGATIE

Het congres van GroenLinks koos in februari 2019 een nieuwe delegatie voor de Europese Groene Partij (EGP). Youssef Rahman, Jeroni Vergeer, Jonna Gjaltema, Barbara Wegelin, Ellen van Reesch, Ruth Noorduyn en Michiel Nanninga konden aan de slag. Mieke van der Vegt nam op datzelfde congres in februari afscheid als internationaal secretaris. De toezichtraad benoemde per 1 juli 2019 Gebke van Gaal als ad interim internationaal secretaris. Gebke nam de leiding van de EGP-delegatie op zich, Hilda Passchier bleef als ondersteuner bij de delegatie. In de periode tussen het congres in 2019 en de benoeming door de toezichtraad van Gebke van Gaal, nam partijbestuurder Jeroen Postma de functie waar.

DE GREEN WAVE

Als aftrap voor de Europese verkiezingscampagne organiseerde de EGP half april in Brussel een avond over de Green Wave, de groene golf die in sommige landen al hoog is en in andere landen opkomt, maar door heel Europa rolt. De avond, vol met politiek en muziek, was inspirerend en werd door veel leden uit de verschillende lidstaten bezocht. GroenLinks was goed vertegenwoordigd door de GroenLinkse Europese kandidaten, de EGP-delegatie, GroenLinks Tweede Kamerlid Kathalijne Buitenweg en een groep GroenLinkers die met een bus uit Utrecht waren afgereisd. De campagne kon beginnen!

LOCAL COUNCILLORS NETWORK

Eind juni 2019 werd in Oslo een conferentie in het kader van het Local Councillors Network van de EGP 'Cities for the Future, The Green Way' georganiseerd.

Vanuit de EGP-delegatie werd hierover gecommuniceerd op PLEK en werden raadsleden benaderd met de vraag of ze wilden deelnemen en om een paneldeelnemer te leveren.

Benni Leemhuis (GroenLinks raadslid Groningen en actief in de samenwerking met de Duitse Grüne burens) hield in Oslo een presentatie over het Groningse mobiliteitsbeleid dat de voetganger en fietser vooropstelt.

PARTY LEADERS BIJEENKOMST

In september is een party leaders bijeenkomst gehouden in Brussel, waar onze voorzitter Katinka Eikelenboom en Gebke van Gaal als a.i. internationaal secretaris naar zijn afgereisd. Hier werden de nationale hoogtenpunten gedeeld en is een terugblik gegeven op de laatste verkiezingen vanuit alle aanwezige landen. De rest van de bijeenkomst stond in het teken van de overwinningen van de Greens/EFA van 52 naar 75 zetels, alsook de uitdagingen die in het verschiep liggen. Begin 2020 is een virtuele bijeenkomst gehouden met de nieuwe staatssecretaris en de partijleider van de Groenen in de nieuw gevormde Oostenrijkse regering, waar Gebke bij aanwezig was.

30E EGP-COUNCIL FINLAND

Na de zomervakantie startten de voorbereidingen voor de najaarscouncil die begin november in Tampere/Finland werd georganiseerd.

Na raadpleging van onze nationale en Europese GroenLinks-politici diende de delegatie twee resoluties in, en deze werden op de Council ook aangenomen:

RESOLUTIE 1: STOP THE EU-MERCOSUR TRADE DEAL AND MAKE ALL TRADE AGREEMENTS WORK FOR SUSTAINABLE DEVELOPMENT

De resolutie roept op te stoppen met het uitonderhandelen van het voorliggende handelsverdrag tussen de EU en Mercosur, de vrijhandelszone van Brazilië, Paraguay, Uruguay en Argentinië. We willen dat niet alleen deze deal, maar ook andere handelsverdragen volledig worden herzien. Zij moeten ondersteunend worden aan het behalen van sociale en ecologische duurzaamheidsdoelen, waaronder het Akkoord van Parijs, in plaats van die doelen te ondermijnen.

RESOLUTIE 2: SUPPORT REFUGEES IN GREECE

De resolutie roept de Griekse regering op direct fondsen en middelen ter beschikking te stellen om de menselijke ramp met de vluchtelingen op de Griekse eilanden met de winter in zicht, tegen te gaan. De Europese Commissie zou daarbij moeten helpen. De EU en de lidstaten worden opgeroepen om een meer ambitieus herplaatsingsprogramma in de hele EU af te spreken en veiligere doorgangen naar Europa in te stellen. De Turkije-deal zou opgezegd moeten worden terwijl de steun aan Syrische vluchtelingen in Turkije doorgaat.

BENOEMING GROENLINKS VERTEGENWOORDIGER IN FINANCIAL ADVISORY BOARD

op voordracht van GroenLinks is Nadia van

Huisstede (oud-bestuurslid GroenLinks Leiden) gekozen in de Finance Advisory Board (FAB) van de EGP. Wouter van Witteveen, Provinciaal Statenlid Gelderland, is sinds 2018 lid van de Amendments Committee. Ook werd een aangepast afdrachtmodel van de EGP leden aangenomen, waarbij de grootte van een nationale partij op basis van stempercentages en aantal stemmen per land als deel van alle EGP leden beter uit de verf komt. GroenLinks is na de Duitse Groenen de grootste partij binnen de EGP en is bruto meer gaan betalen per jaar op basis van veertien zetels in de tweede kamer. Tot slot werd een nieuw EGP Committee (het 'bestuur') van negen leden gekozen, die de EGP de komende twee en een half jaar gaat besturen.

EUROPEAN COMMITTEE OF THE REGIONS (COR)

De EGP heeft zich hard gemaakt om de Groenen als Partij in de CoR vertegenwoordigd te laten zijn. In 26 januari 2020 is de "Greens group" officieel voor het eerst toegetreden tot de CoR; het adviesorgaan voor de Europese Commissie, de Raad van Europa en het Europees Parlement. De CoR bestaat uit 350 vertegenwoordigers vanuit de lokale, regionale en provinciale overheden. De CoR adviseert altijd en met name als het gaat om wetgeving. GroenLinks heeft gelijk twee vaste delegatieleden in de Greens group van de CoR: Marieke van Schouten (wethouder Nieuwegein) en Ufuk Kâhya (wethouder Den Bosch).

TOEKOMSTPLANNEN GROENLINKS EGP-DELEGATIE

De EGP-delegatie is op 14 februari bijeengekomen, net na de sluiting van de congreskrant verantwoordingsdeadline, om de plannen voor de komende jaren concreet te maken. Tijdens het congres kun je de delegatieleden hierover bevragen en ideeën meegeven.

Uitgebreidere notities en links over de councils zijn te vinden op de website <https://egp.groenlinks.nl/home> en de Facebook van de Europawerkgroep die wordt gedeeld met de EGP-delegatie.

VERANTWOORDING KANDIDATENCOMMISSIE TWEEDE KAMER

DE COMMISSIE EN DE OPDRACHT

Eind november 2019 heeft het partijbestuur de kandidatencommissie voor de Tweede Kamerverkiezingen van maart 2021 ingesteld. De commissie bestaat uit: Henrike Karreman (voorzitter), Bram van Ojik (vicevoorzitter), Bente van Wanrooij, Deniz Karaman (tot voorjaar 2020), Funs Elbersen, Gebke van Gaal (namens het partijbestuur), Helen Kuiper, Jeroen van Rossum, Nathalie Kramers, Samir Bashara (vanaf voorjaar 2020) en Vincent de Kom (vanaf voorjaar 2020).

DE OPDRACHT VAN DE COMMISSIE BESTOND UIT

TWEE DELEN:

- 1 Bereid een advies voor ten behoeve van de voordracht van een kandidaat-lijsttrekker die vervolgens via een lijsttrekkersreferendum of congres (per acclamatie) door de leden van GroenLinks kan worden verkozen.
- 2 Bereid een advieslijst voor (inclusief lijstvolgorde) die vervolgens via een lijstreferendum, of congres door de leden van GroenLinks kan worden vastgesteld.

Deze verantwoording richt zich op het tweede deel van de opdracht, het samenstellen van de advieslijst. Over het eerste deel heeft de commissie (via het partijbestuur) verantwoording afgelegd aan het (digitale) congres in juni 2020.

De opdracht van het partijbestuur geeft aan dat de advieslijst moet zorgen voor een

evenwichtig samengesteld team:

- dat divers is wat betreft gender, leeftijd, etnisch-culturele achtergrond en regionale spreiding;
- waarin alle kernwaarden van GroenLinks goed herkenbaar zijn: groen, sociaal en tolerant;
- waarin voorzien is in noodzakelijke algemene expertise voor het Kamerwerk: wetgeving en overheidsfinanciën;
- waarin zowel voldoende ervaren Kamerleden terugkomen, als ruimte is voor nieuw talent.

De opdracht van het partijbestuur schrijft voor dat er op een aantal momenten contact is tussen de voorzitter van de KCTK, de partijvoorzitter en de lijsttrekker, zodat hun input nog verwerkt zou kunnen worden in de conceptlijst, die door de commissie wordt vastgesteld.

TRAININGEN GESPREKSVOERING, DIVERSITEIT EN INTEGRITEIT

Ter voorbereiding op de selectie heeft de commissie besloten om zich gezamenlijk te laten trainen op drie onderdelen: diversiteit en inclusie, gespreksvoering en integriteit. De GroenLinks academie heeft deze trainingen voor de commissie voorbereid. In het bijzonder is veel aandacht uitgegaan naar diversiteit en inclusie. ECHO, expertisecentrum voor diversiteitsbeleid, heeft de commissie ondersteund met training en intervisie. Daarnaast

heeft Jeroen van Rossum een training verzorgd over de algemene beginselen van het voeren van zorgvuldige selectiegesprekken. Bureau Governance & Integrity heeft een integriteitstraining verzorgd.

DE PROCEDURE: FEITEN EN CIJFERS

De vacature heeft van 11 mei tot 28 juni opengestaan. De commissie heeft in totaal 140 sollicitaties ontvangen. Op basis van de briefselectie zijn 64 kandidaten afgevallen. Met 82 kandidaten is in de eerste gespreksronde een gesprek gevoerd, met 30 kandidaten is, als er nog vragen open stonden bij de commissie, ook een tweede gesprek gevoerd. De commissie heeft bij iedere selectieronde gemonitord of de diversiteit (gender, leeftijd, etnisch-culturele achtergrond en regionale spreiding) van de kandidaten in evenwicht bleef. Met negen kandidaten die bij de briefselectie afvielen en die vervolgens hun kandidatuur hebben gehandhaafd, is een specifiek integriteitsgesprek gevoerd. De commissie heeft in de gehele procedure geen kandidaten uitgesloten vanwege integriteitsvraagstukken.

HOGE KWALITEIT VAN DE SOLLICITATIES

De kandidatencommissie was positief verrast door het enorme aanbod aan goede kandidaten. De rijkdom aan sollicitanten laat zien dat GroenLinks de afgelopen jaren succesvol heeft geïnvesteerd in scouting en talentontwikkeling en dat dat nu zijn vruchten afwerpt. De kandidatencommissie adviseert het partijbestuur om op volle kracht door te gaan met talentontwikkeling, ook omdat we in deze procedure veel talent voor de toekomst tegen zijn gekomen. Niet al deze mensen hebben nu al een (verkiesbare) plaats op de lijst gekregen, het zou mooi zijn als nieuw ontdekt talent uit deze procedure de komende jaren verder tot bloei komt binnen de partij.

De commissie heeft ook veel sollicitanten gedurende het proces teleur moeten stellen. Mensen die zich soms al jaren met hart en ziel inzetten voor de partij. De commissie is zo zorgvuldig en respectvol mogelijk te werk gegaan bij het afwijzen van kandidaten. Een aantal kandidaten is in contact gebracht met het partijbestuur om te bezien of er een andere passende rol binnen de partij voor hen is weggelegd.

HET RESULTAAT: EEN STERKE, INCLUSIEVE LIJST

Met gepaste trots presenteert de kandidatencommissie de advieslijst. Een lijst die zowel gedegen ervaring als vernieuwing brengt. Bijna 60% van de kandidaten op de lijst is vrouw en 40% van de kandidaten heeft een bi-culturele achtergrond. Ook scoort de advieslijst op andere diversiteitsaspecten als LHBTIQ+ en leeftijd hoger dan eerdere kandidatenlijsten. Dit geldt zowel voor de top van de lijst als voor de lijst als totaal. De kandidatencommissie heeft er alle vertrouwen in dat GroenLinks op basis van deze advieslijst met een sterke fractie uit de verkiezingen zal komen.

Henrike Karreman

17 november 2020

GOEDKEUREN JAARREKENING 2019

Volgens de wet en de statuten van GroenLinks dienen jaarrekeningen van de vereniging GroenLinks door het congres te worden goedgekeurd. De jaarrekening 2019 is tijdens de digitale ledenraadpleging in juni 2020 niet behandeld, daarom ligt deze nu alsnog voor aan het congres.

VOORSTEL

Het partijbestuur verzoekt het congres van GroenLinks alsnog om definitieve goedkeuring van de jaarrekening 2019. Indien je deze jaarrekening wilt inzien kun je deze vinden op de website: groenlinks.nl/alles-over-het-verkiezingscongres. De toezichtraad heeft de jaarrekening van 2019 in de vergadering van 23 juni 2020 goedgekeurd.

K. Eikelboom (voorzitter)

Datum en plaats: *Amsterdam*
03-11-20

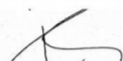
J. Wierd (penningmeester)

Datum en plaats: *2-11-2020*
Broek in Waterland

G. van Gool (internationaal secretaris)

Datum en plaats: *2 november 2020, Leiden*

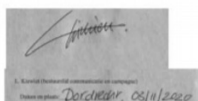
E. Groen-Reijman (bestuurslid interne partijontwikkeling)

Datum en plaats: *4-11-2020, Amsterdam*

W. Hakhoff (bestuurslid personeel en organisatie)

Datum en plaats: *Hoorn 30-10-2020*

J. Kool (bestuurslid communicatie en campagne)

Datum en plaats: *Dordrecht, 05/11/2020*

J. Kool (bestuurslid diversiteit & inclusie)

Datum en plaats: *5/11/2020 Amsterdam*

AMENDEMENTEN TIJD VOOR NIEUW REALISME

VERKIEZINGSPROGRAMMA TWEEDE KAMERVERKIEZINGEN 2021

1. WE PAKKEN DE KLIMAATCRISIS AAN

JUIST NU GROEN INVESTEREN

1.1.1 We stoten in 2030 60 procent minder CO₂ en andere broeikasgassen uit dan in 1990 en in 2045 is de hele samenleving klimaatneutraal. In 2040 zijn onze elektriciteitsopwekking en de industrie klimaatneutraal. Daarbij gaan de grootste vervuilers de rekening betalen; de rest van de samenleving profiteert.

1 **MARIEKE ALBERTS / CATEGORIE 1** Minder CO₂ en andere ... *Vervangen door ...* minder CO₂ en andere...

(In een molecuulformule, van in dit geval koolstofdioxide, geven we de aantallen van de atomen aan met cijfers in subscript.)

PB: Overnemen.

2 **DELTA / CATEGORIE 1** Voor Hele lid. *Toevoegen* We doen er alles aan om de opwarming van de aarde te beperken tot anderhalve graad.

(Op het congres van juni heeft GroenLinks de klimaatcrisis uitgeroepen. Het is essentieel dat het programma op die realiteit aansluit. Daarom is het belangrijk om te beginnen met een heldere ambitie voor de maximale opwarming en dit als rode lijn door het gehele verkiezingsprogramma te weven. In het Akkoord van Parijs hebben we afgesproken om de opwarming van de aarde "ruim onder 2 °C te houden ten opzichte van het pre-industriële niveau en ernaar te blijven streven de stijging te beperken tot 1,5 °C".

Het is essentieel dat we streven naar die anderhalve graad: ook dan al zullen de gevolgen van klimaatverandering gevaarlijk zijn, maar elke tiende graad meer opwarming verergert deze gevolgen en verhoogt het risico op onomkeerbare klimaatverandering. Anderhalve graad moet dus een bovengrens, en geen ondergrens van onze inspanningen zijn. (Ingediend namens werkgroep Delta))

PB: Overnemen.

1.1.3 We voeren een CO₂-belasting in die bovenop de huidige Europese heffing komt. De Europese heffing is te laag en kent te veel uitzonderingen voor de grote vervuilers. Met onze CO₂-belasting worden alternatieven voor fossiel aantrekkelijker en gaan bedrijven een eerlijke prijs betalen voor de schade die CO₂ toebrengt aan het klimaat. We introduceren de CO₂-belasting bij de grote vervuilende bedrijven en breiden deze daarna uit naar andere sectoren.

- 3 DWARS / CATEGORIE 1** *Na Hele lid. Toevoegen* Tenslotte zetten we ons in voor een minimumprijs voor CO2 op Europees niveau.
(Er is een stevige Europa-brede prijs voor CO2 nodig. Als Nederland een extra belasting heft, benadelen we Nederlandse bedrijven, en moedigen we verhuizingen naar andere landen aan. Door de hoogte van de belasting Europees af te stemmen, moedigen we Nederlandse bedrijven aan om in de EU te lobbyen voor een hogere Europa-brede heffing: immers, een hogere EU-heffing betekent een lagere Nederlandse belasting, en dus minder concurrentie-nadeel.)
PB: Overnemen.
- 4 ONDERNEMERSNETWERK / CATEGORIE 1** *Na Hele lid. Toevoegen* zoals transport en landbouw.
(Een kleine toevoeging om duidelijk te maken dat we een systeemverandering willen en de hele productieketen willen aanpakken.)
PB: Overnemen.
- 1.1.1** We stoten in 2030 60 procent minder CO2 en andere broeikasgassen uit dan in 1990 en in 2045 is de hele samenleving klimaatneutraal. In 2040 zijn onze elektriciteitsopwekking en de industrie klimaatneutraal. Daarbij gaan de grootste vervuilers de rekening betalen; de rest van de samenleving profiteert.
- 5 UITROEPEN KLIMAATTOESTAND / DWARS / CATEGORIE 2** *Na Hele lid. Toevoegen* Om de urgentie van de klimaatcrisis te benadrukken, roept Nederland de klimaatnoodtoestand uit.
(Te lang hebben wij de crisis op zijn beloop laten gaan. Het is tijd voor ambitieuze actie, die we ook in andere amendementen voorstellen. Maar daar hoort ook een bepaalde mate van urgentie bij. Nederland moet de klimaatnoodtoestand uitroepen zodat het duidelijk is, waarom we ambitieuze doelen stellen en zodat we laten zien dat we de noodzaak inzien van de enorme klimaatcrisis waar we midden in zitten.)
PB: Overnemen.
- 6 NIEUWE MINISTER VAN KLIMAAT EN ENERGIE MET EIGEN MINISTERIE / DELTA / CATEGORIE 2** *Na Hele lid. Toevoegen* Er komt een Minister van Klimaat en Energie die verantwoordelijk is voor het klimaatbeleid en de energietransitie. Deze minister krijgt een eigen ministerie en ziet toe op het behalen van de klimaatdoelen.
PB: Overnemen.
- 7 INSTELLEN ONAFHANKELIJKE KLIMAATRAAD / DELTA / CATEGORIE 2** *Na Hele lid. Toevoegen* Er komt een Klimaatraad als onafhankelijke rapporteur en adviseur op het gebied van klimaatbeleid. De raad controleert of huidig beleid in lijn is met de klimaatdoelen, en kan op basis van de actuele stand van de wetenschap extra maatregelen adviseren om de doelen te behalen.
(Zoals we een Outbreak Management Team hebben voor de coronacrisis, zo hebben we een Klimaatraad nodig voor de klimaatcrisis. Dit voorstel is geïnspireerd door de

Britse Climate Change Committee die in 2008 werd ingesteld als onderdeel van de Climate Change Act (de Britse Klimaatwet). De Klimaatraad kan voor de wetenschappelijke onderbouwingen gebruik maken van bestaande rapportages zoals de jaarlijkse Klimaat- en Energieverkenning van het PBL. Momenteel vervult de Raad van State een deel van de controlerende rol die de Klimaatraad op zich zal nemen, maar de Klimaatraad stelt zich actiever op en doet ook specifieke voorstellen om de klimaatdoelen te halen. Daarnaast heeft een aparte Klimaatraad het voordeel dat zij experts van meerdere disciplines als lid kan hebben, en daardoor een breder advies kan opstellen dan alleen juristen dat doen.

Indien amendement 'Minister van Klimaat en Energie (werkgroep Delta)' wordt aangenomen, rapporteert en adviseert de Klimaatraad aan de Minister van Klimaat en Energie. Als amendement 'Uitstootbudget en -begroting (werkgroep Delta)' wordt aangenomen, is de Klimaatraad tevens de aangewezen persoon om toe te zien op de uitstootbegroting, zoals de Algemene Rekenkamer dat voor de financiële begroting doet. (Ingediend namens werkgroep Delta. Dit amendement gaat om een nieuw artikel en niet om een vervanging van de bestaande tekst. Dit komt samen met het eventueel aangenomen amendement 'Minister van Klimaat en Energie (werkgroep Delta)' tussen 1.1.1 en 1.1.2.)

PB: Overnemen.

- 1.1.4** De Nederlandse overheid wordt een groene koploper. In het subsidie-, onderzoeks-, investerings-, aanbestedings- en inkoopbeleid van de overheid en staatsdeelnemingen bouwt de overheid fossiele activiteiten af en gaan we voldoen aan de doelstellingen van het klimaatkoord van Parijs. Het topsectorenbeleid wordt uitsluitend ingezet voor groene en digitale innovaties. Met dit alles maken we nog eens miljarden vrij voor de economie van de toekomst.

- 8 DE NEDERLANDSE OVERHEID WORDT EEN GROENE KOPLOPER / DWARS / CATEGORIE 2** *Tussen ... uitsluitend ingezet voor (...). groene en digitale innovaties... Toevoegen maatschappelijk verantwoorde*

(Er moet zeker groen geïnvesteerd worden, maar dat mag niet ten goede komen van grote bedrijven. Grote windmolenparken die alleen leveren aan grote bedrijven moeten niet worden betaald met overheidsgeld, en het publiek geïnvesteerde geld moet ten goede komen aan de maatschappij, niet alleen aan bedrijven.)

PB: Overnemen.

- 1.1.5** Met onze infrastructuur, havens, industrie en technologische kennis heeft Nederland de kans om Europese koploper te worden in de circulaire economie. Daar horen ambitieuze doelen bij: de overheid koopt in 2030 volledig circulair in en Nederlandse bedrijven en buitenlandse bedrijven die hun producten hier verkopen, gebruiken in 2030 de helft minder grondstoffen en zijn uiterlijk in 2050 circulair. Om de circulaire economie te stimuleren, verhogen we de afvalstoffenbelasting voor het storten en verbranden van afval. Fabrikanten gaan een grondstoffenbelasting betalen en worden verplicht een

oplopend percentage gerecyclede materialen te gebruiken. Het wordt eenvoudiger om afval op een veilige manier weer te gebruiken als grondstof.

9 REPARERBAARHEID VAN PRODUCTEN, STATIEGELD OP ELEKTRONICA / WERKGROEP DIGITALE SAMENLEVING & PRIVACY, DWARS EN JOEP BOS-COENRAAD / CATEGORIE 2

Na Hele lid. Toevoegen Producten worden ontworpen om gerepareerd te worden, met fysieke open standaarden, en consumenten mogen voor reparaties derde partijen gebruiken. Er komt statiegeld op elektronica.

(Doordat elektronica een korte levensduur heeft en moeilijk te repareren is, ontstaat er veel elektronisch afval wat vaak schadelijke metalen bevat. Als elektronica langer wordt ondersteund door fabrikanten, makkelijker te repareren is en wordt ingeleverd door consumenten, wordt dit afval grotendeels beperkt en is er minder mijnbouw nodig voor speciale metalen.)

PB: Overnemen.

10 GEBRUIK VAN RESTSTROMEN UIT DE CIRCULAIRE ECONOMIE VOOR OPWEKKEN VAN WARMTE. / STEVEN VROUWENVELDER / CATEGORIE 2

Na Hele lid. Toevoegen Reststromen uit de circulaire economie kunnen onder strenge voorwaarden worden gebruikt voor het opwekken van warmte.

(In een circulaire economie ontstaan er reststromen die geen hoogwaardige toepassing meer kennen. Om de schaarse materialen in de wereld zo efficiënt mogelijk te gebruiken kun je als laatste trede deze reststromen inzetten om er energie uit te winnen. Dit is niet alleen onderdeel van de circulaire economie maar kan ook andere vormen van CO2 uitstoot voorkomen, zoals: snoeiafval van groenbeheerders of tuinders dat anders in de open lucht wordt verbrand of gas dat we uit Rusland moeten halen. Met deze aanpassingen houden we de deur open voor energie uit biomassa zolang deze duurzaam is.)

PB: Overnemen.

11 AFVAL SCHEIDEN WORDT OVERAL DE STANDAARD / BART HUISMAN / CATEGORIE 2

Na Hele lid. Toevoegen We zorgen dat afval gescheiden inzamelen de standaard wordt, niet alleen thuis maar ook op andere locaties.

(Wanneer je een flesje drinken op hebt doe je dit thuis bij het PMD afval in de oranje bak/zak. Maar neem je het mee naar je werk, school, sportschool of camping dan moet het opeens bij het restafval. Dit moet veranderen. Door afval te scheiden bij de bedrijven en (maatschappelijke) organisaties kunnen we het recyclingpercentage verhogen en het afval scheiden in de hele samenleving standaard maken, waar we nu alleen het individu stimuleren thuis veranderingen aan te brengen.

Zaken die hiervoor zouden moeten veranderen is dat het doel weer moet zijn om zoveel mogelijk grondstoffen te recyclen in plaats van het strikt scheiden van potjes en geldstromen.)

PB: Overnemen.

1.1.7 Een groene economie kan niet zonder een groene financiële sector. Financiële partijen, zoals banken, pensioenfondsen en vermogensbeheerders moeten inzichtelijk maken welke klimaat- en biodiversiteitsrisico's ze op hun balans hebben en hoe ze deze gaan verkleinen. We vergroenen de bankenbelasting en verhogen de buffereisen voor banken met veel risico's. De komende tien jaar verbieden we stapsgewijs de wereldwijde financiering van nieuwe fossiele activiteiten door Nederlandse financiële partijen. De financiering van nieuwe kolencentrales is vanaf 2022 niet meer toegestaan.

12 RECLAMEVERBOD VOOR PRODUCTEN DIE KLIMAATSCHADE VEROORZAKEN / FEMKE SLEEGERS / CATEGORIE 2

Nieuw programmapunt na 1.2.6: In navolging van het reclameverbod voor tabak wordt reclame verboden voor producten en diensten die forse klimaatschade veroorzaken, om te beginnen met een reclameverbod voor stuntaanbiedingen voor vliegreizen en vervuilende auto's zoals SUVs. Energiebedrijven mogen geen reclame maken voor fossiele energie. Zolang de hoofdactiviteit van energiebedrijven fossiel is, is voor hen ook alle andere reclame verboden.

(Klimaatbeleid maken terwijl je fossiele reclame ruim baan geeft, is als dweilen terwijl je toekijkt hoe iemand de kraan nóg verder opendraait. Reclame voor de fossiele industrie (greenwashing) en de meest schadelijke fossiele producten en diensten (vliegreizen en auto's met een fossiele brandstofmotor) zorgt voor méér broeikasgassen. Ook houden deze reclames fossiele brandstof en fossiele bedrijven normaal. Dit ondermijnt het draagvlak voor ambitieus klimaatbeleid en ieders pogingen om het Parijs-doel te bereiken. Zolang fossiele brandstofbedrijven de markt blijven beheersen, onder andere met hun grote publieksreclames, krijgen duurzame startups en wijkinitiatieven geen eerlijke kans. Wetenschappers noemen een verbod op fossiele reclame een 'social tipping point' dat het Parijs-doel opeens snel binnen bereik kan brengen. Het vermindert de broeikasgassen en laat fossiele brandstof (bedrijven) zien voor wat ze zijn: schadelijk. Reclame voor tabak is ook verboden vanwege de grote maatschappelijke schade. Gezien de urgentie van het klimaatprobleem en de ontwrichting van het klimaat, de gezondheid, mensenrechten en gemeenschappen is een reclameverbod voor de fossiele industrie, vliegreizen en vervuilende auto's hard nodig en niet meer dan logisch.)

PB: Overnemen.

13 OOK PENSIOENFONDSEN BOUWEN FINANCIERING VAN FOSSIELE ACTIVITEITEN AF / DWARS / CATEGORIE 2 *Tussen ... Nederlandse financiële partijen, (...). De financiering van nieuwe... Toevoegen in het bijzonder pensioenfondsen*

(Het is belangrijk dat alle financiële partijen de financiering van fossiele activiteiten afbouwen maar pensioenfondsen zouden hierbij met name aandacht moeten krijgen. Alle Nederlanders móéten geld stoppen in deze pensioenfondsen en het kan niet dat dat geld dan vervolgens wordt gebruikt voor activiteiten die schadelijk zijn voor het milieu.)

PB: Overnemen.

1.1.1 We stoten in 2030 60 procent minder CO₂ en andere broeikasgassen uit dan in 1990 en in 2045 is de hele samenleving klimaatneutraal. In 2040 zijn onze elektriciteitsopwekking en de industrie klimaatneutraal. Daarbij gaan de grootste vervuilers de rekening betalen; de rest van de samenleving profiteert.

14a DOELSTELLINGEN CO₂ SCHERPER: O.A. IN 2026 / PHILLIP VAN SLEEUWEN / CATEGORIE 3

Hele lid. *Vervangen door* We stoten in 2026 geen CO₂ en andere broeikasgassen meer uit. Vanaf 2026 dragen onze elektriciteitsopwekking en de industrie niet meer bij aan de opwarming van de aarde. Daarbij gaan de grootste vervuilers de rekening betalen; de rest van de samenleving profiteert.

(GroenLinks wil er alles aan doen om de aarde groener, eerlijker en vooral ook leefbaar door te geven aan onze kinderen en toekomstige generaties. Om de kans daarop zo groot mogelijk te houden zijn rigoureuze stappen nodig. Het uitgangspunt blijven de klimaatdoelen zoals zij in Parijs eind 2015 vastgesteld zijn. In het IPCC tussenrapport SR15 worden de gevolgen van een opwarming van de aarde met 2 graden Celsius aangescherpt. Daarmee wordt duidelijk dat wij alles op alles zullen moeten zetten om op of onder de 1,5 graden Celsius opwarming te blijven. Op basis van vele wetenschappelijke rapporten is een CO₂-budget vastgesteld; de hoeveelheid CO₂ dat wij nog kunnen uitstoten om de afgesproken klimaatdoelen te halen. Op basis van onder andere het inwoneraantal zijn deze gegevens ook omgezet naar CO₂-budgetten per land. Voor Nederland komt dit budget neer op krap 6 jaar. Dan zal de netto uitstoot volgens deze berekening op 0 moeten staan. De kans om op of onder 1,5 graad opwarming te blijven is dan 66%, het hoogst haalbare. Er worden in deze berekeningen echter met een aantal zaken geen rekening gehouden. Een van de belangrijkste is het effect van kantelpunten. Deze "tippingpoints" zorgen voor een versnelde opwarming van de aarde. Belangrijke kantelpunten zijn het smelten van poolijs en het ontdooien van de permafrost. Beiden zijn al vergevorderd. Maar ook het idee dat wij de opwarming kunnen tegenhouden met een netto-0 beleid. Er wordt dan net zoveel CO₂ uitgestoten als de natuur kan opnemen. Op dit moment stijgt het aandeel CO₂ nog steeds met grote sprongen. Wij zijn allemaal getuige van wat dit met de opwarming van de aarde tot nog toe heeft gedaan. Het aandeel CO₂ zal juist moeten dalen. Het beleid dient er dan ook op gericht te zijn helemaal geen CO₂ meer uit te stoten en dus niet verder bij te dragen aan de opwarming van de aarde. Klimaatactiviste Greta Thunberg heeft met drie medeauteurs op basis van de best beschikbare wetenschappelijke bronnen een open brief geschreven met eisen aan de Europese Unie en alle wereldleiders, waarin zij helder uiteenzet wat er nodig is om de klimaatdoelen te halen; niet net doen alsof je de klimaatcrisis aanpakt, maar direct adequaat handelen. Dat lukt echter niet zonder het systeem te veranderen. Daarom zet GroenLinks in op een snelle energietransitie, waarbij iedereen meedoet, de lasten en lusten eerlijk worden verdeeld en de afgesproken klimaatdoelen van Parijs gehaald worden met een zo groot mogelijke kans om op of onder de 1,5 graad opwarming van de aarde te blijven. Alle maatregelen die in dit verkiezingsprogramma betrekking hebben op het bereiken van deze klimaatdoelen, worden zo ingericht dat zij binnen de gestelde 6 jaar de beoogde adequate effecten hebben.

PB: Niet overnemen. We delen de zorgen van de indieners over het uitblijven van echte actie

van dit kabinet om de klimaatcrisis aan te pakken. Daarom hebben we zeer ambitieuze doelstellingen in het verkiezingsprogramma opgenomen, inclusief een serie doorgerekende voorstellen om die doelen te halen. Dat betekent een enorme opgave voor Nederland, zeker omdat het kabinet al achterloopt op de eigen doelen en omdat we willen dat de transitie rechtvaardig verloopt (en dus ook voor mensen met een laag inkomen betaalbaar is). 60% reductie in 2030 en klimaatneutraal in 2045, zoals dat in het verkiezingsprogramma staat, maakt ons van het vieste jongetje van de klas een koploper in Europa. Een nog ambitieuzer doel stellen zonder een onderbouwing met concrete maatregelen, zoals dit amendement doet, zou onze positie ondermijnen. Het is nu tijd om aan de slag te gaan met maatregelen om daadwerkelijk in hoog tempo de uitstoot van CO2 terug te brengen. De gesprekken met indieners van verschillende amendementen heeft het partijbestuur er daarnaast van overtuigd dat het goed is om een Europese doelstelling van 65% CO2-reductie in 2030 in het programma op te nemen (amendement 17).

Routing: Indien amendement 14a wordt aangenomen, worden 14, 15, 16 en 17 niet meer in stemming gebracht.

14 DOELSTELLINGEN CO2 SCHERPER: O.A. 90% IN 2027 / DWARS, DELTA EN PHILLIP VAN SLEEUWEN / CATEGORIE 3

Hele lid. *Vervangen door* We stoten in 2027 90 procent minder CO2 en andere broeikasgassen uit dan in 1990 en in 2035 is de hele samenleving klimaatneutraal. In 2030 zijn onze elektriciteitsopwekking en de industrie klimaatneutraal. Daarbij gaan de grootste vervuilers de rekening betalen; de rest van de samenleving profiteert.

(De klimaatcrisis is de grootste uitdaging waar we als mensheid ooit voor hebben gestaan. De enige realistische weg is daarom ook een radicale: Om binnen de grens van 1,5 graad wereldwijde opwarming te blijven hebben we radicale maatregelen nodig, en dus een radicaal en ambitieus doel.)

PB: Niet overnemen. We delen de zorgen van de indieners over het uitblijven van echte actie van dit kabinet om de klimaatcrisis aan te pakken. Daarom hebben we zeer ambitieuze doelstellingen in het verkiezingsprogramma opgenomen, inclusief een serie doorgerekende voorstellen om die doelen te halen. Dat betekent een enorme opgave voor Nederland, zeker omdat het kabinet al achterloopt op de eigen doelen en omdat we willen dat de transitie rechtvaardig verloopt (en dus ook voor mensen met een laag inkomen betaalbaar is). 60% reductie in 2030 en klimaatneutraal in 2045, zoals dat in het verkiezingsprogramma staat, maakt ons van het vieste jongetje van de klas een koploper in Europa. Een nog ambitieuzer doel stellen zonder een onderbouwing met concrete maatregelen, zoals dit amendement doet, zou onze positie ondermijnen. Het is nu tijd om aan de slag te gaan met maatregelen om daadwerkelijk in hoog tempo de uitstoot van CO2 terug te brengen. De gesprekken met indieners van verschillende amendementen heeft het partijbestuur er daarnaast van overtuigd dat het goed is om een Europese doelstelling van 65% CO2-reductie in 2030 in het programma op te nemen (amendement 17)."

Indien amendement 14 wordt aangenomen, worden 15, 16 en 17 niet meer in stemming gebracht.

15 DOELSTELLINGEN CO2 SCHERPER: O.A. IN 2035 KLIMAATNEUTRAAL / DWARS EN PHILLIP VAN SLEEUWEN / CATEGORIE 3 Hele lid *vervangen door* We stoten in 2027 90 procent minder CO2 en andere broeikasgassen uit dan in 1990 en in 2035 is de hele samenleving klimaatneutraal. In 2030 zijn onze elektriciteitsopwekking en de industrie klimaatneutraal. Daarbij gaan de grootste vervuilers de rekening betalen; de rest van de samenleving profiteert.

(DWARS vindt dat we ambitieuzer moeten zijn dan wat er staat. Alleen door sneller klimaatneutraal te worden is het mogelijk om de gevolgen van klimaatverandering te beperken.)

PB: Niet overnemen. We delen de zorgen van de indieners over het uitblijven van echte actie van dit kabinet om de klimaatcrisis aan te pakken. Daarom hebben we zeer ambitieuze doelstellingen in het verkiezingsprogramma opgenomen, inclusief een serie doorgerekende voorstellen om die doelen te halen. Dat betekent een enorme opgave voor Nederland, zeker omdat het kabinet al achterloopt op de eigen doelen en omdat we willen dat de transitie rechtvaardig verloopt (en dus ook voor mensen met een laag inkomen betaalbaar is).

60% reductie in 2030 en klimaatneutraal in 2045, zoals dat in het verkiezingsprogramma staat, maakt ons van het vieste jongetje van de klas een koploper in Europa. Een nog ambitieuzer doel stellen zonder een onderbouwing met concrete maatregelen, zoals dit amendement doet, zou onze positie ondermijnen. Het is nu tijd om aan de slag te gaan met maatregelen om daadwerkelijk in hoog tempo de uitstoot van CO2 terug te brengen.

De gesprekken met indieners van verschillende amendementen heeft het partijbestuur er daarnaast van overtuigd dat het goed is om een Europese doelstelling van 65% CO2-reductie in 2030 in het programma op te nemen (amendement 17).

Indien amendement 15 wordt aangenomen, wordt amendement 16 niet meer in stemming gebracht, amendement 17 wel.

16 DOELSTELLINGEN CO2 SCHERPER: O.A. IN 2040 KLIMAATNEUTRAAL / LOUDI LANGE-LAAN / CATEGORIE 3 Hele lid *vervangen door* We stoten in 2030 65 procent minder CO2 en andere broeikasgassen uit dan in 1990 en in 2040 is de hele samenleving klimaatneutraal. In 2040 zijn onze elektriciteitsopwekking en de industrie klimaatneutraal. Daarbij gaan de grootste vervuilers de rekening betalen; de rest van de samenleving profiteert.

(Om de opwarming te beperken tot 1,5 graden Celsius, zoals afgesproken in Parijs, moet de uitstoot van broeikasgassen in 2030 al met 65 procent zijn teruggebracht. Dat is ook haalbaar! Twee van de grootste koepels van milieubewegingen in Europa, CAN-E en het EEB (Climate Action Network - Europe en het European Environmental Bureau) hebben gezamenlijk met meer dan vijftig organisaties dit scenario uitgewerkt. Het 'Paris Agreement Compatible Scenario'. Denemarken heeft 70 procent reductie in 2030 als doelstelling omarmd. De EU heeft onlangs de doelstelling aangescherpt tot -55%, en het Europees Parlement nam -60% aan, mede dankzij het uitstekende werk van 'onze' Europarlementariër Bas Eickhout. En GroenLinks moet en kan nog hoger inzetten. Nederland is een van de rijkste landen ter wereld en wij zijn het aan onze kinderen en de mensen in het mondiale zuiden verplicht alles op alles te zetten om Parijs te halen!)

PB: Niet overnemen. We delen de zorgen van de indieners over het uitblijven van echte actie van dit kabinet om de klimaatcrisis aan te pakken. Daarom hebben we zeer ambitieuze doelstellingen in het verkiezingsprogramma opgenomen, inclusief een serie doorgerekende voorstellen om die doelen te halen. Dat betekent een enorme opgave voor Nederland, zeker omdat het kabinet al achterloopt op de eigen doelen en omdat we willen dat de transitie rechtvaardig verloopt (en dus ook voor mensen met een laag inkomen betaalbaar is). 60% reductie in 2030 en klimaatneutraal in 2045, zoals dat in het verkiezingsprogramma staat, maakt ons van het vieste jongetje van de klas een koploper in Europa. Een nog ambitieuzer doel stellen zonder een onderbouwing met concrete maatregelen, zoals dit amendement doet, zou onze positie ondermijnen. Het is nu tijd om aan de slag te gaan met maatregelen om daadwerkelijk in hoog tempo de uitstoot van CO2 terug te brengen. De gesprekken met indieners van verschillende amendementen heeft het partijbestuur er daarnaast van overtuigd dat het goed is om een Europese doelstelling van 65% CO2-reductie in 2030 in het programma op te nemen. Zie amendement 17.

17 AANSLUITING EUROPESE CO2 DOELSTELLING: 65% IN 2030 / PARTIJBESTUUR /

CATEGORIE 3 Na Hele lid. Toevoegen We zetten ons in Europa in voor ambitieus klimaatbeleid, met een CO2-reductie van 65% in 2030

(We vinden het belangrijk dat niet alleen de landelijke doelstellingen flink worden aangescherpt maar dat dit ook op Europees niveau nadrukkelijk gebeurt.)

PB: Overnemen.

1.1.2 We richten een Klimaatfonds op van 60 miljard euro. Daarmee investeren we in een groene en eerlijke samenleving. In meer betaalbare en duurzame woningen, in groene energie, in het oplossen van de schulden- en dakloosheids crisis, in scholing, onderzoek en innovatie, in landbouw, natuur, fietsen en openbaar vervoer. Met het Klimaatfonds bestrijden we klimaatverandering, maken we Nederland mooier, bouwen we de groene economie van morgen en creëren we banen voor vandaag.

18 BIODIVERSITEIT TOEVOEGEN BIJ KLIMAATFONDS / ELLEN VAN REESCH / CATEGORIE

2 Hele lid. *Vervangen door* We richten een Klimaat- en Biodiversiteits fonds op van 60 miljard euro. Daarmee investeren we in een groene en eerlijke samenleving. In meer betaalbare en duurzame woningen, in groene energie, in het oplossen van de schulden- en dakloosheids crisis, in scholing, onderzoek en innovatie, in landbouw, landschap en natuur, in fietsen en openbaar vervoer. Met het Klimaat- en Biodiversiteits fonds bestrijden we klimaatverandering, herstellen we de biodiversiteit, bouwen we de groene economie van morgen en creëren we banen voor vandaag.

(In het verkiezingsprogramma krijgt het klimaat een zeer prominente plek, maar in de inleiding en hoofdboodschappen blijft de even grote en urgente crisis van verlies aan biodiversiteit onderbelicht. Dit terwijl in Nederland en daarbuiten het klimaat flink op de politieke agenda staat, maar de natuur nog veel minder. Een vergroeningsfonds van vele miljarden moet zich niet alleen richten op klimaatmaatregelen, maar ook expliciet op natuurherstel- en ontwikkeling. Ook - maar niet alleen - om te bevorderen dat bij klimaatmitigatie en adaptatie zoveel mogelijk 'natuurlijke' oplossingen worden gezocht.

Maatregelen voor klimaat en natuur versterken elkaar vaak, maar zonder versterking van de natuur expliciet te noemen als gelijkwaardig doel is dat geen vanzelfsprekendheid. Bovendien zijn grote investeringen nodig in herstel van biodiversiteit die niet noodzakelijk een klimaatcomponent hebben, zoals sommige stikstofmaatregelen.)

PB: Niet overnemen. GroenLinks heeft het Klimaatfonds al gepresenteerd. Dit taalkundige voorstel om de titel te veranderen, steunen wij daarom niet. Vanzelfsprekend zetten wij in op het herstel van de biodiversiteit, zoals de investeringen in biodiversiteit en natuur vanuit het Klimaatfonds laten zien.

- 19** **UITSTOOTBUDGET VOOR BROEIKASGASSEN / DELTA / CATEGORIE 2** *Nieuw programmapunt vóór 1.1.3:* We voeren een CO₂-belasting in die bovenop de huidige Europese heffing komt. De Europese heffing is te laag en kent te veel uitzonderingen voor de grote vervuilers. Met onze CO₂-belasting worden alternatieven voor fossiel aantrekkelijker en gaan bedrijven een eerlijke prijs betalen voor de schade die CO₂ toebrengt aan het klimaat. We introduceren de CO₂-belasting bij de grote vervuilende bedrijven en breiden deze daarna uit naar andere sectoren.
- We stellen een uitstootbudget op voor alle broeikasgassen. Daarmee leggen we de maximale toekomstige uitstoot van Nederland vast. Dit maximum moet in lijn zijn met de klimaatdoelen. Bij het vaststellen van het budget houden we rekening met onze historisch uitstoot, om zo ons eerlijke aandeel te berekenen. Onder het budget valt ook de uitstoot van internationale scheep- en luchtvaart die vanuit Nederland vertrekt, en de uitstoot buiten Nederland die we indirect veroorzaken via import.
- Daarnaast komt er een jaarlijkse uitstootbegroting die in lijn moet zijn met het uitstootbudget. Er komt een jaarlijkse uitstootrapportage waarover politieke verantwoording wordt afgelegd. Als de daadwerkelijke uitstoot meer is dan begroot, moeten er verplicht aanvullende maatregelen worden genomen.
- (Het uitstootbudget en -begroting is een stok achter de deur om onze klimaatdoelen te halen. We hebben een raamwerk nodig dat blijvend verandering afdwingt om zo de klimaatcrisis het hoofd te bieden. Op die manier zijn we niet afhankelijk van de politieke wind of de waan van de dag. Dit is te vergelijken met de dwingende uitspraken van de Raad van State over de uitstoot van stikstof. De jaarlijkse rapportage maakt gebruik van de Klimaat- en Energieverkenning van het PBL. Het is belangrijk dat we ook internationale uitstoot meenemen. Momenteel neemt geen enkel land verantwoordelijkheid voor de uitstoot van internationale lucht- en scheepvaart. Ook is het belangrijk om 'geïmporteerde uitstoot' mee te nemen, omdat je anders een waterbed effect krijgt. Indien amendement 'Minister van Klimaat en Energie (werkgroep Delta)' wordt aangenomen, stelt de Minister voor Klimaat en Energie jaarlijks de uitstootbegroting op. Indien amendement 'Klimaatraad (werkgroep Delta)' wordt aangenomen, is de Klimaatraad de aangewezen instantie om toe te zien of de uitstootbegroting wordt gehaald en suggereert zij aanvullende maatregelen die nodig zijn om de begroting sluitend te maken. (Ingeendiend namens werkgroep Delta. Dit amendement gaat om een nieuw artikel en niet om een vervanging van de bestaande tekst. Dit artikel komt voor 1.1.3.))

PB: Niet overnemen. Vanuit het Klimaatakkoord van Parijs zijn doelstellingen voor CO2-reductie geformuleerd. De doelstellingen die GroenLinks stelt voor Nederland zijn ambitieuzer dan die van dit kabinet (60% CO2-reductie in 2030 en klimaatneutraal in 2045), onder andere omdat we rekening houden met onze historische uitstoot en onze huidige, grotendeels fossiele economie.

Dit amendement stelt een alternatieve rekenmethodiek voor het tegengaan van CO2-uitstoot voor, die complexer is en vergelijkingen met andere landen moeilijker maakt. We hechten zeer aan één uniforme methode, zodat landen (inclusief Nederland) Europees en wereldwijd aanspreekbaar zijn op de maatregelen die ze nemen.

EEN GROENE ECONOMIE VOOR IEDEREEN

1.2.6 Startups zijn aanjagers van de nieuwe economie. Innovaties door middel van apps, (bio) medische technologie, games, platforms en 3D-printing zijn niet meer weg te denken uit onze samenleving. We stimuleren startups die bijdragen aan een groene en eerlijke economie. Dat doen we door het Klimaatfonds voor hen open te stellen en (Europese) netwerken tussen startups, kennisinstellingen en grotere bedrijven te versterken.

20 **ONDERNEMERSNETWERK / CATEGORIE 1** Hele lid. *Vervangen door* Innovatieve ondernemingen zijn aanjagers van de nieuwe economie. Innovaties voor circulaire economie, (bio)medische technologie, digitale technologie, games, platforms en 3D-printing zijn niet meer weg te denken uit onze samenleving. We stimuleren ondernemingen die bijdragen aan een groene en eerlijke economie. Dat doen we door het Klimaatfonds voor hen open te stellen en (Europese) netwerken tussen innovatieve ondernemingen, kennisinstellingen en grotere bedrijven te versterken.

(Startup' is een hippe term, maar innovatie is ook terug te zien in andere ondernemingen. Het Ondernemersnetwerk wil dit dus bewust breder trekken en ook ondernemingen die al jaren aan het pionieren zijn of bestaande bedrijven die hun businessmodel om willen gooien (wat veel moeilijker is dan een nieuw bedrijf starten vanuit allerlei stimuleringsfondsen) de credits geven die ze verdienen.)

PB: Overnemen.

1.2.11 Nederland heeft een snelle en eerlijke exitstrategie nodig voor aardgas, olie en steenkolen. Daarmee worden we minder afhankelijk van landen als Rusland en Saoedi-Arabië en voorkomen we aardbevingen in Groningen. We sluiten de kolencentrales in de volgende kabinetsperiode en stoppen met de winning, handel, opslag, overslag en subsidiëring van fossiele brandstoffen. Grootgebruikers krijgen geen korting meer op hun energierekening en nieuwe vergunningen voor (proef)boringen naar gas en olie op land zijn uitgesloten. We verbieden mijnbouw in het Waddengebied.

21 **JOCHEM KNOL / CATEGORIE 1** *Na* Hele lid. *Toevoegen* en zijn tegen het verlengen van bestaande vergunningen.

(Er is in het Waddengebied sprake van bestaande winningen. Door expliciet op te nemen dat we ook tegen bestaande mijnbouwvergunningen zijn wordt de tekst aanzienlijk krachtiger. Statenleden vanuit Noord Holland, Fryslân en Groningen staan achter dit amendement.)

PB: Niet overnemen. Verbieden' betekent automatisch dat we bestaande vergunningen niet verlengen. Voorgestelde toevoeging is overbodig.

1.2.1 Iedere inwoner van Nederland krijgt een stem in het aanpakken van de klimaatcrisis, onder andere door deel te nemen aan burgerberaden (een groep door loting aangewezen mensen) en andere vormen van inspraak op lokaal en nationaal niveau. Daarnaast moet iedereen proceseigenaar kunnen zijn van de opwekking van schone energie. Bij nieuwe publieke projecten voor windmolens en zonnepanelen ontvangen bewoners aandelen. Energiecoöperaties van bewoners en lokale ondernemers krijgen

goedkope leningen, deskundig advies en hoeven te voldoen aan minder strenge regels zodat ze kunnen investeren in schone energie.

22 **NATIONAAL EEN KLIMAATBURGERBERAAD EN LOKAAL ZEGGENSCHAP VAN BURGERS**

/ DELTA / CATEGORIE 2 *Tussen ...* het aanpakken van de klimaatcrisis (...). Daarnaast moet iedereen proceseigenaar ... *Toevoegen* We stellen onder andere een nationaal Klimaatburgerberaad van gelote burgers in, die een dwarsdoorsnede van de samenleving vertegenwoordigt. Het Klimaatburgerberaad doet voorstellen over klimaatbeleid gebaseerd op informatie van wetenschappers, experts en belanghebbenden. Ook op het lokale en regionale niveau geven we burgers zeggenschap, bijvoorbeeld in het opstellen van de Regionale Energiestrategieën.

(Burgerberaden hebben de mogelijkheid om de huidige passiviteit wat betreft klimaatbeleid op te heffen. Omdat burgers geen rekening met gevestigde belangen hoeven te houden, zijn zij in staat tot radicalere actie. Het Franse voorbeeld van de Convention Citoyenne pour le Climat laat zien dat dit specifiek voor klimaatbeleid goed werkt. Het poldermodel is hier niet toe in staat, zoals we zagen bij de tafels voor het Klimaatakkoord - waar geen enkele burger of wetenschapper voor was uitgenodigd. Het is essentieel dat de raden representatief zijn, omdat anders het risico van 'diplomacratie' op de loer ligt: vooral hoogopgeleide mensen doen vanuit zichzelf mee, wat de legitimiteit van de raad ondermijnt.)

PB: Overnemen.

1.2.3 Gemeenten werken samen met bewoners en bedrijven aan het aardgasvrij maken van wijken. Ze krijgen hiervoor meer financiële en juridische mogelijkheden. We zetten in op elektriciteit, aardwarmte (geothermie) en warmte uit water (aquathermie) als duurzame bronnen voor de verwarming van gebouwen en industrie. Aanvullend kan restwarmte uit de industrie worden gebruikt om huizen te verwarmen, maar dit mag nooit verduurzaming van de industrie in de weg staan. Waar nodig regelen we financiële compensatie voor mensen die met hun wijk overstappen op alternatieven voor gas.

23 **GELIJK (FINANCIËEL) SPEELVELD VOOR COLLECTIEVE WARMTEOPLOSSINGEN / STEPHAN BRANDLIGT / CATEGORIE 2** *Na* Hele lid. *Toevoegen* We zorgen voor een gelijk (financieel) speelveld voor collectieve warmteoplossingen.

(Bestaande subsidies zijn allemaal gericht op elektrische oplossingen (bijvoorbeeld warmtepompen of zonnepanelen). Voor warmte zijn geen subsidies zodat deze optie altijd met een achterstand begint.)

PB: Overnemen.

1.2.4 We kiezen voor de economische en sociale kracht van regio's. Van groene waterstof in Groningen tot duurzame chemie in Zuid-Limburg, van windenergie in Zeeland tot Foodvalley in Gelderland, van Brainport Eindhoven tot GreenBizIjmond. We maken voldoende geld vrij voor het repareren en versterken van woningen in het aardgasgebied in Groningen en investeren in het ontwikkelen van de regio. Caribisch Nederland gaat in de eigen energie voorzien en wordt een voortrekker in de Cariben. We ondersteunen Curaçao bij het sluiten en saneren van de Isla-raffinaderij, waarmee ruimte ontstaat voor woningbouw, toerisme en duurzame economische ontwikkeling.

24 **SPREIDINGSBELEID VOOR RIJKSDIENSTEN / MAX TOLLENAAR / CATEGORIE 2** *Tussen ... in het ontwikkelen van de regio ... (...). Caribisch Nederland gaat in de eigen ... Toevoegen* Het spreidingsbeleid van Rijksdiensten over heel Nederland krijgt een nieuwe impuls.

(Door Rijksdiensten over heel Nederland te verspreiden, helpen we (krimp)regio's en halen we de druk af van de overspannen groei in de Randstad. In de jaren '60 en '70 was dit populair beleid, maar het is helaas rond de jaren '80 onder invloed van economistisch denken losgelaten. Met dit amendement draaien we die fout terug en delen we banen en welvaart eerlijk over Nederland.)

PB: Overnemen.

25 **REGIEROL VAN DE NATIONALE OVERHEID: TEGENGAAN REGIONALE ONGELIJKHEID / MAX TOLLENAAR / CATEGORIE 2** *Tussen ... van Brainport Eindhoven tot GreenBizJmond ... (...). We maken voldoende geld vrij voor ... Toevoegen* Een regierol van de nationale overheid is daarbij nodig om regionale ongelijkheid tegen te gaan en banen en welvaart eerlijker over Nederland te verdelen.

(De regionale ongelijkheid in Nederland is groot; het maakt helaas uit voor je kansen waar je woont. Het is goed dat het conceptprogramma inzet op sterke regio's. Twee belangrijke elementen missen nu echter. Ten eerste de erkenning van het probleem; regionale ongelijkheid bestaat. Ten tweede de oplossing; een actieve rol van de nationale overheid, om welvaart en banen eerlijker over Nederland te verdelen. Met dit amendement nemen we afscheid van het oude beleid en kiezen we voor een nieuwe, linkse koers en sterke regio's.)

PB: Overnemen.

1.2.5 Het midden- en kleinbedrijf is de banenkampioen van Nederland. Deze honderdduizenden ondernemers spelen met hun lokale en regionale betrokkenheid een onmisbare economische en sociale rol in de samenleving. Met steun- en stimuleringsmaatregelen voor groen en sociaal ondernemerschap, hulp bij digitalisering, mkb-vriendelijke aanbestedingen door de overheid en het gemakkelijker maken van Europese samenwerking in grensregio's zorgen we ervoor dat het midden- en kleinbedrijf ook na de coronacrisis deze rol kan blijven spelen.

26 **EERLIJK SPEELVELD VOOR MKB TEN OPZICHTE VAN HET GROOTBEDRIJF / ONDERNEMERSNETWERK / CATEGORIE 2** *Na Hele lid. Toevoegen* We zorgen voor een eerlijk speelveld voor het midden- en kleinbedrijf ten opzichte van het grootbedrijf. (De boetiek om de hoek met een webwinkel kan nauwelijks concurreren met Zalando of Bol.com vanwege de schaal maar ook de manier waarop multinationals ondernemen ten koste van mens en planeet. Het Ondernemersnetwerk vindt dat dit rechtgetrokken moet worden worden.)

PB: Overnemen.

1.2.7 De komende kabinetsperiode verlenen we de vergunningen voor 60 gigawatt extra schone elektriciteit van windmolens op de Noordzee. Die windmolens moeten er uiter-

lijk in 2040 staan. Zonnepanelen en groene daken komen op de lijst verplichte energiebesparende maatregelen voor eigenaren van grote gebouwen. De overheid geeft het goede voorbeeld door het versneld verduurzamen van het Rijksvastgoed, het klimaatneutraal opleveren van elk nieuw overheidsgebouw en het investeren in de verduurzaming van scholen, sportaccommodaties, zorggebouwen en culturele instellingen. We investeren in meer capaciteit van het elektriciteitsnet.

27 CAPACITEIT ELEKTRICITEITSNET VERGROTEN ÉN INZETTEN OP ENERGIEBESPARING / LEVI DAMSMA / CATEGORIE 2 *Na Hele lid. Toevoegen* Daarnaast is energiebesparing essentieel; dat wordt een belangrijk onderdeel van beslissingen over nieuwe technologie, digitale infrastructuur, bouwen en vervoer.

(Ik denk dat de Zondag-met-Lubach-uitzending over datacenters in de Wieringermeer wel genoeg zegt. We kunnen ons niet enkel focussen op duurzame energieopwekking, zoals dit verkiezingsprogramma vooral doet. We moeten ook de energiebehoefte beperken, zodat we: 1) Een kans maken om daadwerkelijk met duurzame energie in onze energiebehoefte te kunnen voorzien. 2) Voorkomen dat ook met groene energie een almaar groeiende energievraag leidt tot het 'volplempen' van Nederland met windmolens en zonneparken. Met als gevolg grondspeculatie, concurrentie met andere soorten grondgebruik, en aantasting van landschap en natuur. Kortom, energietransitie kan niet zonder energiebesparing, en daar mag wel wat meer aandacht voor in dit verder mooie verkiezingsprogramma.)

PB: Overnemen.

1.2.2 We maken het voor eigenaren van huizen en andere gebouwen aantrekkelijker om te isoleren en een warmtepomp aan te schaffen, onder andere met subsidies en goedkope leningen. Eigenaren van huurwoningen worden verplicht te investeren in het verhogen van het energielabel. Alle nieuwbouw van woningen is gasloos en energieneutraal. We stellen normen voor het gebruik van circulaire bouwmaterialen, zoals gerecycled beton, hout en herbruikbare bakstenen.

28 DELTA-PROGRAMMA VOOR DE ENERGIETRANSITIE IN NEDERLAND (I.P.V. MAATREGELEN DUURZAAM BOUWEN) / FRITS RAAPHORST / CATEGORIE 3 *Hele lid. Vervangen door* Ten behoeve van de continuïteit voor een landelijk gecoördineerde lange termijn strategie van de Energietransitie is het nodig dat de overheid de eindverantwoordelijkheid én de regie neemt bij het optimaal verduurzamen van de Energie-infrastructuur (zowel onder als bovengronds) tot aan de voordeur van bedrijven en woningen. Daarmee worden de kosten voor de energietransitie achter de voordeur van bedrijven en woningen aanzienlijk teruggebracht. GroenLinks neemt hiertoe het initiatief zodat het kabinet besluit tot de instelling van een uitvoeringsorganisatie geleid door een (boven-parlementaire) programmacommissie, die tevens zorgt voor de noodzakelijke afstemming en samenwerking tussen de lagere overheden.

(Er wordt uitsluitend ingezet op CO₂-emissieloze energievormen. Dit omvat elektriciteit uit wind en zon, aardwarmte, diepe geothermie en aquathermie, zowel als duurzame bronnen voor de verwarming van gebouwen en industrie als voor de productie van groene elektriciteit. Tijdelijk kan ook restwarmte uit de industrie worden gebruikt om

huizen te verwarmen, maar dit mag nooit verdere verduurzaming van de industrie in de weg staan. Primair hierbij is een permanente focus op de inrichting van infrastructuurele veranderingen in de bodem, water en autosnelwegen. Daarmee wordt de financiële belasting voor de energietransitie investeringen weggenomen bij individuele burgers en bedrijven. Het bestaande commercieel eigendom van energie-infrastructuren wordt door de overheid tegen een redelijke uitkoopvergoeding overgenomen.)

PB: Niet overnemen. Dit is een mogelijke uitwerking, maar er zijn nog veel andere vormen waar we ons niet bij voorbaat op willen vastleggen. Bovendien zouden we de energietransitie niet willen technocratiseren; politiek en maatschappelijk debat hierover blijft noodzakelijk. Ten slotte: dit amendement stelt voor om het punt over verduurzaming van woningen te schrappen, terwijl dat een belangrijke pijler in onze groene voorstellen is.

Indien amendement 28 wordt aangenomen, wordt amendement 29 niet in stemming gebracht.

- 29 AANVULLENDE REGELINGEN VOOR HET DUURZAAM BOUWEN / MARIEKE MANDERS, KEES DE PATER, HARMKE VAN DAM, MADDY VAN GANGELT EN MADDY VAN DEIJL / CATEGORIE 2** Hele lid. *Vervangen door* We maken het voor eigenaren van huizen en andere gebouwen aantrekkelijker om te isoleren, ventileren en eventueel een warmtepomp aan te schaffen, onder andere met subsidies en goedkope leningen. Er komt een gunstige regeling voor groene daken en gevels en waterbufferende voorzieningen in de buitenruimte. We zorgen dat betrouwbare en praktische informatie voor energie-neutraal en klimaatbestendig (ver)bouwen integraal beschikbaar komt. Eigenaren van huurwoningen worden verplicht te investeren in het verhogen van de energieprestaties. De rekening van het klimaatneutraal maken van sociale huurwoningen mag niet terecht komen bij huurders. Alle nieuwbouw van woningen is gasloos, energieneutraal en standaard met natuurvoorzieningen, zoals nestkasten voor vogels. Vanaf het eerste begin worden architecten, installateurs en relevante deskundigen betrokken om tot een klimaatbestendig ontwerp te komen. We stellen normen voor het gebruik van circulaire bouwmaterialen, zoals gerecycled beton, hout en herbruikbare bakstenen. (Isoleren alleen is onvoldoende voor een gezond binnenklimaat van gebouwen. Er moet ook voldoende aandacht besteed worden aan ventileren. We willen graag gezond, comfortabel en veilig wonen. Het is belangrijk dat hiervoor een slim plan ontwikkeld wordt. Eigenaren moeten zichzelf vragen stellen als: wat zijn de instrumenten die je hebt om de CV ketel niet langer op 80 te laten staan? Hiervoor moeten de kieren in je huis gedicht worden en tegelijkertijd de ventilatie aangepakt worden. 90% Van de bestaande huizen is gebaat bij een warmte terugwin ventilatiesysteem. Dit kun je het beste installeren als je toch je dak gaat vervangen. Daarnaast is het voor het herstellen van de biodiversiteit ook belangrijk dat natuur in de stad wordt bevorderd. Natuurinclusief bouwen is onder andere van belang voor vleermuizen, huismussen en gierzwaluwen. Tenslotte is de woningmarkt al oververhit en is het vinden van een betaalbare huurwoning voor veel mensen al heel moeilijk. De huren van sociale huurwoningen mogen als resultaat van deze investering niet omhoog gaan. De klimaattransitie moet betaalbaar

zijn voor degenen met een kleine beurs.)

PB: Overnemen.

1.2.8 Kerncentrales zijn geen optie voor het duurzaam opwekken van energie. De bouw van een centrale duurt tientallen jaren, daar wacht de klimaatcrisis niet op. Daarnaast kosten de bouw en de ontmanteling van een kerncentrale tientallen miljarden euro's, waardoor kernenergie op geen enkele manier economisch rendabel is. Niet voor niets is er geen bedrijf te vinden dat in Nederland een kerncentrale wil bouwen. En dan hebben we het nog niet eens over het risico op desastreuze ongelukken en het radioactieve afval waarmee we ontelbare generaties na ons zouden opzadelen. Als mogelijk interessante opties voor de toekomst ondersteunen we wel onderzoek naar thorium en kernfusie.

30 **GENUANCEERDER OMSCHREVEN STANDPUNT KERNENERGIE / NIELS DEKKER EN ROEL NIESSEN / CATEGORIE 3** Hele lid. *Vervangen door* We zijn nog niet overtuigd dat kernenergie onderdeel moet zijn van een duurzame energiemix. De bouw van een kerncentrale duurt zeker tien jaar, dit is kostbare tijd in de strijd tegen de klimaatcrisis. Daarnaast kosten de bouw en de ontmanteling van een centrale vele miljarden euro's, waardoor kernenergie alleen economisch rendabel is als de overheid forse ondersteuning biedt. Ook is er altijd het risico op desastreuze ongelukken en zadel je vele generaties op met het radioactieve afval. Tegelijkertijd beseffen we dat kernenergie niet alleen nadelen heeft; zo is het CO₂-arm, draagt het bij aan de leveringszekerheid en neemt het weinig oppervlakte in beslag. Als mogelijk interessante opties voor de toekomst ondersteunen we onderzoek naar thoriumreactoren en kernfusie.

(Genuanceerder omschreven. Als je er met een gestrekt been op deze manier ingaat is het koren op de molen van partijen als VVD en FvD. Je weet nooit of er opeens een bedrijf uit de hoge hoed getoverd wordt dat het wél wil en dan zit je met de gebakken peren in je campagne. Hot topic, vraagt om een slag om de arm.

De klimaatcrisis is urgenter dan ooit en heeft dringend behoefte aan een versoepeling van het decennia oude dogma over kernenergie. Het is ""TIJD VOOR NIEUW REALISME"", zoals de titel van ons mooie verkiezingsprogramma ook al zegt.

Het klimaat is namelijk geen casino. GroenLinks zet met dit programma ál het geld in op waterstof als stabiele energiebron (wind en zon zijn niet stabiel), terwijl echt nog onzeker is of dat dé oplossing zal zijn (ik hoop het wel hoor...). Door zowel kernenergie als biomassa 100% uit te sluiten, ben je in mijn ogen onverantwoord bezig. Het klimaat is écht een veel veel veel groter probleem dan het feit dat een kerncentrale duur is en gevaarlijk afval achterlaat. Het "afval" van de klimaatcrisis is nog veel gevaarlijker.

De zinsnede 'daar wacht de klimaatcrisis niet op' slaat de plank mis; dit argument kun je ook gebruiken voor de ontwikkeling van waterstofoplossingen (paragraaf 1.2.9) en forse uitbreiding van wind op zee (paragraaf 1.2.7).

De bouw van een kerncentrale kost niet "vele tientallen miljarden euro's", voor zo'n 8 tot 10 miljard kun je een centrale bouwen en hier heb je vervolgens ook 80 jaar profijt van. Bovendien, als je ook overige maatschappelijke kosten meeneemt zoals ruimtegebruik meeneemt, dan kan kernenergie best concurreren met bijvoorbeeld wind- of

zonne-energie (om met wind- en zonneparken net zoveel energie te produceren als met een kerncentrale heb je vele malen meer ruimte nodig - ruimte die al zeer schaars is, denk maar aan de biodiversiteitscrisis én de woningcrisis).

Wij zijn persoonlijk overigens niet a priori vóór kernenergie, maar wij zijn wel sterk vóór een meer open, objectieve en wetenschappelijke houding vanuit GroenLinks (en vanuit alle andere partijen). Als het aan ons had gelegen, hadden wij paragraaf 1.2.8 daarom liever nog sterker aangepast, maar we hebben geprobeerd de aanpassing licht en behapbaar te houden, in de hoop dat we hiermee meer GL'ers kunnen aanspreken.)

PB: Niet overnemen. GroenLinks had en heeft een helder standpunt over kernenergie: het is geen duurzame oplossing. Rechtse partijen schermen ermee om andere, echt effectieve maatregelen voor zich uit te kunnen schuiven. We willen in het verkiezingsprogramma zo helder mogelijk zijn over wat we wel en niet willen. Uiteraard steunen we, zoals we in de laatste zin van het programmapunt aangeven, onderzoek naar mogelijke nieuwe vormen van schone energie, zoals thorium en kernfusie.

1.3.2 We gaan de strijd aan met zwerfafval. Er komt statiegeld op blikjes en glazen wijnflessen zodat deze niet meer in de natuur terecht komen. In 2030 bestaan alle plastic producten en verpakkingen voor 50 procent uit gerecycled plastic. We leggen het gratis verstrekken van plastic producten, zoals hamburgerbakjes en koffiebekers, aan banden en verbieden onzinplastic zoals plastic theezakjes en vochtige doekjes met plastic erin.

31 PAULINE GRANSIER / CATEGORIE 1 *Na* Hele lid. *Toevoegen* We zorgen ervoor dat plastic producten die noodzakelijk zijn voor medische toepassingen of mensen met een beperking beschikbaar blijven.

(Het uitbannen van plastic is een mooi streven, maar moet niet ten nadele zijn van mensen die vanwege medische redenen of vanwege een beperking afhankelijk zijn van plastic producten, zoals plastic rietjes.)

PB: Overnemen.

1.3.11 De coronacrisis treft het openbaar vervoer hard. De reguliere budgetten zijn en blijven hard nodig om de dienstregeling op peil te houden. We investeren extra in trein- en spoorcapaciteit en goede stations. Onze ambitie is om heel Nederland beter bereikbaar te maken met het openbaar vervoer. We kijken daarbij onder andere naar een rechtstreekse verbinding tussen Groningen en de Randstad, een snelle trein tussen Eindhoven en Düsseldorf en uitbreiding van het openbaar vervoer rond de grote steden.

32 ERIK SMITS / CATEGORIE 1 *Tussen ...* We kijken daarbij onder andere naar een ... (...). rechtstreekse verbinding tussen ... *Toevoegen* snelle

(Er is al een rechtstreeks verbinding tussen de Randstad en Groningen, waarschijnlijk wordt hier een snellere verbinding bedoeld. Non-stop kan ook, maar is niet wenselijk.)

PB: Overnemen.

33 MAX TOLLENAAR / CATEGORIE 1 Hele lid. *Vervangen door* De coronacrisis treft het openbaar vervoer hard. De reguliere budgetten zijn en blijven hard nodig om de dienstregeling op peil te houden. We investeren extra in trein- en spoorcapaciteit en goede

stations. Onze ambitie is om heel Nederland beter bereikbaar te maken met het openbaar vervoer. We kijken daarbij onder andere naar een rechtstreekse verbinding tussen Groningen en de Randstad, een snelle trein tussen Eindhoven en Düsseldorf en uitbreiding van het openbaar vervoer rond grote steden.

(Goed openbaar vervoer is belangrijk om de groei van onze steden op te vangen. De term 'grote steden' is echter erg arbitrair. Daarom schrapt dit amendement het woord "grote" en blijft alleen de term steden over. Dat past beter bij de opgave voor héél Nederland; van Groningen tot Eindhoven, van Leiden tot Nijmegen.)

PB: Overnemen.

- 34** **MAX TOLLENAAR / CATEGORIE 1** Hele lid. *Vervangen door* De coronacrisis treft het openbaar vervoer hard. De reguliere budgetten zijn en blijven hard nodig om de dienstregeling op peil te houden. We investeren extra in trein- en spoorcapaciteit en goede stations. Onze ambitie is om heel Nederland beter bereikbaar te maken met het openbaar vervoer. We kijken daarbij onder andere naar een rechtstreekse verbinding tussen Groningen en de Randstad, een snelle trein en tussen Eindhoven en het Duitse ICE-netwerk (waaronder Düsseldorf en Aken) en uitbreiding van het openbaar vervoer rond de grote steden.

(Het is momenteel niet mogelijk om met de trein vanuit het zuiden van Nederland (o.a. vanaf Eindhoven en Brainport) rechtstreeks naar de grote steden in Duitsland te gaan. Om een goed alternatief voor auto en vliegtuig te bieden, zijn frequente, snelle en betrouwbare verbindingen nodig. Die beperkt zich niet alleen tot Düsseldorf, maar het gehele netwerk, waarbij Düsseldorf en ook Aken belangrijke knooppunten zijn.)

PB: Overnemen.

- 1.3.13** Met rekeningrijden gaan automobilisten op een eerlijke manier betalen naar gebruik. Daarmee vervangen we de motorrijtuigenbelasting. We bouwen de fiscale bevoordeling van leaseauto's af. Door de fiets van de zaak financieel aantrekkelijk te maken, stimuleren we werkgevers schoon vervoer aan te bieden.

- 35** **WERKGROEP DIGITALE SAMENLEVING & PRIVACY / CATEGORIE 1** *Tussen ...* gaan automobilisten op een eerlijke ... (...) manier betalen naar gebruik ... *Toevoegen* en privacyvriendelijke

(Rekeningrijden kan op veel verschillende manieren worden ingevoerd. Door te kiezen voor een privacyvriendelijke ipv de makkelijkste manier beperken we de dataverzameling door de overheid.)

PB: Overnemen.

- 36** **DWARS / CATEGORIE 1** *Tussen ...* Door de fiets van de zaak, ... (...) financieel aantrekkelijk te maken, ... *Toevoegen* carpoolen en openbaar vervoersabbonementen

(De Klimaatopwarming is momenteel het grote probleem waar de samenleving voorstaat, zodoende wil GroenLinks elektrisch rijden stimuleren. Het invoeren van rekeningrijden maakt deze stimuleringsmaatregelen tot een sigaar uit eigen doos, en worden met de ene hand subsidies gegeven om met de andere hand weer te ontne-

men. Wel moet dit samengaan met andere sociale maatregelen die we voorstellen (zoals goedkoper OV en een busverbinding per dorpskern) zodat mensen die geen geld hebben voor elektrische auto's minder afhankelijk worden van de auto.)

PB: Overnemen.

- 37 TON SLEDESENS / CATEGORIE 1** *Tussen ... eerlijke manier betalen naar gebruik ... (...).* Daarmee vervangen we de motorrijtuigenbelasting ... *Toevoegen* en milieubelasting (Voor GroenLinks is het verbeteren van het milieu en het ruimtegebruik het doel van een rekeningrijden-systeem . Dit amendement maakt dat expliciet en vult het praktisch in. Een rekeningrijden systeem werkt efficiënter en effectiever als de hoeveelheid milieu-impact belast wordt. Voorbeelden zoals in Londen en Stockholm zijn bewezen effectief om de luchtvervuiling te verminderen en zorgen voor een betere gezondheid van de mensen die wonen in zo'n zone.)

PB: Overnemen.

- 1.3.15** Snelle treinen gaan Nederland verbinden met meer Europese landen. De trein naar Brussel, Londen en Parijs gaat straks ieder uur. We stoppen korte vluchten waarvoor de trein een alternatief is en vullen de vrijkomende ruimte niet op met andere bestemmingen. Lelystad Airport gaat niet open. Schiphol en de regionale vliegvelden worden kleiner en concentreren zich op de luchtvaart die voor Nederland belangrijk is. We gaan niet met subsidies en belastingvoordelen onrendabele vliegvelden overeind houden.

- 38 DWARS / CATEGORIE 1** *Tussen ... We stoppen korte vluchten ... (...).* waarvoor de trein een alternatief is ... *Toevoegen* binnen 750 kilometer (Door een getal vast te maken aan de ambitie, concretiseren we de wens. 200.000 vluchten per jaar kunnen worden bespaard als we hier de grens leggen. Greenpeace, DWARS en andere organisaties staan hier al voor. Gaat GroenLinks mee met ons?)

PB: Overnemen.

- 1.3.16** Met een Nederlandse tickettax ontmoedigen we veelvliegers. Daarnaast zetten we ons in Europa in voor het heffen van accijns op kerosine en btw op een vliegticket. Nachtvluchten zijn niet meer toegestaan. De luchtvaart moet verplicht en wettelijk afdwingbaar geluidsoverlast en uitstoot van stikstof en (ultra)fijnstof verminderen en voldoen aan de doelstellingen van het Klimaatakkoord van Parijs. De luchtvaart kan en mag niet terug naar het niveau van voor corona.

- 39 DWARS / CATEGORIE 1** *Tussen ... accijns op kerosine en btw op een vliegticket. ... (...).* nachtvluchten zijn niet meer toegestaan ... *Toevoegen* Commerciële (Medisch noodzakelijke nachtvluchten hebben een hoge urgentie. Aangezien deze ook leven of dood-situaties betreffen is het belangrijk om deze toe te laten.)

PB: Overnemen.

- 1.3.1** We leggen 100.000 hectare nieuwe natuur aan in Nederland. Dat is een gebied ter grootte van de Veluwe. Daarnaast beschermen we de natuur beter door de uitstoot van stikstof terug te brengen met 50 procent in 2030 en dat wettelijk vast te leggen. We

planten de komende kabinetsperiode 17 miljoen extra bomen: voor elke Nederlander een boom. Met dit alles herstellen we de biodiversiteit, die de afgelopen decennia dramatisch achteruit is gegaan. Daarnaast gaan we met nieuwe natuur klimaatverandering tegen, creëren we banen in natuurbescherming en -aanleg en maken we Nederland mooier voor inwoners en toeristen.

- 40 TERUGDRAAIEN VAN DE VERZELFSTANDIGING VAN STAATSBOSBEHEER / CELINE BERSERIK / CATEGORIE 2** *Na Hele lid. Toevoegen* De verzelfstandiging van Staatsbosbeheer draaien we terug.

(Het terugdraaien van de verzelfstandiging van Staatsbosbeheer zal leiden tot beter natuurbeheer. Het lost het probleem op van verboden gratis doorlevering van aangekochte grond. En het bevrijdt Staatsbosbeheer van de controle door bijvoorbeeld de provincie Flevoland.)

PB: Overnemen.

- 41 NETWERK VAN NATUURGEBIEDEN, BASISKWALITEIT NATUUR, TRANSITIE LANDBOUW / KEES DE PATER EN ELLEN VAN REESCH / CATEGORIE 2** *Hele lid. Vervangen door* We leggen 100.000 hectare nieuwe natuur aan in Nederland. Dat is een gebied ter grootte van de Veluwe. We zorgen voor een vitaal netwerk van verbonden natuurgebieden, basiskwaliteit natuur in steden en natuurrijke agrarische gebieden. Hiervoor is een transitie van de landbouw noodzakelijk. Ook andere natuurdoelen worden beter wettelijk of juridisch geborgd. We beschermen de natuur beter door de uitstoot van stikstof terug te brengen met 50 procent in 2030 en dat wettelijk vast te leggen. We planten de komende kabinetsperiode 17 miljoen extra bomen: voor elke Nederlander een boom. Met dit alles herstellen we de biodiversiteit, die de afgelopen decennia dramatisch achteruit is gegaan. Daarnaast gaan we met nieuwe natuur klimaatverandering tegen, creëren we banen in natuurbescherming en -aanleg en maken we Nederland mooier voor inwoners en toeristen.

(De belangrijkste reden van de achteruitgang van de biodiversiteit is gelegen in de belabberde staat van natuur buiten de natuurgebieden. Te lage waterpeilen, verdwijnen van landschapselementen, milieucondities in het boerenland en in de stad zijn zaken die er voor zorgen dat hele gewone planten en dieren verdwijnen. Daarvoor is het noodzakelijk dat er ook in deze gebieden gewerkt wordt aan vergroening die bijdraagt aan natuurherstel.)

PB: Overnemen.

- 42 DE NATUUR KRIJGT RECHTEN / DWARS EN JAN VAN DE VENIS / CATEGORIE 2** *Nieuw programmapunt 1.3.2:* De natuur is in zichzelf waardevol. Gezonde natuur speelt een essentiële rol bij het beperken van klimaatverandering. Natuur verdient een stem en een eigen plek aan de onderhandelingstafel. We geven daarom - net als in andere landen - de natuur rechten, bijvoorbeeld via rechtspersoonlijkheid. Ecocide, de (grootschalige) beschadiging, vernietiging of het verlies van natuur en ecosystemen wordt strafbaar. Ook internationaal roepen we overheden, bedrijven en individuen die zich schuldig maken aan ecocide ter verantwoording.

(De natuur heeft geen stem, maar in onze ogen wel recht op leven. Dit recht moet ook juridisch beschermd worden.)

PB: Overnemen.

- 1.3.6** We geven Nationale Landschappen, unieke combinaties van agrarisch gebied, natuur en cultuurhistorie, de status die ze verdienen. Dat betekent een betere bescherming en beter beheer van prachtige gebieden als de Hoekse Waard, Nationaal Park Zuid-Limburg, Noardlike Fryske Wâlden en Nationaal Landschap IJsseldelta.

43 BEHOUD EN HERSTEL WADDENGEBIED / JOCHEM KNOL / CATEGORIE 2

Nieuw programmapunt na 1.3.6: Het Unesco werelderfgoed Wadden is een uniek gebied waar natuurbehoud en natuurontwikkeling voorop staat. We werken aan het behoud en herstel van de natuur, het weidse landschap en de donkerte van de Wadden. Aan de prachtige kust van de Noordzee en de Wadden herstellen we grootschalige geleidelijke zoet-zoutwaterovergangen. We verbieden mijnbouw in het Waddengebied.

(Het Waddengebied is het grootste en misschien wel meest ongerepte natuurgebied in Nederland. De natuur wordt aan alle kanten bedreigt door economische belangen. Het expliciet opnemen van de Wadden in ons verkiezingsprogramma doet recht aan de waarde die GroenLinks hier aan hecht. De kust van ons land is uniek in de wereld. Het 'open houden' van de kust is met de toevoeging met de tekst in het amendement veel duidelijker en geeft ook dat unieke karakter beter weer. De laatste zin wordt uit punt 1.2.11 geknipt.)

PB: Overnemen.

- 1.3.7** We verhogen het waterpeil in veenweidegebieden om oxidatie van het veen, en daarmee bodemdaling en de uitstoot van CO₂, te voorkomen. We geven prioriteit aan de gebieden waar de kosten voor waterbeheer nu al (vrijwel) net zo hoog zijn als de opbrengsten van de landbouw. Een aantal veengebieden wordt zodanig vernat dat vee- teelt extensiever wordt.

44 "FUNCTIE VOLGT PEIL" IS HET UITGANGSPUNT VOOR WATERBEHEER / PIETER KROON, ATE FLAPPER EN WERKGROEP WATERNATUURLIJK / CATEGORIE 2

Hele lid. Vervangen door We verhogen het waterpeil in veenweidegebieden om oxidatie van het veen, en daarmee bodemdaling en de uitstoot van CO₂, te voorkomen. We geven prioriteit aan de gebieden waar de kosten voor waterbeheer nu al (vrijwel) net zo hoog zijn als de opbrengsten van de landbouw. Verhoging van het waterpeil betekent ook dat er voor de veehouderij gekeken zal moeten worden naar extensivering of naar functieverandering. Functie volgt peil vormt daarbij het uitgangspunt. In heel Nederland wordt functie volgt peil het uitgangspunt, wat betekent dat het waterpeil gekozen wordt dat past bij het bodem- en watersysteem van een gebied, in plaats dat het bepaald wordt door het huidige grondgebruik. Dit helpt in het oosten om droogte en in het westen verzilting te bestrijden.

(Verhoging van het waterpeil in een gebied betekent in vrijwel alle gevallen extensivering van de aanwezige veehouderij. Sterker nog, in veel gevallen betekent het functieverandering. Dit staat in het programma nu in bedekte termen beschreven en volgens

ons doet dat geen recht aan de uitdaging waar we voor staan. Bij functieverandering gaat het om nattere vormen van veehouderij (waterbuffels, jersey koeien), andere vormen van landbouw (cranberries, lisdodden), maar kan het ook gaan om bijvoorbeeld omvorming tot natuur.)

PB: Overnemen.

**45 ONS WATER MOET SCHONER / ATE FLAPPER, HARMKE VAN DAM EN WERKGROEP
WATERNATUURLIJK / CATEGORIE 2**

Nieuw punt na 1.3.7: Ons water moet schoner. Samen met de Waterschappen verbeteren we de kwaliteit van het water door de verspreiding van pesticiden, bestrijdingsmiddelen, kunstmest en medicijnresten terug te dringen en uit het water te zuiveren. Ook plastics en andere schadelijke stoffen hebben onze aandacht. We voeren een vernieuwd en eerlijker belastingstelsel in voor het waterbeheer en de waterzuivering, zodat huishoudens minder meebetalen aan de kosten van de landbouw. Zo zorgen we dat de vervuiler betaalt.

(Een tekst over ons water is net zo onontbeerlijk als een over onze lucht. Er valt nog een wereld te winnen bij de verbetering van de kwaliteit van ons oppervlaktewater, waarbij voorkomen van vervuiling (ongezuiverde lozing tegengaan) voorop staat.)

PB: Overnemen.

1.3.9 In natuur tussen steden en dorpen wordt niet gebouwd. Nieuwe woningen bouwen we zoveel mogelijk binnen de grenzen van de huidige bebouwing en bij uitzondering op landbouwgrond. In kleinere steden en landelijke gebieden investeren we in het open en bereikbaar houden van voorzieningen, zoals scholen en ziekenhuizen. Goede bereikbaarheid met de fiets en het openbaar vervoer staan daarbij bovenaan. In en rond grotere steden zetten we in op meer ruimte voor de fiets, beter openbaar vervoer en autoluwe stadscentra. Nieuwe woonwijken zijn vanaf het begin goed bereikbaar met de fiets en het openbaar vervoer. We brengen het ministerie van VROM terug om Nederland mooier en duurzamer in te richten.

46 AANPAKKEN VERKEERSARMOEDE / WIM BOT / CATEGORIE 2

Tussen ... de fiets en het openbaar vervoer. ... (...). We brengen het ministerie van VROM ... *Toevoegen* Met dit alles pakken we vervoersarmoede aan.

(Door dit amendement wordt duidelijker waarom we lopen, fietsen en goed ov belangrijk vinden. Bereikbaarheid binnen 15 minuten is een internationale ontwikkeling, zie bijvoorbeeld Parijs. Ook wordt nu het thema vervoersarmoede genoemd, een onderwerp dat meer en meer in de belangstelling komt. Een deel van de bevolking heeft onvoldoende mogelijkheden om zich te verplaatsen.)

PB: Overnemen.

47 TEGENGAAN VAN SPECULATIE MET BOUWGROND / ROZELINKS / CATEGORIE 2

Tussen ... bij uitzondering op landbouwgrond. ... (...). In kleinere steden en landelijke gebieden ... *Toevoegen* Speculatie met grond, in de verwachting dat daar woningbouw zal komen, dammen we in door de groene zones rond bebouwde gebieden tot anti-specu-

latiezones te maken.

(Huizen worden door speculatie met bouwgrond duurder. Dat willen we voorkomen.)

PB: Overnemen.

1.3.10 Als de overheid investeert in openbaar vervoer en groen stijgt de waarde van de grond in de buurt. Het is niet meer dan normaal dat de samenleving daarvan meeprofiteert. We voeren een gemeentelijke heffing in op de waardeverhoging van private grond bij bouwprojecten: de gemeente ontvangt een percentage van die extra waarde als de grond een bouwbestemming heeft. Daarmee kan de overheid blijven investeren in publieke voorzieningen.

48 **BIJ WAARDESTIJGING GROND, MEEBETALEN AAN PUBLIEKE VOORZIENINGEN / JASPER BEEN / CATEGORIE 2** Hele lid. *Vervangen door* Als de overheid investeert in openbaar vervoer en groen, stijgt de waarde van de grond in de buurt. Het is niet meer dan normaal dat de samenleving meeprofiteert van deze waardeverhoging. We ontwikkelen daarom financiële instrumenten zodat partijen die financieel profiteren, gaan meebetalen aan de publieke investeringen van lokale overheden. Met deze opbrengsten kunnen overheden dan blijven investeren in publieke voorzieningen.

(De huidige tekst is te vaag en te specifiek tegelijk. Er wordt door Rijksambtenaren al een tijd gepuzzeld op wat voor instrument er nou gekozen kan worden om baathebbers van publieke investeringen te laten meebetalen. Die onderzoeken zijn nog niet afgerond, maar de huidige tekst doet vermoeden dat GroenLinks al wel een keuze heeft gemaakt. Toch maakt de tekst niet duidelijk welk instrument er nou precies gekozen wordt, ookal staan er in de tekst wel enkele tegenstrijdige hints. 'Bouwbestemming' doet een planbatenheffing vermoeden, 'waardeverhoging van private grond' een baatbelasting, een gebiedsontwikkelingsheffing of gebiedsinvesteringszone. De nieuwe tekst maakt geen keuze voor een bepaald instrument en laat ruimte voor de fractie om daar op een later moment over te besluiten.)

PB: Overnemen.

1.3.11 De coronacrisis treft het openbaar vervoer hard. De reguliere budgetten zijn en blijven hard nodig om de dienstregeling op peil te houden. We investeren extra in trein- en spoorcapaciteit en goede stations. Onze ambitie is om heel Nederland beter bereikbaar te maken met het openbaar vervoer. We kijken daarbij onder andere naar een rechtstreekse verbinding tussen Groningen en de Randstad, een snelle trein tussen Eindhoven en Düsseldorf en uitbreiding van het openbaar vervoer rond de grote steden.

49 **LELYLIJN TUSSEN GRONINGEN EN RANDSTAD; LATER DOOR NAAR HAMBURG / BERT JAN VAN MANEN / CATEGORIE 2** Hele lid. *Vervangen door* De coronacrisis treft het openbaar vervoer hard. De reguliere budgetten zijn en blijven hard nodig om de dienstregeling op peil te houden. We investeren extra in trein- en spoorcapaciteit en goede stations. Onze ambitie is om heel Nederland beter bereikbaar te maken met het openbaar vervoer. We streven daarbij onder andere naar een nieuwe rechtstreekse verbinding tussen Groningen en de Randstad (de Lelylijn) die op termijn kan worden doorgetrokken naar Hamburg. Verder streven we naar een snelle trein tussen Eindhoven

ven en Düsseldorf en uitbreiding van het openbaar vervoer rond de grote steden. (Graag willen we de Lelylijn expliciet benoemen zodat er voor GroenLinks leden en kiezers geen twijfel over kan bestaan dat ook GroenLinks een nieuwe spoorverbinding wil tussen de Randstad en het Noorden van Nederland in de vorm van de Lelylijn. De Lelylijn vormt bovendien een essentiële schakel in een toekomstige verbinding met Hamburg (en daarmee ook Scandinavië). Het woord 'kijken' is tot slot vervangen door 'streven' omdat 'kijken' net iets te vrijblijvend is.)

PB: Overnemen.

50 STREVEN WE NAAR MINIMAAL ÉÉN BUSVERBINDING PER DORPSKERN / DWARS /

CATEGORIE 2 *Na Hele lid. Toevoegen* Ook streven we naar minimaal één busverbinding per dorpskern.

(Als we rekeningrijden gaan invoeren (1.3.13) én we willen ervoor zorgen dat dit op een sociale manier gebeurt, moeten we mensen uit bijvoorbeeld krimpgebieden ook de mogelijkheid geven om op een duurzame manier te reizen. Want sommige van hen zijn nog afhankelijk van de auto.)

PB: Overnemen.

51 VERMINDEREN VAN DE HOEVEELHEID 1E KLAS COUPES / DWARS / CATEGORIE 2

... We kijken daarbij ... *Vervangen door* ... Daarom zetten we ons onder andere in voor het verminderen van de hoeveelheid 1e klas coupes in het openbaar vervoer. Daarnaast, kijken we ...

(De 1e klas neemt veel ruimte in beslag. De tweede klas is vaak vol, terwijl er ruimte over is in de eerste klas. Door meer ruimte te geven aan de tweede klas ontstaat er minder drukte. Dit moedigt meer mensen aan om met het openbaar vervoer te reizen. Daarnaast is met de huidige corona pandemie meer ruimte voor reizigers in het OV al helemaal noodzakelijk.)

PB: Overnemen.

1.3.12 We investeren in de fiets en vervoer over water. We leggen geen nieuwe autowegen aan, want meer asfalt leidt alleen maar tot meer files. We stimuleren (elektrisch) fietsen door het aanleggen van snelfietspaden tussen gemeenten en het uitbreiden van fietsenstallingen bij stations en OV-knooppunten. Binnen de bebouwde kom wordt 30 kilometer per uur de norm voor auto's. Dat beperkt het aantal verkeersslachtoffers, en vermindert de luchtvervuiling en geluidsoverlast.

52 SNELHEIDSASSISTENTIE VOOR AUTO'S, STOP OP VERKOOP FOSSIELE BROMFIETSEN / WIM BOT / CATEGORIE 2 *Na Hele lid. Toevoegen* We voeren intelligente snelheidsassistentie in voor auto's en stoppen uiterlijk in 2025 de verkoop van nieuwe fossiele brom-

en snorfietsen.

(Deze toevoeging gaat over snel invoeren van het beschikbare systeem van intelligente snelheidsassistentie in alle auto's. In nieuwe auto's wordt dat Europees verplicht vanaf 2022. Zo'n systeem maakt snelheidshandhaving makkelijk en heeft grote positieve gevolgen voor de verkeersveiligheid. Ook noemt het amendement een heldere deadline

voor het uitfaseren van brom- en snorfietsen met verbrandingsmotor.)

PB: Overnemen.

- 53 AUTOVRIJE STRATEN RONDOM SCHOLEN / DWARS / CATEGORIE 2** Hele lid. *Vervangen door* We investeren in de fiets en vervoer over water. We leggen geen nieuwe autowegen aan, want meer asfalt leidt alleen maar tot meer files. We stimuleren (elektrisch) fietsen door het aanleggen van snelfietspaden tussen gemeenten en het uitbreiden van fietsenstallingen bij stations en OV-knooppunten. Binnen de bebouwde kom wordt 30 kilometer per uur de norm voor auto's. Daarnaast zetten we ons in voor het autovrij maken van straten rondom scholen. Dit beperkt het aantal verkeersslachtoffers, en vermindert de luchtvervuiling en geluidsoverlast.

(Dit stimuleert het pakken van het openbaar vervoer, de fiets of om te lopen en beschermt de gezondheid van de allerjongsten vanaf het eerste moment.)

PB: Overnemen.

- 1.3.13** Met rekeningrijden gaan automobilisten op een eerlijke manier betalen naar gebruik. Daarmee vervangen we de motorrijtuigenbelasting. We bouwen de fiscale bevoordeling van leaseauto's af. Door de fiets van de zaak financieel aantrekkelijk te maken, stimuleren we werkgevers schoon vervoer aan te bieden.

- 54 DUURZAAM MAKEN VAN DISTRIBUTIE EN VERKOOP VIA INTERNET / JOEP BOS-COENRAAD EN ONDERNEMERSNETWERK / CATEGORIE 2** *Na* Hele lid. *Toevoegen* We voorkomen verspilling en onnodige ritjes van pakketbezorgers door verzendkosten verplicht door te laten berekenen en de werkelijke kosten voor retournering verplicht te maken. We stimuleren de ontwikkeling en het gebruik van ophaalpunten en lokale emissievrije logistiek. We gaan de vernietiging van verkoopbare producten tegen en ontmoedigen de export hiervan als dat tot marktverstoring leidt in andere landen.

(Er is al een aantal jaren een echte race to the bottom bezig bij online bezorgdiensten. Het is voor fysieke winkels bijna onmogelijk om te concurreren met online winkels die het verlies dat ze draaien op gratis bezorging en retour compenseren met bulk verkoop. Bovendien werkt het gratis verzenden en retourneren verspilling in de hand en zorgt het voor een doorlopende stroom van busjes door de straat. Het laten bezorgen binnen 24 uur zorgt voor onwenselijk zware werkomstandigheden in distributiecentra en inefficiëntie in bezorging omdat er dan meer half lege busjes uitgestuurd worden. Het Ondernemersnetwerk wil zorgen voor een gelijk speelveld door de werkelijke kosten voor bezorging en retourneren door te laten rekenen en door pakketjes ophalen bij een pakketpunt te stimuleren. Als de laatste kilometers van de keten zero-emissie worden scheelt dat ook veel uitstoot.)

PB: Overnemen.

- 1.3.14** We werken samen met gemeenten aan grotere en strenge milieuzones en verbieden binnen tien jaar de verkoop van nieuwe auto's op fossiele brandstof. We bouwen aan een landelijk dekkend netwerk van laadpalen en snellaadstations voor elektrische (vracht)auto's. We investeren samen met de scheepvaart in walstroom en stimuleren

elektrische binnenvaart. De zeevaart moet gaan voldoen aan de doelstellingen van het Klimaatakkoord van Parijs. Er komt een verplichting voor vliegtuigen, schepen, vrachtwagens en landbouwmachines om schone brandstoffen bij te mengen, zoals synthetische kerosine, groene methanol en bio-LNG.

- 55 VOORTREKKERSROL PUBLIEKE SECTOR BIJ UITFASEREN VAN FOSSIELE BRANDSTOF / RINUS SCHEELE / CATEGORIE 2** Hele lid. *Vervangen door* We werken samen met gemeenten aan grotere en strenge milieuzones. We verbieden zo snel mogelijk, maar zeker binnen 10 jaar, de verkoop van nieuwe auto's op fossiele brandstof. De publieke sector loopt voorop in het uitfaseren van fossiele brandstof. We bouwen aan een landelijk dekkend netwerk van laadpalen en snellaadstations voor elektrische (vracht)auto's. We investeren samen met de scheepvaart in walstroom en stimuleren elektrische binnenvaart. De zeevaart moet gaan voldoen aan de doelstellingen van het Klimaatakkoord van Parijs. Er komt een verplichting voor vliegtuigen, schepen, vrachtwagens en landbouwmachines om schone brandstoffen bij te mengen, zoals synthetische kerosine, groene methanol en bio-LNG.
(We willen zo snel mogelijk, maar wel binnen een haalbare termijn naar het uitfaseren van auto's die lopen op fossiele brandstoffen)
PB: Overnemen.

- 1.3.15** Snelle treinen gaan Nederland verbinden met meer Europese landen. De trein naar Brussel, Londen en Parijs gaat straks ieder uur. We stoppen korte vluchten waarvoor de trein een alternatief is en vullen de vrijkomende ruimte niet op met andere bestemmingen. Lelystad Airport gaat niet open. Schiphol en de regionale vliegvelden worden kleiner en concentreren zich op de luchtvaart die voor Nederland belangrijk is. We gaan niet met subsidies en belastingvoordelen onrendabele vliegvelden overeind houden.

- 56 IN EUROPEES VERBAND INZETTEN OP DIRECTE EN SNELLERE (NACHT)TREINVERBINDINGEN / TOON HOLMAN / CATEGORIE 2** *Tussen ...* Londen en Parijs gaat straks ieder uur. ... (...). We stoppen korte vluchten waarvoor de trein ... *Toevoegen* Ook zetten we in Europees verband in op directe en waar mogelijk snellere (nacht)treinverbindingen op langere trajecten, onder andere naar Berlijn, Wenen, Madrid, Rome, en Stockholm. (De snelle treinlijnen naar Brussel, Londen, en Parijs zijn super belangrijk, maar juist de vakantiegangers en business reizigers die van Spanje, Oostenrijk, Tsjechië, of Scandinavië, Italië etc. hierheen willen reizen hebben behoefte aan een alternatief aan vliegen of bussen. Ook is Frankfurt een belangrijke hub airport waar veel heen gevlogen wordt vanaf Schiphol.)
PB: Overnemen.

- 57 OPRICHTING VAN EEN EUROPEES SPOORWEGAGENTSCHAP / DWARS / CATEGORIE 2** *Tussen ...* Londen en Parijs gaat straks ieder uur.. ... (...). We stoppen korte vluchten waarvoor de trein ... *Toevoegen* Om snel internationaal treinverkeer in Europa makkelijker te realiseren, streven we naar de oprichting van een Europees spoorwegagentschap.
(Duurzame internationale verbindingen zijn essentieel in de mobiliteit van mensen en

goederen. Door een centraal agentschap in te stellen, zorg je voor een goede verbinding tussen de verschillende spoorwegorganisaties en bouw je aan een duurzamer Europa. Een amendement van gelijke strekking van DWARS is ook aangenomen voor het verkiezingsprogramma voor de Europese verkiezingen van 2019.)

PB: Overnemen.

58 ROTTERDAM-THE HAGUE AIRPORT SLUITEN / WERENFRIED SPIT / CATEGORIE 2

Hele lid. *Vervangen door* Snelle treinen gaan Nederland verbinden met meer Europese landen. De trein naar Brussel, Londen en Parijs gaat straks ieder uur. We stoppen korte vluchten waarvoor de trein een alternatief is en vullen de vrijkomende ruimte niet op met andere bestemmingen. Lelystad Airport gaat niet open. Rotterdam-The Hague Airport gaat dicht. Schiphol en de andere regionale vliegvelden worden kleiner en concentreren zich op de luchtvaart die voor Nederland belangrijk is. We gaan niet met subsidies en belastingvoordelen onrendabele vliegvelden overeind houden. (Rotterdam-The Hague Airport (Zestienhoven) heeft enkel een imago doel. Het vervult geen enkele belangrijke functie in het Nederlandse vervoerssysteem, maar veroorzaakt wel schade aan de gezondheid van omwonenden door vervuiling en overlast. Het ligt midden tussen woonwijken, parken en een natuurgebied, op een plaats waar natuur, recreatie en huisvesting wel goed op hun plaats zijn. Voor de behoefte van Rotterdam en Den Haag aan luchtvaart klinkt een eigen vliegveld goed, maar Schiphol is vlakbij en goed bereikbaar met de trein. De meeste vluchten die nu plaatsvinden gaan naar bestemmingen (Londen, Parijs) waarmee ook goede treinverbindingen zijn. RTHA vervult geen cruciale rol en kan dus gesloten worden.)

PB: Overnemen.

1.3.16 Met een Nederlandse tickettax ontmoedigen we veelvliegers. Daarnaast zetten we ons in Europa in voor het heffen van accijns op kerosine en btw op een vliegticket. Nachtvluchten zijn niet meer toegestaan. De luchtvaart moet verplicht en wettelijk afdwingbaar geluidsoverlast en uitstoot van stikstof en (ultra)fijnstof verminderen en voldoen aan de doelstellingen van het Klimaatakkoord van Parijs. De luchtvaart kan en mag niet terug naar het niveau van voor corona.

59 TICKETTAKS VLIEGEN GEBRUIKEN OM TREINKAARTJES GOEDKOPER TE MAKEN / DWARS / CATEGORIE 2 *Tussen ... tickettax ontmoedigen we veelvliegers. ... (...). Daarnaast zetten we ons in Europa in voor het ... Toevoegen* De opbrengsten van deze taks gebruiken we onder andere voor het goedkoper maken van (internationale) treinkaartjes. (Treinkaartjes zijn ontzettend duur. Een retour Nijmegen-Amsterdam kost meer dan 40 euro. Door treinkaartjes goedkoper te maken, stimuleren we mensen om een groen alternatief over de auto heen te kiezen)

PB: Overnemen.

1.3.8 Klimaatadaptie is zowel in bebouwd gebied als in groene gebieden essentieel. We moeten ons aanpassen aan de gevolgen van klimaatverandering, zoals droogte, hevige

buien en verlies aan biodiversiteit. Dat betekent onder andere meer groen in de steden en het beter opvangen en gebruiken van water. Industriële grootgebruikers van drinkwater gaan daar belasting over betalen. Nederland moet gaan voldoen aan de Europese regels voor schoon water, daar lopen we nu nog ver op achter.

- 60 PER GEMEENTE EEN KLIMAAT ADAPTATIEPLAN I.S.M. WATERSCHAP / ATE FLAPPER / CATEGORIE 2** *Tussen ... opvangen en gebruiken van water. ... (...). Industriële grootgebruikers van drinkwater gaan ... Toevoegen* Iedere gemeente maakt, in samenwerking met het betreffende Waterschap een klimaat adaptatieplan.

(De droogteperiodes van de afgelopen tijd hebben duidelijk de noodzaak aangetoond van een planmatige aanpak van waterbeheer. Niet alleen lozen bij veel water, maar juist ook water opslag ter voorkoming van droogte. De Waterschappen spelen daarbij een cruciale rol.)

PB: Overnemen.

- 61 WATERSCHAPPEN WORDEN KLIMAATSCHAPPEN DIE KLIMAATADAPTATIE AANJAGEN / WERKGROEP WATERNATUURLIJK, MARLEEN BLOMMAERT EN ELLEN VAN REESCH / CATEGORIE 2** Hele lid. *Vervangen door* Klimaatadaptatie is zowel in bebouwd gebied als in

groene gebieden essentieel. We moeten ons aanpassen aan de gevolgen van klimaatverandering, zoals hitte, langdurige droogte en hevige buien en verlies van biodiversiteit. Dit vraagt een fundamenteel ander waterbeheer: van water afvoeren naar water slim vasthouden. Dat betekent ook o.a. meer groen in de steden, klimaatadaptatief bouwen en het beter opvangen en gebruiken van water. Daarbij kiezen we voor natuurlijke oplossingen en ruimtelijke herinrichting, boven technische oplossingen. We vormen de Waterschappen om tot Klimaatschappen en geven ze een grote rol in het aanjagen van klimaatadaptatie in de regio. We borgen dat er voldoende geïnvesteerd kan worden in het klimaatrobuust maken en houden van Nederland. Onderdeel daarvan is het vergunningsplichting maken van alle grondwaterontrekkingen. Voorts maakt iedere gemeente, in samenwerking met het betreffende waterschap een klimaatadaptatieplan. (Als eerste voorgestelde wijziging is het punt verdroging toegevoegd. Dit is op de zandgronden in zuid- en oost-Nederland een enorm probleem. De afgelopen drie hete en droge zomers bleek keer op keer dat de waterschappen niet de positie hebben om het watergebruik evenwichtig te regelen, en (onafhankelijke) regie ontbreekt.

Daarnaast is het verlies van biodiversiteit verwijderd. Anders dan met klimaatverandering zouden we ons niet moeten aanpassen aan verlies van biodiversiteit. Dit verlies is niet alleen het gevolg van klimaatverandering en er is veel dat we nog kunnen doen om dit verlies af te remmen en te keren. Juist ook door natuurlijke oplossingen in te zetten voor klimaatadaptatie.

Bovendien stellen we met dit amendement voor de waterschappen om te vormen tot klimaatschappen en geven we ze een grote rol voor het aanjagen van klimaatadaptatie (ter ondersteuning van gemeentes dus, het gaat niet om het overnemen van gemeentelijke of provinciale taken). Voor een toekomstrobuust watersysteem is klimaatadaptatie, zowel in stedelijke gebieden als in het landelijke gebied immers cruciaal.

Tenslotte is om verdroging tegen te gaan en drinkwater te beschermen meer toezicht

is nodig op het onttrekken van grondwater. Waterschappen mogen grondwaterontrekking van kleinere hoeveelheden dan 150.000 m³ per jaar niet vergunningplichtig maken. Daarvoor moet landelijk het beleid worden gewijzigd.)

PB: Overnemen.

Indien amendement 61 wordt aangenomen, wordt amendement 62 niet in stemming gebracht.

62 KLIMAATADAPTATIE BIJ BOUWPLANNEN / HARMKE VAN DAM / CATEGORIE 2 Hele lid. *Vervangen door* Klimaatadaptatie is zowel in bebouwd gebied als in groene gebieden essentieel. We moeten ons aanpassen aan de gevolgen van klimaatverandering, zoals droogte, hevige buien en verlies aan biodiversiteit. Dat betekent onder andere meer groen in de steden en het beter opvangen en gebruiken van water. Ook in de bouw wordt klimaatadaptatie een belangrijk aandachtspunt. Industriële grootgebruikers van drinkwater gaan belasting betalen over hun drinkwatergebruik. Nederland moet gaan voldoen aan de Europese regels voor schoon water, daar lopen we nu nog ver op achter.

(Bij de grote bouwopgave waar we voor staan is het extra belangrijk om al vanaf het begin ook de kwaliteit van de woon- en werkomgeving in de bouwplannen mee te nemen en de risico's op cq de schadelijke effecten van wateroverlast, extreme droogte en hittestress te minimaliseren. Het is kosten-effectiever om meteen toekomstbestendig te bouwen (in plaats van de schade naar de toekomst door te schuiven) en dan is het voor iedereen helder als dit ook als gunningscriterium is opgenomen.)

PB: Niet overnemen. We omarmen amendement 61, dat onder andere ingaat op klimaatadaptatie in de bouw. Als dat amendement wordt aangenomen, is dit amendement op hetzelfde punt overbodig.

1.3.3 Schone lucht is van levensbelang. De normen voor luchtkwaliteit van de Wereldgezondheidsorganisatie worden leidend. De uitstoot van vervuilende stoffen voor door de industrie, het verkeer en de landbouw moeten fors naar beneden. Daarnaast zorgen we voor meer groen in onze woonomgeving. Bij nieuwe woningbouw komen normen voor de aanleg van groen, bijvoorbeeld in de vorm van een park, voedselbos, volkstuinen en moestuinen.

64 VERBOD OP HOUTKACHELS, OPEN HAARDEN ETC. BINNEN DE BEBOUWDE KOM / KWAFO ACQUAAH ARHIN / CATEGORIE 2 *Na* Hele lid. *Toevoegen* Er komt een verbod op houtkachels, open haarden en vuurkorven binnen de bebouwde kom. (Houtstook binnen de bebouwde kom moet worden verboden, het zorgt voor overlast bij omwonende en het is lastig vast te stellen welke woning de veroorzaker van de overlast is. Woningen staan binnen de bebouwde kom simpelweg te dicht op elkaar om hout te stoken zonder dat anderen daar last van hebben.)

PB: GroenLinks is voorstander van strenge normen voor de uitstoot van houtkachels en open haarden (bijvoorbeeld door filters) en een stookverbod bij ongunstige weersomstandigheden. Het voorstel in dit amendement is echter buiten proportie, want lang niet overal binnen de

bebouwde kom is er sprake van slechte luchtkwaliteit of overlast bij het gebruik van vuurkorven of open haarden.

1.3.5 We voeren strengere normen in voor chemische stoffen. Vergunningen voor het gebruik van die stoffen zijn altijd tijdelijk, met de verplichting om aan te tonen dat uitstoot en lozingen niet schadelijk zijn voor onze gezondheid en het milieu. Chemische stoffen moeten in de hele productieketen te traceren zijn. Het gebruik van persistente, giftige stoffen, zoals PFAS en GenX, faseren we uit. Naast het invoeren van strenge normen verbeteren we de handhaving en verhogen we de straffen. Te veel veelplegers van milieucriminaliteit komen nu weg met een kleine boete.

65 **VOORZORGBEGINSEL BIJ INVOERING VAN 5G / HANS SNEL / CATEGORIE 3** *Het betreft de toevoeging van een nieuw artikel tussen de huidige artikelen 1.3.5 en 1.3.6:* Bij digitale innovaties passen we het voorzorgsbeginsel toe om mogelijk ernstige en/of onomkeerbare schade aan (de gezondheid van de) mens, leefomgeving, dier, natuur en milieu te voorkomen. We zorgen voor onafhankelijk onderzoek naar thermische en niet-thermische effecten van elektromagnetische straling, op korte, middellange en lange termijn. Hierbij betrekken wij de gevolgen van de stapeling van de effecten van 5G boven de blootstelling aan elektromagnetische straling vanuit andere bronnen, zoals 2G, 3G, 4G, WIFI, etc. Vooruitlopend op de uitkomsten van deze onderzoeken, nemen wij geen onomkeerbare beslissingen over de invoering van 5G en andere digitale innovaties. We heroverwegen de Nederlandse blootstellingslimieten op basis van vergelijking met omringende landen en hun onderliggende motivatie om deze limieten lager te stellen. Tot slot brengen de maatregelen in kaart die nodig zijn om toename van het energieverbruik en de CO₂-uitstoot ten gevolge van digitale innovaties terug te dringen. (In artikel 1.3.5 eisen we strenge normen voor chemische stoffen. Daar zullen vermoedelijk weinig leden op tegen zijn, maar enkele decennia geleden was dat nog niet zo voor de hand liggend. Inmiddels weten we wat de schade aan mens en natuur kan zijn van deze stoffen. Op basis van deze ervaringen is het op zijn minst verstandig om op andere terreinen van innovatie niet dezelfde fouten te maken en het voorzorgsprincipe te hanteren: geen invoering totdat wetenschappelijk kan worden aangetoond dat er geen schadelijke effecten zijn voor de gezondheid. Op het gebied van 5G spreken de wetenschappers elkaar tegen. Het is nog geen uitgemaakte zaak dat er geen gezondheidsrisico's zijn. Op basis hiervan zijn er al overheden die zich terughoudend opstellen. Zo pleit burgemeester Martine Aubry van Lille inmiddels voor een moratorium op 5G, terwijl ze in 2018 nog een pleitbezorger was. De zorgen van Lille betreffen zowel de effecten op de gezondheid als op het milieu. En ook onze eigen Gezondheidsraad sluit in haar rapportage '5G en gezondheid' inmiddels serieuze gezondheidseffecten zoals een verhoogd risico op kanker, verminderde mannelijke vruchtbaarheid, slechtere zwangerschapsuitkomsten en geboortefwijkingen niet uit en pleit uit voorzorg voor meer onderzoek. De 5G-lobby is sterk. Twee leden van onze eigen The Greens/EFA fractie in het Europese Parlement hebben aangetoond dat de machtige International Commission on Non-Ionizing Radiation Protection, die tot de conclusie kwam dat er geen gezondheidsrisico's kleven aan de introductie van 5G, niet wetenschappelijk onafhankelijk is, maar onder sterke invloed staat van de telecom industrie.)

PB: Niet overnemen. We begrijpen dat mensen zich zorgen maken over de effecten van elektromagnetische straling. Ondanks dat wetenschappelijk onderzoek, onder andere door de Wereldgezondheidsorganisatie, geen relatie tussen straling en gezondheid laat zien, blijft GroenLinks onafhankelijk onderzoek stimuleren.

Ook zijn wij kritisch op de groeiende macht van een beperkt aantal (telecom)bedrijven bij de uitrol van 5G, met name door bedrijven die onder invloed staan van landen met een agressief cyberprogramma. Maar we zien tegelijkertijd dat 5G onder de juiste voorwaarden enorme kansen biedt. We blijven de ontwikkelingen op de voet volgen en zien geen aanleiding om geheel tegen de invoering van 5G te zijn.

1.3.9 In natuur tussen steden en dorpen wordt niet gebouwd. Nieuwe woningen bouwen we zoveel mogelijk binnen de grenzen van de huidige bebouwing en bij uitzondering op landbouwgrond. In kleinere steden en landelijke gebieden investeren we in het open en bereikbaar houden van voorzieningen, zoals scholen en ziekenhuizen. Goede bereikbaarheid met de fiets en het openbaar vervoer staan daarbij bovenaan. In en rond grotere steden zetten we in op meer ruimte voor de fiets, beter openbaar vervoer en autoluwe stadscentra. Nieuwe woonwijken zijn vanaf het begin goed bereikbaar met de fiets en het openbaar vervoer. We brengen het ministerie van VROM terug om Nederland mooier en duurzamer in te richten.

66 **OPENBAAR VERVOER GOEDKOPER, MET DYNAMISCH PRIJSPLAFOND / BOB PIERIK / CATEGORIE 2** Na Hele lid. *Toevoegen* Om een reëel alternatief aan de auto te bieden wordt het openbaar vervoer goedkoper voor de gebruiker. Om het ook in de toekomst betaalbaar te houden, introduceren we een dynamisch prijsplafond. De ritprijs in het openbaar vervoer mag voortaan nooit sneller stijgen dan kosten van automobilisten. (Het is tijd om door te pakken en de spierballen van staatsinvesteringen op de burger te richten in plaats van op het bedrijfsleven. Het openbaar vervoer is een basisinfrastructuur waarmee we zowel op rechtvaardigheid van mobiliteit (mobility justice) als een beter klimaat kunnen sturen. De tijd van kleine nudges en speldenprikjes om de boel de goede kant op te sturen is voorbij. Het openbaar vervoer moet -na de fiets- voor zoveel mogelijk mensen de meest logische keuze worden voor verplaatsingen. Gratis openbaar vervoer leidt direct tot een eerlijkere en duurzamere maatschappij.)

PB: Niet overnemen. We omarmen amendement 67, waarin wordt gepleit voor het goedkoper maken van het openbaar vervoer. Hoe en in welk tempo we dat willen doen, en al dan niet met een 'dynamisch prijsplafond', is een kwestie van uitwerking die te ver voert voor het verkiezingsprogramma. Het is daarbij belangrijk om ons te realiseren dat het openbaar vervoer hard wordt geraakt door de coronacrisis en dat er de komende jaren veel investeringen nodig zijn voor noodzakelijk onderhoud en nieuwe lijnen.

Indien amendement 66 wordt aangenomen, wordt amendement 67 niet in stemming gebracht.

67 **OPENBAAR VERVOER WORDT GOEDKOPER / DWARS / CATEGORIE 2** Hele lid. *Vervangen door* In natuur tussen steden en dorpen wordt niet gebouwd. Nieuwe woningen bouwen we zoveel mogelijk binnen de grenzen van de huidige bebouwing en bij uit-

zondering op landbouwgrond. In kleinere steden en landelijke gebieden investeren we in het open en bereikbaar houden van voorzieningen, zoals scholen en ziekenhuizen. Goede bereikbaarheid met de fiets en het openbaar vervoer staan daarbij bovenaan. In en rond grotere steden zetten we in op meer ruimte voor de fiets, beter openbaar vervoer en autoluwe stadscentra. Nieuwe woonwijken zijn vanaf het begin goed bereikbaar met de fiets en het openbaar vervoer. Ook maken we het openbaar vervoer goedkoper. Tenslotte brengen we het ministerie van VROM terug om Nederland mooier en duurzamer in te richten.

(Nederland heeft het duurste OV van de hele Europese Unie (gemiddeld 35% hoger dan in andere Europese landen). Zeker voor mensen met een krappe beurs kunnen deze kosten hun leven belemmeren. Ze kunnen niet bij vrienden langs, hun ouders niet bezoeken, misschien zelfs niet naar een sollicitatiegesprek buiten de deur. Duurzaam reizen zou voor iedereen mogelijk moeten zijn.)

PB: Overnemen.

1.3.14 We werken samen met gemeenten aan grotere en strenge milieuzones en verbieden binnen tien jaar de verkoop van nieuwe auto's op fossiele brandstof. We bouwen aan een landelijk dekkend netwerk van laadpalen en snellaadstations voor elektrische (vracht)auto's. We investeren samen met de scheepvaart in walstroom en stimuleren elektrische binnenvaart. De zeevaart moet gaan voldoen aan de doelstellingen van het Klimaatakkoord van Parijs. Er komt een verplichting voor vliegtuigen, schepen, vrachtwagens en landbouwmachines om schone brandstoffen bij te mengen, zoals synthetische kerosine, groene methanol en bio-LNG.

68 **EERST INNOVATIE VAN SCHONE BRANDSTOF, BIJMENGVERPLICHTING UITSTELLEN / TON SLEDSSENS / CATEGORIE 2** Hele lid. *Vervangen door* We werken samen met gemeenten aan grotere en strenge milieuzones en verbieden binnen tien jaar de verkoop van nieuwe auto's op fossiele brandstof. We bouwen aan een landelijk dekkend netwerk van laadpalen en snellaadstations voor elektrische (vracht)auto's. We investeren samen met de scheepvaart in walstroom en stimuleren elektrische binnenvaart. De zeevaart moet gaan voldoen aan de doelstellingen van het Klimaatakkoord van Parijs. We ondersteunen de ontwikkeling en het opschalen van de productie van schonere brandstoffen zoals synthetische kerosine.
(Klimaatvriendelijke brandstoffen zijn uiterst beperkt leverbaar. Bij de productie van synthetische kerosine uit elektriciteit verlies je tot driekwart van de groene stroom die je erin stopt. Die groene stroom kun je effectiever gebruiken om huishoudens of de industrie te vergroenen, dat levert véél meer klimaatwinst op. Op dit moment is er nog geen duurzame oplossing beschikbaar voor bijmenging van brandstoffen voor de luchtvaart en scheepvaart. Bijmengen zoals dat nu gebeurt met kunstmatige brandstoffen uit plantaardige oliën zoals palmolie, sojaolie of koolzaadolie, veroorzaakt ontbossing en veroorzaakt per liter zelfs méér uitstoot dan fossiele brandstof. Een bijmengverplichting leidt daarom niet tot klimaatwinst maar tot klimaatverlies. Alleen nu inzetten op innovatie kan er voor zorgen dat op termijn een bijmengverplichting een zinvolle maatregel zou kunnen zijn voor het klimaat.)

PB: Niet overnemen. We zien een bijmengverplichting van schonere brandstoffen als een manier om op korte termijn vliegtuigen, schepen, vrachtwagens en landbouwvoertuigen minder vervuילend te maken. Het geeft een prikkel aan grote bedrijven om dergelijke brandstoffen zo duurzaam mogelijk te gaan produceren. Het is op de lange termijn zeker niet voldoende, maar nu wel hard nodig. De bijmengverplichting schrappen, zoals dit amendement voorstelt, vinden we geen goed idee.

1.3.16 Met een Nederlandse tickettax ontmoedigen we veelvliegers. Daarnaast zetten we ons in Europa in voor het heffen van accijns op kerosine en btw op een vliegticket. Nachtvluchten zijn niet meer toegestaan. De luchtvaart moet verplicht en wettelijk afdwingbaar geluidsoverlast en uitstoot van stikstof en (ultra)fijnstof verminderen en voldoen aan de doelstellingen van het Klimaatakkoord van Parijs. De luchtvaart kan en mag niet terug naar het niveau van voor corona.

69 HALVERING VAN HET AANTAL VLEGKILOMETERS IN 2026 / LEVI DAMSMA /

CATEGORIE 2 Na Hele lid. Toevoegen maar moet inkrimpen om een duurzame toekomst mogelijk te maken. Daarom zetten wij ons in voor een halvering van het aantal vliegkilometers in 2026.

(De luchtvaart is een van de grootste bijdragers aan de klimaatcrisis. Als we niet minder gaan vliegen, gaan we een catastrofe niet kunnen afwenden. Duurzame vliegbrandstoffen en -technieken laten op zich wachten, dus we moeten nu ingrijpen en een concreet doel stellen: een halvering van het aantal vliegkilometers in de komende vijf jaar (ten opzichte van voor corona).

PB: Niet overnemen. Ons doel is dat de luchtvaart minder CO2 gaat uitstoten en minder hinder veroorzaakt. Daar moet de overheid op sturen. Niet op een afgeleid doel als het aantal vliegkilometers, waar we als Nederland sowieso maar heel weinig invloed op hebben. Het voldoen aan de doelen van het klimaatakkoord van Parijs (klimaatneutraal in 2050) zal overigens betekenen dat het aantal vliegkilometers afneemt.

DUURZAME LANDBOUW EN GEZOND ETEN

1.4.1 De toekomst van de landbouw is duurzaam, lokaal, gezond en diervriendelijk. We zorgen voor financiële ondersteuning voor boeren die omschakelen naar zo'n natuurinclusieve landbouw en hun veestapel inkrimpen. Banken betalen daaraan mee bij intensieve veehouderijbedrijven bij wie ze financieringen hebben uitstaan. In Europa zetten we ons in.

70 MADDY VANGANGELT / CATEGORIE 1 Hele lid. *Vervangen door* De toekomst van de landbouw is duurzaam, lokaal, gezond en diervriendelijk. We zorgen voor financiële ondersteuning voor boeren die omschakelen naar zo'n natuurinclusieve landbouw en hun veestapel inkrimpen. Banken betalen daaraan mee bij intensieve veehouderijbedrijven bij wie ze financieringen hebben uitstaan. In Europa zetten we ons in voor landbouwsubsidies die bijdragen aan natuurinclusieve landbouw. We zorgen dat elke Nederlander toegang heeft tot duurzaam en gezond voedsel. (Overwegende dat voedsel een eerste levensbehoefte voor elk mens is, en dat de voedselindustrie een enorme impact heeft op klimaatverandering en biodiversiteitsverlies, moet de overheid ervoor zorgdragen dat duurzaam en gezond voedsel voor elk persoon in Nederland betaalbaar is.)

PB: Overnemen.

1.4.4 We voeren een eerlijke vleesprijs in waarin alle kosten van vlees zijn doorberekend. Dus ook de klimaat- en natuurschade. De opbrengsten gebruiken we voor het steunen van boeren in de omschakeling naar natuurinclusieve landbouw. We maken groente en fruit goedkoper door het schrappen van de btw.

71 JOOST SCHRIEKS / CATEGORIE 1 Hele lid. *Vervangen door* We voeren een eerlijke vleesprijs in waarin alle kosten van vlees zijn doorberekend. We belasten dus ook de klimaat- en natuurschade door. De opbrengsten gebruiken we voor het steunen van boeren in de omschakeling naar natuurinclusieve landbouw. We maken groente en fruit goedkoper door het schrappen van de btw. (Om ervoor te zorgen dat de opbrengsten van de hogere vleesprijs deels naar de maatschappij terug gaan is een belasting op vlees (of vleestax) een goede manier om de vervuiler te laten betalen. Daarnaast houden we de ruimte nog open voor andere manieren om voor een hogere prijs te zorgen zoals een hogere minimumprijs.)

PB: Overnemen.

72 MAX TOLLENAAR / CATEGORIE 1 Hele lid. *Vervangen door* We voeren een eerlijke vleesprijs in waarin alle kosten van vlees zijn doorberekend. Dus ook de klimaat- en natuurschade. De opbrengsten gebruiken we voor het steunen van boeren in de omschakeling naar natuurinclusieve landbouw. We maken groente en fruit goedkoper door het schrappen van de btw op deze producten. (Verduidelijking.)

PB: Overnemen.

1.4.5 Leerlingen op de basisschool krijgen gratis schoolfruit. Op scholen verdwijnen de snoep- en frisdrankautomaten en worden gezonde maaltijden aangeboden. We normeren de maximale hoeveelheid zout, verzadigd vet en suiker in junkfood en voeren een suikertaks in voor frisdranken. Alle verpakkingen krijgen een nutri-score die aangeeft hoe gezond een product is.

73 MAURITS DONGA EN PETER LEGTERS / CATEGORIE 1 Hele lid. *Vervangen door* Leerlingen die tussen de middag op de basisschool blijven, krijgen een gezonde lunch. Alle middelbare scholen hebben een gezonde schoolkantine inclusief gezonde automaten. We normeren de maximale hoeveelheid zout, verzadigd vet en suiker in junkfood en voeren een suikertaks in voor frisdranken. Alle verpakkingen krijgen een nutri-score die aangeeft hoe gezond een product is.

(Kinderen op de middelbare school hebben de neiging om ook tussendoor graag te snacken, laten we er dan voor zorgen dat er ook gezonde snacks beschikbaar zijn.)

PB: Overnemen.

1.4.7 Nederlandse universiteiten, waaronder die van Wageningen, en onderzoeksinstituten gaan een belangrijke rol spelen in onderzoek naar verduurzaming van het landbouw- en voedselsysteem. We zetten in op de ontwikkeling en export van kennis over duurzame en innovatieve landbouw, bijvoorbeeld in de zaadveredeling, hightech tuinbouw, kweekvlees en het organiseren van efficiënte lokale voedselsystemen.

74 GREET GOVERDE / CATEGORIE 1 Hele lid. *Vervangen door* Nederlandse universiteiten, waaronder die van Wageningen, en onderzoeksinstituten gaan een belangrijke rol spelen in onderzoek naar verduurzaming van het landbouw- en voedselsysteem. We zetten in op de ontwikkeling en export van kennis over duurzame en regeneratieve landbouw en efficiënte lokale voedselsystemen.

(Punt 1 en punt 3 van dit hoofdstuk waren gericht op 'herstellende' landbouw, vaak genoemd generatieve landbouw. En dan nu ineens gaat de lobby van 'Wageningen' alsnog de toon zetten? Crispr-cas, verticale landbouw, kweekvlees? Wat hebben onze bodem en biodiversiteit daaraan? Wat zijn de CO2 en financiële kosten van die systemen? Er zijn goede uitzonderingen, bijv. het project van architect Steven Beckers in Brussel (Building Integrated Greenhouses). Maar laten we eerst en vooral focussen op bodemherstel en de biodiversiteit in plaats van op de high-tech. Een koerswijziging voor 'Wageningen'- eindelijk.)

PB: Overnemen.

1.4.9 Er komt een einde aan de bio-industrie. Nieuwbouw van megastallen is niet toegestaan en bestaande megastallen verdwijnen. In 2025 mag alleen nog vlees worden verkocht dat minimaal 1 ster heeft in het Beter Leven Keurmerk, in 2030 moet al het vlees 2 sterren hebben en in 2035 3 sterren. Transport van levende dieren mag niet langer dan vier uur duren, weidegang voor koeien wordt verplicht en we verbieden het gebruik van kooien in de veehouderij en het doden van eendagskuikens. Alle dieren krijgen het recht om soorteigen gedrag te vertonen.

75 MAURITS DONGA / CATEGORIE 1 *Tussen ... levende dieren mag niet langer dan vier uur duren, ... (...). en we verbieden het gebruik van kooien in ... Toevoegen* weidegang voor van nature grazende dieren en uitloop voor pluimvee wordt verplicht
(In de kledingmarkt zijn voldoende alternatieven beschikbaar die geen dierenleed vereisen. Daarnaast hebben we te maken met een veestapel overschot, een mestoverschot en dienen we in een vooruitstrevende samenleving ook verantwoord om te gaan met de dieren we gebruiken in onze voedselindustrie, zodat deze een dierwaardig bestaan kunnen hebben.)

PB: Overnemen.

76 DWARS / CATEGORIE 1 *Tussen ... hebben en in 2035 3 sterren. ... (...). Transport van levende dieren mag niet langer dan... Toevoegen* Aan het verkrijgen van het keurmerk worden geen kosten verbonden, zodat het ook toegankelijk is voor kleinschalige boerenbedrijven.
(Het BLK (Beter Leven Keurmerk) is nog zeker geen perfect keurmerk. Vaak zit er maar nauwelijks verschil tussen de verschillende sterren, waardoor het dierenwelzijn nog te weinig wordt verbeterd. Ook is het momenteel alleen commercieel te verkrijgen, waardoor het voor kleine boeren (die soms juist erg goed voor hun dieren zorgen) niet betaalbaar is dit keurmerk op hun producten te zetten. Met het verplichten van het BLK benadeel je dus juist de kleine boeren bedrijven en we benoemen juist dat we af willen van de mega stallen.)

PB: Overnemen.

1.4.1 De toekomst van de landbouw is duurzaam, lokaal, gezond en diervriendelijk. We zorgen voor financiële ondersteuning voor boeren die omschakelen naar zo'n natuurinclusieve landbouw en hun veestapel inkrimpen. Banken betalen daaraan mee bij intensieve veehouderijbedrijven bij wie ze financieringen hebben uitstaan. In Europa zetten we ons in.

77 STIMULEREN VAN DUURZAME LANDBOUW, BOEREN DUIDELIJKHEID GEVEN / DWARS, KARIN VAN BOXTEL, ELLEN VAN REESCH EN GREET GOVERDE / CATEGORIE 2 *Na Hele lid. Toevoegen* We geven actieve steun – onder meer via ruimtelijk beleid – aan initiatieven om landbouw te combineren met bijvoorbeeld natuurbeheer, de opwek van duurzame energie, zorg, kleinschalige recreatie of nieuwe woonvormen. Ook stimuleren we duurzame koplopers die werk maken van voedselbossen, voedselgemeenschappen en korte ketens rond steden en dorpen. Met dit lange-termijn beleid, gericht op transitie van de landbouw, zorgen we ervoor dat de boeren duidelijkheid krijgen over de toekomst van de landbouw.

(Het standpunt over stikstof zal een belangrijk discussiepunt zijn in de aankomende verkiezingen. Mensen die benieuwd zijn naar het standpunt van GroenLinks zullen hier naar gaan zoeken in hoofdstuk "duurzame landbouw en goed eten", omdat het thema 'stikstof' sterk wordt geassocieerd met de landbouw. Het standpunt staat nu weergegeven in een punt dat begint met nieuwe natuur aanleggen en bomen aanplanten. Het stikstofstandpunt, hoewel relevant voor de natuur, zou beter op zijn plaats zijn in het

hoofdstuk over de landbouw. Daarnaast kan het standpunt verder worden toegelicht en versterkt door te wijzen op het belang van een lang termijn programma voor het terugdringen van stikstof. Maatregelen en nieuwe normen lijken nu vaak ad hoc te worden voorgesteld, wat onzekerheid onder agrarische ondernemers vergroot. Een lange termijn programma met maatregelen en stappen kan de maatschappij hoognodige duidelijke kunnen leveren. Dit programma zou bijvoorbeeld tot stand kunnen komen volgens het model van het Klimaatakkoord, met onderhandelingen tussen verschillende belangengroepen uit de sector.)

PB: Overnemen.

78 TOEWERKEN NAAR EEN HALVERING VAN DE VEESTAPEL IN 2030 / DELTA / CATEGORIE

2 *Tussen ...* natuurinclusieve landbouw en hun veestapel inkrimpen. ... (...). Banken betalen daaraan mee bij intensieve... *Toevoegen* Daarmee werken we toe naar een halvering van de veestapel in 2030.

(Als we onze landbouw willen verduurzamen en onze uitstoot willen beperken, kunnen we er niet omheen dat de veestapel flink moet inkrimpen. Het is essentieel om hiervoor concrete normen te stellen. Een eerlijke prijs van vlees zoals in artikel 1.4.4 wordt beoogd is een goede stap, maar niet genoeg. Niet alle kosten zijn immers in te prijzen. Daarnaast is het inkrimpen van de veestapel een effectieve manier om land vrij te maken voor andere doelen, zoals natuur.)

PB: Overnemen.

1.4.2 Boeren verdienen eerlijke prijzen voor hun producten en (financiële) waardering voor alle andere nuttige diensten die ze uitvoeren, zoals duurzaam landschaps-, natuur- en waterbeheer. Hiermee leveren boeren een bijdrage aan de biodiversiteit en de aanpak van klimaatverandering. We passen het mededingingsbeleid aan zodat coöperaties en andere samenwerkingsverbanden van boeren meer marktmacht krijgen ten opzichte van de voedselverwerkers en supermarkketens. We verbieden de verkoop van voedsel onder de kostprijs.

79 TRANSPARANTIE OVER DE PRIJS VAN VOEDSEL IN DE HELE KETEN / KARIN VAN BOXTEL / CATEGORIE 2

Tussen ... de aanpak van klimaatverandering. ... (...). We passen het mededingingsbeleid aan zodat coöperaties... *Toevoegen* Transparantie van de voedselketen is cruciaal: de consument moet kunnen zien hoe de prijs van voedsel is opgebouwd, inclusief de kosten voor klimaat en natuur. We verbieden de verkoop van voedsel onder de kostprijs.

(De reden waarom boeren geen eerlijke prijzen voor hun producten krijgen is omdat supermarkten de prijzen drukken en er door verwerkers, tussenhandelaren en supermarkten veel wordt verdiend aan voedselproducten. Hoe de prijzen precies zijn opgebouwd is niet te achterhalen voor de consument, waardoor zij in onwetendheid blijven. Ook het laten zien van de werkelijke kosten van voedsel waarin de milieukosten zijn meegerekend, draagt bij aan de bewustwording van de consument.)

PB: Overnemen.

1.4.3 We werken toe naar 25 procent biologische landbouw in Nederland in 2030. Dat doen we in lijn met de 'Farm to Fork' strategie van de Europese Commissie. We ontmoedigen het gebruik van krachtvoer uit het buitenland en we maken de export van mest onmogelijk. De landbouw stopt met het gif glyfosaat en bouwt het gebruik af van alle bestrijdingsmiddelen die schadelijk zijn voor het milieu.

80 **VERBIEDEN VAN SCHADELIJKE BESTRIJDINGSMIDDELEN VOOR NIET-PROFESSIEEL GEBRUIK / ROSHANO DEWNARAIN / CATEGORIE 2** *Na Hele lid. Toevoegen* We verbieden de verkoop van schadelijke bestrijdingsmiddelen zoals glyfosaat voor niet-professioneel gebruik en stimuleren het gebruik van natuurlijke bestrijdingsmiddelen. (Er is geen clausule die gaat over het particuliere gebruik van schadelijke bestrijdingsmiddelen. Glyfosaat en andere schadelijke middelen zijn vaak particulier verkrijgbaar. Via deze weg komt er een aanzienlijke hoeveelheid schadelijke stoffen in het milieu terecht. Het gebruik van schadelijke bestrijdingsmiddelen voor particulieren moet daarom worden teruggedrongen, terwijl het gebruik van biologische (dus onschadelijke) bestrijdingsmiddelen moet worden gestimuleerd.)

PB: Overnemen.

1.4.4 We voeren een eerlijke vleesprijs in waarin alle kosten van vlees zijn doorberekend. Dus ook de klimaat- en natuurschade. De opbrengsten gebruiken we voor het steunen van boeren in de omschakeling naar natuurinclusieve landbouw. We maken groente en fruit goedkoper door het schrappen van de btw.

81 **OMSLAG NAAR DE PRODUCTIE EN CONSUMPTIE VAN PLANTAARDIGE EIWITTEN / KARIN BOXTEL, PAUL DENEKAMP EN CELINE BERSERIK / CATEGORIE 2** *Tussen ...* de omschakeling naar natuurinclusieve landbouw. ... (...). We maken groente en fruit goedkoper... *Toevoegen* We stimuleren de omslag naar de productie en consumptie van plantaardige in plaats van dierlijke eiwitten.

PB: Overnemen.

82 **EERLIJKE PRIJS VOOR VIS, DUURZAME VISSERIJ / PAUL DENEKAMP / CATEGORIE 2** *Hele lid. Vervangen door* We voeren een eerlijke prijs voor vlees en voor vis in waarin alle kosten van vlees en vis zijn doorberekend. Dus ook de klimaat- en natuurschade en de negatieve effecten op het dierenwelzijn. De opbrengsten gebruiken we voor het steunen van boeren en vissers in de omschakeling naar natuurinclusieve landbouw en duurzame visserij. We maken groente en fruit goedkoper door het schrappen van de btw.

(Een eerlijke prijs is niet alleen nodig voor vlees, maar ook voor vis. De visserij in zijn huidige vorm heeft heel negatieve effecten op het welzijn van de gevangen vissen, maar draagt ook bij aan de verzuring van de oceanen en bedreigt het voortbestaan van vele diersoorten.)

PB: Overnemen.

1.4.6 Wereldwijd verspillen we een derde van al het voedsel. Dat is onacceptabel. We willen dat eten dat overblijft wordt weggegeven aan bijvoorbeeld de voedselbank en hulpor-

organisaties en stimuleren waar nodig de verwerking tot lang houdbare producten. We breiden de lijst met producten zonder houdbaarheidsdatum uit, waardoor consumenten minder eten weggooien.

- 83 GOED GEBRUIKEN VAN ONVERKOCHT VOEDSEL IN DE SUPERMARKTEN / DWARS EN KOEN DONATZ / CATEGORIE 2** Hele lid. *Vervangen door* Wereldwijd verspillen we een derde van al het voedsel. Dat is onacceptabel. We verbieden supermarkten om voeding weg te gooien of ongeschikt te maken voor consumptie. In plaats daarvan schenken zij onverkochte voeding aan de voedselbank. Eten wat daar niet voor geschikt is, wordt verwerkt tot langer houdbare producten of als laatste optie gecomponeerd of vergist. We breiden de lijst met producten zonder houdbaarheidsdatum uit, waardoor consumenten minder eten weggooien. We zorgen dat iedereen die dat nodig heeft, gebruik kan maken van de voedselbank, bijvoorbeeld door ervoor te zorgen dat vervoer naar de voedselbank geen belemmering vormt en er voldoende levensmiddelen voorradig zijn.

(Voedselbanken krijgen al vaak (te) veel resterend voedsel. Het probleem moet eerder in de keten aangepakt worden.)

PB: Overnemen.

- 1.4.8** We introduceren een heffing op broeikasgassen en stikstof in de landbouw. De heffing richten we in als een stimulans voor de natuurinclusieve landbouw en als een prikkel voor verduurzaming van de landbouw die nog niet natuurinclusief is.

- 84 AFSCHAFFEN VAN BELASTINGVRIJSTELLINGEN OP NIET-DUURZAME LANDBOUW / GEORGE VAN KEULEN / CATEGORIE 2** *Na* Hele lid. *Toevoegen* Belastingvrijstellingen op niet-duurzame vormen van landbouw schaffen we af.

(Feiten

- * Sedert 1971 is de glastuinbouw in Nederland vrijgesteld van onroerende-zaakbelasting (zie: artikel 220d, eerste en tweede lid, van de Gemeentewet en artikel 9, eerste lid, van het Besluit gemeentelijke onroerende-zaakbelastingen);
- * Toentertijd vond men de OZB een te zware belasting voor de agrarische sector;
- * De glastuinbouwsector is de laatste jaren enorm gegroeid (volgens het CBS is de teeltoppervlakte sinds 1980 met een factor 7 toegenomen);
- * Volgens cijfers uit 2017 zetten de 1.180 glasgroentebedrijven en 1.600 sierteeltbedrijven per bedrijf meer dan 2 miljoen euro om;
- * De totale oppervlakte van kassen in Nederland bedraagt 8.940 ha. (vergelijkbaar met 10,6% van alle bedrijventerreinen);
- * Kassen worden niet alleen steeds groter, maar ook steeds hoger;
- * In de glastuinbouw is de bedrijfsvoering afgestemd op arbeidsmigranten;
- * Het productieproces van hightech kassen is ondanks innovaties (o.a. geothermie) niet duurzaam: aardgasverbruik 2 miljard m³, CO₂-uitstoot 5,7 megaton;
- * Kassen zullen tot 2050 gas blijven verbruiken, omdat zij simpelweg zelf CO₂ nodig hebben;
- * Kassen veroorzaken lucht- en lichtvervuiling;
- * De productie van de glastuinbouw is voor 80 à 90 % bestemd voor de export;

* Gemeenten berekenen al WOZ-waarden voor kassen, maar alleen ten behoeve van de waterschappen;

Overwegingen

* De commissies Christiaans (1983) en De Kam (1992) hebben om diverse redenen al geadviseerd om de OZB-vrijstelling te schrappen;

* De OZB-vrijstelling bevoordeelt kassen ten opzichte van andere bedrijfstakken;

* De OZB-vrijstelling voor de glastuinbouw is niet meer van deze tijd;

* Toename van de glastuinbouw doet inbreuk op de kwaliteit van de ruimte;

* De glastuinbouw tast in toenemende mate de leefbaarheid in regio's aan;

* Gemeenten kunnen de eventuele extra inkomsten goed gebruiken;

* Als klein, dichtbevolkt land, hoeft Nederland niet langer de 2e voedselexporteur van de wereld te blijven;

* Wij hoeven deze vorm van bio-industrie niet te blijven faciliteren.)

PB: Overnemen.

1.4.9 Er komt een einde aan de bio-industrie. Nieuwbouw van megastallen is niet toegestaan en bestaande megastallen verdwijnen. In 2025 mag alleen nog vlees worden verkocht dat minimaal 1 ster heeft in het Beter Leven Keurmerk, in 2030 moet al het vlees 2 sterren hebben en in 2035 3 sterren. Transport van levende dieren mag niet langer dan vier uur duren, weidegang voor koeien wordt verplicht en we verbieden het gebruik van kooien in de veehouderij en het doden van eendagskuikens. Alle dieren krijgen het recht om soorteigen gedrag te vertonen.

85 **REGULEREN HANDEL IN HUIDDIEREN, MET UITGEBREIDERE POSITIEFLIJST / PAUL DENEKAMP / CATEGORIE 2** *Na Hele lid. Toevoegen* De handel in huisdieren wordt beter gereguleerd. Net als voor zoogdieren, komt er ook voor reptielen, amfibieën, vissen en vogels een positieflijst met de dieren die als huisdier mogen worden gehouden. (De gezelschapsdierenbranche telt tussen de 25 en 33 miljoen dieren. Veel van deze dieren worden gehuisvest op een wijze waarop zij hun soorteigen gedrag niet kunnen vertonen. Mensen houden thuis poolvossen en kangoeroes en komen er dan achter dat je niet goed voor deze dieren kan zorgen in gevangenschap. Een positieflijst, een lijst met diersoorten die door iedereen als huisdier mogen worden gehouden, zorgt ervoor dat de handel in exotische dieren aan banden wordt gelegd. Alleen soorten zonder grote welzijnsproblemen mogen dan nog door een ieder worden gehouden.)

PB: Overnemen.

86 **VERPLICHTING: DIEREN BESCHERMEN TEGEN HITTESTRESS / PAUL DENEKAMP / CATEGORIE 2** *Na Hele lid. Toevoegen* De handel in huisdieren wordt beter gereguleerd. Net als voor zoogdieren, komt er ook voor reptielen, amfibieën, vissen en vogels een positieflijst met de dieren die als huisdier mogen worden gehouden. (De gezelschapsdierenbranche telt tussen de 25 en 33 miljoen dieren. Veel van deze dieren worden gehuisvest op een wijze waarop zij hun soorteigen gedrag niet kunnen vertonen. Mensen houden thuis poolvossen en kangoeroes en komen er dan achter

dat je niet goed voor deze dieren kan zorgen in gevangenschap. Een positieflijst, een lijst met diersoorten die door iedereen als huisdier mogen worden gehouden, zorgt ervoor dat de handel in exotische dieren aan banden wordt gelegd. Alleen soorten zonder grote welzijnsproblemen mogen dan nog door een ieder worden gehouden.)

PB: Overnemen.

- 1.4.10** Overbevissing is een groot gevaar voor de biodiversiteit in onze zeeën en rivieren en bedreigt de voedselvoorziening in grote delen van de wereld. We zetten ons in voor strengere regels voor de visserij en betere handhaving van het verbod op het overboord gooien van ongewenste bijvangst. Voor consumenten moet duidelijk zijn waar de vis is gevangen. Dierenwelzijnsregels gaan ook gelden voor vissen in kwekerijen.

- 87** **VERBOD OP VERKOOP VAN BEDREIGDE VISSOORTEN / DWARS / CATEGORIE 2** *Na* Hele lid. *Toevoegen* Het verkopen van vissoorten die met uitsterven bedreigd zijn, wordt verboden.

(Nu zijn vissoorten te koop die met uitsterven bedreigd zijn. Bijvoorbeeld de paling en sommige tonijnsoorten. Dit is totaal belachelijk, je eet immers ook geen broodje panda.)

PB: Overnemen.

- 88** **VERSCHERPEN VAN DE REGELS VOOR HET VANGEN EN DODEN VAN VISSSEN / IRENE KINGMA, PAUL DENEKAMP EN JEFFREY BAGHUS / CATEGORIE 2** Hele lid. *Vervangen door* Overbevissing is een groot gevaar voor de ecosystemen in onze zeeën en rivieren en bedreigt de voedselvoorziening in grote delen van de wereld. We verscherpen de regels voor het vangen en doden van vissen, faseren zware sleepnetvisserij uit, stellen harde eisen aan het terugdringen van bijvangst en creëren meer visserijvrije zones waarbij tenminste 10 procent volledig wordt gesloten voor menselijke activiteit. Voor consumenten moet duidelijk zijn waar en met welke methode de vis is gevangen. Dierenwelzijnsregels gaan ook gelden voor vissen in kwekerijen.

(Ecosysteem is een logischer term in dit verband dan biodiversiteit in dit verband. De 3 punten (geen sleepnetten, harde targets voor vermindering bijvangst en sluiting van gebieden) worden internationaal gezien als de beste manier om zeeën en oceanen te beschermen tegen uitputting door visserij. Sluit aan bij de EU-biodiversiteitstrategie, SDG14 en IUCN richtlijnen. Terugdringen bijvangst, niet overbevissen en bescherming van bedreigde soorten is officieel al jaren het beleid in Nederland, op deze manier wordt dit een ambitieus programmapunt. Het is ook al verplicht om de herkomst van gevangen vis duidelijke zichtbaar te maken dat zegt echter nog weinig over de duurzaamheid, dat hangt af van de techniek die gebruikt is. Een tonijn uit de Atlantische oceaan gevangen met hengel is vele male duurzamer dan een tonijn uit hetzelfde gebied die gevangen is met een longliner)

PB: Overnemen.

- 1.4.11** Dierproeven zijn alleen toegestaan wanneer het de enige manier is om substantiële verbetering van de volksgezondheid te bereiken en we stimuleren de transitie naar

proefdiervrij onderzoek. Plezierjacht wordt verboden en beheersjacht mag uitsluitend bij ernstige bedreiging van de volksgezondheid, veiligheid of biodiversiteit en als elk ander diervriendelijk alternatief niet werkt. Dierenfokkers en -handelaren mogen alleen werken met een vergunning waarmee strikte gezondheidsvoorwaarden worden geborgd. Entertainment met wilde dieren is niet meer toegestaan.

- 89 VERBIEDEN VAN ENTERTAINMENT MET WILDE DIEREN, OOK IN DOLFINARIA / CELINE BERSERIK EN DWARS / CATEGORIE 2** *Na Hele lid. Toevoegen wat onder andere betekent dat dolfinaria worden gesloten.*

PB: Overnemen.

- 1.4.3** We werken toe naar 25 procent biologische landbouw in Nederland in 2030. Dat doen we in lijn met de 'Farm to Fork' strategie van de Europese Commissie. We ontmoedigen het gebruik van krachtvoer uit het buitenland en we maken de export van mest onmogelijk. De landbouw stopt met het gif glyfosaat en bouwt het gebruik af van alle bestrijdingsmiddelen die schadelijk zijn voor het milieu.

- 90 GEZONDE LANDBOUBODEM ALS BASIS VOOR GEZOND VOEDSEL EN DUURZAAMHEID / WERKGROEP WATERNATUURLIJK / CATEGORIE 2** *Hele lid. Vervangen door We werken toe naar 25 procent biologische landbouw in Nederland in 2030. Dat doen we in lijn met de 'Farm to Fork' strategie van de Europese Commissie. Voor de hele landbouw geldt dat we boeren ondersteunen om zich te richten op een gezonde bodem als basis voor gezond voedsel, bodembiodiversiteit en watervasthoudend vermogen. We ontmoedigen het gebruik van krachtvoer uit het buitenland en we maken de export van mest onmogelijk. De landbouw stopt met het gif glyfosaat en bouwt het gebruik af van alle bestrijdingsmiddelen die schadelijk zijn voor het milieu. Waterschappen krijgen de mogelijkheid om ook kleinere onttrekkingen van grondwater voor bijvoorbeeld beregning te verbieden via het vergunningstelsel.*

(Steeds duidelijker wordt dat de gangbare landbouw de boem doet verarmen wat betreft biodiversiteit (de vele samenwerkende organismen in de aarde) en ook het watervasthoudend vermogen gaat achteruit. Dit geeft aan dat het roer op alle fronten om moet in de landbouw, ook ten aanzien van de bodem.)

PB: Niet overnemen. We omarmen amendement 61, waarin onder andere staat dat alle grondwateronttrekkingen vergunningsplichtig worden. Het laatste deel van het amendement is daarmee overbodig. Het eerste deel van het amendement benoemt het belang van een gezonde bodem. Daar zijn we het helemaal mee eens, maar dat valt al onder onze visie op een natuurinclusieve landbouw. Het is onnodig om dit apart in een programmapunt te benoemen.

- 1.4.9** Er komt een einde aan de bio-industrie. Nieuwbouw van megastallen is niet toegestaan en bestaande megastallen verdwijnen. In 2025 mag alleen nog vlees worden verkocht dat minimaal 1 ster heeft in het Beter Leven Keurmerk, in 2030 moet al het vlees 2 sterren hebben en in 2035 3 sterren. Transport van levende dieren mag niet langer dan vier uur duren, weidegang voor koeien wordt verplicht en we verbieden het gebruik van kooien in de veehouderij en het doden van eendagskuikens. Alle dieren krijgen het recht om soorteigen gedrag te vertonen.

91 OP TERMIJN STREVEN NAAR EEN PLANTAARDIGE SAMENLEVING / STIJN ROMBOUITS / CATEGORIE 2 *Na* Hele lid. *Toevoegen* Op termijn streeft GroenLinks naar een plantaardige samenleving.

(Niet-menselijke dieren hebben intrinsieke waarde en een innerlijke belevingswereld die niet fundamenteel anders is dan die van menselijke dieren. Dit amendement plaatst een stip aan de horizon. Deze stip is een toekomst van inclusieve groene politiek voor alle wezens waarmee wij onze planeet delen. Uiteindelijk moeten wij naar een samenleving waar we niet-menselijke dieren niet meer uitbuiten voor ons eigen gewin. Gezien de enorm snelle ontwikkelingen op het gebied van plantaardige producten en realistische vleesvervangers is streven, op termijn, naar een plantaardige samenleving het enige rechtvaardige uitgangspunt.)

PB: Niet overnemen. Ons huidige voedselsysteem is onhoudbaar. Meer plantaardig voedsel (en dus minder vlees en zuivel) is noodzakelijk, net als veel meer aandacht voor dierenwelzijn en een eerlijke vleesprijs. Maar we willen niet zoals dit amendement voorstelt aan de hele samenleving de plicht van plantaardig eten opleggen en daarmee alle vlees en zuivel verbieden.

1.4.11 Dierproeven zijn alleen toegestaan wanneer het de enige manier is om substantiële verbetering van de volksgezondheid te bereiken en we stimuleren de transitie naar proefdiervrij onderzoek. Plezierjacht wordt verboden en beheersjacht mag uitsluitend bij ernstige bedreiging van de volksgezondheid, veiligheid of biodiversiteit en als elk ander diervriendelijk alternatief niet werkt. Dierenfokkers en -handelaren mogen alleen werken met een vergunning waarmee strikte gezondheidsvoorwaarden worden geborgd. Entertainment met wilde dieren is niet meer toegestaan.

92 VERBOD OP PROEVEN OP NIET-MENSELIJKE DIEREN / STIJN ROMBOUITS / CATEGORIE 3 Hele lid. *Vervangen door* Proeven op niet-menselijke dieren worden verboden en we stimuleren de transitie naar proefdiervrij onderzoek. Plezierjacht wordt verboden en beheersjacht mag uitsluitend bij ernstige bedreiging van de volksgezondheid, veiligheid of biodiversiteit en als elk ander diervriendelijk alternatief niet werkt. Dierenfokkers en -handelaren mogen alleen werken met een vergunning waarmee strikte gezondheidsvoorwaarden worden geborgd. Entertainment met wilde dieren is niet meer toegestaan.

(Niet-menselijke dieren hebben intrinsieke waarde en een innerlijke belevingswereld die niet fundamenteel anders is dan die van menselijke dieren. Ze zijn echter niet in staat om toestemming te geven voor het onderzoek wat op ze wordt verricht. In Nederland bogen experts van het Nationaal Comité advies dierproevenbeleid (NCad) zich over de vraag in welke mate we dierproeven kunnen verminderen. Vooral in wettelijk voorgeschreven veiligheidsonderzoek zien de experts mogelijkheden om dierproeven sterk te reduceren en tegen 2025 zelfs uit te faseren. Ook in het fundamenteel onderzoek is volgens het NCad een 'substantiële vermindering' mogelijk. Daarvoor is het onder meer nodig af te stappen van het idee dat de dierproef de gouden standaard is en ervoor te zorgen dat alternatieven sneller ingeburgerd raken. Proeven op niet-menselijke dieren zijn nu eenmaal vaak niet zo nuttig als het gaat om bepalen of een medicijn bij mensen werkt. De noodzakelijkheid voor dierproeven is meer een in de wet vastgelegde afspraak, dan een wetenschappelijk onderbouwde regel.)

PB: Niet overnemen. Op dit moment vervullen dieren soms een cruciale en onvervangbare rol in medicijnonderzoek, bijvoorbeeld in de bestrijding van het Coronavirus. We zijn het eens met de toelichting van dit amendement, waarin wordt gesteld dat het aantal dierproeven moet worden geminimaliseerd. Maar een algemeen verbod gaat te ver zolang er nog geen goede alternatieven zijn.

2. WE VERSTERKEN ONZE PUBLIEKE SECTOR

ZORG VOOR IEDEREEN DIE DAT NODIG HEEFT

2.1.3 We schaffen de marktwerking in de zorg af. De zorgverzekeraars vormen we om tot publieke zorgfondsen. Samen met patiëntenorganisaties, zorgaanbieders en beroepsgroepen stellen ze voortaan in iedere regio één zorgplan met een regionaal zorgbudget op. Hierin staan afspraken over de organisatie en kwaliteit van de ouderenzorg, huisartsenzorg, wijkverpleging, GGZ-zorg en ziekenhuiszorg. Doordat zorgprofessionals niet meer te maken hebben met meerdere zorgverzekeraars zijn ze veel minder tijd kwijt aan administratie.

93 **JAN SMELIK / CATEGORIE 1** Hele lid. *Vervangen door* We schaffen de marktwerking in de zorg af. De zorgverzekeraars vormen we om tot publieke zorgfondsen. Samen met lokale burgerinitiatieven, patiëntenorganisaties, mensen met een beperking, zorgaanbieders en beroepsgroepen stellen ze voortaan in iedere regio één zorgplan met een regionaal zorgbudget op. Hierin staan afspraken over de organisatie en kwaliteit van de ouderenzorg, huisartsenzorg, wijkverpleging, GGZ-zorg en ziekenhuiszorg. Doordat zorgprofessionals niet meer te maken hebben met meerdere zorgverzekeraars zijn ze veel minder tijd kwijt aan administratie.

(Het gaat hier niet alleen om de vertegenwoordiging van patienten, maar ook - en nog belangrijker eigenlijk - de vertegenwoordiging van burgers, die bereid zijn om mee te denken en te werken aan een gezonde leefomgeving voor iedereen in hun wijk of dorp.)

PB: Overnemen.

94 **INGRID LIPS / CATEGORIE 1** Hele lid. *Vervangen door* We schaffen de marktwerking in de zorg af. De zorgverzekeraars vormen we om tot publieke zorgfondsen. Samen met patiëntenorganisaties, zorgaanbieders en beroepsgroepen stellen ze voortaan in iedere regio één zorgplan met een regionaal zorgbudget op. Hierin staan afspraken over de organisatie en kwaliteit van de ouderenzorg, huisartsenzorg, wijkverpleging, GGZ-zorg, ziekenhuiszorg, de afstemming met Jeugdhulp en met andere welzijnsvoorzieningen van gemeenten. Doordat zorgprofessionals niet meer te maken hebben met meerdere zorgverzekeraars zijn ze veel minder tijd kwijt aan administratie. Door een betere afstemming met gemeenten zorgen we voor preventie, kortere wachtlijsten, minder geregeld voor de mantelzorger en betere arbeidsvoorwaarden voor thuiszorgmedewerkers.

(Huisartsen verwijzen nu te veel door naar de specialistische GGZ in plaats van naar de Jeugdhulp van de gemeente waardoor jeugdigen onnodig lang op wachtlijsten komen te staan en met lichte ondersteuning van de jeugdprofessional van de gemeente sneller goed geholpen zijn. Gemeenten zijn bovendien verplicht om de rekening van de specialistische GGZ te betalen zonder dat de gemeente invloed heeft op het verwijzen door de huisarts. Betere samenwerking tussen zorgverzekeraars en gemeenten haalt de schotten in de zorg weg en maakt het regelen van de zorg minder complex voor de

cliënt en mantelzorger. Om een voorbeeld te noemen voor de hulp bij maaltijden zijn er drie verschillende regelingen vanuit gemeenten en zorgverzekeraar. De Wmo voor hulp bij het koken van de maaltijd, de thuishulp om er op toe te zien dat de cliënt de maaltijd wel eet en een verpleegkundige voor als de cliënt geholpen moet worden bij het eten. Alle drie de professionals moeten apart aangevraagd worden. Thuiszorgmedewerkers zijn afhankelijk van de cliënt en de bereidheid van de gemeenten om woningaanpassingen en hulpmiddelen vanuit de Wmo toe te kennen. Deze aanpassingen zijn niet alleen nodig voor de cliënt zelf, maar ook om als thuiszorgmedewerker bijvoorbeeld niet iemand over een drempel te hoeven tillen of in huis te kunnen verplaatsen.)

PB: Overnemen.

2.1.5 We maken een einde aan de ellenlange wachtlijsten in de geestelijke gezondheidszorg. We verlagen de enorme administratiedruk en de financiële problemen van zorgaanbieders door de bekostiging via diagnose-Behandelcombinaties te vervangen door een vergoeding op basis van de daadwerkelijke kosten. Complexe ggz-behandelingen en acute zorg voor mensen in crisissituaties gaan we organiseren op regionaal niveau en betalen uit regionale zorgbudgetten. Voor de meest complexe behandelingen worden landelijke centra opgericht.

95 **JUSTINE VAN DE BEEK / CATEGORIE 1** *Na Hele lid. Toevoegen* We gaan maatschappelijk stigma rondom psychische aandoeningen tegen door middel van publiekscampagnes. (Bijna de helft van alle Nederlanders ervaart ooit in zijn of haar leven een of meerdere psychische aandoening(en) (bron: Trimbos). Toch stuiten mensen met mentale aandoeningen vaak op onbegrip. Hen wordt bijvoorbeeld verteld zich niet zo aan te stellen, eens een blokje om te gaan of aan andere dingen te denken. Het maatschappelijk onbegrip rondom geestelijke aandoeningen maakt dat mensen niet open durven te zijn over hun klachten en geen hulp zoeken. Publiekscampagnes kunnen schaamtegevoelens rondom mentale problematiek verminderen.)

PB: Overnemen.

2.1.6 We investeren in goede zorg voor onze ouderen. Er komen extra verpleeghuisplekken, passende seniorenwoningen en meer voorzieningen voor ouderen die tijdelijk niet thuis kunnen wonen. Mantelzorgers van thuiswonende ouderen geven we de ondersteuning die ze verdienen. Thuiszorgmedewerkers en wijkverpleegkundigen krijgen meer ruimte voor samenwerking met de huisarts, het ziekenhuis en sociale hulpverleners. In medische opleidingen en op de werkvloer komt meer aandacht voor persoonlijke ouderenzorg en goede zorg voor ouderen met een ongeneeslijke ziekte.

96 **DE LINKER WANG / CATEGORIE 1** *Hele lid. Schrappen*
(Niet alleen mantelzorgers van thuiswonende ouderen moeten we meer ondersteuning geven. Ook aan mantelzorgers - partners, kinderen, andere vrijwilligers - van ouderen die opgenomen zijn in zorginstellingen. Zij zijn het die een belangrijke taak hebben, waar het gaat om het emotionele welzijn van de ouderen. Vaak alleen al met hun aanwezigheid, of bijvoorbeeld het helpen met eten voor wie daar door ziekte moeite mee heeft. Of mantelzorgers de gelegenheid bieden om te overnachten bij hun partner

of ouder in de zorginstelling.)

PB: Overnemen.

- 97 ROCCO PIERS / CATEGORIE 1** *Tussen ...* tijdelijk niet thuis kunnen wonen. ... (...). Mantelzorgers van thuiswonende ouderen... *Toevoegen* We verheffen de certificering voor inclusieve ouderenzorg, zoals de Roze Loper, tot algemeen geldend beleid. (RozeLinks kent situaties van ouderen die in het verpleeghuis “terug in de kast” moesten gaan vanwege de homofobe sfeer en opmerkingen. Dat is onacceptabel, zoals ook ander discriminerend gedrag binnen deze instellingen onacceptabel is. Er zijn goede ervaringen opgedaan met het project “De Loze Loper”, maar we kunnen ons ook voorstellen dat er meer initiatieven zijn om de sfeer en behandeling binnen de instellingen inclusiever te maken.)

PB: Overnemen.

- 2.1.8** Iedereen in Nederland, of je nu in Utrecht woont of in Hoogeveen, moet voor kleine medische ingrepen en spoedzorg terecht kunnen bij een ziekenhuis in de buurt. We financieren deze ziekenhuiszorg daarom op basis van beschikbaarheid voor inwoners en niet op basis van de hoeveelheid ‘zorgproductie’. Voor hoogspecialistische zorg gaan ziekenhuizen meer onderling samenwerken en de kennis en expertise bundelen zodat de kwaliteit van zorg verder verbetert.

- 98 POWEL VAN DE SIEPKAMP / CATEGORIE 1** Hele lid. *Vervangen door* Iedereen in Nederland, of je nu in Utrecht woont of in Hoogeveen, moet voor kleine medische ingrepen en spoedzorg dicht bij huis terecht kunnen. We financieren deze ziekenhuiszorg daarom op basis van beschikbaarheid voor inwoners en niet op basis van de hoeveelheid ‘zorgproductie’. Voor hoogspecialistische zorg gaan ziekenhuizen meer onderling samenwerken en de kennis en expertise bundelen zodat de kwaliteit van zorg verder verbetert.

(Kleine medische ingrepen en spoedzorg hoeft niet altijd in een ziekenhuis, maar kan ook in een goed geoutilleerd gezondheidscentrum in de wijk)

PB: Overnemen.

- 2.1.11** We zetten ons in om de farmaceutische industrie aan banden te leggen. We werken aan meer transparantie over de kostprijzen van medicijnen, het tegengaan van misbruik van patenten, meer gezamenlijke inkoop van Europese landen en meer Europese capaciteit en kennis om nieuwe medicijnen en vaccins te ontwikkelen. Grote farmaceutische bedrijven mogen alleen gebruikmaken van publieke subsidies wanneer ze hun winsten herinvesteren in de ontwikkeling van geneesmiddelen. Apothekers krijgen meer mogelijkheden om dure medicijnen zelf te maken en we stoppen met belastingvoordelen voor grote farmaceutische bedrijven.

- 99 MAURITS DONGA / CATEGORIE 1** Hele lid. *Vervangen door* We werken aan betaalbare medicijnen en medische hulpmiddelen, aan meer transparantie over de kostprijzen hiervan, het tegengaan van misbruik van patenten, meer gezamenlijke inkoop van Europese landen en aan meer Europese capaciteit en kennis om nieuwe medicijnen,

vaccins en hulpmiddelen te ontwikkelen. Grote farmaceutische bedrijven of producenten van hulpmiddelen mogen alleen gebruikmaken van publieke subsidies wanneer ze hun winsten herinvesteren in de ontwikkeling van nieuwe producten of in de verbetering van de betaalbaarheid. Apothekers krijgen meer mogelijkheden om dure medicijnen zelf te maken en we stoppen met belastingvoordelen voor grote farmaceutische bedrijven.

(De betaalbaarheid van geneesmiddelen en hulpmiddelen drijft nu de prijzen van verzekeringen op, naast de marktwerking in de verzekeringenmarkt. Laten we grote farmaceutische bedrijven stimuleren om de prijzen van hun producten (vaak beschermd door patenten) te verminderen.)

PB: Overnemen.

- 100 TOON HOLMAN / CATEGORIE 1** *Tussen ... herinvesteren in de ontwikkeling van geneesmiddelen. ... (...). Apothekers krijgen meer mogelijkheden om... Toevoegen* We maken voor gezondheidsonderzoek pre-registratie verplicht en sporen universiteiten en bedrijven aan zoveel mogelijk te werken in het open-science framework.

(Open science vermindert de invloed van marktwerking in gezondheidsonderzoek, en vergroot de transparantie. Pre-registratie verplichten zorgt er voor dat we goed kunnen controleren wat farmaceuten precies doen.)

PB: Overnemen.

- 2.1.12** Voorkomen is beter dan genezen. Of het nu gaat om schulden, geestelijke gezondheid of problematisch overgewicht, het is cruciaal om problemen aan te pakken voordat mensen gezondheidsproblemen krijgen. Daarom besteden we een vast percentage van de regionale zorgbudgetten aan preventie. Daarmee investeren we in betere samenwerking binnen en buiten de zorg en in hulpverlening op plaatsen waar problemen het eerst kunnen worden gesignaleerd. Bijvoorbeeld met maatschappelijk werkers bij de huisarts en op school en lichamelijke screenings in de ggz.

- 101 ROSHANO DEWNARAIN / CATEGORIE 1** *Na* Hele lid. *Toevoegen* Zo zorgen we ook dat er meer oog is voor een gezonde leefstijl en leefstijlinterventies.

(Het is een medisch feit dat kinderen die opgroeien in een armere omgeving op latere leeftijd meer medische complicaties ondervinden. Zelfs het nageslacht van deze kinderen heeft een sterk verhoogde kans op medische aandoeningen, ongeacht de situatie waarin zij opgroeien. Onderzoeken die dit aantonen, wijzen op het belang van de sociale geneeskunde. Bovendien blijkt telkens maar weer dat leefstijl een bepalende factor is in de manifestatie van erfelijke ziekten, maar ook in het opdoen van nieuwe ziekten. Leefstijlinterventie moet daarom van hogere waarde worden geschat en het belang ervan moet onder de publieke aandacht worden gebracht.)

PB: Overnemen.

- 2.1.13** We bouwen aan een rookvrije generatie door de accijnzen op tabak te verhogen en parken, speeltuinen en terrassen rookvrij te maken. Tabak wordt niet meer in supermarkten verkocht maar in aparte winkels. We dringen op jongeren gerichte alcoholmarketing en fastfoodmarketing terug.

- 102 MAX TOLLENAAR / CATEGORIE 1** *Tussen ...* door de accijnzen op tabak te verhogen en ... (...). parken, speeltuinen en terrassen... *Toevoegen* de openbare ruimte, waaronder (De genoemde locaties zijn goede voorbeelden, maar er zijn meer plekken te bedenken zoals drukke winkelstraten of bushaltes. Met dit amendement breiden we de mogelijkheden hiertoe uit voor een rookvrij Nederland.)
PB: Overnemen.
- 2.1.14** Sporten is gezond en brengt mensen met verschillende achtergronden, leefstijlen en mogelijkheden samen. We ondersteunen sportverenigingen en garanderen de toegang tot sport voor kinderen, gezinnen met een kleine beurs en mensen met een beperking. Zwemles wordt weer een standaard onderdeel van het basisonderwijs.
- 103 WIM BOT EN ROZELINKS / CATEGORIE 1** *Na* Hele lid. *Toevoegen* Naast sporten stimuleren we ook andere vormen van beweging, zoals dansen, wandelen en fietsen. (RozeLinks zegt: sport is niet de enige gezonde manier van bewegen!)
PB: Overnemen.
- 104 ROZELINKS / CATEGORIE 1** *Na* Hele lid. *Toevoegen* Discriminatie binnen de sportwereld is niet acceptabel. (RozeLinks vreest dat er weinig toelichting nodig is. Helaas is het racisme en de homofobie binnen sportclubs de laatste tijd regelmatig in de nieuws geweest.)
PB: Overnemen.
- 2.1.16** GroenLinks staat voor individuele vrijheid in een zorgzame samenleving. Mensen krijgen de regie over hun eigen zorg, waar mogelijk met een persoonsgebonden budget. We halen abortus uit het Wetboek van Strafrecht, schaffen de verplichte bedenktijd af, maken de abortuspil beschikbaar bij de huisarts en brengen anticonceptie in het basispakket. We investeren in toegankelijke hulpverlening voor mensen die een abortus laten verrichten en treden hard op tegen intimiderende demonstranten bij abortusklinieken.
- 105 POWEL VAN DE SIEPKAMP / CATEGORIE 1** *Tussen ...* mogelijk met een persoonsgebonden budget. ... (...). We halen abortus uit het Wetboek... *Toevoegen* We stimuleren dat zorgvragers en zorgverleners samen in een dialoog onderzoeken welke zorg nodig is. (Met toevoeging van deze zin wordt niet alleen recht gedaan aan de noodzaak om samen te kijken welke zorg en ondersteuning nodig is, maar ook om daarbij over de grenzen van het traditionele zorgdomein te kijken.)
PB: Overnemen.
- 106 DWARS / CATEGORIE 1** *Tussen ...* huisarts en brengen anticonceptie in het basispakket. ... (...). We investeren in toegankelijke hulpverlening voor... *Toevoegen* Menstruatieproducten worden gratis aangeboden op scholen en in overheidsgebouwen. (Veel mensen met een baarmoeder worden ongesteld. Daar kan je helemaal niets aan doen. Niet iedereen kan menstruatieproducten betalen. Menstruatie-armoede is on-

rechtvaardig en werkt ongelijkheid in de hand. Daarom moeten menstruatieproducten toegankelijk verkrijgbaar worden voor iedereen die dat nodig heeft.)

PB: Overnemen.

2.1.1 We maken solidariteit weer de basis van onze zorg. Dat betekent dat we de kosten van de zorg eerlijk delen tussen mensen die gezond en ziek zijn. We bouwen daarom het eigen risico af en verlagen de zorgpremie fors. Hiermee maken we de zorgtoeslag overbodig.

107 AFSCHAFFEN EIGEN RISICO EN AFSCHAFFEN RESP. INKOMENSAFHANKELIJK MAKEN EIGEN BIJDRAGE WET MAATSCHAPPELIJKE ONDERSTEUNING EN DE WET LANGDURIGE ZORG / PAULINE GRANSIER EN DWARS / CATEGORIE 2 *Na* Hele lid. *Toevoegen* De eigen bijdrage voor de Wet maatschappelijke ondersteuning wordt afhankelijk van het inkomen van degene die hulp ontvangt. Voor mensen met een levenslange beperking schaffen we de eigen bijdrage voor de Wet maatschappelijke ondersteuning en de Wet langdurige zorg af.

(Bij de zorgpremie wordt gekeken naar het besteedbaar inkomen van het individu zelf, het inkomen van de partner wordt daarbij buiten beschouwing gelaten. Ook de eigen bijdrage aan de WLZ en de WMO worden individueel inkomensafhankelijk en extra kosten vanwege beperking zijn af te trekken bij de belasting.)

PB: Overnemen.

108 VERHOGEN INKOMENSAFHANKELIJKE PREMIE / MARTIEN BOUWMANS / CATEGORIE 2 Hele lid. *Vervangen door* Groenlinks wil de solidariteit in het stelsel versterken. We verlagen de nominale premie aanzienlijk, en we verhogen het inkomensafhankelijke deel van de premie. Het eigen risico wordt eveneens vervangen door inkomensafhankelijke premie. Zo mogelijk tot het niveau waarbij de zorgtoeslag geheel kan verdwijnen. (Dit bereikt exact hetzelfde, maar voorkomt dat we via de belastingen (stelselwijziging) geld in de zorg gaan storten, dat dan weer via regionale budgetten op een of andere, -nu nog onduidelijke- manier verdeeld moeten worden.)

PB: Niet overnemen. Dit amendement houdt het huidige systeem van marktwerking in de zorg en concurrentie tussen private zorgverzekeraars in stand. We willen met dit verkiezingsprogramma juist toe naar veel minder concurrentie, publieke zorgfondsen en solidariteit tussen ziek en gezond door financiering via de belastingen. Daarom ontraden we dit amendement.

109 PREVENTIEVE EN CURATIEVE MONDZORG TERUG IN HET BASISPAKKET / JORRIT NUIJENS / CATEGORIE 2 *Na* Hele lid. *Toevoegen* Preventieve en curatieve mondzorg is algemene gezondheidszorg en gaat terug in het basispakket. (Het Erasmus MC calculeert de economische gevolgschade van ontbrekende toegang tot mondzorg in Nederland op meer dan drie miljard euro per jaar. Dat is meer dan anderhalf miljard euro duurder dan het opnieuw opnemen van mondzorg in het basispakket. Het Centraal Planbureau berekende dat opname van mondzorg voor volwassenen in het basispakket 1,9 miljard euro per jaar kost. Uitgaande van een in stand blijvend

eigen risico van 385 euro, wordt volgens het CBS dan alsnog rond de 700 miljoen direct uit de zak van degene in de stoel betaald. De overige 1,2 miljard moeten de premiebetalers gezamenlijk betalen, maar dan is iedereen ook verzekerd, en besparen we dus de gevolgschade. Die zekerheid en solidariteit komen neer op zo'n 100 euro per jaar per premiebetaler. Dat is twee tientjes meer dan een tandartscontrole en minder dan tien euro per maand.)

PB: Niet overnemen. Met het verkiezingsprogramma maken wij de zorg betaalbaar voor iedereen, en zeker voor mensen met lage en middeninkomens. We vinden het belangrijk dat iedereen naar de tandarts kan, maar met dit amendement betalen de mensen met lage inkomens mee aan de mondzorgkosten van de mensen met hoge inkomens. Daarom doen we het voorstel in amendement 110.1, 110.2 en 110.3 dat mensen met lage inkomens zonder eigen betalingen gebruik kunnen maken van de tandarts.

Indien amendement 107 wordt verworpen en amendement 109 wordt aangenomen, worden amendementen 110.1, 110.2 en 110.3 allen niet in stemming gebracht.

2.1.9 We stoppen met het verplicht Europees aanbesteden van zorg in gemeenten. Nadat jarenlang op zorg in gemeenten is bezuinigd, verhogen we de bijdrage aan het gemeentefonds zodat gemeenten voldoende geld hebben voor het goed lokaal organiseren van zorg en ondersteuning.

110.1 TANDARTSKOSTEN VERGOED VIA GEMEENTELIJKE ZORGPOLIS 1 / PARTIJBESTUUR / CATEGORIE 2 *Na hele lid. Toevoegen* Tandartskosten voor mensen met een laag inkomen worden vergoed via de gemeentelijke zorgpolis.

(Dit amendement is een voorgesteld alternatief voor amendement 109. In dit programma kiezen we voor een radicale nivellering van de zorgkosten, door het eigen risico te schrappen - per direct voor de lage en middeninkomens - door de premie drastisch te verlagen naar €10 en door de overige zorgkosten via de belasting te betalen. Om te voorkomen dat de tandartskosten ondanks onze forse ingrepen alsnog voor financiële problemen zorgen, stellen wij voor om gemeenten en zorgfondsen meer mogelijkheden te bieden om een zorgpolis voor lage inkomens aan te bieden waar ook mondzorg in opgenomen is. Gemeenten worden voor deze kosten gecompenseerd.)

PB: Overnemen.

Enkel indien amendement 107 wordt aangenomen en amendement 109 wordt verworpen, wordt amendement 110.1 in stemming gebracht.

110.2 TANDARTSKOSTEN VERGOED VIA GEMEENTELIJKE ZORGPOLIS 2 / PARTIJBESTUUR / CATEGORIE 2 *Tussen ... lokaal organiseren van zorg en ondersteuning. ... (...).* De eigen bijdrage voor de Wet maatschappelijke ondersteuning ... *Toevoegen* Tandartskosten voor mensen met een laag inkomen worden vergoed via de gemeentelijke zorgpolis.

(Dit amendement is een voorgesteld alternatief voor amendement 109. In dit programma kiezen we voor een radicale nivellering van de zorgkosten, door het eigen risico te schrappen - per direct voor de lage en middeninkomens - door de premie drastisch te

verlagen naar €10 en door de overige zorgkosten via de belasting te betalen. Om te voorkomen dat de tandartskosten ondanks onze forse ingrepen alsnog voor financiële problemen zorgen, stellen wij voor om gemeenten en zorgfondsen meer mogelijkheden te bieden om een zorgpolis voor lage inkomens aan te bieden waar ook mondzorg in opgenomen is. Gemeenten worden voor deze kosten gecompenseerd.)

PB: Overnemen.

Enkel indien amendement 107 en amendement 109 beide worden verworpen, wordt amendement 110.2 in stemming gebracht.

110.3 TANDARTSKOSTEN VERGOED VIA GEMEENTELIJKE ZORGPOLIS 3 / PARTIJBESTUUR

/ CATEGORIE 2 Hele lid. *Vervangen door* We stoppen met het verplicht Europees aanbesteden van zorg in gemeenten. Nadat jarenlang op zorg in gemeenten is bezuinigd, verhogen we de bijdrage aan het gemeentefonds zodat gemeenten voldoende geld hebben voor het goed lokaal organiseren van zorg en ondersteuning. De eigen bijdrage voor de Wet maatschappelijke ondersteuning wordt afhankelijk van het inkomen van degene die hulp ontvangt. De sterkste schouders dragen daarmee de zwaarste lasten. (Dit amendement is een voorgesteld alternatief voor amendement 109. In dit programma kiezen we voor een radicale nivellering van de zorgkosten, door het eigen risico te schrappen - per direct voor de lage en middeninkomens - door de premie drastisch te verlagen naar €10 en door de overige zorgkosten via de belasting te betalen. Om te voorkomen dat de tandartskosten ondanks onze forse ingrepen alsnog voor financiële problemen zorgen, stellen wij voor om gemeenten en zorgfondsen meer mogelijkheden te bieden om een zorgpolis voor lage inkomens aan te bieden waar ook mondzorg in opgenomen is. Gemeenten worden voor deze kosten gecompenseerd.)

PB: Overnemen.

Enkel indien amendement 107 en amendement 109 beiden worden aangenomen, wordt amendement 110.3 in stemming gebracht.

111 GEZONDHEID BEVORDEREN / POWEL VAN DE SIEPKAMP / CATEGORIE 2 *Nieuw programmapunt 2.1.11:*

Gezond zijn is meer dan niet ziek zijn. We vinden het onacceptabel dat grote groepen mensen minder lang leven omdat ze minder inkomen hebben. We ontwikkelen een brede programmatische aanpak vanuit meerdere maatschappelijke domeinen zoals zorg, onderwijs, wonen en welzijn om de gezondheid van mensen te bevorderen en gezondheidsverschillen tussen groepen te verkleinen. We stimuleren burgerinitiatieven die hieraan meewerken.

(Als we als partij vinden dat we iets moeten doen aan de tweedeling in de samenleving, kunnen we te tweedeling waar het gaat om sociaal economische gezondheidsverschillen niet onbesproken laten. IN andere programmaonderdelen worden de sociaal economische aspecten wel al aan de orde gesteld, maar in dit onderdeel is het belangrijk dat we ook specifiek aandacht besteden aan de gezondheidsverschillen als zodanig. En aan het feit dat het verkleinen van deze verschillen niet alleen iets is voor het zorgdo-

mein, maar dat een integrale aanpak vanuit verschillende domeinen nodig is.)

PB: Overnemen.

2.1.3 We schaffen de marktwerking in de zorg af. De zorgverzekeraars vormen we om tot publieke zorgfondsen. Samen met patiëntenorganisaties, zorgaanbieders en beroepsgroepen stellen ze voortaan in iedere regio één zorgplan met een regionaal zorgbudget op. Hierin staan afspraken over de organisatie en kwaliteit van de ouderenzorg, huisartsenzorg, wijkverpleging, GGZ-zorg en ziekenhuiszorg. Doordat zorgprofessionals niet meer te maken hebben met meerdere zorgverzekeraars zijn ze veel minder tijd kwijt aan administratie.

112 ZORGPROFESSIONALS BEPALEN NOODZAKELIJKE ZORG / LYKLE MAATJE / CATEGORIE 2 *Tussen ... wijkverpleging, GGZ-zorg en ziekenhuiszorg. ... (...).* Doordat zorgprofessionals niet meer te maken hebben ... *Toevoegen* We zorgen dat niemand zorg tekort komt en geven zorgprofessionals een zwaarwegende stem in het oordeel of iets noodzakelijke zorg is. *Na* Hele lid. *Toevoegen* en kunnen zij zich richten op de kwaliteit van de zorg.

(Wij zijn bang dat de politiek een te grote invloed gaat hebben op wat 'noodzakelijke zorg' is. Dat kan nogal verschillen per patiënt namelijk. Het oordeel van de zorgverlener moet daarbij het belangrijkste worden.)

PB: Overnemen.

2.1.4 We pakken de crisis in de jeugdzorg aan. Het is onacceptabel dat kwetsbare jongeren maanden op een wachtlijst staan en hulpverleners kampen met te hoge werkdruk. We coördineren landelijk de zorg voor jongeren met de meest complexe problemen, onder andere door het openen van extra specialistische behandelcentra en te investeren in bewezen effectieve behandelmethoden. We zetten de belangen van jongeren centraal: we voorkomen zoveel mogelijk uithuisplaatsingen, separatie en dwangbehandelingen schaffen we af door kleinere groepen te creëren, jongeren krijgen recht op een zelfgekozen vertrouwenspersoon en we versoepelen de leeftijdsgrens van 18 jaar. Pleegouders krijgen betere ondersteuning.

113 COÖRDINATIE ZORG VOOR JONGEREN MET DE MEEST COMPLEXE PROBLEMEN OP REGIONAAL NIVEAU / ATE FLAPPER / CATEGORIE 2 ... We coördineren landelijk de zorg voor jongeren met de meest complexe problemen, onder andere door het openen van extra specialistische behandelcentra en te investeren in bewezen effectieve behandelmethoden. ... *Vervangen door* ... De zorg voor jongeren met de meest complexe problemen wordt gecoördineerd op regionaal niveau. Er komen extra financiële middelen om de bezuinigingen op de jeugdzorg terug te draaien en we investeren in extra specialistische behandelcentra en bewezen effectieve behandelmethoden.

(Het gemeentelijke niveau is, behoudens bij de grote steden, te klein om alle gevraagde jeugdzorg te kunnen leveren. Daarnaast leidt de opsplitsing per gemeente voor de zorginstellingen tot een hopeloze bureaucratie. Het niveau van de zorgregio en zo mogelijk meerdere zorgregio's tezamen is daarvoor veel geschikter. Alle gemeentes komen geld te kort voor de jeugdzorg blijkt. Als reactie proberen ze zo goedkoop mogelijk zorg in

te kopen, wat weer tot ernstige problemen leidt bij de zorgaanbieders. De volkomen onterechte bezuiniging die is opgelegd bij de decentralisatie indertijd moet daarom worden teruggedraaid. Verder modderen zoals nu is een doodlopende weg. De decentralisatie inclusief bezuiniging is fout geweest en we moeten de moed hebben dat terug te draaien.)

PB: Overnemen.

2.1.6 We investeren in goede zorg voor onze ouderen. Er komen extra verpleeghuisplekken, passende seniorenwoningen en meer voorzieningen voor ouderen die tijdelijk niet thuis kunnen wonen. Mantelzorgers van thuiswonende ouderen geven we de ondersteuning die ze verdienen. Thuiszorgmedewerkers en wijkverpleegkundigen krijgen meer ruimte voor samenwerking met de huisarts, het ziekenhuis en sociale hulpverleners. In medische opleidingen en op de werkvloer komt meer aandacht voor persoonlijke ouderenzorg en goede zorg voor ouderen met een ongeneeslijke ziekte.

114 PASSEND WOONANBOD OUDEREN / POWEL VAN DE SIEPKAMP / CATEGORIE 2

Tussen ... ouderen die tijdelijk niet thuis kunnen wonen. ... (...). Mantelzorgers van thuiswonende ouderen geven ... Toevoegen Hiermee garanderen we een divers en passend woonaanbod waarbij ook gekeken wordt naar culturele en regionale aspecten. *(Niet alleen denken in traditionele oplossingen, maar samen met burgers zoeken naar passende voorzieningen, waarbij ingespeeld kan worden op culturele en regionale verschillen en behoeften.)*

PB: Overnemen.

115 REGIONALE PLANNING ZORG MENSEN MET BEPERKING / POWEL VAN DE SIEPKAMP / CATEGORIE 2

Nieuw na programmapunt 2.1.6: We vinden het belangrijk dat de zorg voor mensen met een beperking die langdurig intensieve zorg nodig hebben beschikbaar is in hun eigen regio en aansluit bij hun wensen en behoeftes. We willen dat zorgkantoren in samenspraak met cliëntenorganisaties en zorgaanbieders regionale plannen maken voor de beschikbaarheid en spreiding over de regio van voldoende zorgaanbod. We maken het beter mogelijk dat bij de zorginkoop de behoefte van de cliënten leidend is.

(In dit hoofdstuk wordt aan alleen grote groepen aandacht besteed, behalve aan mensen met een beperking. We zien dit niet alleen in dit programma, maar bijvoorbeeld ook in vrijwel alle communicatie over de coronaproblemen. Het gaat over de ziekenhuizen en de ouderen. Mensen met een beperking zijn vaak hun leven lang afhankelijk van ondersteuning en hoe anderen – instituties en zorgverleners – denken over wat ze nodig hebben. Het is van wezenlijk belang dat hun positie en zeggenschap versterkt wordt.)

PB: Overnemen.

2.1.9 We stoppen met het verplicht Europees aanbesteden van zorg in gemeenten. Nadat jarenlang op zorg in gemeenten is bezuinigd, verhogen we de bijdrage aan het gemeentefonds zodat gemeenten voldoende geld hebben voor het goed lokaal organiseren van

zorg en ondersteuning. De eigen bijdrage voor de Wet maatschappelijke ondersteuning wordt afhankelijk van het inkomen van degene die hulp ontvangt. De sterkste schouders dragen daarmee de zwaarste lasten.

- 116 GEMEENTEN MOGEN VARIËREN IN EIGEN BIJDRAGE WET MAATSCHAPPELIJKE ONDERSTEUNING / INGRID LIPS / CATEGORIE 2** *Tussen ... van het inkomen van degene die hulp ontvangt. ... (...). De sterkste schouders dragen ... Toevoegen Gemeenten mogen hier enigszins in variëren om iedereen passende zorg te kunnen bieden.*

(We zorgen er zo voor dat gemeenten de eigen bijdrage af kunnen stemmen op de lokale zorg die zij daarvoor bieden binnen een landelijk kader dat het inkomensafhankelijk is, zodat de onderlinge verschillen tussen gemeenten in het heffen van eigen bijdrage beperkt blijft.)

PB: Overnemen.

- 2.1.15** Er komt een einde aan discriminatie bij bloeddonaat van homo- en biseksuele mannen; seksueel risicogedrag wordt het criterium, niet de vraag met wie je seks hebt. De hiv-preventiepill PrEP en bijbehorende zorg worden laagdrempelig verstrekt en vergoed aan mensen die zich tegen hiv willen beschermen. Iedereen in Nederland kan zich laagdrempelig laten testen op soa's.

- 117 SEKSUELE VOORLICHTING VERPLICHT VAK / DE VERENIGING EN ROZELINKS/ CATEGORIE 2** *Nieuw punt 2.1.16: Kinderen en jongeren weten te vaak te weinig over seks, genderdiversiteit en het reproductieve stelsel. Seksuele voorlichting wordt een verplicht vak in de bovenbouw van de basisscholen en de onderbouw van de middelbare scholen. Onder seksuele voorlichting gaat meer vallen dan alleen seks en voortplanting, maar ook onder andere genderdiversiteit, variatie in seksualiteit en seksuele gezondheid worden hierin meegenomen.*

(Kinderen en jongeren vinden vaak sneller porno dan hun ouders of leraren ze kunnen voorlichten. Zij krijgen dan een vertekend beeld van wat seks en intimiteit is. Het normaliseren van de verschillen in seksualiteit (er is meer dan hetero en homo), gender en ook de fysieke verschillen van de mens kan zowel fysieke als mentale problemen helpen voorkomen.)

PB: Niet overnemen. Net als de indieners vinden we het belangrijk dat er op school aandacht is voor seks en genderdiversiteit. Tegerlijkertijd willen we als politieke partij op dit moment terughoudend zijn om ons te mengen in lesprogramma's van scholen. Dit is ook het nadrukkelijke verzoek vanuit de leraren en onze eigen Onderwijswerkgroep. Er loopt op dit moment namelijk een brede maatschappelijke consultatie over het curriculum, waar deze onderwerpen ook zijn ingebracht. Wij wachten met het uitspreken van ons oordeel over de consultatie tot deze is afgerond.

- 118 INCLUSIEF ZORGSTELSEL / DWARS, FEMNET, KLEURRIJK PLATFORM, ROZELINKS EN HILDE KOSTER / CATEGORIE 2** *Hele lid. Vervangen door We maken werk van een inclusief zorgstelsel. Er komt een einde aan discriminatie van homo- en biseksuele mannen bij bloeddonaat; seksueel risicogedrag wordt het criterium, niet de vraag met wie je seks hebt. De hiv-preventiepill PrEP en bijbehorende zorg worden laagdrempelig*

verstrekt en vergoed aan mensen die zich tegen hiv willen beschermen. Iedereen in Nederland kan zich laagdrempelig laten testen op soa's. We pakken discriminatie tegen zorgprofessionals en vooroordelen in de zorg aan in samenwerking met zorgorganisaties en discriminatiemeldpunten. Dit geldt voor bewuste of onbewuste discriminatie naar zorgmedewerkers en bewust of onbewuste discriminatie naar patiënten. We investeren in cultuur- en gendersensitieve zorgverlening en in intersectioneel medisch en farmaceutisch onderzoek naar de gezondheid van onder andere vrouwen en mensen van kleur. De lange wachtlijsten in de transgenderzorg werken we weg. Transgenderzorg wordt zoveel mogelijk ook regionaal aangeboden. Er komt een wettelijk verbod op medisch niet-noodzakelijke behandelingen van intersekse personen zonder hun eigen toestemming.

PB: Overnemen.

- 2.1.3** We schaffen de marktwerking in de zorg af. De zorgverzekeraars vormen we om tot publieke zorgfondsen. Samen met patiëntenorganisaties, zorgaanbieders en beroepsgroepen stellen ze voortaan in iedere regio één zorgplan met een regionaal zorgbudget op. Hierin staan afspraken over de organisatie en kwaliteit van de ouderenzorg, huisartsenzorg, wijkverpleging, GGZ-zorg en ziekenhuiszorg. Doordat zorgprofessionals niet meer te maken hebben met meerdere zorgverzekeraars zijn ze veel minder tijd kwijt aan administratie.

- 119** **OPLEGGEN LOKALE SAMENWERKING TUSSEN ZORGVERZEKERAAAR-GEMEENTE EN ZORGKANTOOR IN DE WET / MARTIEN BOUWMANS / CATEGORIE 2** Hele lid. *Vervangen door* We willen de lokale en regionale samenwerking op het gebied van zorg en welzijn sterk bevorderen. We leggen de lokale samenwerking tussen zorgverzekeraar-gemeente en zorgkantoor dwingend op in de wet. Daarmee beogen we tenminste 3 zaken te bewerkstelligen: integrale ouderenzorg in de wijk, nu ouderen langer thuis willen blijven wonen, een sluitende GGZ-keten om de opvang en begeleiding van GGZ-patiënten in de wijk beter te organiseren en om lokale, gezamenlijke, preventieprogramma's te bevorderen. We willen betere samenwerking tussen huisartsenzorg-wijkverpleging en het sociaal domein. We willen minder medicalisering en dus versterking van het sociaal domein. De grootste zorgverzekeraar in de regio maakt de afspraken, andere zorgverzekeraars volgende die.. Doordat zorgprofessionals niet meer te maken hebben met meerdere zorgverzekeraars zijn ze veel minder tijd kwijt aan administratie. (Op deze wijze wordt lokale samenwerking (maar nu binnen het huidige stelsel) van overheidswege wettelijk opgelegd. En de marktwerking in de lokale zorg en dienstverlening sterk teruggedrongen. Met concreet benoemde doelen die ook straks ingebracht kunnen worden in de onderhandelingen. Door het wettelijk vast te leggen wordt voorkomen dat zorgaanbieders straks eindeloos gaan strijden en polderen over de verdeling van een regiobudget. Het gaat om de inhoud. Een langdurige, energieverslindende en kostbare stelselwijziging wordt zo voorkomen.)

PB: Niet overnemen. Dit amendement houdt het huidige systeem van marktwerking in de zorg en concurrentie tussen private zorgverzekeraars in stand en pleit ervoor binnen dit systeem samenwerking te bevorderen. Het amendement lost daarmee de kern van het pro-

bleem niet op. De programmacommissie heeft gekozen voor publieke zorgfondsen waarmee we op een fundamentele manier samenwerking inbouwen in het stelsel.

2.1.17 Bij individuele vrijheid hoort zelfbeschikking bij het levenseinde. Hierbij weegt het eigen oordeel over het lijden en niet meer willen leven zwaar. Dit verankeren we in de wet: iedereen die ondraaglijk en uitzichtloos lijdt, lichamelijk of geestelijk, kan een beroep doen op het recht op zelfbeschikking.

120 EIGEN OORDEEL LIJDEN AL IN BESTAANDE EUTHANASIEWET / TJEERD DE JONG / CATEGORIE 2 Hele lid. *Vervangen door* Bij individuele vrijheid hoort zelfbeschikking bij het levenseinde. Hierbij weegt het eigen oordeel over het lijden en niet meer willen leven zwaar. Dit is al verankerd in de euthanasie wet: iedereen die ondraaglijk en uitzichtloos lijdt, lichamelijk of geestelijk, kan een beroep doen op het recht op zelfbeschikking. (De door de programmacommissie voorgestelde tekst laat in het midden of er nieuwe wetgeving nodig is zoals het wetsvoorstel Voltooid Leven van D66. De bestaande euthanasiewet biedt voldoende ruimte bij ondraaglijk en uitzichtloos lijden. De voorgestelde aanscherping maakt duidelijk hoe GroenLinks zich tot het voorstel van D66 verhoudt.)

PB: Niet overnemen. Er is al jaren een maatschappelijke discussie over zelfbeschikking bij het levenseinde, bijvoorbeeld als er sprake is van dementie. Die discussie moet zorgvuldig worden gevoerd. Met de huidige formulering in het verkiezingsprogramma laten we ruimte om wetgeving waar nodig aan te kunnen scherpen.

GOED ONDERWIJS VOOR IEDERE LEERLING

2.2.1 Kinderopvang en buitenschoolse opvang zijn te belangrijk om aan de markt over te laten. Kinderopvang wordt een publieke voorziening waar kinderen vier dagen per week gratis terecht kunnen. De buitenschoolse opvang wordt helemaal gratis. Het basisonderwijs en de buitenschoolse opvang brengen we zoveel mogelijk samen in brede scholen en integrale kindcentra. Hier kunnen kinderen de hele dag terecht om te leren en te spelen. Er is persoonlijke aandacht op maat voor ieder kind.

121 DE LINKER WANG / CATEGORIE 1 ... Er is persoonlijke aandacht op maat voor ieder kind. *vervangen door* ... en krijgen zij onderwijs en activiteiten die op hun persoonlijke behoeften zijn afgestemd.

(brede scholen en integrale kindcentra kenmerken zich door een voortdurende uitwisseling tussen de kinderen en de aangeboden activiteiten. DLW pleit voor maatwerk en focus op de individuele talenten van het kind. Deze kan zowel vanuit school als vanuit huis meegegeven worden.)

PB: Overnemen.

2.2.2 We zorgen voor kleine klassen. Daarmee krijgt ieder kind de aandacht die het nodig heeft, verlagen we de werkdruk voor leraren en zorgen we ervoor dat het vak aantrekkelijk is voor studenten en mensen die willen instromen vanuit een andere sector.

122 WERKGROEP ONDERWIJS / CATEGORIE 1 Hele lid. *Vervangen door* We zorgen voor kleine klassen en meer ondersteuning in de klas. Zo zorgen we dat ieder kind de aandacht krijgt die het nodig heeft, verlagen we de werkdruk voor leraren en zorgen we ervoor dat het vak aantrekkelijk is voor studenten en mensen die willen instromen vanuit een andere sector.

(De kern van het punt moet zijn dat elk kind de aandacht krijgt die het verdient. Door meer deskundigheid binnen een klas op te nemen, kan de aandacht over de klas worden verdeeld en beter worden ingespeeld op de hulpbehoeftes van elke leerling. Door niet alleen te richten op kleinere klassen, doet het amendement ook recht aan verschillende nieuwe onderwijsvormen. Met de toevoeging van financiële ondersteuning van scholen kan de behoefte op klasniveau worden ingevuld. Tenslotte hoeft in de klas werken niet aantrekkelijk gemaakt te worden, dat is het altijd al geweest.)

PB: Overnemen.

2.2.4 We strijden voor meer kansgelijkheid in het basisonderwijs. De moeilijkste klassen horen de beste leraren te krijgen. Daarom verhogen we de salarissen van leraren op scholen met veel kwetsbare kinderen en zorgen we voor kleinere klassen. Ook zorgen we op deze scholen voor extra ondersteuning in de klas. We investeren in initiatieven die voortijdig schoolverlaten tegengaan en schoolverlaters alsnog aan een startkwalificatie helpen. Om iedereen een gelijke kans te geven bij de keuze van een basisschool wordt inschrijving pas mogelijk vanaf het derde levensjaar.

123 HUUB BELLEMAKERS / CATEGORIE 1 Hele lid. *Schrappen*

(Door "de moeilijkste klassen de beste leerlingen" ga je mee in VVD frame dat er

concurrentie moet zijn tussen leraren, met prestatiebeloning. Dat is vast niet de bedoeling dus vandaar dit weghalen.)

PB: Overnemen.

2.2.8 We investeren in de kwaliteit van het voortgezet speciaal onderwijs. We trekken de lonen van deze leraren gelijk tot aan de lonen in het reguliere voortgezet onderwijs en zorgen voor meer bijscholingsmogelijkheden. Jongeren krijgen de mogelijkheid om ook na hun 20e speciaal onderwijs te volgen als dat nodig is.

124 DWARS EN HUUB BELLEMAKERS / CATEGORIE 1 Hele lid. *Vervangen door* We investeren in de kwaliteit van het voortgezet speciaal onderwijs. Leraren in het voortgezet speciaal onderwijs gaan vallen onder dezelfde cao als leraren in het voortgezet onderwijs en we zorgen voor meer bijscholingsmogelijkheden. Jongeren krijgen de mogelijkheid om ook na hun 20e speciaal onderwijs te volgen als dat nodig is.

(Nu vallen de leraren in het VSO onder de CAO primair onderwijs. Dat is heel vreemd en moet dus anders, dat willen de leraren zelf ook. Zo opgeschreven kun je ook eventueel eerst de lonen verhogen en dan pas in een aparte CAO opnemen, mocht dat ingewikkeld zijn.)

PB: Overnemen.

2.2.10 Door de coronacrisis dreigt een groot tekort aan stageplaatsen in sectoren die na de crisis juist weer hard vakmensen nodig hebben. Daarom voeren we voor grote organisaties een verplicht minimumpercentage aan stageplaatsen in. Groene bedrijven en organisaties in vitale sectoren, zoals de zorg en veiligheid, krijgen extra ondersteuning om stageplekken te creëren.

125 DWARS / CATEGORIE 1 *Na* Hele lid. *Toevoegen* Voor stages komt een minimale stagevergoeding.

(Stages worden te vaak gebruikt als goedkope arbeid. Dat moet veranderen. Daarom wil DWARS dat GroenLinks gaat voor een minimale stagevergoeding voor jongeren, waarmee zij beloond worden voor hun werkzaamheden. Het argument dat stagiaires betaald krijgen in ontwikkeling, gaat voor DWARS niet op. Iedereen leert van het werk dat ze doen. Of je nou een manager of een stagiair bent.)

PB: Overnemen.

2.2.11 Een school moet veilig zijn voor iedere leerling, ongeacht seksuele oriëntatie, genderidentiteit, geloof, huidskleur of beperking. Omgaan met diversiteit wordt verankerd in de (bij-)scholing van leraren en de burgerschapsopdracht voor scholen. De Onderwijsinspectie gaat actiever optreden tegen scholen die hier te weinig aan doen. We ondersteunen organisaties van leerlingen die opkomen voor acceptatie op hun school.

126 NIELS DEKKER / CATEGORIE 1 *Tussen ...* optreden tegen scholen die hier te weinig aan doen. ... (...). ondersteunen organisaties van leerlingen die opkomen ... *Toevoegen* We stimuleren de ontwikkeling van een doorlopende leerlijn burgerschap en (Steeds meer scholen bieden onderwijs voor verschillende niveaus aan op verschillende locaties. Het is wenselijk dat leerlingen elkaar tegen blijven komen ondanks onderwijs-

niveau. Los van elkaar fysiek terugkomen wil je dat leerlingen en studenten enigszins gelijk aanbod ontvangen in wat ze leren over bijvoorbeeld democratisch burgerschap, de pluriforme samenleving en de rechtsstaat. Dat is nu vaak te vrijblijvend en in losse 'eilandjes' verspreid door de verschillende curricula. Dit amendement was voor de recente actualiteiten over de veiligheid (van de docent) in de klas. Je begint niet zomaar in de klas over een gebeurtenis zoals omtrent Samuel Paty. Daar moet je naar opbouwen door eerst deelonderwerpen te bespreken en achterliggende democratische en rechtsstatelijke concepten te behandelen. Hoe mooi zal het zijn als leerlingen al op de basisschool en in de onderbouw VO de vaardigheden aangeleerd krijgen die ervoor zorgen dat je bij vakken als maatschappijleer in de bovenbouw en burgerschap op het mbo wel meteen kwetsbare thema's op een veilige manier kunt bespreken? Als het om burgerschapsonderwijs gaat toont GroenLinks zich met een doorlopende leerlijn burgerschap een ideeënpartij, door naar het achterliggende verhaal te kijken i.p.v. actualiteit rondom Samuel Paty en Arie Slob. Curriculum.nu werkt aan een doorlopende leerlijn burgerschap van basisschool tot eindexamen. Daar zit nu een gapend gat tussen groep 8 en maatschappijleer in de bovenbouw VO.)

PB: Overnemen.

- 127 ROZELINKS / CATEGORIE 1** ... Een school moet veilig zijn voor iedere leerling, ongeacht seksuele oriëntatie, genderidentiteit, geloof, huidskleur of beperking. Omgaan ... *Vervangen door* ... Scholen zijn de hoeders van de toekomstige samenleving. Zij moeten veilig zijn voor iedere leerling, ongeacht seksuele gerichtheid, genderidentiteit, geloof, huidskleur of beperking. Een goede omgang
(Deze tekst leidt het programmapunt beter in naar onze mening.)

PB: Overnemen.

- 2.2.12** We moderniseren artikel 23 en laten het onderscheid tussen bijzonder en openbaar onderwijs vervallen. Dat betekent dat de overheid verantwoordelijk is voor het waarborgen van kritisch denken en burgerschap op alle scholen, kinderen geen ontheffing van de leerplicht kunnen krijgen op grond van een geloofsovertuiging en scholen leraren en leerlingen niet mogen weigeren op basis van hun identiteit. Alle scholen maken hun visie op samenleving en onderwijs expliciet in hun schoolplan.

- 128 ÅSA EKVALL / CATEGORIE 1** *Na* Hele lid. *Toevoegen* Seksuele voorlichting van hoge kwaliteit die gendernormen, relaties, respect en consent omvat, zal voor alle scholen verplicht zijn.
(Omdat het aan scholen is om deze vakken te onderwijzen, is er een grote discrepantie in kwaliteit tussen scholen. Er moet voor worden gezorgd dat elk kind het recht heeft om goed geïnformeerd te zijn over kwesties met betrekking tot seks, veiligheid, relaties, respect en consent.)

PB: Niet overnemen. Seksuele voorlichting op scholen is momenteel al verplicht voor het basisonderwijs, voortgezet onderwijs (onderbouw) en speciaal onderwijs. We vinden het uiteraard belangrijk dat dit van hoge kwaliteit is. Het amendement is overbodig.

- 129 LYKLE MAATJE / CATEGORIE 1** *Tussen ... niet mogen weigeren op basis van hun identiteit. ... (...). Alle scholen maken hun visie op samenleving ... Toevoegen* Op alle scholen is er aandacht voor diversiteit, waaronder (religieuze) feestdagen.
(Als er ruimte is voor iedereen om zichzelf te zijn, is het ook meer dan logisch als er aandacht komt voor de diverse culturen die aanwezig zijn op scholen. Denk naast Kerst en Sinterklaas ook aan Ketikoti of de Pesach. Zo schep je begrip en acceptatie in plaats van onbegrip en buitensluiting.)
PB: Niet overnemen. We vinden dit amendement weinig toevoegen omdat er in het programmapunt hiervoor (2.2.11) al uitgebreid aandacht wordt besteed aan diversiteit. Het is wat ons betreft niet nodig om religieuze feestdagen er apart uit te lichten.
- 130 LYKLE MAATJE / CATEGORIE 1** *Tussen ... van kritisch denken en burgerschap op alle scholen. ... (...). Alle scholen maken hun visie op samenleving ... Schrappen* Kinderen kunnen geen ontheffing van de leerplicht krijgen op grond van een geloofsovertuiging. Daarnaast mogen scholen leraren en leerlingen niet weigeren op basis van hun identiteit.
(De term burgerschap is te vaag en we zien te veel openingen voor misbruik door de rechtse partijen. Het weglaten van de term behoudt de kern van de motie maar formuleert het scherper.)
PB: Niet overnemen. Burgerschap is wat ons betreft geen rechtste term maar een essentieel onderdeel van het onderwijs. Wij ontraden dit amendement dan ook.
- 131 DE LINKER WANG EN WERKGROEP ONDERWIJS / CATEGORIE 1** Hele lid. *Vervangen door* We moderniseren artikel 23, voor het bijzonder en openbaar onderwijs gaan dezelfde regels gelden. Dat betekent dat de overheid toeziet op het waarborgen van kritisch denken en burgerschap op alle scholen, kinderen geen ontheffing van de leerplicht kunnen krijgen op grond van een geloofsovertuiging en scholen leraren en leerlingen niet mogen weigeren op basis van hun identiteit. Alle scholen maken hun visie op samenleving en onderwijs expliciet in hun schoolplan.
(Het huidige programmapunt bevat ongerijmdheden en dubbelingen. - Wanneer het onderscheid tussen bijzonder en openbaar onderwijs verval, wordt artikel 23 niet gemoderniseerd, maar in feite afgeschaft. - We hechten aan de mogelijkheid voor groepen burgers een school te stichten op grond van eigen levensovertuiging en lesmethode. - Een overheid die verantwoordelijk is voor het kritisch denken van haar burgers is een contradictio in terminis. - Burgerschap is al een verplicht onderdeel van de curricula, tevens zijn scholen al verplicht een schoolplan op te stellen. Het voorgestelde amendement repareert deze ongerijmdheden en dubbelingen en geeft de Onderwijsinspectie meer ruimte voor maatwerk.)
PB: Overnemen.
- 2.2.15** In het wetenschappelijk onderzoek dringen we de doorgeslagen competitie om onderzoeksgeld terug en vergroten we het basisbedrag dat universiteiten krijgen. Hierdoor ontstaat er ruimte voor meer vaste aanstellingen en zijn onderzoekers minder tijd kwijt

aan het schrijven van voorstellen. We beperken de invloed van het bedrijfsleven op de besteding van onderzoeksgeld. De bezuiniging van 100 miljoen euro op de alfa, gamma en medische studies maken we ongedaan. Wetenschappelijke publicaties worden gratis beschikbaar voor iedereen; onderzoekers aan Nederlandse universiteiten publiceren hun artikelen standaard in open access tijdschriften. We gaan universiteiten vooral bekostigen op basis van het aantal studenten en niet op het aantal diploma's. Docenten krijgen daardoor meer ruimte voor het verrichten van onderzoek en onderwijs aan studenten.

132 WERKGROEP ONDERWIJS / CATEGORIE 1 Hele lid. *Vervangen door* In het wetenschappelijk onderzoek dringen we de doorgeslagen competitie om onderzoeksgeld terug en we vergroten we het basisbedrag dat hogescholen en universiteiten krijgen. Hierdoor ontstaat er ruimte voor meer vaste aanstellingen en zijn onderzoekers minder tijd kwijt aan het schrijven van voorstellen. We beperken de invloed van het bedrijfsleven op de besteding van onderzoeksgeld. De bezuiniging van 100 miljoen euro op de alfa, gamma en medische studies maken we ongedaan. Wetenschappelijke publicaties worden gratis beschikbaar voor iedereen; onderzoekers aan Nederlandse hogescholen en universiteiten publiceren hun artikelen standaard in open access tijdschriften. We gaan hogescholen en universiteiten vooral bekostigen op basis van het aantal studenten en niet op het aantal diploma's. Docenten krijgen daardoor meer ruimte voor het verrichten van onderzoek en onderwijs aan studenten.

(Ook in het hoger beroepsonderwijs wordt onderzoek gedaan (lectoraten), zijn onderzoekers veel tijd kwijt aan het schrijven van onderzoeksvoorstellen en is er sprake van onderlinge competitie. Om onderzoek aan hogescholen te stimuleren en te verankeren zou ook hier het basisbedrag voor onderzoek omhoog moeten gaan. Daarnaast leidt de bekostiging op basis van afgestudeerde studenten ook in het hoger beroepsonderwijs tot hoge werkdruk onder docenten, bijvoorbeeld om fluctuaties in studentenaantallen op te vangen. Een bekostiging op studentenaantallen in plaats van behaalde diploma's is ook in het hoger beroepsonderwijs goed voor de continuïteit en de kwaliteit van het onderwijs.)

PB: Overnemen.

2.2.4 We strijden voor meer kansengelijkheid in het basisonderwijs. De moeilijkste klassen horen de beste leraren te krijgen. Daarom verhogen we de salarissen van leraren op scholen met veel kwetsbare kinderen en zorgen we voor kleinere klassen. Ook zorgen we op deze scholen voor extra ondersteuning in de klas. We investeren in initiatieven die voortijdig schoolverlaten tegengaan en schoolverlaters alsnog aan een startkwalificatie helpen. Om iedereen een gelijke kans te geven bij de keuze van een basisschool wordt inschrijving pas mogelijk vanaf het derde levensjaar.

133 SCHOLEN EXTRA MIDDELEN BUITENSCHOOLE BEGELEIDING / TOON HOLMAN / CATEGORIE 2 *Tussen ... schoolverlaters alsnog aan een startkwalificatie helpen. ... (...).* Om iedereen een gelijke kans te geven bij de keuze ... *Toevoegen* Scholen krijgen extra middelen om buitenschoolse begeleiding te bieden zodat dure private instituten overbodig worden.

(GroenLinks is altijd tegen schaduwonderwijs geweest met het argument dat het ongelijkheid in de hand werkt, en dat is waar. Schaduwonderwijs volledig weggooien is echter het kind met het badwater weggooien. Er is een heel systeem van gespecialiseerde vormen van hulp ontstaan, en veel leerlingen hebben er direct baat bij. In Utrecht, met de U-pas, zie je bijvoorbeeld dat het betaalbaar maken/subsidiëren van schaduwonderwijs voor kansarme leerlingen of leerlingen met een rugzakje enorm de kansengelijkheid kan verbeteren! Dat zou GroenLinks als ideaal moeten omarmen. Ook omdat in coalitieonderhandelingen schaduwonderwijs niet zomaar gaat verdwijnen en het sowieso onmogelijk is dat volledig te verbieden, kun je het maar beter reguleren.

PB: Overnemen.

2.2.7 Het passend onderwijs moet echt inclusief onderwijs worden. Kinderen met en zonder beperking moeten op dezelfde school in hun buurt terecht kunnen, met alle begeleiding die nodig is. Daarom investeren we in extra ondersteuning op school, in begeleiding van thuiszitters, hulp aan zwevende leerlingen en in 'samen naar school klassen'. Leraren en scholen krijgen meer vrijheid om zelf de hulp te organiseren die nodig is.

134 ONDERWIJSBEKOSTIGING AANPASSEN VOOR INDIVIDUELE BEGELEIDING / WERKGROEP ONDERWIJS / CATEGORIE 2 Hele lid. *Vervangen door* Het passend onderwijs moet echt inclusief onderwijs worden. Kinderen met en zonder beperking moeten dezelfde ontwikkelkansen krijgen, bij voorkeur in de buurt, met de begeleiding die nodig is. Daarom investeren we in extra ondersteuning op school, in begeleiding van thuiszitters, hulp aan zwevende leerlingen, in 'samen naar school klassen' en passen we de onderwijsbekostiging zo aan dat als een klassikale setting op een school (tijdelijk) niet werkt, ook individuele begeleiding mogelijk is. Leraren en scholen krijgen meer vrijheid om zelf de hulp te organiseren die nodig is.

(De zinsnede in het concept-verkiezingsprogramma is hoewel hij inclusief lijkt, het toch niet: onderwijs zou moeten betekenen dat alle kinderen een zelfde kans krijgen op ontwikkeling. Ook als dit voor hen (tijdelijk) niet binnen een school kan zijn. Daarbij vragen individuele oplossingen ook om individuele bekostigingsmogelijkheden vanuit onderwijs. Nu is onderwijsfinanciering berekend op een klassikale setting. Dit betekent dat als de laagste bekostiging wordt teruggerekend naar individueel je daar 2-3 uur leerkracht per week mee in kunt zetten, met de hoogste bekostiging 5-7 uur per week. Daarmee wordt gemaakt dat wanneer je (al dan niet tijdelijk) individueel aanbod nodig hebt, je maximaal zoveel uren leerkracht in kunt zetten. Kortom: te weinig om gelijke kansen te bewerkstelligen voor ieder kind. En in the end, dat wordt nu onderzocht, kan deze aanpak de maatschappij veel meer geld kosten met daarbij een hoop zorgen voor kinderen en hun ouders/verzorgers.)

PB: Overnemen.

135 STAGEMAKELAARS EN VERSOEPELEN STAGESYSTEEM / RICHARD KRIJWSWIJK EN RACHIDA ENNAHACHI / CATEGORIE 2 Hele lid. *Vervangen door* Door de coronacrisis dreigt een groot tekort aan stageplaatsen in sectoren die na de crisis juist weer hard vakmensen nodig hebben. Daarom voeren we voor grote organisaties een verplicht

minimumpercentage aan stageplaatsen in. We investeren in stagemakelaars die in samenwerking met scholen studenten gaan begeleiden bij het vinden van een passende stage. Groene bedrijven en organisaties in vitale sectoren, zoals de zorg en veiligheid, krijgen extra ondersteuning om stageplekken te creëren. Daarnaast versoepelen we het stagesysteem zodat studenten eenvoudiger terecht kunnen bij een leerbedrijf in een andere sector. Hierbij zijn de leerdoelen van de mbo-student leidend.

(Zie de pleidooien van o.a. Jacco Vonhof (MKB-Nederland) en Maarten Brand (stagedeskundige, Volkskrant 9-9-2020 en de MBO-krant oktober 2020: "Als wordt vastgehouden aan het rigide systeem van erkenningen, zal het niet lukken het stagetekort op te lossen".)

PB: Overnemen.

136 ONDERWIJSINSTELLINGEN STIMULEREN OM STAGEPLEKKEN TOE TE WIJZEN / FIONA

FRANK / CATEGORIE 2 *Na* Hele lid. *Toevoegen* Om stagediscriminatie tegen te gaan stimuleren we onderwijsinstellingen om stageplekken toe te wijzen in plaats van studenten te laten solliciteren.

(Studenten met een migratieachtergrond moeten meer moeite doen om een stage te vinden. Deze studenten krijgen vaker afwijzingen, maar stagediscriminatie wordt veelal niet herkend door scholen. Uit onderzoek blijkt dat 'bekend maakt onbemind' van grote invloed is. Vanuit de literatuur is bekend dat contact met bepaalde doelgroepen kan bijdragen aan het beperken van vooroordelen. De contactmomenten tussen studenten (met een migratieachtergrond) en bedrijven zijn momenteel miniem. Zowel werkgevers als onderwijsprofessionals zijn van mening dat als werkgevers positieve ervaringen opdoen met studenten met een niet-westerse migratieachtergrond, de kans groter is dat zij andere stagiairs met een migratieachtergrond ook een kans zullen geven. Door stages toe te wijzen hoeft de student geen traumatische ervaring mee te maken en krijgen werkgevers de gewenste contactmomenten waar een volgende stagiair mogelijk van profiteert.)

PB: Overnemen.

137 INVESTEREN IN STAGEMAKELAARS EN STAGECOÖRDINATOREN / GEERTE BINNEMA /

CATEGORIE 2 Hele lid. *Vervangen door* Door de coronacrisis dreigt een groot tekort aan stageplaatsen in sectoren die na de crisis juist weer hard vakmensen nodig hebben. We investeren in stagemakelaars en stagecoördinatoren om studenten beter te begeleiden en de samenwerking met praktijkopleiders in de bedrijven te verbeteren. Voor grote organisaties voeren we een verplicht minimumpercentage aan stageplaatsen in. Groene bedrijven en organisaties in vitale sectoren, zoals de zorg en veiligheid, krijgen extra ondersteuning om stageplekken te creëren.

(MBO studenten zijn vaak zeer positief over de werkervaring maar ervaren een kloof tussen leren in de praktijk en leren op school Als praktijkopleiders in het bedrijf en praktijkbegeleiders van de school samen de student begeleiden tijdens de stage en verbinding leggen tussen theorie en praktijk is het leerrendement van de stage vele malen groter. Tijdgebrek zorgt ervoor dat dit niet gebeurt. Beide instellingen moeten in staat

worden gesteld om echt ruimte te kunnen maken voor de gezamenlijke begeleiding.)

PB: Overnemen.

- 2.2.11** Een school moet veilig zijn voor iedere leerling, ongeacht seksuele oriëntatie, genderidentiteit, geloof, huidskleur of beperking. Omgaan met diversiteit wordt verankerd in de (bij-)scholing van leraren en de burgerschapsopdracht voor scholen. De Onderwijsinspectie gaat actiever optreden tegen scholen die hier te weinig aan doen. We ondersteunen organisaties van leerlingen die opkomen voor acceptatie op hun school.

- 138** **BURGERSCHAP OP HET MBO MINDER VRIJBLIJVEND / LEO PLATVOET EN RACHIDA ENNAHACHI / CATEGORIE 2** *Tussen ...* leraren en de burgerschapsopdracht voor scholen. ... (...). De Onderwijsinspectie gaat actiever optreden tegen ... *Toevoegen* We geven een kwaliteitsimpuls aan het burgerschapsonderwijs in het Mbo.
(Burgerschap op het mbo is nu te vrijblijvend. Aan de ene kant mag het door alle docenten ongeacht bevoegdheid gegeven worden, aan de andere kant zijn er geen strakke eindtermen/exameneisen of bindende vakinhouden. Het vak (als het dat al is, want dat wisselt per instelling) moet een volwaardig onderdeel zijn om aan toenemende maatschappelijke verwachtingen te voldoen. Burgerschap kan op het mbo door docenten met alle bevoegdheden (of een pedagogisch getuigschrift) gegeven worden terwijl het vak vraagt om een specifieke kennis en didactiek, dus professionalisering van docenten in ook belangrijk.)

PB: Overnemen.

- 139** **VOOROORDELEN GEEN ROL BIJ BASISCHOOLADVIES / NIELS DEKKER / CATEGORIE 2** *Tussen ...* leraren en de burgerschapsopdracht voor scholen. ... (...). De Onderwijsinspectie gaat actiever optreden tegen ... *Toevoegen* We geven een kwaliteitsimpuls aan het burgerschapsonderwijs in het Mbo.
(Het basisschooladvies is een belangrijk moment in de onderwijsloopbaan van leerlingen. Op basis van dit advies wordt bepaald op welk niveau en op welke middelbare school leerlingen hun onderwijsloopbaan kunnen voortzetten. Dit advies is sinds 2015 leidend. Uit onderzoek blijkt dat kinderen van laagopgeleide en migrantenouders vaker een schooladvies krijgen dat lager is dan wat de eindtoets adviseert. Dit is oneerlijk en houdt ongelijkheid in stand. Schoolbesturen geven aan dat er sprake is van bewuste of onbewuste vooroordelen die voor een onwenselijk resultaat zorgen. En er ook voor zorgen dat kinderen hun talenten slechts in beperkte mate in de samenleving kunnen inzetten, wat op de latere leeftijd tot teleurstelling bij de jongere of volwassene kan leiden.)

PB: Overnemen.

- 2.2.13** Naast een startkapitaal van 10.000 euro op hun 18e (net als alle andere jongeren) krijgen studenten een studiebeurs van maximaal vierhonderd euro per maand. Deze komt beschikbaar voor studenten uit gezinnen met een inkomen tot 100.000 euro per jaar. Jongeren die tegen hoge kosten een studentenkamer of onzelfstandige woning huren krijgen daarnaast recht op huurtoeslag.

140 PARTIJBESTUUR / CATEGORIE 2 Hele lid. *Vervangen door* Vanaf achttien jaar krijgen alle jongeren recht op een startkapitaal van 10.000 euro. Studenten onder de 'leenstelsel-generatie' krijgen met terugwerkende kracht recht op dit startkapitaal ter compensatie. Studenten ontvangen een studiebeurs van maximaal vierhonderd euro per maand. Deze komt beschikbaar voor studenten uit gezinnen met een inkomen tot 100.000 euro per jaar. Jongeren die tegen hoge kosten een studentenkamer of onzelfstandige woning huren krijgen daarnaast recht op huurtoeslag.
(Omdat wij in amendement 175 voorstellen het startkapitaal aan te passen, moet ook dit programmapunt worden aangepast.)

PB: Overnemen.

141 REISPRODUCT OOK KWIJTSCHULDEN BIJ GEEN DIPLOMA / DWARS / CATEGORIE 2 *Na* Hele lid. *Toevoegen* Het studentenreisproduct geldt de hele week, ook tijdens de zomer. De kosten van het reisproduct worden ook kwijtgescholden als een student de studie niet haalt.
(Momenteel is er sprake van een 'zomerstop' waarin studenten een maand lang niet meer gratis kunnen reizen. Studenten moeten echter nog steeds van A naar B zien te komen, met hetzelfde budget. Daarbij bouw je per maand dat je een studentenreisproduct gebruikt een extra schuld van 80 euro per maand op. Zodra je een diploma haalt wordt dit kwijtgescholden. Als je je studie niet haalt moet je dit alsnog terugbetalen. Het niet halen van een diploma is al vervelend genoeg en hier is geen extra boete voor nodig. Wat DWARS betreft verruimen we dit product. De kosten hiervan betalen we via de belastingen op de allerrijksten.)

PB: Overnemen.

142 VEILIGE ELEKTRONISCHE ONDERWIJSSYSTEMEN / DAAN BOS / CATEGORIE 2 *Nieuw punt 2.2.13:* De coronacrisis heeft de digitalisering in het onderwijs enorm versneld. Na de crisis willen wij de goede kanten hiervan behouden, maar onderwijs op afstand mag niet worden gebruikt als middel om te bezuinigen. Scholen mogen alleen veilige en privacyvriendelijke elektronische onderwijssystemen gebruiken en monopolievorming op deze systemen wordt voorkomen. Leraren krijgen meer mogelijkheden om zich digitaal te ontwikkelen en van elkaar te leren op het gebied van digitalisering en onderwijs op afstand.
(Door de coronacrisis hebben we ervaring opgedaan met wat er allemaal mogelijk is als het gaat om digitaal onderwijs en onderwijs op afstand. Het digitale onderwijs is zich sneller gaan ontwikkelen en daarom denken we dat het goed is om hier aandacht aan te besteden in het verkiezingsprogramma. We merken door de coronacrisis echter ook sterk de meerwaarde van het fysieke onderwijs en willen voorkomen dat de huidige situatie een nieuw normaal gaat veroorzaken die ten koste gaat van de mogelijkheid van fysiek onderwijs. In de coronacrisis is ook nogmaals benadrukt hoe afhankelijk onderwijsinstellingen zijn van betrouwbare onderwijssoftware. We zien dat die door monopolistische bedrijven worden aangeboden en vinden dat onwenselijk voor het onderwijsveld. Door middel van een landelijk expertisecentrum kan informatie over digitalisering

en onderwijs op afstand makkelijker gebundeld en gedeeld worden, hierdoor hoeft niet iedere docent opnieuw het wiel uit te vinden.)

PB: Overnemen.

2.2.15 In het wetenschappelijk onderzoek dringen we de doorgeslagen competitie om onderzoeksgeld terug en vergroten we het basisbedrag dat universiteiten krijgen. Hierdoor ontstaat er ruimte voor meer vaste aanstellingen en zijn onderzoekers minder tijd kwijt aan het schrijven van voorstellen. We beperken de invloed van het bedrijfsleven op de besteding van onderzoeksgeld. De bezuiniging van 100 miljoen euro op de alfa, gamma en medische studies maken we ongedaan. Wetenschappelijke publicaties worden gratis beschikbaar voor iedereen; onderzoekers aan Nederlandse universiteiten publiceren hun artikelen standaard in open access tijdschriften. We gaan universiteiten vooral bekostigen op basis van het aantal studenten en niet op het aantal diploma's. Docenten krijgen daardoor meer ruimte voor het verrichten van onderzoek en onderwijs aan studenten.

**143 3% NATIONAAL INKOMEN BESTEDEN AAN ONDERZOEK EN INNOVATIE / HUUB BEL-
LEMAKERS / CATEGORIE 2** *Na* Hele lid. *Toevoegen* We streven ernaar om 3 procent van ons nationaal inkomen te besteden aan onderzoek en innovatie. (Werkdruk in Hoger Onderwijs is een serieus probleem, dat mag benoemd worden. Medezeggenschap is in het HO - net als op andere plekken - een belangrijk punt en daar kan nog veel in verbeteren. Zonder meteen voor te schrijven hoe geeft dit ruimte aan de nieuwe TK fractie daarop in te zetten. Door de Lissabondoelstelling erin te zetten, kunnen we meer geld vrijmaken voor onderzoek.)

PB: Overnemen.

**144 BEKOSTIGING PER DIPLOMA AFSCHAFFEN EN VASTE VOET VERHOGEN / JASPER
BEEN / CATEGORIE 2** ... We gaan universiteiten vooral bekostigen op basis van het aantal studenten en niet op het aantal diploma's. *Vervangen door* ... We gaan concurrentie tussen hoger onderwijsinstellingen tegen door de bekostiging per diploma af te schaffen en in plaats daarvan de vaste voet te verhogen. (Het is verstandig om niet langer op het aantal diploma's te bekostigen maar het is zeer de vraag of we in plaats daarvan meer op basis van het aantal studenten moeten gaan bekostigen. De Commissie van Rijn, die namens de minister van OCW het bekostigingsstelsel onder de loep nam, concludeert immers juist dat die studentgebonden-financiering al te groot is geworden. Instellingen zijn daar inmiddels zo van afhankelijk dat zij zijn gaan concurreren om maar zoveel mogelijk studenten binnen te halen. Werkdruk en mindere onderwijskwaliteit is het gevolg. Van Rijn stelde voor om een deel van de studentgebonden financiering terug over te hevelen naar de zogeheten 'vaste voet', het bedrag dat instellingen krijgen onafhankelijk van hun 'prestaties'. De nieuwe tekst sluit daar gedeeltelijk bij aan: de verhoging van de vaste voet wordt niet gefinancierd door een overheveling vanuit de studentgebonden-bekostiging maar door de afschaffing van bekostiging op basis van het aantal diploma's.)

PB: Overnemen.

- 145 OPEN SCIENCE / TOON HOLMAN / CATEGORIE 2** *Tussen... en medische studies maken we ongedaan. ... (...). We gaan universiteiten vooral bekostigen op basis van het aantal ... Toevoegen Wetenschappelijke publicaties worden gratis beschikbaar voor iedereen, onderzoekers aan Nederlandse universiteiten publiceren hun artikelen standaard in open access tijdschriften en we moedigen preregistraties aan. Open science wordt de norm voor al het onderzoek dat met gemeenschapsgeld wordt gefinancierd. (Dit staat er impliciet al, maar laten we het maar even benoemen.)*
PB: Overnemen.
- 2.2.9** We verhogen de beloning van leraren en ondersteunend personeel in het vmbo en mbo en bieden meer mogelijkheden om door te stromen naar een hogere schaal. Mbo-docenten krijgen meer tijd voor het begeleiden van stages en het opzetten van praktijkgerichte opdrachten. We stimuleren ambachtsscholen, onder andere in de te-kortsectoren.
- 146 LES IN DIGITALE VAARDIGHEDEN / DWARS / CATEGORIE 2** *Nieuw programmapunt: Kinderen krijgen vanaf de basisschool tot en met de middelbare school lessen die aansluiten op de nieuwe, digitale wereld. Op basisscholen is dit les in digitale vaardigheden. Onder andere op deze manier maken we kinderen klaar en weerbaar voor de digitale samenleving. Op middelbare scholen krijgt dit verdere invulling via lessen digitaal burgerschap en het leren programmeren. Leerlingen leren expliciet wat er mogelijk met hun data wordt gedaan, krijgen les in mediawijsheid en in hoe ze online hun grenzen kunnen aangeven. (Door de digitalisering van de samenleving is goed om kinderen van jongs af aan een goed beeld te geven van de online wereld. Om er voor te zorgen dat elk kind een gelijke kans krijgt, moet er gezorgd worden voor een goede digitale opvoeding.)*
PB: Niet overnemen. Net als de indieners vinden wij het belangrijk dat er op school aandacht is voor digitale vaardigheden. Tegelijkertijd willen we als politieke partij op dit moment terughoudend zijn om ons te mengen in lesprogramma's van scholen. Dit is ook het nadrukkelijke verzoek vanuit de leraren en onze eigen Onderwijswerkgroep. Er loopt op dit moment namelijk een brede maatschappelijke consultatie over het curriculum, waar deze onderwerpen ook zijn ingebracht. Wij wachten met het uitspreken van ons oordeel over de consultatie tot deze is afgerond.
- 2.2.10** Door de coronacrisis dreigt een groot tekort aan stageplaatsen in sectoren die na de crisis juist weer hard vakmensen nodig hebben. Daarom voeren we voor grote organisaties een verplicht minimumpercentage aan stageplaatsen in. Groene bedrijven en organisaties in vitale sectoren, zoals de zorg en veiligheid, krijgen extra ondersteuning om stageplekken te creëren.
- 147 STAGEVERGOEDING MINIMAAL GELIJK AAN BIJSTANDSUITKERING / DE VERENIGING EN DWARS / CATEGORIE 2** *Nieuw punt: 11. Werk tijdens een stage is vaak intensief. Stagelopers dragen bij aan het bedrijf of de instelling waar zij stage lopen, maar krijgen hier onvoldoende voor terug. Daarnaast is het voor hen vaak niet of beperkt mogelijk om nog te werken naast hun stage. Hierom krijgt iedereen die stage loopt een eerlijke*

vergoeding die minimaal gelijk is aan een bijstandsuitkering.

(Dit is een voorstel voor een nieuw artikel in het verkiezingsprogramma.

(Fulltime) stage lopen en daarnaast ook nog eens werken is bijna niet te doen. Studenten die stage lopen verdienen een vergoeding om zo hun vaste lasten te kunnen betalen. Daarnaast moeten studenten niet gebruikt worden door bedrijven als gratis koffie-haler. Studenten lopen stage met een reden, en dat is om iets te leren. Ze leveren een waardevolle bijdrage aan het bedrijf waar ze bij stage lopen, en zo dienen ze ook behandeld te worden.)

PB: Niet overnemen. Met dit voorstel, om midden in een crisis de stagevergoeding te verhogen naar ruim 1000 euro, lopen we het risico dat culturele instellingen en veel ondernemers in het midden- en kleinbedrijf geen stageplaats meer kunnen aanbieden terwijl ze dat wel willen. Hierdoor kunnen nog meer studenten hun opleiding niet afmaken. Daarnaast zou zo'n hoge vergoeding ertoe kunnen leiden dat stagiaars worden behandeld als werknemer, terwijl ze juist stage lopen om te leren. We steunen het idee van een minimale stagevergoeding en daarom steunen wij amendement 125. Maar we willen niet één algemeen bedrag voorschrijven dat zo hoog is als dit amendement voorstelt. De hoogte van de vergoeding is maatwerk en zou per sector in overleg met de vakbonden moeten worden vastgesteld

- 2.2.13** Naast een startkapitaal van 10.000 euro op hun 18e (net als alle andere jongeren) krijgen studenten een studiebeurs van maximaal vierhonderd euro per maand. Deze komt beschikbaar voor studenten uit gezinnen met een inkomen tot 100.000 euro per jaar. Jongeren die tegen hoge kosten een studentenkamer of onzelfstandige woning huren krijgen daarnaast recht op huurtoeslag.

- 148 ALLE JONGEREN TUSSEN 18 EN 25 JAAR MAANDELIJKS ONTWIKKELINKOMEN 400 EURO / DENKTANK BASISINKOMEN / CATEGORIE 3** Hele lid. *Vervangen door* Alle jongeren tussen de 18 en 25 jaar ontvangen maandelijks een ontwikkelinkomen van 400 euro.

(Het startkapitaal van 10.000€, en de herinvoering van een basisbeurs is een mooi gebaar van vertrouwen en perspectief voor een beperkte groep jongeren. Maar het vertrouwen en perspectief krijgt nog beter vorm en inhoud met een algemeen ontwikkelinkomen voor alle jongeren. Dat zorgt voor meer, én een duurzamer zekerheid: iedere maand een gebaar van vertrouwen van de overheid. ECOLO (onze Waalse zusterpartij) heeft vorig jaar met dit idee campagne gevoerd. Zij stegen van 11 naar 19 % in de gunst van de kiezers en zitten nu in de federale regering.)

PB: Niet overnemen. Met dit verkiezingsprogramma willen we alle jongeren gelijke kansen bieden. In overleg met jongerenorganisaties hebben wij daarom met het startkapitaal gekozen voor een terechte en zeer forse investering in de toekomst van alle jongeren. Deze miljardeninvestering is een nieuw en ambitieus voorstel. Verder geven we jongeren recht op een studiebeurs van 400 euro, krijgen zij sneller recht op een huurtoeslag en verlagen wij hun huur- en zorgkosten. Met dit amendement willen de indieners ook nog eens ongericht aan alle jongeren onvoorwaardelijk 400 euro geven. Dit gaat ons te ver. We willen ook financiële ruimte houden voor andere belangrijke voorstellen in het verkiezingsprogramma.

Indien amendement 148 wordt aangenomen, wordt amendement 149 niet in stemming gebracht.

149 ALLE STUDENTEN STUDIEBEURS 2/3 MAANDLASTEN / DWARS / CATEGORIE 2 ... een studiebeurs van maximaal vierhonderd euro per maand. Deze komt beschikbaar voor studenten uit gezinnen met een inkomen tot 100.000 euro per jaar. *Vervangen door ...* maandelijks twee-derde van de gemiddelde maandlasten van een student vergoed via een studiebeurs. Deze komt beschikbaar voor alle studenten.

(De huidige generatie studenten de rekening moet gaan betalen van de klimaatcrisis, de coronacrisis en de gevolgen van vergrijzing; - De huidige generatie studenten hun carrière begint in een steeds flexibeler en onzekerder wordende arbeidsmarkt; - Voor de huidige generatie studenten een betaalbare woning huren of kopen steeds onbereikbaar is; - De onzekere positie van studenten wordt verergert door hoge schulden als gevolg van het huidige leenstelsel; - Dit leidt tot een afname van vertrouwen in de toekomst en een toename van stress, prestatiedruk en andere mentale klachten onder studenten. - De verantwoordelijkheid van persoonlijke studiefinanciering nu voornamelijk bij de student ligt, terwijl die voor de generaties hiervoor vooral bij de maatschappij lag; - De huidige generatie studenten de beroepsbevolking van de toekomst vormt; - Een goed opgeleide beroepsbevolking ten goede komt aan de maatschappij als geheel en het bedrijfsleven in het bijzonder; - Nederland mondiaal slechts kan concurreren op kennis en kunde als jonge mensen geen drempel ondervinden in het volgen van goed onderwijs; - De herverdelingsparadox stelt dat wanneer een overheid sociale voorzieningen voor de hele maatschappij beschikbaar stelt, dat een groter herverdelingseffect heeft dan wanneer alleen de lagere inkomensgroepen over de voorzieningen kunnen beschikken. - Mensen met schulden gemiddeld vaker meer andere schulden maken, dat mensen zonder schulden vaak meer verdienen, en dat meerverdieners via belastingen meer bijdragen aan de samenleving; - Studeren niet alleen een investering in jezelf is, maar vooral een maatschappelijke investering waard is; - Studenten graag hard willen werken en willen bijdragen aan de maatschappij; - Door het leenstelsel de huidige generatie studenten in de toekomst hun studieschuld nog niet hebben afbetaald wanneer hun eigen kinderen gaan studeren; - Duizenden jonge mensen zich hebben uitgesproken voor het principe van schuldenvrij afstuderen; - De gemiddelde maandlasten worden berekend op basis van de data van het Nibud.)

PB: Niet overnemen. Met de voorstellen in dit verkiezingsprogramma verbeteren we de positie van studenten enorm en vergroten we de kansengelijkheid. Wat we doen: een startkapitaal van 10.000 euro, een studiebeurs van 400 euro, huurtoeslag voor studenten en het drastisch verlagen van huur- en zorgkosten. We hebben er hierbij juist bewust voor gekozen om de studenten met de meest kapitaalkrachtige ouders uit te sluiten van de studiebeurs omdat we deze middelen willen besteden aan andere maatregelen voor een eerlijker en duurzamer Nederland. Dit amendement wil voor alle studenten, dus ook voor studenten met kapitaalkrachtige ouders, de studiebeurs fors verhogen. Da kost veel geld dat wij liever besteden aan andere belangrijke voorstellen.

- 150 REISBUDGET VOOR INTERNATIONALE STUDENTEN / DWARS / CATEGORIE 2** *Na Hele lid. Toevoegen Internationale studenten ontvangen een reisbudget. (Momenteel kunnen internationale studenten niet mee doen met hun Nederlandse mede-studenten die wel gratis mogen reizen. Ook voor internationale studenten in het openbaar vervoer een essentieel transportmiddel.)*
PB: Niet overnemen. We investeren fors in kansengelijkheid onder jongeren. Ongericht alle buitenlandse studenten een reisbudget geven op kosten van de samenleving, vinden wij geen goed idee.
- 151 DRASTISCHE VERLAGING COLLEGE- EN LEERGELD / MADDY VANANGELT / CATEGORIE 2** *Nieuw punt: Iedereen moet de kans krijgen om zichzelf te ontwikkelen door te gaan studeren, maar college- en leergeld zorgt voor een drempel. Niet iedereen kan college- en leergeld zelf betalen of heeft ouders die dat voor hen doen. Het college- en leergeld wordt daarom drastische verlaagd om iedereen de kans te geven om te gaan studeren. (Onderwijs is een recht, geen privilege. Het collegegeld is een enorme drempel voor veel mensen om te gaan studeren, en deze drempel moeten we wegnemen. Studeren is niet alleen een investering in jezelf, maar ook in de maatschappij. Die investering moeten we belonen.)*
PB: Niet overnemen. We erkennen het probleem van het college- en leergeld en kiezen er daarom voor om een startkapitaal in te voeren in combinatie met een studiebeurs. Hiervan kunnen studenten hun college- en leergeld betalen, maar profiteren ook alle jongeren die niet studeren. Wat ons betreft is dat rechtvaardiger dan de maatregel die in dit amendement wordt voorgesteld.

VAN WONINGMARKT NAAR VOLKSHUISVESTING

2.3.1 We lanceren een groot investeringsprogramma voor de bouw van 1 miljoen nieuwe woningen voor 2030. Minstens 40 procent van die nieuwbouw is sociale huur. We schaffen de verhuurderheffing af. De vrijgekomen middelen investeren woningcorporaties volledig in de bouw en het beheer van voldoende betaalbare woningen, de leefbaarheid van wijken en de verduurzaming van woningen. We nemen het initiatief voor de bouw van tienduizenden studentenwoningen.

152 **TIMO TÖNS / CATEGORIE 1** *Na* Hele lid. *Toevoegen* We stimuleren gezamenlijke woonvormen om contact tussen studenten te bevorderen.
(Huursubsidie is enkel beschikbaar voor zelfstandige studentenwoningen. Hierdoor zijn er de afgelopen jaren enkel dit soort studentenwoningen bijgebouwd. Als gevolg hiervan is het grootste tekort van studentenwoningen onder groepswooningen voor studenten. Terwijl juist de vraag naar groepswooningen de huizenmarkt in studentensteden onder druk zet. Om ervoor te zorgen dat het aanbod van zelfstandige woonruimten en groepswooningen weer in balans komt, moet vooral ingezet worden op de bouw van groepswooningen.
PB: Overnemen.

153 **MAARTEN VOS EN ROEL VELDHIJZEN / CATEGORIE 1** *Tussen ...* De vrijgekomen middelen investeren woningcorporaties volledig in ... (...). de bouw en het beheer van voldoende betaalbare woningen, ... *Toevoegen* het verlagen en bevrozen van te hoge huren,
(De huren zijn ook bij woningcorporaties te veel gestegen de afgelopen 20 jaar. Huurders zijn zo subsidieverstrekkingen geworden van wijkaanpak, verduurzaming en sinds 2012 betalen zij via huurverhogingen de verhuurdersheffing! Huurverlaging zou bijvoorbeeld kunnen gaan naar alle woningen die duurder zijn dan 80% van de maximale huur. Zie ook amendement over huurtoeslag en stimuleringsfonds gebiedsaanpak.)
PB: Overnemen.

154 **MAARTEN VOS / CATEGORIE 1** *Voor* Hele lid. *Toevoegen* Via het volkshuisvestingsfonds zorgen wij voor de bouw van 1 miljoen nieuwe woningen voor 2030.
PB: Overnemen.

2.3.2 Meer mensen krijgen toegang tot een sociale huurwoning. De inkomensgrenzen worden 39.000 euro voor eenpersoonshuishoudens, 42.000 euro voor tweepersoonshuishoudens en 52.000 euro voor drie- en meerpersoonshuishoudens. Woningcorporaties worden verplicht de huur te verlagen als het inkomen van een huurder door omstandigheden te laag is geworden om de huur te betalen en er geen andere betaalbare passende woning beschikbaar is.

155 **LEO PLATVOET / CATEGORIE 1** Hele lid. *Vervangen door* Meer mensen krijgen toegang tot een sociale huurwoning. De inkomensgrenzen worden 39.000 euro voor eenpersoonshuishoudens, 42.000 euro voor tweepersoonshuishoudens en 52.000 euro voor

drie- en meerpersoonshuishoudens. Woningcorporaties worden verplicht de huur te verlagen als het inkomen van een huurder, ondanks de huurtoeslag, te laag is geworden om de huur te betalen en er geen andere betaalbare passende woning beschikbaar is

(Het lijkt me dat de huurtoeslag waar een huurder onder bepaalde voorwaarden recht op heeft recht op heeft, eerst als vangnet in aanmerking komt.).

PB: Overnemen.

2.3.3 We schaffen de vrije marktwerking in de huursector voor het grootste deel af. Daardoor gaan de meeste mensen die huren in de vrije sector honderden euro's per maand minder betalen. De overheid gaat voor meer dan 90 procent van de woningen de maximale huur bepalen; we verplichten het woningwaarderingstelsel voor woningen met een waarde tot 250 punten. De WOZ-waarde wordt verwijderd uit het woningwaarderingstelsel om te voorkomen dat de huur in populaire gebieden omhoogschiet. Om speculatie en vakantieverhuur via platforms als Airbnb tegen te gaan, krijgen gemeenten de mogelijkheid om een woonplicht in te stellen voor zowel nieuwbouw als bestaande woningen.

156 **TINEKE BOUCHIER / CATEGORIE 1** Hele lid. *Vervangen door* We schaffen de vrije marktwerking in de huursector voor het grootste deel af. Daardoor gaan de meeste mensen die huren in de vrije sector honderden euro's per maand minder betalen. De overheid gaat voor meer dan 90 procent van de woningen de maximale huur bepalen; we verplichten het woningwaarderingstelsel voor woningen met een waarde tot 250 punten. De WOZ-waarde wordt verwijderd uit het woningwaarderingstelsel om te voorkomen dat de huur in populaire gebieden omhoogschiet. Om speculatie en vakantieverhuur via platforms als Airbnb tegen te gaan, krijgen gemeenten de mogelijkheid om een woonplicht voor onbepaalde duur in te stellen voor zowel nieuwbouw als bestaande woningen (huur en koop).

PB: Overnemen.

2.3.4 Het is een schande dat in Nederland mensen noodgedwongen op straat slapen. Iedereen heeft recht op betaalbare en goede huisvesting. Dat recht wordt de basis van hulp aan dak- en thuislozen. In iedere gemeente komen er meer sociale huurwoningen voor dak- en thuislozen en meer tijdelijke flexwoningen voor noodgevallen. Opvanglocaties met slaapzalen worden omgebouwd tot woonunits waar mensen kunnen werken aan herstel. Huisuitzettingen en afsluiting van gas, water en licht vanwege een huurachterstand worden verboden op voorwaarde dat mensen hulp accepteren.

157 **DWARS EN ALI KARATAS / CATEGORIE 1** ... In iedere gemeente komen er meer sociale huurwoningen voor dak- en thuislozen en meer tijdelijke flexwoningen voor noodgevallen. Opvanglocaties met slaapzalen worden omgebouwd tot woonunits waar mensen kunnen werken aan herstel. Huisuitzettingen en afsluiting van gas, water en licht vanwege een huurachterstand worden verboden op voorwaarde dat mensen hulp accepteren. *Vervangen door* ... Daarbij investeren we in basiswoningen, volgens het Housing First-principe. Vanuit deze basiswoning kan eventueel onder begeleiding worden

gewerkt aan herstel en volwaardige deelname aan de samenleving. Voor noodgevallen komen er meer tijdelijke flexwoningen beschikbaar. We zorgen voor uitzicht op een vast huurcontract en een betaalbare huur. Huisuitzettingen en afsluiting van gas, water en licht vanwege een huurachterstand worden verboden en de betreffende mensen krijgen hulp met hun schulden.

(Housing First is een zeer succesvol model in andere landen. Dit houdt in dat dak- en thuisloze mensen in de basis recht hebben op een woning. Die woning vormt de basis voor verder (en spoediger!) herstel en volwaardige deelname aan de samenleving. Dit programmapunt suggereert dat dak- en thuisloze nog steeds (net zoals in de huidige situatie) hun woning moeten 'verdienen' door eerst te 'herstellen'. Echter wordt herstel juist bemoeilijkt door het gebrek aan een thuis.)

PB: Overnemen.

2.3.7 Ondanks het woningtekort staan in Nederland tienduizenden panden langdurig leeg. Daarom geven we gemeenten de mogelijkheid om leegstand te beboeten met een leegstandsheffing. Zo voorkomen we dat speculanten grof geld verdienen aan de leegstand en verkrotting van gebouwen.

158 DWARS / CATEGORIE 1 Na Hele lid. *Toevoegen* en stimuleren we het ombouwen van deze panden naar woningen.

(Wij zien graag expliciet terug dat het creëren van woningen wordt gestimuleerd.)

PB: Overnemen.

159 HUUB BELLEMAKERS EN DE VERENIGING / CATEGORIE 1 Na Hele lid. *Toevoegen* Het kraakverbod voor langdurig leegstaande panden heffen we op. Panden zijn er om in te wonen of te werken, niet om mee te speculeren.

(GroenLinks is het aan haar stand en verleden verplicht weer te pleiten voor de mogelijkheid tot kraken. Juist om de speculatie tegen te gaan)

PB: Overnemen.

2.3.8 De huidige woningen sluiten niet altijd goed aan op de moderne samenleving waarin de woonbehoeften van mensen sterk verschillen. Toegankelijkheid wordt standaard meegenomen bij nieuwbouw zodat alle woningen levensloopbestendig zijn. We stimuleren de ontwikkeling van nieuwe en gezamenlijke woonvormen voor alleenstaanden, samengestelde gezinnen of ouderen die zorg nodig hebben.

160 PAULINE GRANSIER / CATEGORIE 1 ... die zorg nodig hebben. *Vervangen door ...* of mensen met een beperking die zorg nodig hebben.

(Door deze zin toe te voegen is het in lijn met het VN-verdrag Handicap. Hierdoor heeft iedereen in Nederland een gelijk startpunt.)

PB: Overnemen.

161 GEMMA LAGO / CATEGORIE 1 Hele lid. *Vervangen door* De huidige woningen sluiten niet altijd goed aan op de moderne samenleving waarin de woonbehoeften van mensen sterk verschillen. Toegankelijkheid wordt standaard meegenomen bij nieuwbouw zodat

alle woningen levensloopbestendig zijn. We stimuleren de ontwikkeling van nieuwe, gezamenlijke en duurzame woonvormen voor onder andere alleenstaanden, samengestelde gezinnen of ouderen die zorg nodig hebben.

(Het past niet om hier onderscheid te maken naar specifieke doelgroepen. Inclusief woonbeleid en het stimuleren van nieuwe, gezamenlijke én duurzame woonvormen mag toegankelijk zijn voor iedereen.)

PB: Overnemen.

2.3.9 We geven meer ruimte aan zelfbouw, particuliere collectieven en wooncoöperaties in plaats van de projectontwikkelaars en vastgoedbeleggers. De overheid gaat gezamenlijke woonvormen, zoals wooncoöperaties, ondersteunen door te zorgen voor betaalbare hypotheek en door ze voorrang te geven bij de verkoop van sociale huurwoningen.

162 ALI KARATAS / CATEGORIE 1 *Tussen ...* particuliere collectieven en wooncoöperaties. ... (...). De overheid gaat gezamenlijke woonvormen, ... *Toevoegen* We beschermen bijzondere woonvormen, zoals woonwagens en tiny houses.

(Er zijn een diversiteit aan woonvormen in de wereld en in Nederland. Belangrijk vanuit mensenrechtelijk perspectief is de positieve verplichting van alle overheden om de culturele identiteit van minderheidsgroepen o.a. geuit in de woonvorm te erkennen, beschermen en faciliteren. Dit doen we onder het kopje 'bijzondere woonvormen'. 'Alternatieve woonvormen' kan ook.)

PB: Overnemen.

2.3.3 We schaffen de vrije marktwerking in de huursector voor het grootste deel af. Daardoor gaan de meeste mensen die huren in de vrije sector honderden euro's per maand minder betalen. De overheid gaat voor meer dan 90 procent van de woningen de maximale huur bepalen; we verplichten het woningwaarderingstelsel voor woningen met een waarde tot 250 punten. De WOZ-waarde wordt verwijderd uit het woningwaarderingstelsel om te voorkomen dat de huur in populaire gebieden omhoogschiet. Om speculatie en vakantieverhuur via platforms als Airbnb tegen te gaan, krijgen gemeenten de mogelijkheid om een woonplicht in te stellen voor zowel nieuwbouw als bestaande woningen.

163 RECHT HUURDERS MET TERUGWERKENDE KRACHT HUUR AAN TE VECHTEN / MAARTEN VOS / CATEGORIE 2 *Tussen ...* woningwaarderingstelsel voor woningen met een waarde tot 250 punten. ... (...). De WOZ-waarde wordt verwijderd uit het woningwaarderingstelsel ... *Toevoegen* Huurders krijgen het recht met terugwerkende kracht een meer dan maximaal toegestane huur aan te vechten, zodat huisjesmelters niet ongestraft te hoge huren blijven vragen.

(Een groot probleem is dat veel huurders niet de huur durven aanvechten bij de huurcommissie, omdat ze bang zijn voor een conflict met hun huisbaas. Veel huisjesmelkers maken hier misbruik van. Door bijvoorbeeld tot 5 jaar terug teveel betaalde huur terug te kunnen vorderen, wordt het vragen van teveel huur afgestraft. Je mag van een verhuurder verwachten dat hij weet hoeveel huur hij mag vragen!)

PB: Overnemen.

- 2.3.5** Sociale huurwoningen mogen niet meer worden verkocht aan grote buitenlandse beleggers, maar alleen aan wooncoöperaties, particulieren, overheden of andere corporaties. Als particulieren deze woningen vervolgens willen doorverkopen, moeten ze die eerst aanbieden bij een woningcorporatie. Woningcorporaties mogen ook huurwoningen voor middeninkomens bouwen, de markttoets verdwijnt dus definitief.
- 164** **VERKOOP SOCIALE HUURWONINGEN / LEO PLATVOET / CATEGORIE 2** *Tussen ...* particulieren, overheden of andere corporaties. ... (...). Als particulieren deze woningen vervolgens willen ... *Toevoegen* De verkoop aan particulieren wordt geheel gecompenseerd door de toevoeging van sociale huurwoningen aan de voorraad (De stelselmatige verlaging van de voorraad betaalbare huurwoningen is juist veroorzaakt door het verkopen van deze woningen aan particulieren. Dat moet stoppen. Om te voorkomen dat corporaties vooral huurwoningen voor middeninkomens gaan bouwen moet dat gelimiteerd worden)
PB: Overnemen.
- 165** **AANWIJZING GEMEENTEN GEBIEDEN VOORRANG KOOPWONINGEN / TINEKE BOUCHIER / CATEGORIE 2** *Na* Hele lid. *Toevoegen* Gemeenten krijgen weer de mogelijkheid om gebieden aan te wijzen waar mensen met een laag of middeninkomen voorrang krijgen op koopwoningen.
(Deze wijziging betreft een nieuw aanvullend artikel. Toelichting: Makelaars signaleren dat vaak veruit boven de vraagrijs wordt geboden. Om de kansen voor starters te vergroten is meer creativiteit nodig en marktsturing. Wat betreft de zelfbewoningsplicht: er is een wetsvoorstel in voorbereiding op dit punt waar GroenLinks in mee zou kunnen gaan. Er wordt in dat wetsvoorstel gedacht aan een periode van 3 jaar zelfbewoning, misschien optrekken naar 5 jaar-combineren met een anti-speculatiebeding?)
PB: Overnemen.
- 2.3.6** We geven meer ruimte aan zelfbouw, particuliere collectieven en wooncoöperaties in plaats van de projectontwikkelaars en vastgoedbeleggers. De overheid gaat gezamenlijke woonvormen, zoals wooncoöperaties, ondersteunen door te zorgen voor betaalbare hypotheek en door ze voorrang te geven bij de verkoop van sociale huurwoningen.
- 166** **VERSTERKING HUURDERSORGANISATIES / ALI KARATAS / CATEGORIE 2** Hele lid. *Vervangen door* We draaien de flexibilisering van huurcontracten terug: een vaste huurovereenkomst wordt weer de norm. Tijdelijke huurcontracten worden alleen toegestaan in logische situaties, zoals verhuur aan studenten of expats. We breiden het takenpakket en de capaciteit van de huurcommissie uit en versterken de regels rondom huurbescherming zodat alle huurders eenvoudig hun recht kunnen halen. We investeren in de versterking en ondersteuning van huurdersorganisaties. We borgen dat zij representatief zijn en huurders zeggenschap geven over de beslissingen.
(De 'lokale driehoek' is de aanduiding voor het overleg en de samenwerking tussen gemeente, woningcorporatie en huurdersorganisatie rond beleid en prestaties op het gebied van de lokale volkshuisvesting.
De totstandkoming en uitvoering van het volkshuisvestelijk beleid in Nederland was

voorheen met name een één-tweetje tussen professionals van woningcorporaties en gemeenten. Overleg was in voetbaltermen op 'het niveau van de Eredivisie'. Op het niveau van de Champions League waren het vooral onderonsjes tussen de grootste en rijkste corporaties. De huurders waren de amateurs; daarmee werd weinig of niet gevoetbald.

Inmiddels zien we dat die laagste regionen steeds hoger mogen meespelen; de 'elitairre' competities zijn opengebrouwen en de huurdersorganisaties doen volop mee op het hoogste niveau. In de praktijk heeft dit geleid tot een flinke professionaliseringslag om het niveauverschil te dichten. Met als gevolg: ingehuurde adviseurs, professionals in eigen dienst en extra uren voor bijscholing. De vraag is niet meer of ze meedoen, maar óf verdere professionalisering gewenst is om de voornamelijk op vrijwilligers gestoelde huurdersorganisaties volwaardig mee te laten draaien. Het gevaar is dat het vrijwillige karakter en het amateurisme (het uit liefde en passie doen) hiermee onder druk komt te staan en verloren gaat.)

PB: Overnemen.

2.3.8 De huidige woningen sluiten niet altijd goed aan op de moderne samenleving waarin de woonbehoeften van mensen sterk verschillen. Toegankelijkheid wordt standaard meegenomen bij nieuwbouw zodat alle woningen levensloopbestendig zijn. We stimuleren de ontwikkeling van nieuwe en gezamenlijke woonvormen voor alleenstaanden, samengestelde gezinnen of ouderen die zorg nodig hebben.

167 **VERSCHILLENDE WOONBEHOEFTE DOORSTROMING / NETWERK EIGENWIJSGRIJS EN DWARS / CATEGORIE 2** Hele lid. *Vervangen door* De huidige woningen sluiten niet altijd goed aan op de moderne samenleving waarin de woonbehoeften van mensen sterk verschillen. Toegankelijkheid wordt standaard meegenomen bij nieuwbouw zodat alle woningen levensloopbestendig zijn. We stimuleren de ontwikkeling van nieuwe en gezamenlijke woonvormen voor alleenstaanden, samengestelde gezinnen of ouderen die zorg nodig hebben.

(Het netwerk EigenWijsGrijs en DWARS, de GroenLinkse jongeren, hebben de handen in elkaar geslagen. We willen meer actie op het punt van doorstroming vanwege de urgentie die wordt gevoeld bij veel mensen op leeftijd die tijdig naar een kleinere woning willen verhuizen en de nood die er is bij jongeren die soms tot hun dertigste bij hun ouders moeten wonen omdat er geen woningen beschikbaar zijn.)

PB: Overnemen.

2.3.9 We geven meer ruimte aan zelfbouw, particuliere collectieven en wooncoöperaties in plaats van de projectontwikkelaars en vastgoedbeleggers. De overheid gaat gezamenlijke woonvormen, zoals wooncoöperaties, ondersteunen door te zorgen voor betaalbare hypotheek en door ze voorrang te geven bij de verkoop van sociale huurwoningen.

168 **WONINGCORPORATIES DEMOCRATISEREN / LEO PLATVOET / CATEGORIE 2** *Nieuw punt:* We zorgen dat woningcorporaties zich richten op hun maatschappelijke taak door de zeggenschap van huurders en bewonerscommissies in het beleid van de corporaties te verstevigen. Om de band met hun huurders te behouden, staan we fusies van

corporaties met meer dan 20.000 woningen niet meer toe. Daarnaast onderzoeken we of grote corporaties kunnen worden opgesplitst.

(Nieuw programma punt Dit nieuwe programmapunt beoogt de belangrijkste spelers in het volkshuisvestingsbeleid, de woningcorporaties, die 2,3 miljoen woningen verhuren, te democratiseren en te vermaatschappelijken. En kleinschaliger te maken. Zo hebben de twee grootste corporaties Ymere (71.000 woningen) en Vestia (64.000 woningen) bezit in de stedelijke regio's van resp. Amsterdam en Rotterdam/Den Haag die de gemeentelijke grenzen ver overschrijden.)

PB: Overnemen.

169 BESCHERMEN LOKALE ONDERNEMERS / ONDERNEMERSNETWERK / CATEGORIE 2

Nieuw programmapunt 2.3.10: Lokale ondernemers vervullen een belangrijke rol in de buurt en zijn belangrijk voor de sociale cohesie. We beschermen ondernemers tegen forse huurstijgingen en speculatie op hun huurpand. We stimuleren gemeenten om een deel van het zakelijk vastgoed weer in eigen beheer te nemen, zodat voor de buurt onmisbare ondernemingen beschermd kunnen worden.

(Veel ondernemers hebben de maken met forse huurstijgingen bij verlenging van hun huurcontract. De huur is voor velen daardoor maar met moeite op te brengen en voor de buurt belangrijke ondernemingen verdwijnen uit de straat, om plaats te maken voor ketens. Het Ondernemersnetwerk is voor het beschermen en stimuleren van lokale ondernemers om de sociale cohesie te behouden en bevorderen. Gemeentes kunnen hieraan bijdragen door zakelijk vastgoed op te kopen en zelf huurprijzen te bepalen.)

PB: Overnemen.

3. WE DELEN WERK EN INKOMEN EERLIJK

WIE BETAALT DE REKENING?

3.1.4 We verlagen de inkomstenbelasting voor werkenden met lage en middeninkomens. Topverdieners en expats gaan juist meer inkomstenbelasting betalen. Voor werkgevers komt er een nieuwe CEO-belasting die ze betalen over salarissen en bonussen van meer dan vijf ton.

170 ONDERNEMERSNETWERK / CATEGORIE 1 ... die ze betalen over salarissen en bonussen van meer dan vijf ton. *Vervangen door* ... waarmee raden van commissarissen worden ontmoedigd om hoge salarissen en bonussen uit te keren aan hun raden van bestuur. Bedrijven waar het salaris van de hoogst betaalde werknemer niet meer dan tien keer hoger is dan de laagstbetaalde werknemer worden gestimuleerd en krijgen voorrang bij aanbestedingen.
(Het Ondernemersnetwerk is voor een meer systematische verandering, bijvoorbeeld het instellen van een maximale ratio tussen de laagst en hoogst betaalde werknemers van een bedrijf. Hiermee focussen we minder op de top van een bedrijf en gaan we bedrijven meer zien als gemeenschappen. Uit onderzoek blijkt dat er in economieën met meer gelijkheid in lonen minder wordt geconsumeerd en de ecologische schade dus beperkter is.)

PB: Overnemen.

3.1.5 We maken het toeslagenstelsel veel eenvoudiger zodat niemand meer verstrikt raakt in het systeem. We schaffen de kinderopvangtoeslag af en geven iedereen recht op vier dagen gratis kinderopvang en gratis buitenschoolse opvang. Doordat we de zorgpremie en het eigen risico verlagen, kunnen we ook de zorgtoeslag afschaffen. Het kindgebonden budget en de kinderbijslag voegen we samen tot één stevige inkomensafhankelijke kinderbijdrage zodat geen kind in armoede hoeft op te groeien. De huurtoeslag houden we intact als effectieve maatregel tegen te hoge woonlasten.

171 MAARTEN VOS / CATEGORIE 1 ... De huurtoeslag houden we intact als effectieve maatregel tegen te hoge woonlasten. *Vervangen door* ... De huurtoeslag houden we in stand. Deze moet wel eenvoudiger, meer zekerheid bieden en de toegankelijkheid verbeteren van gebieden waar een gebrek is aan goedkopere woningen.
(De huurtoeslag is een effectief instrument, maar kan beter! Nu werkt de huurtoeslag alleen redelijk effectief tot huren van 664 euro. Grotere woningen, duurdere buurten liggen de huren hoger, waardoor segregatie optreedt en gezinnen noodgedwongen vaak veel te hoge woonlasten hebben, of niet kunnen verhuizen naar een voldoende grote woning.)

PB: Overnemen.

172 RICHARD KRUIJSWIJK / CATEGORIE 1 ... het toeslagenstelsel *Vervangen door* ... het stelsel van toeslagen en belastingen
(Vereenvoudiging van het belastingstelsel staat verspreid en impliciet in het program-

ma. Met dit amendement wordt aparte vermelding voorgesteld. Vereenvoudiging is in het belang van de belastingplichtigen (die te vaak nu het spoor bijster zijn) en van het beter functioneren van de Belastingdienst.)

PB: Overnemen.

3.1.6 Mensen met grote vermogens betalen nauwelijks belasting terwijl inkomen uit werk steeds zwaarder wordt belast. We creëren een eerlijk belastingstelsel door inkomen uit grote vermogens even zwaar te belasten als inkomen uit werk. Box 1, 2 en 3 krijgen daarom dezelfde tarieven. Kleine spaarders hoeven geen belasting te betalen over hun spaargeld. Pandjesbazen gaan eerlijk belasting betalen. Hun huurinkomsten worden voortaan hetzelfde belast als gewone inkomsten uit werk.

173 NIELS DEKKER / CATEGORIE 1 ... Pandjesbazen *Vervangen door* ... Verhuurders in de vrije sector

(Niet iedere eigenaar die zijn vastgoed verhuurt is meteen een pandjesbaas. Die term is te negatief en leidt af van het goede idee achter deze maatregel.)

PB: Overnemen.

3.1.11 We maken een einde aan de beschamende rol van Nederland als belastingparadijs en veranderen in een internationale voortrekker van fiscale samenwerking. We zetten ons ervoor in dat bedrijven die in een bepaald land winst maken in datzelfde land belasting betalen. We sluiten de ontsnappingsroutes voor belastingontwijking in ons land en gaan belastingontduiking harder aanpakken.

174 DWARS / CATEGORIE 1 *Nieuw punt 3.1.11:* Er komt een register van uiteindelijke begunstigen van alle bedrijven in Nederland. Dit register is ook voor journalisten toegankelijk. Zo wordt duidelijk wie de belanghebbenden zijn binnen een bedrijf waardoor we beter kunnen optreden tegen witwaspraktijken en terrorismefinanciering.

(Witwassen en terrorismefinanciering zijn grote problemen die lastig op te lossen zijn door onnavolgbare geldstromen. Door bedrijven te verplichten hun aandeelhouders en eigenaren publiekelijk te maken wordt het makkelijker om corruptie op te merken en tegen te gaan. Door transparantie te vragen van banken en financiële instellingen kunnen ook wanpraktijken in het buitenland makkelijker worden aangepakt. Zo maken we witwassen en terrorismefinanciering lastiger en beter aan te pakken.)

PB: Overnemen.

3.1.1 We keren de toenemende kansenongelijkheid. Iedereen die achttien jaar wordt, krijgt een startkapitaal van 10.000 euro. Dat kan onder andere worden gebruikt voor een opleiding. Ook de 'leenstelselgeneratie' krijgt recht op dit kapitaal.

175 TOEVOEGEN OORMERK STARTKAPITAAL 18-23 / PARTIJBESTUUR, JAN MUIJTJENS, RICHARD KRUIJSWIJK, INGRID LIPS EN JAN WEGBRANS / CATEGORIE 2 Hele lid. *Vervangen door* We keren de toenemende kansen- en vermogensongelijkheid. Vanaf achttien jaar komt iedere jongere in aanmerking voor een startkapitaal van 10.000 euro (via een eigen ontwikkelrekening bij DUO). Alle jongeren krijgen hierdoor een kans om te investeren in de toekomst. De eerste vijf jaar wordt de besteding van het startkapitaal

geoormerkt voor lesgeld, collegegeld of studiekosten. Op drieëntwintigjarige leeftijd komt het startkapitaal zonder oormerk beschikbaar zodat het bijvoorbeeld kan worden gebruikt voor het opzetten van een eigen onderneming. De 'leenstelselgeneratie' ontvangt met terugwerkende kracht dit startkapitaal ter compensatie.

(We hebben ons voorstel voor een startkapitaal verder uitgewerkt, onder andere in overleg met verschillende jongerenorganisaties. Dat leidt er toe dat we het startkapitaal tussen de 18-jaar en 23-jaar oormerken voor investeringen in onderwijs en scholing. Wie er met 23 jaar nog geen gebruik van heeft gemaakt krijgt het bedrag vrij te besteden voor bijvoorbeeld het investeren in een eigen bedrijf of om op latere leeftijd om te scholen. We kiezen er bewust voor het vanaf 23 jaar, de leeftijd waarop de meeste jongeren niet meer thuis wonen, niet te oormerken. Wat de beste investering is in de eigen toekomst is niet in een bureaucratische regel te vangen.)

PB: Overnemen.

- 3.1.9** We stoppen met subsidies die de ongelijkheid vergroten en vooral de huizenprijzen opdrijven. We bouwen de hypotheekrenteaftrek versneld af en zorgen dat middeninkomens daar niet onevenredig door worden geraakt. We schaffen de belastingvrije 100.000 euro die rijke ouders aan hun kinderen kunnen schenken (de 'jubelton') af. De bestaande belasting op het eigen huis, het eigenwoningforfait, bouwen we af.

- 176** **AFTREKBAARHEID HYPOTHEEKRENTE EN ERFPACHT / LEO PLATVOET / CATEGORIE 2**
... bouwen we af *Vervangen door* ... bouwen we in gelijke mate met de hypotheekrenteaftrek af. Periodieke betalingen voor erfpacht van de grond zijn niet meer aftrekbaar. (Dat de erfpacht aftrekbaar is voor de inkomstenbelasting is een ander douceurtje voor de eigen woningbezitter die niet te rechtvaardigen is.)

PB: Overnemen.

- 3.1.13** We bouwen aan een betrouwbaar financieel stelsel. We verhogen de buffereisen voor banken en maken een strikte scheiding tussen zakenbanken en consumentenbanken. Zo voorkomen we dat een volgende financiële crisis wordt afgewenteld op de samenleving. Er komt strenger toezicht op witwaspraktijken en terrorismefinanciering door financiële partijen. We blokkeren nieuwe misleidende financiële producenten, zoals woekerpolissen, door alle producten vooraf te laten testen door toezichthouders. De Volksbank blijft een voorbeeldbank met een maatschappelijke missie en iedere bank krijgt de verplichting een maatschappelijke adviesraad aan te stellen.

- 177** **PUBLIEKE SPAARBANK ONDERZOEKEN / LEVI DAMSMA / CATEGORIE 2**
Hele lid. *Vervangen door* We bouwen aan een betrouwbaar financieel stelsel. We verhogen de buffereisen voor banken, maken een strikte scheiding tussen zakenbanken en consumentenbanken en we onderzoeken de mogelijkheid van een publieke spaarbank. Zo voorkomen we dat een volgende financiële crisis wordt afgewenteld op de samenleving. Er komt strenger toezicht op witwaspraktijken en terrorismefinanciering door financiële partijen. We blokkeren nieuwe misleidende financiële producenten, zoals woekerpolissen, door alle producten vooraf te laten testen door toezichthouders. De

Volksbank blijft een voorbeeldbank met een maatschappelijke missie en iedere bank krijgt de verplichting een maatschappelijke adviesraad aan te stellen.

PB: Overnemen.

178 FINANCIËEL STELSEL DIENT DUURZAME ECONOMIE / LEVI DAMSMA / CATEGORIE 2

Nieuw artikel na 3.1.13: Het financieel systeem moet het algemeen belang dienen. Wij zetten ons op Europees niveau in voor wetten en beleid die een stabiele en duurzame economie mogelijk maken. We voeren een anticyclisch monetair beleid, nemen meer regie op geldcreatie en reguleren grote kapitaalstromen. We streven ernaar dat investeringen van de ECB direct terechtkomen in de reële economie en niet in de financiële sector.

(Dit is een voorstel voor een nieuw artikel, losjes gebaseerd op (o.a.) standpunten van het Sustainable Finance Lab en m.n. prof. Klaas van Egmond. Een van de grootste drempels voor een duurzame toekomst is het financiële systeem, dat in de afgelopen decennia steeds meer in handen is gekomen van de private sector en niet meer doet waarvoor het ooit ontworpen was: de welvaart en de ontwikkeling van onze maatschappij faciliteren. In plaats daarvan zien we speculatie, schuldengroei en een groeiwang die fataal is voor ons klimaat en onze leefomgeving. Om een duurzaam, stabiel systeem mogelijk te maken, moet de overheid weer meer regie nemen over de publieke taken van het financiële systeem. Vanwege de muntunie zal dit moeten plaatsvinden in Europees verband.)

PB: Overnemen.

3.1.2 Iedereen die werkt maar te weinig verdient om van rond te komen, krijgt automatisch maandelijks een bedrag uitgekeerd. We doen dat via een inkomensaanvulling (de 'verzilverbare heffingskorting'). Zo zorgen we dat iedereen volwaardig kan meedoen aan de samenleving. Mensen met een hoger inkomen ontvangen dit bedrag als een korting op de belasting die ze betalen.

179 VOETINKOMEN €500 IPV VERZILVERBARE HEFFINGSKORTING / DENKTANK BASISINKOMEN / CATEGORIE 3

Hele lid. *Vervangen door* Geïnspireerd door het idee van een basisinkomen krijgt iedereen tussen de 25 en de AOW leeftijd automatisch een maandelijks voetinkomen van € 500 uitgekeerd. Met deze inkomensaanvulling bestrijden we armoede onder werkenden en niet-werkenden, zorgen dat ook mensen met een lager inkomen in deeltijd kunnen werken en creëren we een maatschappij waar iedereen volwaardig kan meedoen op de arbeidsmarkt, maar zich ook kan ontplooiën en ontwikkelen. Zorgtaken en betaald werk kunnen beter gecombineerd worden. Bij- en omscholing wordt makkelijker. Ondernemerschap wordt gestimuleerd. Zo creëren we een ontspannen samenleving. Mensen met een hoger inkomen - de hoogste 20 % inkomens - ontvangen dit bedrag niet. De regels voor verdienen vanuit een uitkeringssituatie worden verruimd.

(Basisinkomen is omstreden. Een voetinkomen van 500 € is het compromis tussen wel een basisinkomen en geen basisinkomen invoeren. Dit een goed compromis.

Bij de vorige verkiezingen was de meerderheid van Nederland tegen invoering van een

basisinkomen. 45 % tegen en 40 % voor. Vier jaar geleden verdedigde ik het gematigde amendement om een serieuze proef te doen met basisinkomen. Negatief geadviseerd, maar door 80 % van het congres aangenomen. Jesse en Kathalijne hebben dit voorstel loyaal en serieus ingebracht in de vorige formatie. Hulde. Het compromis luidde dat gemeenten vrij zijn om te experimenteren met basisinkomen.

Inmiddels heeft Finland een proef gedaan met 2.000 langdurig werklozen. Ze kregen 2 jaar lang een bescheiden basisinkomen. De hoogte is vergelijkbaar met dit voetinkomen. Wat bleek: ze werden met een bedrag van 560 € per maand (zo laag is de bijstand daar) gezonder, gelukkiger en ze kregen meer zelfvertrouwen. Zelfs meer vertrouwen in de overheid. Een voetinkomen is dan ook een uitstekend antwoord op het populisme van Wilders. Bestaanszekerheid ondermijnt de basis van het populisme.

Ook bleek dat deze groep van langdurige bijstandsgerechtigden steeds meer betaald werk ging verrichten dan de rest van de bijstandsgerechtigden. Elke maand opnieuw werd dat verschil groter. Bijstandsmoeders gingen nog meer betaald werk verrichten dan het gemiddelde van de 2.000 basisinkomen ontvangers. De hogere participatie op de arbeidsmarkt komt omdat de armoedeval fors verlaagd werd. Ze mochten 50 % houden van hun bijverdiensten, het werd niet afgetrokken van hun basisinkomen. Lees hier het hele verhaal van McKinsey over de Finse proef.

Nu is een meerderheid van Nederland (bijna 40 %) voor invoering van een basisinkomen. De tegenstand is fors geslonken van 45 % naar iets meer dan 30 %. Vooral op rechts is de weerstand tegen basisinkomen flink afgenomen. Bij de VVD van 80 % van haar kiezers naar iets meer dan 40 % tegen en maar liefst 25 % van de huidige VVD kiezers is nu voor invoering van basisinkomen. Het aantal mensen dat twijfelt tussen wel of niet invoeren is wel toegenomen. Mensen willen weten of ze er financieel op vooruit gaan of achteruit nu de politiek een einde gaat maken aan verschillende toeslagen. Van een voetinkomen raakt de arbeidsmarkt niet op tilt. Van € 500 kun je niet leven. Daarom is een half basisinkomen ook een maatschappelijk compromis, waar we heel Nederland warm voor kunnen maken. Omdat we niet willen dat er geld gaat naar hen die het niet nodig hebben, staat er expliciet de top 20 % verdiemers geen voetinkomen krijgen. Daarmee is het ook een intern GroenLinks compromis.

We willen naar een eenvoudig systeem. De toeslage affaire heeft ons geleerd dat een systeem met voorschotten die later teruggevorderd kunnen worden heel slecht werkt. 3 miljoen mensen zijn flexwerkers of ZZPer - zij weten domweg niet hoeveel ze in een jaar gaan verdienen. Daarom is het voorstel van verzilverbare heffingskortingen voor werkenden geen goed plan. Die verzilverbare heffingskorting is namelijk afhankelijk van hoeveel iemand verdient en voor die drie miljoen mensen staat dat domweg niet vast. We willen toch geen nieuwe toeslagen affaire? Ook geven verzilverbare heffingskortingen geen perspectief voor de twee miljoen uitkeringsgerechtigden.

Tegelijkertijd is dit voetinkomen hoog genoeg voor mensen om te beginnen met anders te gaan leven. Het wordt mogelijk om je vijf dagen baan in te ruilen voor een vier dagen baan en een dag per week voor je zieke moeder te gaan zorgen. Werkende armen zijn verleden tijd zijn. Deeltijders hebben dan ook een volwaardig inkomen. Meer mensen zullen ondernemer worden. Bij- en omscholing wordt makkelijker.

Hoe gaat het straks met de twee miljoen mensen met een uitkering? Hun uitkeringen worden evenredig verlaagd. In de bijstand krijgt een paar nu iets meer dan € 1.600. Straks elk individu € 500 en als stel een rest bijstand van €600. Doordat de bijverdienregeling verruimd wordt zullen meer mensen uit de uitkerings situatie komen. Laat GroenLinks zich opnieuw onderscheiden van de andere partijen. 30 jaar geleden stelden we forse milieuheffingen voor om het klimaat en het milieu te redden. Bram van Ojik en ik schreven de eerste uitgave van het wetenschappelijk bureau van GroenLinks: Ecotax de prijs voor een schoon milieu. Een schreeuw in de nacht volgens Van Mierlo (D66) Een jaar of 10 geleden stelden we rekeningrijden voor. Eerder doorbraken we het taboe van het H-woord. De hypotheekrente aftrek. Nu zijn de andere partijen zover dat ze dit soort ideeën steunen. PvdA, D66, CU en 50 plus stellen ook verzilverbare heffingskortingen/ belastingkortingen voor. De VVD net niet, maar ze zijn wel open voor dit idee. Zelfs het CDA wil de marginale belastingdruk omlaag brengen tot 60 %. Nu is die vaak veel en veel hoger voor mensen aan de onderkant. Als wij ook een verzilverbare heffingskorting voorstellen als GroenLinks dan zijn we niet te onderscheiden van de anderen, zelfs als de hoogte verschilt. Bij de laatste verkiezingen voor het Europees Parlement zag de kieswijzer GEEN verschil meer tussen GroenLinks en de PvdA.

Laat dat niet opnieuw gebeuren.

De Duitse Groenen hebben op 22 november het basisinkomen als perspectief omhelsd. Bijna alle Groene partijen in Europa zijn voor basisinkomen. Alleen de Oostenrijkers en wij niet. Dat kunnen we nu veranderen. Wij gaan Nederland veranderen!

PB: Niet overnemen. Met dit verkiezingsprogramma ondersteunen we de mensen die dat het hardste nodig hebben. Daarom stellen we een flinke verhoging voor van het minimumloon, de uitkeringen en de AOW en maken we cruciale voorzieningen zoals de zorg en de kinderopvang gratis. Daarnaast introduceren we met amendement 180 een voetinkomen voor werkenden met een laag inkomen, mensen met een uitkering en gepensioneerden.

Met dit voorstel van de Denktank Basisinkomen, waarbij iedereen onvoorwaardelijk hetzelfde bedrag krijgt uitgekeerd, gaan werkenden met een laag inkomen en mensen met een uitkering er honderden euro's op achteruit ten opzichte van de voorstellen in het verkiezingsprogramma. Mensen met een hoger inkomen krijgen er juist geld bij. Dat vinden wij oneerlijk.

Indien amendement 179 wordt aangenomen, wordt amendement 180 niet in stemming gebracht.

180 VOETINKOMEN OOK VOOR NIET-WERKENDEN / PARTIJBESTUUR / CATEGORIE 2

Ter vervanging van 3.1.2: Gebaseerd op het idee van een basisinkomen geven we werkenden, mensen met een uitkering en gepensioneerden een voetinkomen. Met deze inkomensaanvulling bestrijden we armoede onder werkenden en niet-werkenden, zorgen we dat ook mensen met een lager inkomen in deeltijd kunnen werken en creëren we een ontspannen samenleving waarin iedereen volwaardig mee kan doen.

(De programmacommissie heeft niet gekozen voor een volledig onvoorwaardelijk basisinkomen dat voor iedereen hetzelfde is, maar voor een voetinkomen (de 'verzil-

verbare heffingskorting'). In tegenstelling tot het voetinkomen uit amendement 188 is dit voetinkomen hoger voor de mensen met weinig inkomen dan voor mensen met een hoog inkomen. Voor ons is het bestrijden van armoede, zowel bij werkenden als bij niet-werkenden, namelijk de belangrijkste prioriteit. Daar willen we gericht onze middelen op inzetten, zodat we ook voor hen een ontspannen samenleving creëren. In dit amendement van het partijbestuur nemen we expliciet op dat het voetinkomen, zoals GroenLinks het gedeeltelijke basisinkomen al eerder noemde, niet alleen beschikbaar moet zijn voor werkenden, maar ook voor mensen met een uitkering en gepensioneerden.)

PB: Overnemen.

3.1.3 We verhogen het minimumloon en werken toe naar 14 euro per uur. Iedereen vanaf achttien jaar krijgt recht op het minimumloon. De hoogte van het minimumloon wordt gekoppeld aan het gemiddelde loon in Nederland. Het einddoel is dat het minimumloon standaard 60 procent van het gemiddelde loon gaat bedragen.

181 **MINIMUMLOON 14 EURO IN 2022 / ROY KORBIJN EN DE VERENIGING / CATEGORIE 2**

... naar 14 euro per uur *Vervangen door* ... naar 14 euro per uur, dit willen we uiterlijk in 2022 voor elkaar hebben

(Dit vanwege de constatering dat mensen op of rond het wettelijk minimumloon de afgelopen jaren consequent aan koopkracht hebben ingeleverd, wordt opeens veel tastbaarder. Sinds de jaren tachtig van de vorige eeuw is de koopkracht van deze grote groep - zo'n 2,1 miljoen banen in 2017 - met 20 procent gedaald. De oude tekst is "We verhogen het minimumloon en werken toe naar 14 euro per uur." Maar met een forse verhoging van het wettelijke minimumloon tot 14 euro per uur gaan we echt meteen de groeiende ongelijkheid te lijf.)

PB: Niet overnemen. Door in één jaar tijd het minimumloon met een klap met veertig procent te verhogen, middenin deze crisistijd, lopen we een groot risico dat de meest kwetsbare werknemers met een laag inkomen hun werk verliezen. Dat is wat ons betreft sociaal onverantwoord. Wij kiezen ervoor om het minimumloon stapsgewijs te verhogen. We controleren per stap wat de effecten hiervan zijn. Tegelijkertijd verlagen we in dit verkiezingsprogramma de lasten op arbeid voor de mensen met lage en middeninkomens en voeren we een voetinkomen in om hen een forse inkomensverhoging te geven. Ook maken we publieke voorzieningen zoals zorg en kinderopvang gratis.

GOED WERK IS DE BASIS

3.2.3 Werknemers krijgen meer mogelijkheden om te zorgen voor de mensen om hen heen. We breiden het kortdurende zorgverlof uit met een week en zorgen dat het langdurig zorgverlof deels wordt betaald. En alle ouders krijgen de tijd om na de geboorte of adoptie voor hun kind te zorgen. Vaders en verzorgende meeouder(s) krijgen recht op drie weken betaald geboorteverlof en zeven weken aanvullend geboorteverlof dat gedeeltelijk wordt betaald. Elke werknemer krijgt recht op negen weken betaald ouderschapsverlof die ze mogen opnemen in de eerste negen maanden.

182 GEMMA LAGO / CATEGORIE 1 Na hele lid. *Toevoegen* Op termijn streven we naar verlofregelingen voor alle werkenden.

(Zorgverlof, geboorteverlof en ouderschapsverlof zouden beschikbaar moeten zijn voor zowel werknemers als zelfstandigen, daarin moeten we inclusief zijn en niet discrimineren naar werkvorm of soort contract. Zoals ook een zwangerschapsverlof-uitkering voor vrouwelijke ondernemers is geregeld via de ZEZ-uitkering (Zelfstandige en Zwanger), moeten ook de andere verlofsoorten voor alle werkenden geregeld worden.)

PB: Overnemen.

183 CATHERINE BIJ DE VAATE / CATEGORIE 1 Na hele lid. *Toevoegen* Dit financieren we uit de algemene middelen. Alle (mee)ouders houden daarnaast een individueel en niet-overdraagbaar recht op 15 weken onbetaald ouderschapsverlof. (Doordat in deze alinea "slechts" de weken betaald ouderschapsverlof genoemd worden, wordt ten onrecht de indruk gewekt dat de totale duur van de ouderschapsverlof (betaald en onbetaald) korter wordt dan de in de EU richtlijn aangegeven 16 weken. Of korter dan de huidige duur van ouderschapsverlof in Nederland (26 weken). Volgens de EU richtlijn (EU) 2019/1158 Evenwicht Werk en Privéleven hebben werknemers, naast het vaderschapsverlof of de bevallingsverlof, recht op 16 weken ouderschapsverlof, waaronder 8 weken betaald. De EU-lidstaten moeten de bepalingen uiterlijk 2 augustus 2022 in nationaal recht omzetten. De vereenvoudiging van verlofregelingen rondom de geboorte is consistent met recente adviezen van de SER (2016, 2018) om een aantal bestaande regelingen (ouderschapsverlof, kraamverlof en aanvullend kraamverlof c.q. partnerverlof) te integreren in een regeling ouderschapsverlof. Voor het betaalde deel ervan pleit de SER pleit voor financiering uit de algemene middelen.)

PB: Overnemen.

3.2.4 We bouwen aan een democratische economie als alternatief voor het huidige aandeelhouderskapitalisme. Werknemers krijgen meer inspraak in belangrijke beslissingen, zoals fusies, overnames, reorganisaties en de besteding van de winst. Binnen grote bedrijven krijgen werknemers het recht om de helft van de raad van commissarissen te benoemen. We zorgen voor betere ondersteuning van ondernemingsraden, gaan strenger handhaven op de verplichting om een ondernemingsraad te hebben en geven jongeren en flexwerkers de mogelijkheid om zich eerder verkiesbaar te stellen voor de ondernemingsraad.

- 184 LEO PLATVOET / CATEGORIE 1** meer inspraak ... *Vervangen door ...* medezeggenschap (inspraak is niet 'meer democratie', medezeggenschap is dat wel)
PB: Overnemen.
- 185 WERKGROEP DIGITALE SAMENLEVING & PRIVACY / CATEGORIE 1** *Tussen...* zoals fusies, overnames, reorganisaties ... (...). en de besteding van de winst. ... *Toevoegen* de inzet van nieuwe technologie op de werkvloer
(De inzet van nieuwe technologie, zoals robots en algoritmen die werkzaamheden toewijzen, kan grote gevolgen hebben voor de autonomie en het werkplezier van werknemers. Zij verdienen medezeggenschap.)
PB: Overnemen.
- 186 DWARS / CATEGORIE 1** Na hele lid. *Toevoegen* Ook stimuleren we de coöperatie als bedrijfsvorm.
(Het kloppende hart van een democratische economie wordt gevormd door zeggenschap en eigenaarschap van burgers. Een coöperatie, waarin werknemers en/of afnemers gedeeld eigenaar zijn, creëert waarde voor haar leden en dat past bij een duurzame samenleving.)
PB: Overnemen.
- 3.2.9** We versterken de rechtspositie en veiligheid van sekswerkers. Repressieve maatregelen die sekswerkers de illegaliteit indrijven, zoals de registratieplicht, draaien we terug. De overheid maakt veilige werkplekken voor sekswerk mogelijk. Sekswerkers kunnen worden erkend als zelfstandig ondernemer, met alle faciliteiten en voorwaarden die daarbij horen.
- 187 HUUB BELLEMAKERS / CATEGORIE 1** Hele lid. *Vervangen door* We willen een volledige decriminalisering van sekswerk en versterken de rechtspositie en veiligheid van sekswerkers. Repressieve maatregelen die sekswerkers de illegaliteit indrijven, zoals de vergunningplicht, draaien we terug. De overheid maakt veilige werkplekken voor sekswerk mogelijk. Sekswerkers krijgen dezelfde rechten en vrijheden als andere werknemers en zelfstandigen in de dienstverlenende sector.
(Volledige decriminalisering is nodig om de rare uitzondering die sekswerk nu heeft via gemeentelijke APV's, weg te kunnen halen. Je wil niet dat gemeentes met een omweg alsnog sekswerk aan banden kunnen leggen. Qua intentie is het voorstel van de programmacommissie prima, sekswerkers hebben het graag nog iets duidelijker erin en dat lijkt me terecht.)
PB: Overnemen.
- 3.2.1** Het vaste contract wordt weer de norm. Dat doen we door tijdelijke contracten duurder te maken voor werkgevers. We maken schijnzelfstandigheid onmogelijk: we verhogen de premie voor werkgevers op tijdelijke contracten, behandelen alle werkenden gelijk voor de belasting en vormen de arbeidskorting en de zelfstandigenaftrek om tot één korting die voor alle werkenden gelijk is. Zelfstandigen krijgen recht op een fatsoenlijk minimumtarief.

188 VAST CONTRACT VOOR WERKNEMERS DE NORM / GEMMA LAGO / CATEGORIE 2 ...

Het vaste contract wordt weer de norm. ... *Vervangen door ...* Voor werknemers wordt het vaste contract de norm.

PB: Overnemen.

189 STEUN VOOR KLEINE ONDERNEMERS BIJ ZIEKE WERKNEMERS / ONDERNEMERSNETWERK / CATEGORIE 2

Na hele lid. *Toevoegen* Kleine ondernemers worden ondersteund in de doorbetaling van langdurig zieke werknemers en we geven ondernemers meer ruimte om vaste contracten aan te bieden door de looptijd van aanbestedingen en subsidies te verlengen.

(Het Ondernemersnetwerk is het ermee eens dat het huidige systeem tot een onhoudbare situatie voor veel mensen in Nederland heeft geleid, maar de verantwoordelijkheid voor vaste banen kan niet alleen bij de werkgever gelegd worden. Vaak is bij het mkb de goede wil maar niet de luxe aanwezig om een flink pakket arbeidsvoorwaarden neer te leggen en is het financiële risico op ziekte van een werknemer te groot. Dit heeft onwenselijke flexibilisering in de hand gewerkt. In een bedrijf met 5 tot 15 medewerkers is het hebben van een toegewijd HR-persoon niet haalbaar. Een overheidsloket voor Goed werk zou hieraan bij kunnen dragen door hulp bij HR-zaken aan te bieden.)

PB: Overnemen.

3.2.10 Vakbonden vervullen een cruciale rol in onze samenleving, maar hun positie staat onder druk. Om ondermijning van cao-onderhandelingen door nepvakbonden tegen te gaan, voeren we in dat de ondertekenende bonden gezamenlijk minimaal 10 procent van de werknemers in de onderneming of de bedrijfstak moeten vertegenwoordigen.

190 POSITIE VAKBONDEN / PARTIJBESTUUR / CATEGORIE 2 Hele lid. *Vervangen door* Onafhankelijke vakbonden vervullen een cruciale rol in onze samenleving, maar hun positie staat onder druk. Om ondermijning van cao-onderhandelingen door nepvakbonden tegen te gaan, leggen we wettelijk vast dat alleen onafhankelijke vakbonden een cao mogen afsluiten en dat werkgevers geen afspraken over primaire arbeidsvoorwaarden mogen maken met ondernemingsraden in bedrijfstakken of ondernemingen waarin onafhankelijke vakbonden actief zijn. Werkgevers mogen vakbonden niet langer verhinderen om in contact te komen met werknemers.

(De voorgestelde 10-procentsregel lijkt mogelijk ongewenste bijwerkingen te kunnen hebben in de uitvoering. In overleg met de vakbonden is daarom gekozen voor een aantal andere voorstellen waarmee de positie van de vakbonden kan worden versterkt. Dit gaat om een betere wettelijke basis waarmee nepvakbonden door de rechter kunnen worden geblokkeerd en om regels die voorkomen dat werkgevers het onmogelijk maken voor vakbonden om in contact te komen met werknemers.)

PB: Overnemen.

3.2.11 Bedrijven spelen een sleutelrol in de overgang naar een solidaire en duurzame samenleving. Daarom krijgen bedrijven een wettelijke plicht om zich maatschappelijk verantwoord te gedragen en de mogelijkheid om hun maatschappelijke missie vast te leggen

in hun statuten. Zo kunnen ze zich ook beter beschermen tegen overnames door sprinkhaanfondsden die alleen uit zijn op snelle winsten.

191 VOORRANG VOOR SOCIAAL EN ECOLOGISCH DUURZAME BEDRIJVEN / ONDERNEMERSNETWERK / CATEGORIE 2 Na hele lid. *Toevoegen* Bedrijven die zich nu al sociaal en ecologisch duurzaam inzetten krijgen voorrang bij aanbestedingen.

(Het Ondernemersnetwerk vindt dat duurzaam en sociaal ondernemen echt gestimuleerd kan worden als duurzaam en sociaal de norm wordt in aanbestedingen. Deze bedrijven zijn herkenbaar aan certificering als B Corp of de toekomstige rechtsvorm BvM.)
PB: Overnemen.

3.2.3 Werknemers krijgen meer mogelijkheden om te zorgen voor de mensen om hen heen. We breiden het kortdurende zorgverlof uit met een week en zorgen dat het langdurig zorgverlof deels wordt betaald. En alle ouders krijgen de tijd om na de geboorte of adoptie voor hun kind te zorgen. Vaders en verzorgende meeouder(s) krijgen recht op drie weken betaald geboorteverlof en zeven weken aanvullend geboorteverlof dat gedeeltelijk wordt betaald. Elke werknemer krijgt recht op negen weken betaald ouderschapsverlof die ze mogen opnemen in de eerste negen maanden.

192 16 WEKEN VOLLEDIG BETAALD GEBOORTEVERLOF VADERS/MEEOUDERS / MAX DE BLANK / CATEGORIE 2 ... Vaders en verzorgende meeouder(s) krijgen recht op drie weken betaald geboorteverlof en zeven weken aanvullend geboorteverlof dat gedeeltelijk wordt betaald. ... *Vervangen door* ... Daarom wordt het geboorteverlof voor vaders en verzorgende meeouders volledig betaald en uitgebreid naar zestien weken. Hiermee komt hun totale aantal verlofweken gelijk te staan aan dat van de bevallende ouder. (Om gendergelijkheid en emancipatie te bevorderen, moet het verlof voor alle ouders volledig gelijk worden getrokken qua lengte en betaling. Dit gaat zwangerschapsdiscriminatie van vrouwen tegen en stimuleert vaders om meer zorg voor hun kinderen op zich te nemen dan zij nu gemiddeld doen. Daarmee is het indirect ook een sterke maatregel tegen (gender)ongelijkheid op de arbeidsmarkt. De voorgestelde drie weken betaald en zeven weken gedeeltelijk betaald geboorteverlof zijn een stap in de goede richting, maar nog onvoldoende.)

PB: Niet overnemen. In ons verkiezingsprogramma doen we verregaande voorstellen om de verschillende verlofregelingen uit te breiden. Daarnaast helpt ons voorstel voor een voetinkomen (amendement 180) mensen om meer tijd aan zorg en opvoeding te besteden. Voor dit alles reserveren we veel geld. Als we deze voorstellen de komende kabinetsperiode zouden kunnen realiseren, zou dat (mede gezien de economische crisis) een enorme stap zijn. Dit en het volgende amendement willen daar nog eens een schep bovenop doen. Op de lange termijn streven we naar verdere uitbreiding van het verlof, maar de financiële gevolgen van dit amendement zijn nu veel te groot. We willen ook ruimte overhouden voor de vele andere voorstellen die we in dit verkiezingsprogramma doen, die wat ons betreft net zo belangrijk zijn. Omdat we wel zeker willen weten dat iedereen gebruik kan maken van verlofregelingen, doen we in amendement 194 een aanvullend voorstel om de verlofregelingen voor mensen met een laag inkomen beter te betalen.

Indien amendement 192 wordt aangenomen, worden amendementen 193 en 194 niet in stemming gebracht.

193 10 WEKEN VOLLEDIG BETAALD GEBOORTEVERLOF VADERS/MEEoudERS / MAX DE BLANK / CATEGORIE 2 ... drie ... Vervangen door ... tien

(Het slechts gedeeltelijk betalen van geboorteverlof versterkt ongelijkheid tussen rijke en armere ouders, terwijl de uitbreiding van het geboorteverlof juist (gender)emancipatie ten doel heeft. Voor mensen met een laag inkomen is het niet betaalbaar om de zeven voorgestelde weken aanvullend geboorteverlof op te nemen als daarmee een gedeelte van hun inkomen komt te vervallen. Gedeeltelijk betaald verlof is dus verlof voor rijke ouders. Om die reden pleiten ook organisaties als FNV, Atria en WOMEN Inc. al langer voor de volledige betaling van geboorteverlof. Tien weken betaald geboorteverlof zorgt dus voor meer gelijkheid en emancipatie dan de voorgestelde drie weken betaald plus zeven weken gedeeltelijk betaald verlof. Dit is de minder verstrekkende versie van amendement 192 "Gelijk verlof voor alle ouders".)

PB: Niet overnemen. In ons verkiezingsprogramma doen we verregaande voorstellen om de verschillende verlofregelingen uit te breiden. Daarnaast helpt ons voorstel voor een voetinkomen (amendement 180) mensen om meer tijd aan zorg en opvoeding te besteden. Voor dit alles reserveren we veel geld. Als we deze voorstellen de komende kabinetsperiode zouden kunnen realiseren, zou dat (mede gezien de economische crisis) een enorme stap zijn. Dit en het vorige amendement willen daar nog eens een schep bovenop doen. Op de lange termijn streven we naar verdere uitbreiding van het verlof, maar de financiële gevolgen van dit amendement zijn nu veel te groot. We willen ook ruimte overhouden voor de vele andere voorstellen die we in dit verkiezingsprogramma doen, die wat ons betreft net zo belangrijk zijn. Omdat we wel zeker willen weten dat iedereen gebruik kan maken van verlofregelingen, doen we in amendement 194 een aanvullend voorstel om de verlofregelingen voor mensen met een laag inkomen beter te betalen.

Indien amendement 193 wordt aangenomen, wordt amendement 194 niet in stemming gebracht.

194 AANVULLEND GEBOORTEVERLOF MINIMAAL MINIMUMLOON / PARTIJBESTUUR / CATEGORIE 2 Tussen... aanvullend geboorteverlof dat gedeeltelijk wordt betaald ... (...).

Elke werknemer krijgt recht op negen weken betaald ouderschapsverlof ... *Toevoegen* waarbij mensen in ieder geval het minimumloon krijgen
(We willen zeker stellen dat iedereen gebruik kan maken van verlofregelingen. Daarom stellen we in dit amendement voor om de verlofregelingen voor mensen met een laag inkomen in ieder geval op het minimumloon te betalen.)

PB: Overnemen.

IEDEREEN DOET MEE

3.3.6 Iedereen die in de bijstand of de Wajong zit en ondanks begeleiding geen werk kan vinden, krijgt recht op een (basis-)baan. Werk is belangrijk voor ons welzijn en er is genoeg zinvol werk te doen in de ouderenzorg, het onderwijs of in de wijken. Het gaat om een baan met fatsoenlijke arbeidsvoorwaarden en tenminste het minimumloon. Gemeenten krijgen de middelen om deze banen te creëren in samenwerking met bedrijven, lokale maatschappelijke organisaties en sociaal ontwikkelbedrijven.

195 KARIN RIENSTRA / CATEGORIE 1 ... bedrijven, lokale maatschappelijke organisaties en sociaal ontwikkelbedrijven. ... *Vervangen door ...* (sociale) ondernemingen, lokale maatschappelijke organisaties, sociale cooperaties en sociaal ontwikkelbedrijven.

(Sociale ondernemingen en coöperaties spelen een belangrijke rol in de participatie. Het is goed om hen specifiek te benoemen. Daarnaast laten zij zien dat ondernemen niet alleen draait om geld verdienen maar juist om het creëren van impact. Waardevolle en noodzakelijke tegenbeweging voor aandeelhouders gedreven ondernemingen.)

PB: Overnemen.

3.3.7 Er komt één werkloket waar iedereen terecht kan met vragen over werk, loopbaan, scholing en begeleiding naar werk en het ontwikkelingsbudget. De dienstverlening staat los van een eventuele uitkering, zodat iedereen onafhankelijk wordt behandeld. Werkgevers kunnen terecht bij het loket voor advies, bijvoorbeeld over het begeleiden van mensen met een beperking. De loketten worden georganiseerd door gemeenten, het UWV en werkgevers- en werknemersorganisaties.

196 PARTIJBESTUUR / CATEGORIE 1 ... advies, bijvoorbeeld over het begeleiden van mensen met een beperking... *Vervangen door ...* gratis advies over goed werkgeverschap, duurzame inzetbaarheid en het begeleiden van mensen met een beperking.

(We willen wat duidelijker uitleggen wat het Werkloket precies gaat aanbieden.)

PB: Overnemen.

3.3.11 Voor mensen met problematische schulden richten we een Nationaal Schuldenfonds op dat hun schulden overneemt. Zo hebben ze met één schuldeiser te maken en krijgen ze de hulp die nodig is. De toegang tot de schuldsanering wordt versoepeld en we verkorten de maximale termijn. Waar nodig worden schulden kwijtgescholden.

197 LEVI DAMSMA / CATEGORIE 1 *Tussen...* Schuldenfonds op dat hun schulden ... (...). overneemt. Zo hebben ze met één schuldeiser ... *Toevoegen* renteloos

(Over leningen mag eventueel wel verdiend worden, maar over problematische schulden niet. Daarom stel ik voor dat dit schuldenfonds geen rente rekent. Ik laat wel wat ruimte voor een aanpassing van het bedrag aan de inflatie (d.w.z. rente tot inflatieniveau), maar wat mij betreft zelfs dit liever niet.)

PB: Overnemen.

3.3.3 We hervormen de Participatiewet. We schaffen de kostendelersnorm af en nemen een kleine spaarpot en het eigen huis niet meer mee bij het bepalen of je recht hebt op een

uitkering. Hiermee voorkomen we dat gezinnen uit elkaar worden gerukt en maken we een einde aan de mensonterende opsporingspraktijken.

- 198 INKOMEN PARTNER BIJ UITKERING BEPERKING / PAULINE GRANSIER / CATEGORIE 2** ... Hiermee voorkomen we dat gezinnen uit elkaar worden gerukt en maken we een einde aan de mensonterende opsporingspraktijken. ... *Vervangen door* ... Bij mensen met een levenslange en levensbrede beperking wordt ook het inkomen van de partner niet meer meegeteld. Hiermee voorkomen we dat gezinnen uit elkaar worden gerukt en maken we een einde aan de mensonterende opsporingspraktijken.
(De kostendelersnorm kijkt enkel naar de mate van bijstand die je krijgt. Door niet naar het inkomen van de partner te kijken belast je niet onnodig relaties en krijgt iedereen individueel wat men nodig heeft. Anderen in het huishouden draaien op deze manier niet op voor de extra kosten van de persoon met een beperking. Deze wijziging die we aanbrengen, brengt dit punt in lijn met het VN-verdrag Handicap, specifiek general comment 6, artikel 28.)

PB: Overnemen.

- 199 ONDERSTEUNING GEZOND WERK OUDERE WERKNEMERS / ONDERNEMERSNETWERK / CATEGORIE 2** *Nieuw punt na 3.3.10:* We helpen oudere werknemers om gezond te kunnen werken. We bestrijden leeftijdsdiscriminatie, steunen het sluiten van generatiepacten en helpen werkgevers via het Werkloket met gratis advies bij het organiseren van goed werk.

PB: Overnemen.

- 3.3.1** Zolang het nodig is vanwege de coronacrisis geven we je recht op een crisisinkomen als je je baan verliest. Mensen in loondienst krijgen recht op zeventig procent van het verdiende salaris. Zzp'ers en flexwerkers die geen recht hebben op een werkloosheidsuitkering krijgen 1.050 euro per maand.

- 200 ONVOORWAARDELIJK BASISINKOMEN B / ROBIN KETELAARS / CATEGORIE 3** Hele lid.
Vervangen door Levenslang geven we je recht op een basisinkomen. Dit is een bedrag dat hoog genoeg is om sociaal van rond te komen (60% van het mediane inkomen volgens de armoedegrens van de EU ongeveer 1500 euro.). Er is geen plicht tot verrichten van betaald of onbetaalde arbeid, er is geen controle op inkomen of vermogen en het is een individuele toelage onafhankelijk van gezinssamenstelling.
Het Onvoorwaardelijke Basisinkomen wordt stapsgewijs ingevoerd binnen een termijn van 4 jaar en is (net zoals vrouwenstemrecht, afschaffen van slavernij en toekennen van AOW) een lange-termijnoplossing zonder einddatum en er zal een passende begroting worden gemaakt om het geld op deze manier te verdelen.
(Het basisinkomen is een ondergeschoven kindje in veel politieke partijen, het is een ta-
boe bij vele werkgevers, maar die hebben er ook profijt van. Zeker omdat daar dan ook minder lasten zijn voor het in dienst nemen van werknemers met een basisinkomen. Arbeidsomstandigheden moeten door de vakbonden gewaarborgd blijven, evenals het toezicht op het "hoog genoeg" criterium. Woningnood zal geledigd worden, er is geen controle op inkomen bij het verhuren van kamers en grote huizen zullen weer gevuld

worden, want voordeurdelen word de toekomst. Komende crisissen kunnen we zo de baas!)

PB: Niet overnemen. We hebben ons programma geschreven met de overtuiging dat iedereen volwaardig moet kunnen meedoen aan de samenleving. Daarom geven wij gericht steun aan de mensen die dit het hardste nodig hebben: mensen met een laag- of middeninkomen en mensen met een uitkering. We verhogen de het minimumloon, de uitkeringen, de aow en voeren een voetinkomen in (amendement 2012) voor werkenden met een laag- of middeninkomen, gepensioneerden en mensen met een uitkering.

Het is een bewuste keuze om niet iedereen - van arm tot rijk - onvoorwaardelijk hetzelfde bedrag te geven zoals dit amendement voorstelt. Op die manier verliezen we namelijk de mogelijkheid om mensen met veel problemen extra te helpen terwijl we heel veel geld besteden aan mensen die dit helemaal niet nodig hebben. Om iedere Nederlander 1.500 euro geven, zouden we daarnaast ook nog eens moeten bezuinigen op onze gezondheidszorg, ons onderwijs en de aanpak van de klimaatcrisis. Daar kiezen we met overtuiging niet voor.

Indien amendement 200 wordt aangenomen, wordt amendement 201 niet in stemming gebracht.

201 ONVOORWAARDELIJK BASISINKOMEN A / DENKTANK BASISINKOMEN / CATEGORIE

3 *Toevoegen boven programmapunt 3.1.1:* GroenLinks voert stapsgewijs -binnen acht jaar- het basisinkomen in voor iedereen. Het fiscale stelsel wordt zodanig aangepast dat mensen met inkomens rond het minimuminkomen er flink op vooruit gaan, de middeninkomens er op vooruit gaan, en mensen met inkomens hoger dan twee keer modaal erop achteruit gaan. Een onvoorwaardelijke inkomenszekerheid is de noodzakelijke basis voor een goed en effectief klimaatbeleid. Alleen vanuit economische bestaanszekerheid heeft iedereen ruimte om duurzaam te denken, leven en handelen. (Dit kan bijvoorbeeld door basisinkomen 2.0. Iedere volwassene vanaf 18 jaar krijgt een individueel basisinkomen van € 635 per maand, aangevuld met een vaste toeslag van € 600 per huishouden. De huurtoeslag blijft bestaan, maar de andere toeslagen en aftrekposten in de inkomenssfeer verdwijnen. Kinderbijslag blijft wel bestaan. Het basisinkomen 2.0 werd door het Centraal Planbureau/Sociaal en Cultureel Planbureau onderzocht in 'Kansrijk armoedebeleid', en het is inpasbaar en betaalbaar binnen ons fiscale en sociale stelsel, én is tot nu toe de beste remedie tegen armoede en de armoedeval!

Op pag. 18 van het rapport Kansrijk Armoedebeleid van het Centraal Planbureau (CPB) staat in Tabel- 0.5 bij de stelselwijzingen: De armoede wordt beduidend beter bestreden door een basisinkomen voor iedereen dan door gerichte regelingen als de basisbehoefte toeslag of de negatieve inkomstenbelasting.

Let wel: basisinkomen 2.0 is een voorbeeld! Er zijn meerdere wegen die leiden tot de invoering van het basisinkomen voor iedereen!)

PB: Niet overnemen. We hebben ons programma geschreven met de overtuiging dat iedereen volwaardig moet kunnen meedoen aan de samenleving. Daarom geven wij gericht steun aan de mensen die dit het hardste nodig hebben: mensen met een laag- of middeninkomen

en mensen met een uitkering. We verhogen het minimumloon, de uitkeringen, de aow en willen een voetinkomen invoeren voor werkenden met een laag- of middeninkomen, gepensioneerd en alle mensen met een uitkering (amendement 2012). Daarnaast investeren we in toegankelijke publieke voorzieningen voor iedereen, zoals gratis kinderopvang, goedkope zorg, meer betaalbare woningen en ruimhartige schuldhulpverlening.

We kiezen er bewust voor om niet iedereen onvoorwaardelijk hetzelfde bedrag te geven zoals dit amendement voorstelt. Op die manier verliezen we namelijk de mogelijkheid om mensen met veel problemen extra te helpen, terwijl we veel geld geven aan mensen die dit helemaal niet nodig hebben. De doorrekeningen van het 'Basisinkomen 2.0', waar de indieners van dit amendement zich op beroepen, laten zelfs zien dat veel mensen met een laag inkomen er in dit scenario flink op achteruitgaan. Het inkomen van alleenstaanden met een uitkering blijft onder de armoedegrens en de armoede onder gepensioneerd en mensen met een beperking neemt toe.

Dat is voor ons onacceptabel. Wij kiezen ervoor om deze mensen er juist op vooruit te laten gaan en kiezen niet voor een onvoorwaardelijk basisinkomen dat voor iedereen hetzelfde is.

3.3.5 Iedereen zonder werk krijgt persoonlijke begeleiding als dat nodig is. Vanuit vertrouwen, zonder schaamte en zonder de algemene verplichting van de tegenprestatie. We verruimen de mogelijkheden voor mensen in de bijstand om zich te laten omscholen voor sectoren met (toekomstige) personeelstekorten. Waar nodig verbinden we werkbegeleiding aan zorg of hulp bij schulden. Binnen een begeleidingstraject mogen mensen met een bijstandsuitkering tot 90 procent van het minimumloon bijverdienen om toe te werken naar een volledige baan.

202 ONVOORWAARDELIJK ZORGINKOMEN / DENKTANK BASISINKOMEN / CATEGORIE 2

Extra programmapunt: We willen ruimte bieden voor ouderschap, mantelzorg en zorgtaken via een onvoorwaardelijk zorginkomen.

(Zorgtaken zijn onmisbaar en noodzakelijk voor een sociale samenleving. Echter ouders en mantelzorgers met een laag en midden inkomen moeten daarbij keuzes maken, die ten koste gaan van betaald werk, opvoeding of stress in het dagelijkse hectische leven. Het wordt hoog tijd dat we zorgtaken ook financieel waarderen, waardoor mensen keuzes kunnen maken die ten goede komen aan de opvoeding, verzorging en een ontspannen levenswijze basisinkomen geldt voor alle inkomensgroepen, zodat deze waardevolle nu onbetaalde arbeid voortaan financieel beloond wordt. Dit amendement is overbodig en vervalt indien het amendement voor een algemeen basisinkomen wordt aangenomen.)

PB: Niet overnemen. Mensen moeten genoeg tijd en middelen hebben om te zorgen voor de mensen om hen heen. Daarom breiden wij het betaald zorgverlof uit en gaan we het langdurig zorgverlof betalen. Met ons voorstel voor een voetinkomen (amendement 180) zorgen we voor een betere waardering van onbetaalde arbeid en garanderen we dat iedereen - en vooral mensen met een laag inkomen - eenvoudig minder kan gaan werken om zorg te kunnen verlenen. Dit voorstel voor een 'onvoorwaardelijk zorginkomen', is zoals de toelichting laat zien, echter gewoon een voorstel voor een onvoorwaardelijk basisinkomen. Een 'onvoorwaardelijk' zorginkomen betekent namelijk dat er geen voorwaarden worden gesteld en dat

iedereen het ontvangt, of je nu zorgt of niet en of je nu arm bent of rijk. Dat gaat ons echt te ver. Zoals wij in het advies op het andere amendement van de Denktank Basisinkomen laten zien, vinden wij dit een te ongerichte en daarmee oneerlijke maatregel.

Naar aanleiding van dit amendement doen wij in amendement 204 wel het voorstel om het belang, de economische waarde en de omvang van onbetaalde arbeid in Nederland te onderzoeken en de mogelijkheden te verkennen om deze arbeid beter te waarderen.

3.3.8 Vrijwilligers en mantelzorgers krijgen de waardering die ze verdienen. Er komt een stimuleringsfonds om vrijwilligersorganisaties te ondersteunen en we verhogen de onbelaste vrijwilligersvergoeding.

203 PENSIOENOPBOUW VOOR MANTELZORGERS / DENKTANK BASISINKOMEN / CATEGORIE 2

Na hele lid. *Toevoegen* Het belang, de (economische) waarde én de omvang van onbetaalde arbeid in Nederland wordt onderzocht en zichtbaar gemaakt. Daar na volgen maatregelen om mantelzorg, vrijwilligerswerk en zorgtaken een gelijkwaardige, economische status te geven, en beter financieel te waarderen. Mensen die onbetaald zorgen, zouden tenminste pensioen op moeten kunnen bouwen door middel van bijvoorbeeld zorgcredits, zorg benefit, o.i.d.

(Onbetaalde arbeid (vrijwilligerswerk, mantelzorg, zorgtaken) speelt in onze samenleving een meer dan dragende rol. Want omdat de een zorgt kan de ander betaald werk doen. Onbetaalde arbeid draagt de economie. Het kabinet stuurde met bezuinigingen erop aan dat een deel van de professionele zorg wordt overgenomen door vrijwilligers en mantelzorgers. Met andere woorden om steeds meer arbeid niet te betalen. Dit terwijl in onze samenleving betaalde arbeid voor een groot deel onze identiteit en eigenwaarde bepaald. De overheid schuift nog steeds zorgkosten en zorgarbeid af op de onbetaalde economie. De overheid vervangt betaald werk door onbetaald werk en zegt dan vervolgens tegen mensen dat ze betaald werk moeten gaan doen. Door dit beleid wordt onbetaalde arbeid, vrijwilligerswerk en mantelzorg, steeds minder gewaardeerd. Dit kwalificeren wij als onrecht.)

PB: Niet overnemen. Er moet een goed onderzoek komen naar de waarde en omvang van onbetaalde arbeid. Maar het is voorbarig om vooruitlopend op dit onderzoek al te stellen dat onbetaalde arbeid 'een gelijkwaardige economische status' moet krijgen. Dit heeft niet te overziene financiële en economische consequenties. Daarom stellen wij in amendement 2004 voor om eerst onderzoek te doen. Tegelijkertijd stellen wij voor om een voetinkomen in te voeren (amendement 2012) en de zorgverlofregelingen te betalen zodat iedereen makkelijker in deeltijd kan gaan werken om zorgtaken op zich te nemen.

Indien amendement 203 wordt aangenomen, wordt amendement 204 niet in stemming gebracht.

204 STIMULERINGSFONDS EN ONDERZOEK ONBETAALDE ARBEID / PARTIJBESTUUR

/ CATEGORIE 2 Na hele lid. *Toevoegen* Kleine organisaties die niet in staat zijn hun vrijwilligers een vergoeding te geven, kunnen daarvoor een beroep doen op het stimuleringsfonds. De vrijwilligersvergoeding moet voor iedereen een belastingvrije tegemoet-

koming voor onkosten zijn, ook voor mensen met een uitkering via de Participatiewet. We starten een onderzoek naar het belang, de economische waarde en de omvang van onbetaalde arbeid in Nederland en mogelijkheden om deze arbeid beter te waarderen. (We willen dat er een goed onderzoek komt naar de waarde en omvang van onbetaalde arbeid en de mogelijkheden om dit beter te waarderen.

Daarnaast willen we een aanvulling geven op ons voorstel voor de vrijwilligersvergoeding. Veel kleine organisaties die werken met vrijwilligers, hebben nu niet de middelen om die vrijwilligers een vergoeding of een presentje te geven. Gezien het grote belang van vrijwilligers, willen we die kleine organisaties beter ondersteunen.)

PB: Overnemen.

4. WE BOUWEN AAN ÉÉN SAMENLEVING

WE VECHTEN TEGEN RACISME EN DISCRIMINATIE

4.1.1 Nederland maakt excuses voor het koloniale- en slavernijverleden. Om bewustwording over ons verleden te vergroten, zetten we ons in voor een waardig nationaal slavernijmuseum. In het onderwijs komt meer aandacht voor slavernij en ons koloniale verleden. Oorlogsgetroffenen uit voormalig Nederlands-Indië krijgen erkenning, rechtsherstel en compensatie. Bevrijdingsdag op 5 mei en Ketikoti op 1 juli, wanneer we stilstaan bij het Nederlandse slavernijverleden, worden nationale feestdagen. 2023 wordt een gedenkjaar van 150 jaar formele afschaffing van de slavernij.

205 DWARS EN ALI KARATAS / CATEGORIE 1 Hele lid. *Vervangen door* Nederland maakt excuses voor het koloniale- en slavernijverleden. Om bewustwording en erkenning over ons verleden te vergroten, zetten we ons in voor een waardig nationaal slavernijmuseum. In het onderwijs komt meer aandacht voor slavernij, ons koloniale verleden, de bredere geschiedenis van racisme en ongelijkheid en de rol die de Nederlandse staat hierin speelde. Oorlogsgetroffenen uit voormalig Nederlands-Indië krijgen erkenning, rechtsherstel en compensatie. Bevrijdingsdag op 5 mei en Ketikoti op 1 juli, wanneer we stilstaan bij het Nederlandse slavernijverleden, worden nationale feestdagen. 2023 wordt een gedenkjaar van 150 jaar formele afschaffing van de slavernij. (bewustwording en erkenning kunnen elkaar volgen of parallel lopen. Beide zijn belangrijk en nodig in het bewustwordingsproces en daarom het voorstel om het expliciet te maken. Bewustwording en erkenning is een individueel en collectief groeiproces. Uiteindelijk biedt het nieuw perspectief en is bepalend voor de omslag in denken en beleid. Maar het kost tijd. Bewustwording is ook herdenken en herdenken versterkt het bewustwordingsproces. Het inzien van hoe het slavernijverleden via instituties doorwerkt in het heden en het alledaagse leven is vaak een blinde vlek. Belangrijk onderdeel van bewustwording is stil te staan bij de impact van het slavernijverleden op het hedendaagse racisme, excessief politiegeweld en andere uitingsvormen zoals etnisch profileren, hate speech en hate crimes. Ofwel in de woorden van de Amerikaanse schrijfster en burgerrechtenactivist, Angela Davis in een interview over de Black Lives Matter beweging: "The ghost of the past are always with us. We're doing work what we should have done right after the abolition of slavery in the late 1800's.")

PB: Overnemen.

4.1.2 We pakken institutioneel racisme bij de overheid aan. We komen met een nationale aanpak voor het bestrijden van discriminatie op de arbeidsmarkt, het onderwijs, de volkshuisvesting en sport. Een nieuwe, onafhankelijke nationaal coördinator anti-discriminatie krijgt tot taak die aanpak kritisch te volgen en het kabinet en overheidsorganisaties te adviseren. Etnisch profileren bij de politie, Belastingdienst en andere instanties stopt onmiddellijk.

206 WALTHER VAN MECHELEN / CATEGORIE 1 *Tussen...* het onderwijs, de volkshuisvesting en sport... (...). Een nieuwe, onafhankelijke nationaal coördinator ... *Toevoegen*

gericht op bewustwording en gedragsverandering.

(Ik lees hier nu teveel een soort repressief beleid in. De meeste mensen hebben hun geïnternaliseerde en het geïnstitutionaliseerde racisme niet eens door, vanuit onwetendheid. Dusdát moet je volgens mij verstaan onder aanpakken.)

PB: Overnemen.

4.1.3 Bedrijven die zijn veroordeeld voor discriminatie worden uitgesloten van overheidsaanbestedingen en krijgen forse boetes. Bedrijven en instanties die discriminerende verzoeken krijgen, moeten dat voortaan verplicht melden. Er komt een programma voor het versnellen van de in- en doorstroom van vrouwen, mensen met een migratieachtergrond en mensen met een beperking in het bedrijfsleven en (semi-)publieke organisaties. Voor het verhuren van woningen wordt een vergunning verplicht; deze wordt ingetrokken als blijkt dat een verhuurder discrimineert.

207 **MAX TOLLENAAR / CATEGORIE 1** *Tussen...* Bedrijven die zijn veroordeeld voor discriminatie worden ... (...). uitgesloten van overheidsaanbestedingen *Toevoegen* een aanzienlijke periode

(Foute bedrijven moeten worden aangepakt. De huidige formulering sluit deze bedrijven echter voor altijd uit van overheidsaanbestedingen. Dat is juridisch twijfelachtig en ook niet effectief; we willen juist dat deze bedrijven hun gedrag verbeteren. Dan helpt het vooruitzicht om, na een lange afkoelperiode, weer mee te kunnen doen.)

PB: Overnemen.

208 **ROZELINKS / CATEGORIE 1** *Tussen...* mensen met een migratieachtergrond, ... (...). en mensen met een beperking. *Toevoegen* LHBTIQ+-mensen

(Het gaat RozeLinks niet alleen om vrouwen, mensen met een migratieachtergrond en mensen met een beperking, maar ook bijvoorbeeld om transgender mensen.)

PB: Overnemen.

4.1.4 We dichten de loonkloof: bedrijven met meer dan 50 werknemers moeten met een systeem van certificering aantonen dat ze gelijk loon bieden voor gelijk werk. We voeren een mannenquotum in van maximaal zestig procent mannen voor raden van bestuur en toezicht van beursgenoteerde bedrijven en voor de top van (semi)publieke instellingen.

209 **ROZELINKS / CATEGORIE 1** We dichten de loonkloof: ... *Vervangen door* ... We dichten de loonkloof, in de eerste plaats bij (semi)-publieke instellingen.

(RozeLinks wil duidelijk maken dat ook overheidsinstellingen aan het principe moeten voldoen. De certificeringseis kan wat ons betreft gelijk blijven aan de grens voor een ondernemingsraad, op 50 werknemers.)

PB: Overnemen.

4.1.5 We zorgen voor meer capaciteit bij de politie zodat iedereen laagdrempelig aangifte kan doen van discriminatie. We versterken de samenwerking tussen de politie en organisaties die discriminatie tegengaan, zoals Control Alt Delete en de meldpunten

discriminatie. We geven het Openbaar Ministerie meer ruimte om discriminatiezaken te vervolgen. Er komt een hogere strafmaat voor hate crimes, zoals discriminerend geweld, bedreigingen en intimidatie.

- 210 FEMNET / CATEGORIE 1** *Tussen... strafmaat voor hate crimes, zoals discriminerend geweld,, ... (...). bedreigingen en intimidatie. Toevoegen gendergerelateerd geweld (New Jersey heeft sinds meer dan 10 jaar vrouwenhaat opgenomen in hun definitie van haatmisdrijven. Schotland debatteert er nu over om het te doen. Het wordt gezien als een mogelijkheid om vooral de online haat en intimidatie waar vrouwen het slachtoffer van zijn, tegen te gaan.)*

PB: Overnemen.

- 211 DE VERENIGING / CATEGORIE 1** *... hate crimes ... Vervangen door .. haatmisdrijven (Houd de tekst toegankelijk. Alhoewel het een simpel, Engels woord lijkt, begrijpt niet iedereen woorden die in het Engels worden geschreven.)*

PB: Overnemen.

- 4.1.6** Het aantal antisemitische incidenten is de laatste jaren zorgwekkend toegenomen. Om dit tegen te gaan, komt er op scholen meer aandacht voor de Holocaust en hedendaags antisemitisme. We maken ons sterk voor een Europese aanpak tegen antisemitisme, onder andere om antisemitische complottheorieën te bestrijden en discriminatie en terreur tegen Joden en Joodse organisaties aan te pakken.

- 212 KLEURRIJK PLATFORM / CATEGORIE 1** *Tussen... komt er op scholen meer aandacht voor,, ... (...). de Holocaust en hedendaags antisemitisme. Toevoegen de Joodse geschiedenis en cultuur (Joden in Nederland willen niet worden beschouwd als slechts kwetsbare slachtoffers en speelbal van haat. Zij vormen een gemeenschap die met een eigen geschiedenis en cultuur al eeuwen bijdraagt aan de Nederlandse samenleving. Aandacht hiervoor zorgt voor duurzaam wederzijds begrip en respect.)*

PB: Overnemen.

- 4.1.8** Om de positie van LHBTIQ+-mensen te versterken en discriminatie tegen te gaan, starten we een ambitieus LHBTIQ+-emancipatiebeleid. Hierbij is extra aandacht voor intersectionaliteit. Zogenaamde 'conversie-therapieën' worden verboden. We schaffen verplichte geslachtsregistratie bij de overheid af. Het wordt mogelijk om te kiezen voor een X op de identiteitspapieren en wijziging van de vermelding van geslacht kan zonder leeftijdsrestricties, deskundigenverklaring of oordeel van de rechter. Mensen die tijdelijk niet kunnen werken vanwege een geslachtsverandering krijgen recht op betaald verlof.

- 213 ROZELINKS / CATEGORIE 1...** Het wordt mogelijk om te kiezen voor een X op de identiteitspapieren en wijziging van de vermelding van geslacht kan zonder leeftijdsrestricties, deskundigenverklaring of oordeel van de rechter. Mensen die tijdelijk niet kunnen werken vanwege een geslachtsverandering krijgen recht op betaald verlof. ... *Vervangen door ...* Het wordt mogelijk om op identiteitspapieren geen geslacht te laten vermelden, of bij de categorie geslacht een andere aanduiding dan M of V te kiezen. Wijziging van

de vermelding van geslacht kan zonder leeftijdsrestricties, deskundigenverklaring of oordeel van de rechter. Mensen die tijdelijk niet kunnen werken vanwege een geslachtsverandering krijgen recht op betaald verlof.

(RozeLinks kent mensen die graag iets anders dan een M of V in hun identiteitspapieren willen hebben, mensen die geen geslachtsvermelding willen en mensen die – bijvoorbeeld na – dat zij eindelijk worden erkend in een geslacht terwijl ze op grond van hun lichamelijk uiterlijk vele jaren voor een ander geslacht werden aangezien – heel graag hun geslacht erkend willen zien in hun identiteitspapieren. Daarom bepleit RozeLinks vrije keuze.)

PB: Overnemen.

- 214 ROZELINKS / CATEGORIE 1** Voor hele lid. *Toevoegen* Zolang er negatief op LHBTI personen wordt gereageerd, ligt er een maatschappelijke taak om hen speciaal te ondersteunen.

(Belangrijke toevoeging)

PB: Overnemen.

- 4.1.9** Gezinnen bestaan niet altijd uit één vader en één moeder. Twee vaders, twee moeders, samengestelde gezinnen en meeroudergezinnen zijn normaal. Kind én ouder verdienen ongeacht de gezinssituatie zekerheid die gelijkwaardig is aan het ‘traditionele gezin’. Dat leggen we vast in een nieuwe wet over modern ouderschap.

- 215 MAURITS DONGA / CATEGORIE 1** Hele lid. *Vervangen door* Gezinnen bestaan niet altijd uit één vader en één moeder. Éénouderschap, ouders van hetzelfde geslacht, transgender ouders, samengestelde gezinnen en meeroudergezinnen zijn normaal. Kind én ouder verdienen ongeacht de gezinssituatie zekerheid die gelijkwaardig is aan het ‘traditionele gezin’. Dat leggen we vast in een nieuwe wet over modern ouderschap. (Als we erkennen dat gezinnen niet altijd bestaan uit één vader en één moeder, dan is het wel belangrijk dat we alle mogelijke vormen van een gezin accepteren. Nu hebben sommige gezinsvormen in de Nederlandse samenleving nog onnodige obstructies omdat ze niet als gelijkwaardig worden gezien.)

PB: Overnemen.

- 4.1.10** Toegankelijkheid op basis van het VN-verdrag Handicap wordt in Nederland de norm. Nederland ondertekent het Facultatieve Protocol van het VN-Verdrag. Het openbaar vervoer, de publieke ruimte en overheidsgebouwen worden goed toegankelijk voor ouderen en mensen met een beperking. Alle overheidscommunicatie, informatie die wordt gefinancierd met publiek geld en het digitale betalingsverkeer zijn toegankelijk voor mensen met een motorische of zintuiglijke beperking.

- 216 PAULINE GRANSIER, MAURITS DONGA, DWARS, JUSTINE VAN DER BIESSEN EN DE VERENIGING / CATEGORIE 1** Hele lid. *Vervangen door* Toegankelijkheid op basis van het VN-verdrag Handicap wordt in Nederland de norm. Nederland ondertekent het Facultatieve Protocol van het VN Verdrag. Het openbaar vervoer, de publieke ruimte, bedrijfsruimten en overheidsgebouwen worden breed toegankelijk voor ouderen en mensen

met een beperking. Ervaringsdeskundigen worden betrokken in het volledige beleidsproces. Organisaties en werkgevers worden ondersteund om de overstap naar brede toegankelijkheid te maken. Alle overheidscommunicatie, informatie van organisaties die een overheidstaak vervullen, informatie die wordt gefinancierd met publiek geld en het (digitale) betalingsverkeer zijn breed toegankelijk voor mensen met een beperking of worden dat gemaakt.

(Dit is in lijn met het VN-verdrag Handicap en erkent het belang van ervaringsdeskundigheid. Er zijn formele eisen, maar de werkelijkheid van toegankelijkheid wordt vaak anders ervaren. Door het betrekken van ervaringsdeskundigen bij het begin van het proces kan ontoegankelijkheid worden voorkomen. Het gelijkwaardig deelnemen aan de samenleving is een vereiste van het VN-verdrag Handicap. Dit betekent dat mensen met beperking gelijkwaardig en zelfstandig kunnen deelnemen aan de Nederlandse samenleving.)

PB: Overnemen.

4.1.11 Overheidscommunicatie moet begrijpelijk en toegankelijk zijn voor iedereen. Bij de overheid garanderen we de mogelijkheid tot menselijk contact. Dat mag nooit volledig vervangen worden door callcenters en websites. Gemeenten moeten onafhankelijke cliëntondersteuning faciliteren voor de wetten die ze uitvoeren in het sociaal domein. In de zorg en de rechtspraak hebben mensen die het Nederlands niet voldoende beheersen altijd toegang tot een tolk.

217 JANNY LAGENDIJK / CATEGORIE 1 *Tussen...* ouderen en mensen met een beperking ... (...). Alle overheidscommunicatie, informatie die wordt *Toevoegen* In de zorg garanderen we dat zorglocaties ook geschikt zijn voor mensen met een meervoudige beperking. (Ouders van mensen met een meervoudige beperking kunnen moeilijk een plek vinden om hun 'kind' te laten wonen in een Wlz instelling. Dit komt mede omdat woonvormen en dagcentra voor mensen met een verstandelijke beperking onvoldoende fysiek toegankelijk zijn om ook zorg te verlenen.)

PB: Overnemen.

4.1.1 Nederland maakt excuses voor het koloniale- en slavernijverleden. Om bewustwording over ons verleden te vergroten, zetten we ons in voor een waardig nationaal slavernijmuseum. In het onderwijs komt meer aandacht voor slavernij en ons koloniale verleden. Oorlogsgetroffenen uit voormalig Nederlands-Indië krijgen erkenning, rechtsherstel en compensatie. Bevrijdingsdag op 5 mei en Keti Koti op 1 juli, wanneer we stilstaan bij het Nederlandse slavernijverleden, worden nationale feestdagen. 2023 wordt een gedenkjaar van 150 jaar formele afschaffing van de slavernij.

**218 NIET ACCEPTEREN MOSLIMHAAT / MAURITS DONGA, DWARS EN YOUSSEF EL-MES-
SAUDI / CATEGORIE 2** *Nieuw programmapunt 4.1.7:* We accepteren geen moslimhaat. Moslimhaat wordt als een aparte vorm van racisme erkend. Moslimdiscriminatie, bedreigingen en vernielingen van islamitische gebouwen zoals moskeeën worden stevig aangepakt. De wet gedeeltelijk verbod gezichtsbedekkende kleding wordt afgeschaft.

PB: Overnemen.

219 BEVRIJDING EN ONAFHANKELIJKHEID NEDERLANDS-INDIË / KLEURRIJK PLATFORM /

CATEGORIE 2 Hele lid. *Vervangen door* Nederland maakt excuses voor het koloniale- en slavernijverleden. Om bewustwording over ons verleden te vergroten, zetten we ons in voor een waardig, inclusief nationaal slavernijmuseum. In het onderwijs komt meer aandacht voor slavernij en ons koloniale verleden. Oorlogsgetroffenen uit voormalig Nederlands-Indië krijgen erkenning, rechtsherstel en compensatie. Bevrijdingsdag op 5 mei en Ketj Koti op 1 juli, wanneer we stilstaan bij het Nederlandse Transatlantische slavernijverleden, worden nationale feestdagen. De bevrijding van Nederlands-Indië op 15 augustus wordt een nationale herdenkingsdag en 2023 wordt een gedenkjaar van 150 jaar formele afschaffing door Nederland van de Transatlantische slavernij. Daarnaast erkennen we 17 augustus 1945 als datum dat Indonesië onafhankelijk werd. Indonesische oorlogsgetroffenen van de dekolonisatieoorlog krijgen erkenning en rechtsherstel. (De plannen voor een nationaal slavernijmuseum gaan vooralsnog alleen over de Transatlantische slavernij, waarbij de Indisch Oceanische slavernij door en via de VOC (nog) niet is opgenomen. Onder andere uit het onderzoek "Slavernij in Oost en West, het Amsterdam onderzoek" blijkt hoe groot en met elkaar verweven de slavenhandel in beide gebieden was. Om de naam "nationaal slavernijmuseum" te dragen, zou het een inclusief museum moeten zijn waar kennis genomen kan worden van het hele Nederlandse slavernijverleden.

Zowel 5 mei als 1 juli zijn voor de gemeenschap afkomstig uit de voormalig kolonie Nederlands-Indië van weinig betekenis. De bevrijding van de voormalig Nederlands-Indië vond pas op 15 augustus 1945 plaats. Op 1 juli wordt de afschaffing van de Transatlantische slavernij in 1863 herdacht. De slavernij in Nederlands-Indië werd al op 1 januari 1860 formeel afgeschaft. Op 15 augustus wordt de bevrijding van Nederlands-Indië herdacht in Den Haag, maar ook op veel andere plaatsen in het land. Het zou daarom een nationale herdenkingsdag moeten worden.

Er moet meer ruimte komen voor een meerstemmig dekoloniaal perspectief op het Nederlandse koloniale en slavernijverleden. Op 17 augustus 1945 riep Soekarno de onafhankelijke Republiek Indonesië uit. Pas op 27 december 1949 vond de soevereiniteitsoverdracht door Nederland plaats. 17 augustus is nog steeds niet juridisch erkend als officiële datum van de onafhankelijkheid van Indonesië. Dit zou alsnog moeten gebeuren.

De onafhankelijkheidsstrijd in de voormalige kolonie Nederlands-Indië ging met veel geweld tegen de Indonesische bevolking gepaard. De slachtoffers krijgen momenteel pas na jarenlange rechtzaken rechtsherstel en worden mondjesmaat gecompenseerd. Deze slachtoffers van de dekolonisatieoorlog krijgen erkenning en rechtsherstel moeten krijgen.)

PB: Overnemen.

- 4.1.2** We pakken institutioneel racisme bij de overheid aan. We komen met een nationale aanpak voor het bestrijden van discriminatie op de arbeidsmarkt, het onderwijs, de volkshuisvesting en sport. Een nieuwe, onafhankelijke nationaal coördinator anti-discriminatie krijgt tot taak die aanpak kritisch te volgen en het kabinet en overheidsorgani-

saties te adviseren. Etnisch profileren bij de politie, Belastingdienst en andere instanties stopt onmiddellijk.

- 220 MELDCODE DISCRIMINATIE / GEMMA LAGO / CATEGORIE 2** Hele lid. *Vervangen door* We pakken institutioneel racisme bij de overheid aan. We komen met een nationale aanpak voor het voorkomen en bestrijden van discriminatie op de arbeidsmarkt, het onderwijs, de volkshuisvesting en sport. Een nieuwe, onafhankelijke nationaal coördinator anti-discriminatie krijgt tot taak die aanpak kritisch te volgen en het kabinet en overheidsorganisaties te adviseren. Er komt een meldcode discriminatie voor ambtenaren en we verbeteren de toegankelijkheid van lokale antidiscriminatievoorzieningen. Etnisch profileren bij de politie, Belastingdienst en andere instanties stopt onmiddellijk. (Voor huiselijk geweld bestaat een meldcode, voor discriminatie zou die er ook moeten zijn, in ieder geval voor de overheid. Een overheid kan burgers en organisaties alleen aanspreken als ze zelf een onberispelijke staat van dienst heeft en op misstanden aanspreekbaar is. Ambtenaren die in hun sector discriminatie signaleren, moeten verplicht worden dat te melden. Een meldcode discriminatie kan ervoor zorgen dat (veel)voorkomende discriminatie in een bepaalde sector (eerder) inzichtelijk wordt. De meldcode discriminatie is een van de voorstellen in het Deltaplan Discriminatie van het landelijk kenniscentrum discriminatie Art.1 en anti-discriminatievoorzieningen in Nederland.)
PB: Overnemen.

- 221 NIET-RACISTISCH ALTERNATIEF ZWARTE PIET / SUZANNE VISSERS / CATEGORIE 2** *Tussen...* het kabinet en overheidsorganisaties te adviseren. ... (...). Etnisch profileren bij de politie *Toevoegen* Zwarte Piet wordt bij alle publieke vieringen vervangen door een niet-racistisch alternatief
(In de inleiding van deze paragraaf wordt het verdwijnen van Zwarte Piet kort benoemd. Ik ben van mening dat het belangrijk is om ons in de programmapunten ook uit te spreken tegen Zwarte Piet.)
PB: Overnemen.

- 222 RECHTEN NEDERLANDERS IN CARIBISCH GEBIED / MARK BRAKEL / CATEGORIE 2** *Nieuw punt na 4.1.2:* Er komt een eind aan het tweederangsburgerschap in de Caribische gemeenten Bonaire, Saba en Sint Eustatius. De rechten van Nederlanders in Caribisch en Europees Nederland worden zo veel mogelijk hetzelfde.
(Inwoners van de Nederlandse gemeenten in de Cariben hebben minder rechten. Deze Nederlandse staatsburgers kunnen geen aanspraak maken op voorzieningen zoals huur- of zorgtoeslag, en krijgen bij werkloosheid of arbeidsongeschiktheid geen toegang tot de bijstand. In plaats daarvan zijn ze aangewezen op een lokale de regeling: de onderstand. Deze rechtsongelijkheid tussen Nederlanders is discriminatie en onverdedigbaar.)
PB: Overnemen.

- 223 VERSTERKEN COLLEGE VOOR RECHTEN VAN DE MENS / ROCCO PIERS / CATEGORIE 2** *Na* hele lid. *Toevoegen* We versterken het College voor de Rechten van de Mens, zodat

dit vaker onderzoek kan verrichten bij bedrijven en instellingen die verdacht worden van discriminatie.

(Niet iedere werkgever zal zeggen dat ie geen moslims wil aannemen, of geen lesbische vrouwen. Discriminatie is niet altijd openlijk, maar daarom bestaat discriminatie nog wel. Het College stelt nu slechts heel incidenteel onderzoek bij bedrijven en instellingen waar 'verdenkingen' van discriminatie over bestaan. RozeLinks wil daarom het College versterken.)

PB: Overnemen.

- 4.1.4** We dichten de loonkloof: bedrijven met meer dan 50 werknemers moeten met een systeem van certificering aantonen dat ze gelijk loon bieden voor gelijk werk. We voeren een mannenquotum in van maximaal zestig procent mannen voor raden van bestuur en toezicht van beursgenoteerde bedrijven en voor de top van (semi)publieke instellingen.

- 224 INVOEREN GENDER- EN DIVERSITEITSQUOTA / TOON HOLMAN, ROZELINKS EN DWARS / CATEGORIE 2** Hele lid. *Vervangen door* We dichten de loonkloof: doe je hetzelfde werk, dan krijg je hetzelfde loon. Bedrijven met meer dan 50 medewerkers moeten via een systeem van certificering aantonen dat ze hieraan voldoen. We voeren een quotum in van maximaal zestig procent mensen van hetzelfde gender voor raden van bestuur en toezicht van beursgenoteerde bedrijven en voor de managementlagen van (semi)publieke instellingen. Daarnaast worden diversiteitsquota ingevoerd voor overheidsinstellingen.

(Gender diversiteit gaat alle kanten op. De overrepresentatie van vrouwen in bijvoorbeeld het onderwijs en de zorg is ook een probleem. Het hele concept 'vrouwenberoep' of 'mannenberoep' is niet alleen achterhaald, maar heeft ook hele negatieve gevolgen. Om een cultuurverandering af te dwingen, moeten we een volledig quotum beide kanten op invoeren, a la IJsland. Zo wordt de mannelijke verpleger ook genormaliseerd. Een diversiteit aan blikken is daarbij altijd goed, voor elke organisatie. Om veiligheidsredenen zijn bepaalde organisaties waar de traditionele gender machtsverdeling absoluut geweerd moet worden. Ook wordt in dit amendement duidelijker ruimte geboden voor mensen wiens gender buiten het binaire valt (al was dat in het originele artikel ook al goed gedaan met een maximaal mannenquotum ipv een minimaal vrouwenquotum!))

PB: Overnemen.

- 4.1.5** We zorgen voor meer capaciteit bij de politie zodat iedereen laagdrempelig aangifte kan doen van discriminatie. We versterken de samenwerking tussen de politie en organisaties die discriminatie tegengaan, zoals Control Alt Delete en de meldpunten discriminatie. We geven het Openbaar Ministerie meer ruimte om discriminatiezaken te vervolgen. Er komt een hogere strafmaat voor hate crimes, zoals discriminerend geweld, bedreigingen en intimidatie.

- 225 BETERE HANDHAVING ANTI-DISCRIMINATIEWETGEVING / ALI KARATAS / CATEGORIE 2** *Tussen...* laagdrempelig aangifte kan doen van discriminatie ... (...). We versterken de samenwerking tussen de politie en organisaties *Toevoegen* en zorgen dat bestaande

anti-discriminatiewetgeving beter wordt gehandhaafd.

(Aan antidiscriminatiewetgeving is in Nederland geen gebrek. En toch laten onderzoeksrapporten steeds weer zien dat discriminatie in de praktijk veelvuldig voorkomt. Om discriminatie en racisme te bestrijden is er effectieve wetgeving en implementatie nodig. De huidige grondwettelijke, privaatrechtelijke en strafrechtelijke mogelijkheden zijn niet effectief genoeg. We verkennen de mogelijkheden voor verandering in wetgeving en met name het strafrecht. Dit voorstel is overigens in lijn met de afgelopen zomer aangenomen Resolutie 'Black Lives Matter!' van de European Greens.)

PB: Overnemen.

4.1.7 Bij wetswijzigingen en nieuwe wetten komt een verplichte toets op het effect voor de positie van vrouwen, LHBTIQ+-mensen, mensen met een beperking, mensen met een migratieachtergrond, jongeren en toekomstige generaties. Dit is uitgewerkt in de inclusie effectrapportage die een onderdeel wordt van iedere wet. In artikel 1 van de Grondwet over gelijke behandeling wordt expliciet gemaakt dat ook discriminatie op grond van seksuele gerichtheid en handicap niet is toegestaan.

226 **BESTAAND ANTI-DISCRIMINATIEBELEID / FEMNET / CATEGORIE 2** *Na* hele lid. *Toevoegen* Ook bestaand beleid wordt opnieuw tegen het licht gehouden. (Veel landen voeren regelmatig genderaudits uit voor hun hele jaarbegroting. Methoden en tools zijn ontwikkeld en kunnen worden verkregen bij organisaties als OVSE, ILO en EIGE. Het is belangrijk om een baseline te hebben om de huidige situatie te beoordelen om in de toekomst beter geïnformeerde beleidsbeslissingen te kunnen nemen.)

PB: Overnemen.

227 **POLYAMOUREUZE RELATIES WETTELIJK VASTLEGGEN / ROZELINKS / CATEGORIE 2** Hele lid. *Vervangen door* Gezinnen bestaan niet altijd uit één vader en één moeder. Twee vaders, twee moeders, samengestelde gezinnen en meeroudergezinnen zijn normaal. Kind én ouder verdienen dezelfde zekerheid als het 'traditionele gezin, ongeacht de gezinssituatie of de woonvorm. Dat leggen we vast in een nieuwe wet over modern ouderschap, voortbouwend op het advies van de Staatscommissie herijking ouderschap uit 2016. Het geregistreerd partnerschap en burgerlijk huwelijk worden opengesteld voor polyamoureuze relaties.

(RozeLinks ziet dat de wereld uit meer bestaat dan alleen tweerelaties. Wij vinden het belangrijk om deze relaties niet te dwingen tot rare wettelijke constructies waarbij bijvoorbeeld één persoon wettelijk geen enkele status heeft, om dat het burgerlijk huwelijk en het geregistreerd partnerschap slechts voor twee personen mogelijk zijn.)

PB: Overnemen.

228 **MOGELIJKHEID MEERDERE VERBINTENISSEN / GEMMA LAGO / CATEGORIE 2** *Nieuw punt na 4.1.9:* We moderniseren de wetgeving over verbintenissen. Iedereen mag voortaan via het testament meerdere verbintenissen aanwijzen die voor het laagste tarief mogen erven. In het burgerlijk wetboek wordt de mogelijkheid van een neutrale geregistreerde verbintenisvorm toegevoegd. Zo kunnen mensen wederzijdse rechten,

plichten en zorg vastleggen tussen henzelf en vrienden als alternatief naast het huwelijk, het geregistreerd partnerschap en het samenlevingscontract.

(Mensen moeten zelf kunnen bepalen welke relaties hen dierbaar zijn en dat ook kunnen uitdrukken in hun geregistreerde verbintenissen en in hun nalatenschap. Voor bijvoorbeeld alleenwonenden, donornvaders en pleegouders, maar ook voor innige vriendschappen wordt in de huidige registratiemogelijkheden van verbintenissen en met de huidige regels voor erfbelasting geen recht gedaan aan de verbintenissen die mensen met elkaar kunnen hebben. Het is tijd dat we het burgerlijk wetboek en de erfbelasting inclusiever maken en aanpassen aan de realiteit.)

PB: Overnemen.

229 **LEEFVORMNEUTRAAL BELASTINGSTELSEL / GEMMA LAGO / CATEGORIE 2** *Nieuw punt na 4.1.9: We creëren een eerlijk en leefvormneutraal belastingstelsel waarbij de belasting die je betaalt zoveel mogelijk samenhangt met je inkomen en niet met wie je samenleeft.*

(Het zou voor de belasting die je betaalt niet uit moeten maken met wie je samenleeft. De belasting moet evenredig zijn met je inkomen, niet met de samenstelling van je huishouden. Verschillende fiscale maatregelen leiden er in het huidige belastingstelsel nu nog toe dat het verschil in financiële druk tussen alleenverdieners (alleenverdieners, met of zonder kinderen) en tweeverdieners (met of zonder kinderen, getrouwd of niet getrouwd) groot is, ingrijpt op persoonlijke keuzes en bovendien zorgt voor een verschil in arbeidsparticipatie. In een tijd waarin er steeds meer verschillende leefvormen zijn en we gelijkwaardige arbeidsparticipatie nastreven, is dat niet evenwichtig of inclusief. O.a. D66 hanteert dit standpunt al langer en het is vreemd dat GL dit inclusieve, anti-discriminerende standpunt niet ook allang actief uitdraagt.)

PB: Overnemen.

4.1.11 Overheidscommunicatie moet begrijpelijk en toegankelijk zijn voor iedereen. Bij de overheid garanderen we de mogelijkheid tot menselijk contact. Dat mag nooit volledig vervangen worden door callcenters en websites. Gemeenten moeten onafhankelijke cliëntondersteuning faciliteren voor de wetten die ze uitvoeren in het sociaal domein. In de zorg en de rechtspraak hebben mensen die het Nederlands niet voldoende beheersen altijd toegang tot een tolk.

230 **OVERHEIDSCOMMUNICATIE BEGRIJPELIJK EN TOEGANKELIJK / MAURITS DONGA, DWARS, JUSTINE VAN DER BIESSEN, DE VERENIGING EN PAULINE GRANSIER / CATEGORIE 2** *Hele lid. Vervangen door* Communicatie vanuit de overheid, de zorg en het onderwijs moet begrijpelijk en toegankelijk zijn voor iedereen. Voor deze sectoren garanderen we het recht op betekenisvol menselijk contact. Dat mag nooit volledig vervangen worden door online formulieren, chatbots, apps, robots, callcenters en websites. Bestaande en nieuwe communicatietechnologieën worden voor iedereen toegankelijk gemaakt. Overheidsteksten worden geschreven op taalniveau B1 en in verschillende talen aangeboden.

(In een gelijkwaardige samenleving moet iedereen zonder (of met zo min mogelijk) ob-

stakels zijn of haar leven kunnen leiden. Dat betekent dat niet alleen de overheid, maar ook alle organisaties met een maatschappelijke verplichting toegankelijk moeten zijn. Vandaar dit amendement.)

PB: Overnemen.

231 TOEGANG BEËDIGD TOLK/ VERTALER / ROZELINKS / CATEGORIE 2 Hele lid. *Vervangen door* Overheidscommunicatie moet begrijpelijk en toegankelijk zijn voor iedereen. Dat betekent dat de websites van de landelijke overheid ook in enkele andere talen informatie moeten verschaffen. Bij de overheid garanderen we de mogelijkheid tot menselijk contact. Dat mag nooit volledig vervangen worden door callcenters en websites. Gemeenten moeten onafhankelijke cliëntondersteuning faciliteren voor de wetten die ze uitvoeren in het sociaal domein. In de zorg en de rechtspraak hebben mensen die het Nederlands niet voldoende beheersen altijd toegang tot een beëdigd tolk of vertaler.

(We moeten erkennen dat deel van de mensen in Nederland het Nederlands niet als moedertaal heeft. En soms is de boodschap van de overheid al moeilijk voor Nederlandstalige mensen. Enige extra aandacht voor niet-van-huis-uit-Nederlandstaligen is verstandig en kan hen actiever bij de Nederlandse samenleving betrekken. Belangrijk is verder dat in belangrijke gesprekken gebruik wordt gemaakt van professionele tolk-vertalers. Het is afgrijselijk dat in een ziekenhuis een kind gevraagd wordt om voor haar vader te vertalen en verduidelijken dat hij terminaal ziek is.)

PB: Overnemen.

4.1.1 Nederland maakt excuses voor het koloniale- en slavernijverleden. Om bewustwording over ons verleden te vergroten, zetten we ons in voor een waardig nationaal slavernijmuseum. In het onderwijs komt meer aandacht voor slavernij en ons koloniale verleden. Oorlogsgetroffenen uit voormalig Nederlands-Indië krijgen erkenning, rechtsherstel en compensatie. Bevrijdingsdag op 5 mei en Keti Koti op 1 juli, wanneer we stilstaan bij het Nederlandse slavernijverleden, worden nationale feestdagen. 2023 wordt een gedenkjaar van 150 jaar formele afschaffing van de slavernij.

232 INCLUSIEVE SAMENLEVING / POWEL VAN DE SIEPKAMP / CATEGORIE 2 Hele lid. *Vervangen door* Nieuw in te voeren programmapunt: Inclusieve samenleving We maken werk van een inclusieve samenleving door maatwerk en samenwerking die moet leiden naar, waarbij contact maken en vertrouwen opbouwen meer de ambities zijn dan polariseren. Dat is juist nu relevant in tijden van toenemende radicalisering. We kiezen voor een werkwijze, waarbij burgers en ervaringsdeskundigen echt invloed hebben en burgerinitiatieven gemeengoed zijn. Een werkwijze waar wordt samengewerkt tussen de domeinen zorg, welzijn, werk, inkomen, veiligheid, onderwijs, cultuur en wonen. We gaan uit van de kracht en autonomie van de burger, met aandacht voor kwetsbare groepen en zodoende de kloof tussen kansrijk en kansarm verkleinen. We werken aan samenleving waar we naar elkaar omzien en signalen geven als we ons zorgen maken.

(In de inleidende tekst van dit programmaonderdeel wordt op een goede manier al ge-

wezen op verschillende aspecten van inclusie. Het is echter belangrijk om de focus op inclusie meer kracht te geven door het niet alleen in de inleidende tekst te benoemen, maar het ook in een specifiek programmapunt terug te laten komen.)

PB: Niet overnemen. We doen in dit programma heel veel concrete voorstellen om een inclusieve samenleving te creëren. De overkoepelende visie schetsen we daarnaast in de inleiding. Dit amendement voegt daar volgens ons inhoudelijk weinig aan toe. Wij ontraden daarom dit amendement.

233 AANDACHT HEDENDAAGSE SLAVERNIJ / DE LINKER WANG / CATEGORIE 2 Na hele lid.

Toevoegen Tegelijkertijd komt er ook extra aandacht voor hedendaagse slavernij.

(Herdenken heeft pas zin, als we proberen het verleden goed te begrijpen, en bereid zijn er in heden ook iets mee te doen. Dat we vormen leren herkennen van horigheid, lijfeigenschap, seks-slavernij, zoals in feodale tijden, ook al gebeurt dat nu onder een andere naam. Om bewustwording te vergroten dat slavernij niet alleen iets is van een deel van het verleden, waarbij slechts bepaalde regio's betrokken zijn. Maar dat het een vorm van uitbuiting is, die van alle tijden en van alle plaatsen is. En dat wij daar, vaak zonder dat te weten, van geprofiteerd hebben en nog steeds van profiteren.)

PB: Niet overnemen. Deze toevoeging is wat ons betreft niet passend in dit programmapunt. We willen de slavernij en het Nederlandse slavernijverleden nadrukkelijk herdenken als op zichzelf staande zwarte bladzijden in onze nationale geschiedenis. Dat in onze samenleving ook aandacht wordt besteed aan hedendaagse slavernij ondersteunen wij, maar past niet in dit programmapunt. We omarmen amendement 205 dat de zin over het onderwijs verandert in: 'In het onderwijs komt meer aandacht voor slavernij, ons koloniale verleden, de bredere geschiedenis van racisme en ongelijkheid en de rol die de Nederlandse staat hierin speelde.'

4.1.6 Het aantal antisemitische incidenten is de laatste jaren zorgwekkend toegenomen. Om dit tegen te gaan, komt er op scholen meer aandacht voor de Holocaust en hedendaags antisemitisme. We maken ons sterk voor een Europese aanpak tegen antisemitisme, onder andere om antisemitische complottheorieën te bestrijden en discriminatie en terreur tegen Joden en Joodse organisaties aan te pakken.

234 KRITIEK ISRAËL GEEN ANTISEMITISME / DE LINKER WANG / CATEGORIE 2 Na hele lid. *Toevoegen* Voor de duidelijkheid: kritiek op het handelen van de staat Israël valt niet onder de definitie van antisemitisme.

(Door een aantal organisaties wordt kritiek op de staat Israël gerekend tot hedendaags antisemitisme. Gebruik van de formulering 'hedendaags antisemitisme' kan de verkeerde indruk wekken. Het moet duidelijk zijn dat GroenLinks Israël-kritiek niet tot de definitie van antisemitisme rekent)

PB: Niet overnemen. Het is volgens ons niet nodig om te benoemen wat er wel of niet onder de definitie van antisemitisme valt. Dit amendement voegt inhoudelijk niets toe omdat de feitelijke situatie al zo is als in het amendement wordt voorgesteld.

4.1.11 Overheidscommunicatie moet begrijpelijk en toegankelijk zijn voor iedereen. Bij de overheid garanderen we de mogelijkheid tot menselijk contact. Dat mag nooit volledig

vervangen worden door callcenters en websites. Gemeenten moeten onafhankelijke cliëntondersteuning faciliteren voor de wetten die ze uitvoeren in het sociaal domein. In de zorg en de rechtspraak hebben mensen die het Nederlands niet voldoende beheersen altijd toegang tot een tolk.

- 235 TIJDELIJK QUOTUM CISGENDER MANNEN / DWARS / CATEGORIE 2** Nieuw punt: Er wordt een tijdelijk maximumquotum van 60% voor cisgender mannen ingevoerd voor managers vanaf de middenlaag van organisaties met meer dan 100 werknemers. (Op dit moment worden bepaalde (groepen) mensen bevoordeeld ten nadele van andere mensen. We willen onrechtvaardige en ongelijke machtsverhoudingen doorbreken. Quota blijken als een van de weinige dingen goed te werken.)

PB: Niet overnemen. In ons programma doen we een reeks voorstellen om de positie van vrouwen op de arbeidsmarkt te verbeteren. We werken onder andere aan het dichten van de loonkloof en stellen quota voor bij raden van bestuur en toezicht van beursgenoteerde bedrijven en in de managementlagen van (semi)publieke instellingen. We geven ook een positief advies aan amendement 224 dat onze voorstellen nog verder aanscherpt. Dit amendement 235, waarmee de indieners voorstellen om voor alle organisaties met meer dan 100 werknemers een quotum in te stellen, gaat ons echter te ver. Het is een te algemene regel, die op heel veel plaatsen onuitvoerbaar is. Met deze maatregel raken we het midden- en kleinbedrijf hard, terwijl we hen in deze crisistijd juist moeten steunen.

- 236 PUBLIEKSFUNCTIES ARCHIEVEN / ROZELINKS / CATEGORIE 2** Nieuw programmapunt na punt 11: We stimuleren archieven om, net zoals bibliotheken, de toegankelijkheid te verbeteren en meer publieksfuncties te vervullen. Daarbij hoort dat ze ook aandacht besteden aan de (historische) diversiteit in de samenleving. Dit laatste geldt ook voor de presentatie van erfgoed en monumenten.

(Een hoofdstuk over cultuur is prima, maar daarin dient niet alleen aandacht te zijn voor wat op dit moment wordt gemaakt aan cultuur. Als RozeLinks vinden we bovendien dat in sommige presentaties van archieven e.d. erg veel nadruk ligt op het witte, mannelijke, heteroverhaal, terwijl er ook aanknopingspunten zijn voor andere verhalen.)

PB: Niet overnemen. Dit amendement over archieven treedt teveel in de details. We vinden het een sympathiek amendement, maar het is niet nodig om dit in een apart programmapunt in het verkiezingsprogramma te benoemen.

DE WAARDE VAN KUNST EN CULTUUR

4.2.1 Het budget voor kunst en cultuur gaat omhoog. De verdeling over Nederland wordt eerlijker en er komt meer aandacht voor talentontwikkeling, jonge makers en culturele broedplaatsen. Het subsidiestelsel wordt overzichtelijker en biedt meer zekerheid. Het wordt onder andere mogelijk om voor acht jaar subsidie aan te vragen in plaats van vier jaar. Dat geeft culturele instellingen de kans om echt langdurig te investeren in personeel en vernieuwing. Eigen inkomsten gaan een kleinere rol spelen.

237 MAX TOLLENAAR, ALBERTO TJEN-A-KWOEI EN HUUB BELLEMAKERS / CATEGORIE 1 ... De verdeling over Nederland wordt eerlijker en er komt meer aandacht voor talentontwikkeling, jonge makers en culturele broedplaatsen. ... *Vervangen door* ... De verdeling hiervan wordt eerlijker over Nederlandse regio's en inclusiever. Er komt meer aandacht voor talentontwikkeling, jonge makers, popmuziek, en culturele broedplaatsen. De vertegenwoordiging van alle groepen in de samenleving wordt versterkt. (Verduidelijking. Hiermee sluit het programmapunt beter aan op de inleiding, waarin staat dat we investeren in cultuur "in alle provincies, zodat ook bezoekers en makers buiten de Randstad toegang hebben tot kunst en cultuur.)
PB: Overnemen.

4.2.4 Bibliotheken vervullen een belangrijke rol in onze samenleving op het gebied van cultuur, onderwijs en welzijnswerk. We garanderen dat iedereen in Nederland toegang heeft tot een volwaardige bibliotheek. Gemeenten krijgen de middelen om dit mogelijk te maken. Bibliotheken spelen, onder andere in samenwerking met scholen, een belangrijke rol in de bestrijding van laaggeletterdheid. Daarnaast gaan bibliotheken zich meer inzetten voor ontmoeting en publiek debat.

238 JAVIER DE DIOS VAN DER ZWAN / CATEGORIE 1 Hele lid. *Vervangen door* Bibliotheken vervullen een belangrijke rol in onze samenleving op het gebied van cultuur, onderwijs en welzijnswerk. We garanderen dat iedereen in Nederland toegang heeft tot een volwaardige bibliotheek. Gemeenten krijgen de middelen om dit mogelijk te maken. Bibliotheken spelen, onder andere in samenwerking met scholen, een belangrijke rol in de bestrijding van laaggeletterdheid. Daarnaast gaan bibliotheken zich meer inzetten voor ontmoeting en publiek debat. (Als je het verkiezingsprogramma opent via de website staat er voor het eerste woord, "Bibliotheken": 4. Dat is dus bovenop de paragraafindeling. In dit programma, waarin je amendementen indient, zie je dat niet terug.)

PB: Overnemen.

239 WERKGROEP KUNST & CULTUUR / CATEGORIE 1 garanderen ... *Vervangen door* leggen wettelijk vast (De landelijke werkgroep Kunst&Cultuur is het geheel eens met dit artikel, maar ziet graag dat de middelen van het rijk worden gelabeld voor bibliotheken.)

PB: Overnemen.

4.2.5 We koesteren onafhankelijke Nederlandse film- en televisiemakers. Grote buitenlandse technologiebedrijven zijn belangrijke verspreiders geworden van films en muziek, vaak zonder er zelf in te investeren. Bedrijven die flink verdienen aan het werk van anderen, moeten daar ook een eerlijke bijdrage aan leveren. We voeren een exploitatieheffing in over de inkomsten van onder meer streamingabbonnementen. De opbrengsten komen ten goede aan Nederlandse producties.

240 WERKGROEP KUNST & CULTUUR EN HUUB BELLEMAKERS / CATEGORIE 1 Hele lid.

Vervangen door We koesteren onafhankelijke Nederlandse filmmakers, televisiemakers, musici en andere makers van audiovisuele content. Grote buitenlandse technologiebedrijven zijn belangrijke verspreiders geworden van films en muziek, vaak zonder er zelf in te investeren. Bedrijven die flink verdienen aan het werk van anderen, moeten daar ook een eerlijke bijdrage leveren aan de makers. We voeren een exploitatieheffing in over de inkomsten van onder meer streamingabbonnementen. De opbrengsten komen ten goede aan Nederlandse producties en aan de makers.

(De landelijke werkgroep Kunst&Cultuur is het eens met dit artikel, maar vindt het belangrijk musici toe te voegen. Daarnaast moeten makers worden beloond.)

PB: Overnemen.

241 FLEXIBELER SUBSIDIESTELSEL KUNST EN CULTUUR / WERKGROEP KUNST & CULTUUR / CATEGORIE 2 Hele lid. *Vervangen door*

Het budget voor kunst en cultuur gaat omhoog. De verdeling over Nederland wordt eerlijker en er komt meer aandacht voor talentontwikkeling, jonge makers en culturele broedplaatsen. Het subsidiestelsel wordt overzichtelijker en biedt meer zekerheid. Het wordt onder andere mogelijk om voor acht jaar subsidie aan te vragen in plaats van vier jaar. Dat geeft culturele instellingen de kans om echt langdurig te investeren in personeel, publiek, verdieping en kwaliteit. Daarnaast wordt het stelsel meer flexibel, om ook ruimte te bieden voor experiment en innovatie en kansen te bieden aan nieuw talent. Eigen inkomsten gaan een kleinere rol spelen.

(De landelijke werkgroep Kunst&Cultuur vindt het woord 'vernieuwing' niet de lading dekken en roept op een flexibeler subsidiestelsel in te richten.)

PB: Overnemen.

242 DONATIES KUNST EN CULTUUR AANTREKKELIJKER / TIJMEN LAMERS / CATEGORIE 2 ... Eigen inkomsten gaan een kleinere rol spelen. *Vervangen door* Donaties aan individuele makers worden aantrekkelijker gemaakt door giften van de inkomstenbelasting aftrekbaar te maken.

(Het aftrekbaar maken van giften aan makers is een van de punten die in onderzoek naar geven in de cultuursector vaak genoemd wordt door zowel donateurs als kunstenaars als een quick-win om filantropie in de cultuursector te promoten. De tekst "Eigen inkomsten gaan een kleinere rol spelen" acht ik minder handig in politiek opzicht. Het is mijns inziens grotendeels gecoördineerd in het verhogen van het budget, terwijl het initiatieven zoals crowdfunding, die juist enorm nuttig en innoverend zijn in de sector en draagvlak voor cultuur in de samenleving verhogen, minder belang geeft. Daarnaast

lopen we hiermee het risico de sector te veel subsidie-afhankelijk te maken wanneer een volgend kabinet minder geld aan cultuur wil uitgeven. Om te voorkomen dat alle instellingen en makers die dan 8 jaar goed hebben gezeten opeens over de kop gaan kan GroenLinks beter inzetten op een combinatie van (verhoogde) subsidie en eigen inkomsten.)

PB: Overnemen.

4.2.2 Mensen die werken in de culturele sector verdienen een eerlijke beloning, betere arbeidsvoorwaarden en meer zekerheid. Makers en mensen achter de schermen komen zoveel mogelijk in vaste dienst. We zetten de Fair Practice Code om in wetgeving en we compenseren de culturele sector hiervoor.

243 **ZEKERHEID MAKERS NIET IN VASTE DIENST / WERKGROEP KUNST & CULTUUR / CATEGORIE 2** *Tussen...* achter de schermen komen zoveel mogelijk in vaste dienst. ... (...). We zetten de Fair Practice Code om in *Toevoegen* Ook de groep die niet in vaste dienst wil of kan werken, bieden we meer sociale en financiële zekerheid. Makers moeten ten alle tijden een eerlijke beloning krijgen voor het werk dat zij creëren, tonen en uitvoeren.

(De landelijke werkgroep Kunst&Cultuur vindt het belangrijk de grote groep zelfstandigen in de sector aan te spreken en dat voor deze groep oplossingen worden gevonden zonder ze te dwingen in vaste dienst te laten gaan. En het is belangrijk om te benoemen dat eerlijk beloofd moet worden.)

PB: Overnemen.

4.2.3 Iedereen krijgt toegang tot cultuur. Culturele instellingen worden inclusiever en beter toegankelijk. Basis hiervoor is de Code Culturele Diversiteit en het VN-verdrag Handicap. Iedere jongere tot 18 jaar krijgt een eigen cultuurbudget. We versterken het cultuuronderwijs binnen en buiten school door meer budget en een betere samenwerking tussen centra voor de kunsten, pabo's, basis- en middelbare scholen, mbo's, kunstopleidingen en andere culturele professionals en instellingen. Cultuurparticipatie, amateurkunst en muziekverenigingen ondersteunen we extra.

244 **INZET VAKLEERKRACHTEN CULTUURONDERWIJS / ADRIE VAN DER REST / CATEGORIE 2** *Tussen...* cultuuronderwijs binnen en buiten school door meer budget, ... (...). en een betere samenwerking tussen centra *Toevoegen* de inzet van vakleerkrachten (Cultuureducatie heeft nog teveel een marginale plek in het curriculum van scholen in het primair onderwijs. Dit heeft deels te maken met de werkdruk van groepsleerkrachten. Door de inzet van vakleerkrachten wordt de kwaliteit van cultuureducatie verbeterd, de druk op groepsleerkrachten verlicht en ook wordt bijgedragen aan het verminderen van het tekort aan groepsleraren.)

PB: Overnemen.

245 **CULTUURBUDGET JONGEREN / DWARS / CATEGORIE 2** Hele lid. *Vervangen door* Iedereen krijgt toegang tot cultuur. Culturele instellingen worden inclusiever en beter toegankelijk. Basis hiervoor is de Code Culturele Diversiteit en het VN-verdrag Handicap.

Iedere jongere tot 18 jaar krijgt een eigen cultuurbudget. We versterken het cultuuronderwijs binnen en buiten school door meer budget en een betere samenwerking tussen centra voor de kunsten, pabo's, basis- en middelbare scholen, mbo's, kunstopleidingen en andere culturele professionals en instellingen. Cultuurparticipatie, amateurkunst en muziekverenigingen ondersteunen we extra.

(Jongeren maken een groot deel uit van de groep afnemers van culturele activiteiten zoals concerten, festivals en kunstvoorstellingen. Zij houden de sector bruisend en dragen zelf ook vaak bij aan het aanbod van culturele activiteiten. Maar deze groep heeft vaak weinig te besteden. Om de culturele sector te stimuleren, wil DWARS dat jongeren tot 18 een cultuurbudget en korting krijgen op de genoemde zaken.)

PB: Overnemen.

- 246 MODERN AUTEURSRECHT / WERKGROEP DIGITALE SAMENLEVING & PRIVACY / CATEGORIE 2** *Na hele lid. Toevoegen* We werken aan een modern, korter auteursrecht, dat het vrije internet niet in de weg staat.

(Nieuw punt na 4.2.5. Een aanvulling op de vorige punten om de verspreiding van cultuur te bevorderen.)

PB: Overnemen.

- 247 VERLAGEN TOEGANGSPRIJZEN MUSEA / DE VERENIGING / CATEGORIE 2** *Na hele lid. Toevoegen* Musea en theaters krijgen extra ondersteuning en toegangsprijzen van musea worden verlaagd, zodat ze ook toegankelijk blijven voor mensen met een kleine beurs.

(Maak kunst en cultuur toegankelijk voor iedereen. Iedereen moet het recht kunnen hebben om te ontspannen in een museum of theater, en deze moeten ook zeker blijven bestaan.)

PB: Niet overnemen. Culturele instellingen staan op dit moment door de coronacrisis enorm onder (financiële) druk. We zetten alles op alles om het bestaande aanbod te behouden. Daarnaast investeren we in dit verkiezingsprogramma in een eerlijkere verdeling van cultuur over Nederland, in betere arbeidsvoorwaarden en in een eigen cultuurbudget voor jongeren. Door voor iedereen (ook voor de mensen met hoge inkomens) de prijzen te verlagen, verlagen we de inkomsten van culturele instellingen in deze crisistijd nog verder. Dat vinden wij geen goed idee.

- 4.2.5** We koesteren onafhankelijke Nederlandse film- en televisiemakers. Grote buitenlandse technologiebedrijven zijn belangrijke verspreiders geworden van films en muziek, vaak zonder er zelf in te investeren. Bedrijven die flink verdienen aan het werk van anderen, moeten daar ook een eerlijke bijdrage aan leveren. We voeren een exploitatieheffing in over de inkomsten van onder meer streamingabonnementen. De opbrengsten komen ten goede aan Nederlandse producties.

- 248 UITINGSVRIJHEID VOOR IEDEREEN / PAUL SMITS / CATEGORIE 3** *Nieuw punt:* Ge-loofsvrijheid is er voor iedereen. De vrijheid om met elkaar en met de samenleving in vrijheid geloof en levensovertuiging te beleven en te delen wordt gerespecteerd en

gewaarborgd. Het dragen van uitingen van een levensovertuiging wordt als integraal onderdeel van die levensovertuiging gerespecteerd in overheidsgebouwen en daarbuiten. Ambtenaren zijn vrij zich redelijkerwijs naar hun persoonlijk levensovertuiging te kleden.

(Nieuw artikel 4.2.6 In een programma vol mooie woorden over diversiteit ontbreekt het aan een programmapunt om deze diversiteit ook echt concreet te maken als het gaat over levensbeschouwing en religie. De inleiding van het sectie over cultuur gaat voor velen in onze samenleving ook op voor religie en levensbeschouwing: De verhalen die we elkaar vertellen, de beelden die we vormen, de muziek die we maken, de nieuwe werelden die we ons voorstellen. Religie en levensbeschouwing zijn integraal onderdeel van wie we zijn en wie we zouden kunnen zijn. Die waarde van religie en levensbeschouwing reikt verder dan de muren van de woonkamer en het gebedshuis. Religieuze diversiteit mag als onderdeel van cultuur eveneens als zuurstof van onze samenleving worden gezien. Daarom mogen we ook een positie innemen om die religieuze vrijheid en diversiteit te waarborgen. Laten we niet vervallen in een schijn van neutraliteit door verboden op uitingstekens van levensovertuigingen, maar juist kracht putten uit een multiconfessionele samenleving waarin de overheid er voor iedereen is. Waar je dus ook bij die overheid altijd jezelf mag zijn.)

PB: Niet overnemen. GroenLinks stond en staat voor de vrijheid van godsdienst en levensovertuiging zoals vastgelegd in Artikel 6 van de Grondwet. Het eerste deel van dit amendement is daarom overbodig. In het verkiezingsprogramma doen we daarnaast verschillende voorstellen om deze vrijheid beter te borgen. Zo steunen wij amendement 218 om het verbod op gezichtsbedekkende kleding af te schaffen.

Het tweede deel van dit amendement gaat echter verder en wil dat ambtenaren religieuze en andere uitingen van hun levensovertuiging mogen dragen. Hierbij blijft onduidelijk wat de toevoeging 'redelijkerwijs' in het amendement betekent. Dergelijke onduidelijkheid is onwenselijk in het verkiezingsprogramma en kan juist averechts werken. Zo zijn er ambtelijke functies waarbij de uniformiteit essentieel is voor het goed kunnen uitoefenen van het beroep. Dit is bijvoorbeeld het geval bij rechters, die ook daarom een toga dragen. Daarom ontraden wij dit amendement.

DE DEMOCRATIE ZIJN WE SAMEN

4.3.1 We zetten ons in voor nieuwe vormen van (directe) democratie, zoals burgerraden en -begrotingen en loting. Die zorgen dat meer mensen betrokken zijn bij democratische besluitvorming. Hierbij maken we ruimte voor overleg, inwinnen van informatie, uitwisseling van argumenten en een gezamenlijke zoektocht naar oplossingen. Als sluitstuk introduceren we een democratische noodrem in de vorm van een bindend correctief referendum, zoals voorgesteld door de commissie Remkes.

249 **ROGIER ELSHOUT / CATEGORIE 1** *Tussen...* argumenten en een gezamenlijke zoektocht naar oplossingen, ... (...). Als sluitstuk introduceren we een democratische noodrem *Toevoegen* Maatschappelijke organisaties van betrokken burgers worden gestimuleerd en betrokken bij het beleid.

(GroenLinks is een partij die bewegingen van burgers en hun organisaties als de basis van politiek beschouwt, zo is ook te lezen in de inleiding van Jesse bij het program getiteld 'Tijd voor nieuw realisme'. In een polariserende samenleving zijn maatschappelijke organisaties het cement. Het programma staat terecht bol van verwijzingen naar de belangrijke rol van maatschappelijke organisaties (sportverenigingen, patiëntenorganisaties, etc..). Met dit nieuwe punt zorgen we dat die organisaties ook sterk en veerkrachtig zijn.)

PB: Overnemen.

4.3.3 Belangrijke publieke voorzieningen horen niet op de markt. In de zorg, de kinderopvang, de schuldhulpverlening en het taal- en inburgeringsonderwijs dringen we de marktwerking terug. We nationaliseren de luchtverkeersleiding, de gerechtsdeurwaarders en het bureau kredietregistratie vanwege het grote belang van publieke sturing en democratische verantwoording. We leggen de inhuur van externe consultants bij de overheid aan banden en investeren in de eigen expertise van ambtenaren.

250 **LEO PLATVOET / CATEGORIE 1** Hele lid. *Vervangen door* Belangrijke publieke voorzieningen horen niet op de markt. In de zorg, de volkshuisvesting, de kinderopvang, de schuldhulpverlening, de sociale rechtshulp en het taal- en inburgeringsonderwijs dringen we de marktwerking terug. We nationaliseren de luchtverkeersleiding, de gerechtsdeurwaarders en het bureau kredietregistratie vanwege het grote belang van publieke sturing en democratische verantwoording. We leggen de inhuur van externe consultants bij de overheid aan banden en investeren in de eigen expertise van ambtenaren. (Logisch gevolg van de paragraaf 'van woningmarkt naar volkshuisvesting')

PB: Overnemen.

4.3.4 Ontmoeting in de wijk is cruciaal voor een gezonde lokale democratie. Om dit te stimuleren, zorgen we voor nieuwe ontmoetingsplekken (zoals buurthuizen) waar die zijn verdwenen, en beter ondersteuning van de bestaande. We leggen wettelijk vast dat woningcorporaties zich weer gaan inzetten voor leefbaarheid van de wijken. We bevorderen democratie in de wijk door wettelijk te verankeren dat burgercollectieven de organisatie van lokale voorzieningen mogen overnemen.

- 251 MAARTEN VOS / CATEGORIE 1** Hele lid. *Vervangen door* Ontmoeting in de wijk is cruciaal voor een gezonde lokale democratie en een veilige samenleving. Via het volkshuisvestingsfonds investeren we fors in de leefbaarheid van wijken en we leggen wettelijk vast dat ook woningcorporaties zich hier weer voor gaan inzetten. We zorgen voor gemengde wijken en stimuleren nieuwe ontmoetingsplekken (zoals buurthuizen) waar die zijn verdwenen en zorgen voor betere ondersteuning van de bestaande. We bevorderen democratie in de wijk door wettelijk te verankeren dat burgercollectieven de organisatie van lokale voorzieningen mogen overnemen.
(Ontmoeting in de wijk is cruciaal voor een gezonde lokale democratie. Om dit te stimuleren, zorgen we voor nieuwe ontmoetingsplekken (zoals buurthuizen) waar die zijn verdwenen en betere ondersteuning van de bestaande. We leggen wettelijk vast dat woningcorporaties zich weer gaan inzetten voor leefbaarheid van wijken. We bevorderen democratie in de wijk door wettelijk verankeren dat burgercollectieven de organisatie van lokale voorzieningen mogen overnemen.)
PB: Overnemen.
- 4.3.6** Grond- en mensenrechten zijn leidend voor de overheid. Wetgeving en uitvoering ervan kan door rechters worden getoetst op verenigbaarheid met de Grondwet en mensenrechtenverdragen. Zodra deze constitutionele toetsing is gerealiseerd, schaffen we de Eerste Kamer af. GroenLinks is voorstander van de republiek.
- 252 INEKE VONK / CATEGORIE 1** *Tussen...* Eerste Kamer af. GroenLinks is voorstander van de ... (...). republiek. *Toevoegen* parlementaire
(GroenLinks is voorstander van een parlementaire republiek, een staatsvorm waarbij een democratisch gekozen volksvertegenwoordiging (het parlement) de werkelijke macht in handen heeft (en deze niet deelt met een president). Bekende voorbeelden van parlementaire republieken zijn Duitsland, Zwitserland, IJsland en Finland.)
PB: Overnemen.
- 4.3.10** De overheid moet controleerbaar zijn. We vervangen de Wet openbaarheid van bestuur door Wet open overheid waarbij de norm is dat data van de burger is en niet van de overheid. Publieke data zijn openbaar toegankelijk en te gebruiken door iedereen. Overheden bevorderen en gebruiken open standaarden, vrije en opensourcesoftware en open hardware. We stellen een nationaal coördinator dataverzameling aan en zorgen voor meer capaciteit bij de Autoriteit Persoonsgegevens om onze privacy te beschermen en illegale datahandel te bestrijden.
- 253 HUUB BELLEMAKERS / CATEGORIE 1** *Tussen...* van de burger is en niet van de overheid. ... (...). Publieke data zijn openbaar toegankelijk *Toevoegen* We zorgen voor een cultuuromslag: openheid wordt de norm.
(Het huidige en voorgaande kabinetten hebben steeds meer een geslotenheidscultus. Voorbeelden als de toeslagenaffaire en coronabeleid, zwartgelakte documenten, slechte informatievoorziening naar de kamer en nog veel meer ondermijnen het vertrouwen in de overheid. Daarom moet er behalve de Wet Open Overheid een cultuurverandering plaatsvinden. Zowel buiten als zeker in een kabinet dient GroenLinks daar zich

hard voor te maken. Van "geheim als default" naar "open als default")

PB: Overnemen.

4.3.12 Algoritmen voor gedragsvoorspelling en besluitvorming in zowel de private als de publieke sector zijn transparant en worden getoetst op discriminerende vooroordelen. De overheid mag dergelijke technologieën niet toepassen voordat daar een duidelijk wettelijk kader voor is. Automatische verzameling van biometrische gegevens in de openbare ruimte, bijvoorbeeld door gezichtsherkenning, wordt niet toegestaan.

254 DWARS / CATEGORIE 1 Hele lid. *Vervangen door* Algoritmen voor gedragsvoorspelling en besluitvorming in zowel de private als de publieke sector zijn transparant en worden regelmatig getoetst op de naleving van mensenrechten, inclusief non-discriminatie en de beginselen van behoorlijk bestuur. Het recht op een menselijke blik wordt gewaarborgd. De overheid mag dergelijke technologieën niet toepassen voordat daar een duidelijk wettelijk kader voor is. Automatische verzameling van biometrische gegevens in de openbare ruimte, bijvoorbeeld door gezichtsherkenning, wordt niet toegestaan. (Het regelmatig toetsen van algoritme is nodig om er voor te zorgen dat al onze waarden worden gewaarborgd. Niet alleen racisme moet worden gewaarborgd, ook het naleven van mensenrechten en de beginselen van behoorlijk bestuur moet op getoetst worden. Daarnaast moet er duidelijk zijn voor de gebruiker wat een algoritme doet, en moet er kunnen worden ingegrepen. 'De computer zegt nee' is geen excuus.)

PB: Overnemen.

4.3.1 We zetten ons in voor nieuwe vormen van (directe) democratie, zoals burgerraden en -begrotingen en loting. Die zorgen dat meer mensen betrokken zijn bij democratische besluitvorming. Hierbij maken we ruimte voor overleg, inwinnen van informatie, uitwisseling van argumenten en een gezamenlijke zoektocht naar oplossingen. Als sluitstuk introduceren we een democratische noodrem in de vorm van een bindend correctief referendum, zoals voorgesteld door de commissie Remkes.

255 VERSTERKEN CONTROLE REGIONALE SAMENWERKINGSVERBANDEN / DWARS / CATEGORIE 2 *Na* hele lid. *Toevoegen* We versterken de democratische controle op regionale samenwerkingsverbanden. (Maatschappelijke problemen worden terecht niet meer gezien als de exclusieve verantwoordelijkheden van overheden. Bij complexe problemen zoals klimaatverandering en sociale ongelijkheid horen oplossingen die niet alleen door de traditionele bestuurslagen van Rijk, Provincie en Gemeente kunnen worden georganiseerd. De netwerken die deze problemen op kunnen lossen, zoals bijvoorbeeld de energieregio's, de veiligheidsregio's, gemeentelijke gemeenschappelijke regelingen binnen het sociaal domein en regionale samenwerkingsverbanden op het gebied van economische ontwikkeling, beschikken echter niet over een direct democratisch mandaat. Deze situatie draagt bij aan het gevoel van mensen dat zij weinig invloed uit kunnen oefenen op politieke besluitvorming. Omdat plaatsgebonden kiesrecht niet past bij probleemgerichte beleidsnetwerken, moeten nieuwe vormen van democratie ontwikkeld en uitgetoetst worden. Net zoals een gemeenteraad, kosten zulke projecten veel geld. Om het aan-

trekkelijker te maken voor netwerken om te experimenteren met innovatieve vormen van democratie moet er vanuit BZK subsidies en expertise ter beschikking worden gesteld.)

PB: Overnemen.

- 4.3.5** Gemeenten en provincies hebben de afgelopen jaren veel extra taken gekregen, maar vaak zonder het geld dat ze daarvoor nodig hebben. Daarom verhogen we de bijdrage aan het gemeentefonds en geven we gemeenten en provincies meer middelen om hun belangrijke taken op het gebied van zorg, werk, cultuur, welzijn en verduurzaming goed uit te voeren. Daarnaast krijgen gemeenten meer mogelijkheden om zelf geld op te halen, onder andere met een lokale belasting op de leegstand van panden en het meeprofiteren van de waardeverhoging van grond bij overheidsinvesteringen.

- 256** **VERSTERKEN LOKALE EN REGIONALE DEMOCRATIE / CELINE BERSERIK, JOOST HALKES EN GREET EIJKELENBOOM / CATEGORIE 2** *Nieuw punt:* We versterken de lokale en regionale democratie. Lokale, regionale en waterschapspartijen krijgen meer financiële ondersteuning. De vergoeding van raads-, staten- en waterschapsleden wordt verhoogd en zij krijgen recht op een goed pensioen, zodat iedereen in staat is om deze belangrijke functies te vervullen.

(Er komen steeds meer taken bij lokale en regionale overheden te liggen. Hierdoor is het werk van raads- en statenleden toegenomen. Daarnaast spelen ook politieke partijen die niet in de Tweede Kamer vertegenwoordigd zijn een steeds belangrijker rol in de samenleving. De vergoeding voor deze volksvertegenwoordigers staat niet meer in verhouding tot het toegenomen belang, met name in provinciale staten en kleinere gemeenten. Als voorbeeld: een alleenstaande ouder kan zich in een kleinere gemeente niet veroorloven om raadslid te worden, en ook het statenlidmaatschap ligt buiten het (financiële) bereik. Daarbij wordt er geen pensioen betaald voor deze belangrijke banen. Om ook in provinciale staten en in kleinere gemeenten een goede democratie te borgen, stellen wij voor om de vergoeding voor raads- en statenleden te verhogen te zorgen voor een goede pensioenvoorziening. Hierdoor kunnen betrokkenen voldoende tijd vrijmaken voor dit belangrijke democratische proces. Daarnaast versterkt financiering van de lokale en regionale partijen en waterschapspartijen de democratische inbedding in de samenleving en verstevigt de bestuurskracht van die organisaties. Dit punt moet worden meegenomen in de uitwerking van de Wet op de politieke partijen en de Wet financiering politieke partijen.)

PB: Overnemen.

- 4.3.6** Grond- en mensenrechten zijn leidend voor de overheid. Wetgeving en uitvoering ervan kan door rechters worden getoetst op verenigbaarheid met de Grondwet en mensenrechtenverdragen. Zodra deze constitutionele toetsing is gerealiseerd, schaffen we de Eerste Kamer af. GroenLinks is voorstander van de republiek.

- 257** **INKOMENS KONINKLIJK HUIS / CELINE BERSERIK / CATEGORIE 2** *Na hele lid. Toevoegen* In het huidige politieke bestel vallen de persoonlijke inkomens van het Koninklijke Huis onder de Wet normering topinkomens.

PB: Overnemen.

4.3.11 Grote media- en techbedrijven hebben in korte tijd enorm veel macht gekregen en verdienen grof geld met onze data. Daarom pleiten we voor een Europees verbod op de handel in persoonsgegevens en voor datawetgeving op basis van opt-in in plaats van opt-out. We maken ons hard voor een strenger Europees toezichtkader waar platform-neutraliteit, volledige netneutraliteit en dataportabiliteit onderdeel van zijn. Online kennisuitwisseling en debat zijn te belangrijk om aan de willekeur van techbedrijven over te laten. Er komen vanuit de overheid duidelijke richtlijnen voor en toezicht op de inzet van filters.

258 **VERBOD OP PERSOONLIJKE ADVERTENTIES / DWARS / CATEGORIE 2** ... voor datawetgeving op basis van opt-in in plaats van opt-out. ...*Vervangen door* een verbod op persoonlijke advertenties
(Persoonlijke advertenties zijn een grote drijfveer voor het gebruik van persoonsgegevens. Om deze gegevens goed te beschermen is er een verbod nodig.)

PB: Overnemen.

4.3.13 Onafhankelijke journalistiek is cruciaal voor een gezonde democratie. We versterken de fondsen voor onafhankelijke journalistiek en maken meer middelen vrij voor streek-omroepen. Daarmee verbeteren we nieuwsvoorziening dichtbij huis en versterken we de controle op de lokale en provinciale democratie. We zorgen dat de publieke omroep zijn belangrijke functie kan blijven vervullen op het gebied van nieuws, informatie, cultuur en educatie. Programmering voor kinderen en jongeren wordt reclamevrij en alle producties van de publieke omroep zijn op internet gratis toegankelijk.

259 **TOEVOEGING PUBLIEKE OMROEP / DWARS / CATEGORIE 2** ... voor kinderen en jongeren ...*Vervangen door* op de publieke omroep
(Een omroep in publiek belang hoeft niet telkens met reclame te komen die leidt tot ongebreideld consumentisme en puur economisch gewin.)

PB: Overnemen.

4.3.1 We zetten ons in voor nieuwe vormen van (directe) democratie, zoals burgerraden en -begrotingen en loting. Die zorgen dat meer mensen betrokken zijn bij democratische besluitvorming. Hierbij maken we ruimte voor overleg, inwinnen van informatie, uitwisseling van argumenten en een gezamenlijke zoektocht naar oplossingen. Als sluitstuk introduceren we een democratische noodrem in de vorm van een bindend correctief referendum, zoals voorgesteld door de commissie Remkes.

260 **FINANCIERING POLITIEKE PARTIJEN / ROBIN BERGHUIJS EN IMRAN HYDER / CATEGORIE 3** *Nieuw programmapunt:* De integriteit van politieke partijen is cruciaal voor het vertrouwen in de democratie. Daarom maken we politieke partijen minder afhankelijk van giften en maken we financiering van partijen transparanter. Alle giften aan politieke partijen moeten openbaar en herleidbaar zijn. Donaties van buiten de Europese Economische Regio zijn verboden, net als donaties van organisaties of stichtingen wiens geldschietters nu ook al uitgesloten zijn voor directe donaties.

(We zien tegenwoordig dat de politiek kwetsbaar is voor schadelijke invloeden. Denk aan de mogelijke corruptie en het cliëntelisme van Groep de Mos in Den Haag, of

mogelijke buitenlandse inmenging bij partijen als Forum voor Democratie of DENK. Geregeld zien we in het nieuws ook berichten over giften aan partijen door organisaties of personen met een uitgesproken agenda. Door politieke partijen minder afhankelijk te maken van giften, zorgen we ervoor dat zij onafhankelijk hun werk kunnen doen en minder snel in de verleiding komen om (politieke) diensten aan te bieden in ruil voor financiële steun. Door te zorgen voor meer transparantie met betrekking tot giften, zorgen we ervoor dat mogelijke ongewenste beïnvloeding eerder aan het licht komt. Het is nu nog te gemakkelijk voor organisaties om via bepaalde constructies—bijvoorbeeld via stichtingen—regels te omzeilen en alsnog anoniem te doneren aan politieke partijen. Dit moet niet meer mogelijk zijn, zodat onder andere het bedrijfsleven geen onevenredige invloed kan hebben op politieke partijen.)

PB: Overnemen.

261 GEEN BINDEND CORRECTIEF REFERENDUM / RUTH NOORDUYN / CATEGORIE 3 Hele lid. *Schrappen* We zetten ons in voor nieuwe vormen van (directe) democratie, zoals burgerraden en -begrotingen en loting. Die zorgen dat meer mensen betrokken zijn bij democratische besluitvorming. Hierbij maken we ruimte voor overleg, inwinnen van informatie, uitwisseling van argumenten en een gezamenlijke zoektocht naar oplossingen. Als sluitstuk introduceren we een democratische noodrem in de vorm van een bindend correctief referendum, zoals voorgesteld door de commissie Remkes. (Burgerraden en burgerpanels en dergelijke zijn een zeer goede uitbreiding in het democratisch proces, omdat daar de kennis en ervaring van iedereen aan de orde kunnen komen. In zulke groepen worden feiten en belangen uitgebreid ingebracht, besproken en gewogen, waarna tot gezamenlijke conclusies en adviezen kan worden gekomen. Bij een referendum worden echter zwart-wit tegenstellingen vergroot. Zeker in deze tijd van fakenieuws en te grote en foute macht bij foute en niet-transparante (social) media is het risico te groot dat onzin het debat vertroebelt of zelfs heel andere niet-ter-zake-doende belangen worden uitgespeeld, zonder dat die tussen de verschillende bubbels (kunnen) worden besproken en zo nodig rechtgezet. Referenda zijn te "ja - nee". Daar-entegen worden in burgerberaden complexe maatschappelijke opgaven gezamenlijk besproken. Goede en goed ingebedde en goed samengesteld burgerpanels / beraden en dergelijke hebben geen referendum als sluitstuk nodig. Wel vooraf goed afspraken maken over breedte en reikwijdte van zo'n panel en wat er met eventuele conclusies zal worden gedaan (zie bijvoorbeeld Frankrijk.))

PB: Niet overnemen. Het correctief referendum is een belangrijke manier om een stem te geven aan mensen die minder tot hun recht komen bij andere vormen van inspraak en normaal verder af staan van de politiek. Het is daarnaast aanvullend op instrumenten als burgerraden en burgerpanels, die voornamelijk dienen voor inspraak vooraf. Het correctief referendum dient als noodrem aan het einde op het moment dat de overheid een besluit neemt dat te weinig steun heeft in de samenleving. Op basis van de goede inhoudelijke discussies bij de GroenLinksGesprekken heeft de commissie daarom besloten het correctief referendum op te nemen in het verkiezingsprogramma, inclusief de voorwaarden die zijn voorgesteld door de commissie-Remkes (zoals een opkomstdrempel).

4.3.2 We nemen de stem van jongeren serieus. We verlagen de leeftijdsgrens voor het actief kiesrecht naar 16 jaar. We benoemen een ombudspersoon voor Toekomstige Generaties voor het behartigen van de belangen van jongeren, kinderen en zij die nog geboren moeten worden.

262 LEEFTIJDSGRENS PASSIEF KIESRECHT VERLAGEN / DWARS / CATEGORIE 3 *Tussen...*

We verlagen de leeftijdsgrens voor het actief ... (...). kiesrecht naar 16 jaar. *Toevoegen en passief*

(Volgens ons is leeftijd niet per se een criterium voor geschiktheid. Neem niet alleen de stem van jongeren serieus, geef hen de kans om daadwerkelijk zelf actief impact te hebben op beleid.)

PB: Niet overnemen. GroenLinks is voorstander van uitbreiding van het stemrecht naar 16- en 17-jarigen (het 'actief kiesrecht'). Uitbreiding van het 'passief kiesrecht', wat betekent dat je onder andere in de Tweede Kamer en de gemeenteraad kunt worden gekozen, is echter geen goed idee. Zo is het niet goed te verenigen met de leerplicht. Het staat ook op gespannen voet met de arbeidstijdenwet, gezien het aanzienlijke aantal vergaderingen dat tot laat in de avond en soms de nacht doorgaat.

4.3.6 Grond- en mensenrechten zijn leidend voor de overheid. Wetgeving en uitvoering ervan kan door rechters worden getoetst op verenigbaarheid met de Grondwet en mensenrechtenverdragen. Zodra deze constitutionele toetsing is gerealiseerd, schaffen we de Eerste Kamer af. GroenLinks is voorstander van de republiek.

263 AFSCHAFFING EERSTE KAMER / LEO PLATVOET / CATEGORIE 3 *Nieuw punt: Afschaffing Eerste Kamer.* De indirect gekozen Eerste Kamer, in zeer hoge mate een herhaling van zetten die al in de Tweede Kamer zijn gedaan, wordt afgeschaft. De Tweede Kamer wordt uitgebreid met 50 zetels. Er komt een speciale 'onderkamer' die belast wordt met toetsing van voorgestelde wetgeving aan (inter)nationale grond- en mensenrechten.

("Het indirect kiezen van de Eerste Kamer doet afbreuk aan het belangrijke, democratische principe dat reële, landelijke politieke verhoudingen de doorslag dienen te geven bij finale besluitvorming over wetgeving. De Eerste Kamer werkt ook vertragend, zonder kwalitatieve meerwaarde aan wetgeving te kunnen toevoegen. Enerzijds zou de senaat een chambre de réflexion moeten zijn die op gepaste afstand van het dagelijkse politieke strijdgewoel aan de overzijde de wetgeving beschouwt en vanuit een deskundig, dan wel onafhankelijk standpunt de wetgeving becommentarieert. Anderzijds zijn de senatoren politieke dieren, weliswaar vaak in ruste, maar toch nog alert genoeg om het partijbelang niet uit het oog te verliezen en in lijn met het regeerakkoord, het partijprogramma en de partijgenoten uit de Tweede Kamer te stemmen. De uitbreiding van de Tweede Kamer met 50 zetels is om twee redenen logisch. In 1887 waren er 4,5 miljoen inwoners en had de kamer 100 zetels. In 1956 werd het zetelaantal uitgebreid naar 150 zetels en waren er 10,8 miljoen inwoners. Thans zijn er ruim 17 miljoen inwoners. Uitbreiding met 50 zetels maakt ook het zgn Noors-Bataafse model mogelijk waarbij een deel van de kamer wetgeving toetst, zoals dat bijv. in Noorwegen de praktijk is.)

PB: Niet overnemen. We zijn voorstander van het afschaffen van de Eerste Kamer, maar pas

wanneer constitutionele toetsing is geregeld (zie programmapunt 4.3.6). Dit amendement stelt voor nu al de Eerste Kamer af te schaffen en een 'onderkamer' van de Tweede Kamer in te stellen, waarvan onduidelijk is wat deze precies gaat doen. De uitbreiding van de Tweede Kamer valt in het licht van een internationale vergelijking te begrijpen, want het Nederlandse parlement is relatief klein. Maar of een uitbreiding van het aantal zetels de oplossing is, is onduidelijk. Het ligt meer voor de hand om in te zetten op betere ondersteuning van de Kamerleden. Daar is het afgelopen jaar werk van gemaakt.

264 ELIMINERING POLITIEKE ROL STAATSHOOFD / LEO PLATVOET / CATEGORIE 3 ...

GroenLinks is voorstander van de Republiek ... *Vervangen door ...* GroenLinks is voorstander van de Republiek en zal werken aan draagvlak onder de bevolking voor deze meest democratische staatsvorm. In de tussentijd zijn wij voor een volledige eliminering van de politieke rol van het via erfrecht aangestelde staatshoofd. De koning behoort geen onderdeel te zijn van de regering noch van de Raad van State. Ondertekening van wetten en 'Koninklijke' besluiten zijn overbodig. Kamerleden zweren bij beëdiging geen trouw meer aan de koning. Bewindspersonen worden niet langer op een paleis beëdigd, maar in het parlement. De troonrede wordt een jaarlijkse regeringsverklaring, voorgelezen door de premier. De koninklijke inkomens moeten aan de normering van topinkomens voldoen en zijn onderworpen aan sociale premies en -met het vermogen- aan belastingen. Overige vergoedingen worden drastisch teruggebracht. De totale kosten van het koningshuis moeten transparant zijn. Het nauwelijks gebruikte Paleis op de Dam gaat terug naar de gemeente Amsterdam.

(Hier zou geen verdere toelichting voor nodig te hoeven zijn... Overigens: voor een deel heb ik me laten inspireren (voor het eerst van mijn leven) door het concept-verkiezingsprogramma van D66...)

PB: Niet overnemen. We stellen in het verkiezingsprogramma voor om de monarchie af te schaffen en geven een positief advies aan amendementen 257 en 252 die een verdere invulling geven aan dat voorstel. Dit amendement is echter te uitgebreid en gedetailleerd om op te nemen in het programma.

DE RECHTSSTAAT BESCHERMT ONS ALLEMAAL

4.4.3 We pakken de georganiseerde misdaad die zich bezighoudt met drugscriminaliteit, mensenhandel en gedwongen prostitutie hard aan. Politie, Openbaar Ministerie, belastingdienst, gemeenten en woningbouwcorporaties werken daarvoor samen in een langjarige aanpak. We vergroten de (financiële) kennis en slagkracht om de georganiseerde criminaliteit in het hart te treffen: het oppakken van topcriminelen en het afpakken van crimineel geld. De politie krijgt meer capaciteit en kennis om cybercriminaliteit en zaken als oplichting en kinderporno via internet op te sporen.

265 **JAVIER DE DIOS VAN DER ZWAN / CATEGORIE 1** ... belastingdienst...*Vervangen door* Belastingdienst
(Belastingdienst is met een hoofdletter. Zo wordt het in andere gevallen in het programma in ieder geval geschreven.)

PB: Overnemen.

4.4.4 De politie staat voor de veiligheid van iedereen en moet een afspiegeling zijn van de samenleving. De politie intensificeert de werving van vrouwen, LHBTIQ+-mensen en mensen van kleur. De diversiteitsnetwerken binnen de politie, zoals Roze in Blauw, worden binnen de organisatie beter geborgd zodat deze niet alleen afhankelijk zijn van de inzet van vrijwilligers. Bij de politieopleidingen komt meer bewustwording over vooroordelen, discriminatie en racisme en er komen speciale discriminatierechercheurs.

266 **PAULINE GRANSIER / CATEGORIE 1** Hele lid. *Vervangen door* De politie staat voor de veiligheid van iedereen en moet een afspiegeling zijn van de samenleving. De politie intensificeert de werving van vrouwen, LHBTIQ+-mensen, mensen met een beperking, mensen van kleur en heeft speciale aandacht voor het creëren van een veilige, inclusieve werkcultuur. De diversiteitsnetwerken binnen de politie, zoals Roze in Blauw, worden binnen de organisatie beter geborgd zodat deze niet alleen afhankelijk zijn van de inzet van vrijwilligers. Bij de politieopleidingen komt meer bewustwording over vooroordelen, discriminatie en racisme en er komen speciale discriminatierechercheurs
(De politie dient een weerspiegeling te zijn van de gehele Nederlandse samenleving. Het komt nu voor dat bevolkingsgroepen in Nederland niet het gevoel hebben gerepresenteerd en beschermd te worden door de politie en dat voorkomen we door deze wijziging.)

PB: Overnemen.

267 **ROZELINKS / CATEGORIE 1** Hele lid. *Vervangen door* De politie en boa's staan voor de veiligheid van iedereen en moeten een afspiegeling zijn van de samenleving. De politie en boa's intensiveren de werving van vrouwen, LHBTIQ+-mensen en mensen van kleur. De diversiteitsnetwerken binnen de politie, zoals Roze in Blauw, worden binnen de organisatie beter geborgd zodat deze niet alleen afhankelijk zijn van de inzet van vrijwilligers. Bij de politieopleidingen komt meer bewustwording over vooroordelen, discriminatie en racisme en er komen speciale discriminatierechercheurs.
(In deze coronatijd kan het nauwelijks aan iemands aandacht zijn ontsnapt: er zijn ook

boa's. RozeLinks is niet blij dat er politiewerk naar boa's is toegeschoven, maar gaat uit van de realiteit dat op dit moment boa's belangrijke taken op (semi-)openbaar terrein vervullen. Daarom willen we non-discriminatietrainingen voor iedereen.)

PB: Overnemen.

4.4.5 Politieoptreden heeft soms ernstig letsel of de dood van verdachten tot gevolg. Daarover moet zo volledig en transparant mogelijk publieke verantwoording plaatsvinden. De politie werkt aan een veilige, inclusieve werkcultuur en pakt pestgedrag en discriminatie aan.

268 ROZELINKS / CATEGORIE 1 Hele lid. *Vervangen door* De politie staat voor de veiligheid. Het optreden van politie, boa's of beveiligers heeft soms ernstig letsel of de dood van verdachten tot gevolg. Daarover moet zo volledig en transparant mogelijk publieke verantwoording plaatsvinden. Politie, boa's en beveiligers werken aan een veilige, inclusieve werkcultuur en pakken pestgedrag en discriminatie aan.

(Dit sluit aan op de eerdere constatering van RozeLinks dat we breder moeten kijken dan alleen naar politie.)

PB: Overnemen.

4.4.6 We lanceren een nationaal actieplan tegen seksueel geweld. De Centra Seksueel Geweld worden uitgebreid; ze combineren psychologische begeleiding voor zedenslachtoffers met het veiligstellen van aanwijzingen om verdachten op te sporen en te vervolgen. Agenten worden getraind om beter om te gaan met slachtoffers en daders van seksuele delicten. Slachtoffers krijgen sneller duidelijkheid over de voortgang in hun strafzaak en deze zaken blijven niet langer op de plank liggen. We vergroten de kennis over het tegengaan van seksueel misbruik in het onderwijs, bij (sport)verenigingen en in religieuze instellingen.

269 DWARS / CATEGORIE 1 ... We vergroten de kennis over het tegengaan van seksueel misbruik in het onderwijs, bij (sport)verenigingen en in religieuze instellingen. ...*Vervangen door* ... We kiezen voor een integrale aanpak voor preventie en het tegengaan van seksueel misbruik in het onderwijs, bij (sport)verenigingen en in (religieuze) instellingen. (Voorkomen is beter dan genezen, dat zien wij graag expliciet terug. Daarbij vinden we ook dat bij instellingen buiten bijvoorbeeld kerken seksueel misbruik moet worden aangepakt. Wij zouden de religieuze duiding liever subtieler willen zien.)

PB: Overnemen.

4.4.7 Thuis moet voor iedereen een veilige plek zijn. We creëren meer plekken in de vrouwen- en mannenopvang. Slachtoffers van ernstig huiselijk geweld kunnen versneld toegang krijgen tot de opvang op aanwijzing van de politie en Veilig Thuis. We pakken huwelijksdwang en achterlating van kinderen voor een huwelijk in het buitenland aan door hogere straffen voor daders en zorgen voor goede voorlichting aan vrouwen en kinderen.

270 HUUB BELLEMAKERS / CATEGORIE 1 *Tussen...* We pakken huwelijksdwang,... (...) en achterlating van kinderen voor een huwelijk in het buitenland *Toevoegen* vrouwelijke

genitale verminking

(FGM lijkt me een goed punt om hieraan toe te voegen)

PB: Overnemen.

271 ROZELINKS / CATEGORIE 1 Hele lid. *Vervangen door* Thuis moet voor iedereen een veilige plek zijn. We creëren meer plekken in de slachtofferopvang. Slachtoffers van ernstig huiselijk geweld kunnen versneld toegang krijgen tot de opvang op aanwijzing van de politie en Veilig Thuis. We pakken huwelijksdwang en achterlating van kinderen voor een huwelijk in het buitenland aan door hogere straffen voor daders en zorgen voor goede preventieve voorlichting aan opvoeders en kinderen.

(RozeLinks wil graag tot uitdrukking brengen dat de wereld niet bestaat uit mensen die ófwel in het hokje man, ofwel in het hokje vrouw passen, sommige mensen zijn bijvoorbeeld non-binair. Daders kunnen ook tot verschillende geslachten behoren. Om ingewikkelde formuleringen te voorkómen willen we vooral over daders en slachtoffers spreken. Waarbij goede voorlichting voor zowel (potentiële) daders als voor (potentiële) slachtoffers belangrijk is.)

PB: Overnemen.

4.4.3 We pakken de georganiseerde misdaad die zich bezighoudt met drugscriminaliteit, mensenhandel en gedwongen prostitutie hard aan. Politie, Openbaar Ministerie, belastingdienst, gemeenten en woningbouwcorporaties werken daarvoor samen in een langjarige aanpak. We vergroten de (financiële) kennis en slagkracht om de georganiseerde criminaliteit in het hart te treffen: het oppakken van topcriminelen en het afpakken van crimineel geld. De politie krijgt meer capaciteit en kennis om cybercriminaliteit en zaken als oplichting en kinderporno via internet op te sporen.

272 MOGELIJKHEID INVOEREN VESTIGINGSVERGUNNING / ONDERNEMERSNETWERK / CATEGORIE 2 *Na* hele lid. *Toevoegen* Gemeentes krijgen de mogelijkheid om een vestigingsvergunningplicht in te voeren.

(Het Ondernemersnetwerk wil het voor gemeenten mogelijk maken de vergunningplicht te herinvoeren om middenstand in steden te beschermen, winkeldiversiteit te kunnen sturen en ondermijning tegen te gaan. Ondernemers worden hierbij aan de voorkant getoetst aan de geldende regels en niet pas achteraf.)

PB: Overnemen.

4.4.4 De politie staat voor de veiligheid van iedereen en moet een afspiegeling zijn van de samenleving. De politie intensiveert de werving van vrouwen, LHBTIQ+-mensen en mensen van kleur. De diversiteitsnetwerken binnen de politie, zoals Roze in Blauw, worden binnen de organisatie beter geborgd zodat deze niet alleen afhankelijk zijn van de inzet van vrijwilligers. Bij de politieopleidingen komt meer bewustwording over vooroordelen, discriminatie en racisme en er komen speciale discriminatierechercheurs.

273 OVERLEG DIVERSITEITSNETWERKEN / HILDE KOSTER / CATEGORIE 2 Hele lid. *Vervangen door* De politie staat voor de veiligheid van iedereen en moet een afspiegeling zijn van de samenleving. De politie intensiveert de werving van vrouwen, LHBTIQ+-mensen,

mensen van kleur en mensen met een migratieachtergrond. In overleg met de diversiteitsnetwerken garanderen we zo dat een goede afspiegeling ontstaat. De diversiteitsnetwerken binnen de politie (zoals Roze in Blauw, het Moluks-Indisch Netwerk en het Marokkaans netwerk), worden binnen de organisatie beter geborgd zodat deze niet alleen afhankelijk zijn van de inzet van vrijwilligers. Bij de politieopleidingen komt meer bewustwording en training over vooroordelen, discriminatie en racisme en er komen speciale discriminatierechercheurs. De politie werkt aan een veilige, inclusieve werkcultuur en pakt pestgedrag en discriminatie aan. Op pesten en discriminatie binnen de organisatie staan strengere, minder vrijblijvende maatregelen.

PB: Overnemen.

- 4.4.5** Politieoptreden heeft soms ernstig letsel of de dood van verdachten tot gevolg. Daarover moet zo volledig en transparant mogelijk publieke verantwoording plaatsvinden. De politie werkt aan een veilige, inclusieve werkcultuur en pakt pestgedrag en discriminatie aan.

274 BEROEPSCODE POLITIE EN GEBRUIK VAN GEWELD BIJ OPTREDEN / DWARS EN HILDE

KOSTER / CATEGORIE 2 Hele lid. *Vervangen door* Politieoptreden heeft soms ernstig letsel of de dood van verdachten tot gevolg. Daarover moet zo volledig en transparant mogelijk publieke verantwoording plaatsvinden op basis van onafhankelijk onderzoek. We zetten ons in om buitenproportioneel politiegeweld te verminderen. We verbieden het gebruik van de nekklem en rubberen kogels bij politieoptreden en het gebruik van het stroomstootwapens tegen verwarde mensen. De ambtsinstructie moet in lijn zijn met de basisprincipes van de VN. Agenten moeten bij bewezen machtsmisbruik ontslagen kunnen worden. Er komt een verbod op het gebruik van discriminerende risico-profielen door de politie. De beroepscode wordt aangevuld met regels over de omgang onderling en met burgers. Bij overtreding van deze regels kunnen sancties worden opgelegd.

(Talrijke onderzoeken hebben aangetoond dat het gebruik van middelen als traan-gas, rubberen kogels en stroomstootwapens zware gevolgen kunnen hebben voor de gezondheid van de mensen die daarmee zijn geconfronteerd. De toegankelijkheid van zulke middelen maakt het onnodige gebruik van geweld door de politie makkelijker, het geweld minder doelgericht (hogere kans dat onschuldige mensen hierdoor worden geraakt) en de toegebrachte schade onproportioneel groot. De politie beschikt over voldoende veilige middelen die in plaats van de risicovolle instrumenten kunnen worden ingezet.)

PB: Overnemen.

- 275 BESCHERMING KLOKKENLUIDERS / DWARS EN IMRAN HYDER / CATEGORIE 2** *Nieuw punt:* Bescherming voor klokkenluiders wordt verankerd in de wet. Wie op Nederlands grondgebied misstanden wil aankaarten, heeft recht om dit verhaal te vertellen zonder vervolgd te worden. Het Huis voor Klokkenluiders krijgt meer middelen en bevoegdheden voor onderzoek en handhaving.

(Klokkenluiden valt onder de vrijheid van meningsuiting. Het is van belang dat (politie-

ke) misstanden aan het licht komen. Door klokkenluiders te beschermen kan Nederland bijdragen aan meer transparantie en het tegengaan van misstanden in de internationale en nationale politiek én het bedrijfsleven.)

PB: Overnemen.

4.4.6 Het Openbaar Ministerie en de rechtspraak krijgen meer middelen. We stoppen met de outputfinanciering. We vergroten de onafhankelijkheid van de Raad voor de rechtspraak: de Raad krijgt een eigen begroting en in plaats van de benoeming van de leden van de Raad door de minister komt er inspraak door de beroepsgroep zelf. Herstelrechtvoorzieningen voor slachtoffers en daders/verdachten krijgen een volwaardige plek in de rechtspraak.

276 STRAFFEN HEEFT ALS DOEL EEN VEILIGE SAMENLEVING / ROGIER ELSHOUT EN ROZELINKS / CATEGORIE 2 *Nieuw programmapunt 4.4.6:* Het hoofddoel van straffen is het creëren van een veilige samenleving. Straffen moeten daarom effectief zijn voor het herstel van alle partijen en rehabilitatie van de dader. We vervangen kortdurende gevangenisstraffen zoveel mogelijk door andere herstelgerichte interventies en kleinschalige detentievormen krijgen de voorkeur boven megagevangnissen. Gevangnissen zijn publieke instellingen met personeel in overheidsdienst. Daders krijgen tijdig goede begeleiding vanuit reclassering en gemeenten.

(Het wordt tijd dat GroenLinks een stevig antwoord heeft op 'hard on crime': wij moeten het initiatief hebben bij 'smart on crime'. Straffen moeten effectief zijn. Ze moeten herhaling en toekomstige slachtoffers voorkomen én als doel hebben het op het rechte pad helpen van daders en herstel voor slachtoffers en andere betrokkenen. De grote focus op vergelding staat deze doelen nu in de weg.)

PB: Overnemen.

277 VOORKOMEN VAN ALLE VORMEN VAN GEWELD TEGEN VROUWEN / ÅSA EKVAL / CATEGORIE 2 *Na hele lid. Toevoegen* We werken eraan om alle vormen van geweld tegen vrouwen te voorkomen en te bestrijden.

(Nederland heeft het Verdrag van Istanbul in 2015 geratificeerd, het is op 1 januari 2016 in werking getreden. In 2020 is het eerste rapport gemaakt door GREVIO, de groep van onafhankelijke experts die evalueert hoe landen het verdrag implementeren. In dit rapport is veel kritiek op Nederland gericht, omdat we onder andere een gender neutrale kijk hebben op huiselijk geweld, geen gender segregeerde gegevens verzamelen over verschillende soorten geweld en intimidatie en er veel te weinig in wordt geïnvesteerd in coördinatie, preventie, opleiding van professionals, behandeling en slachtofferhulp.)

PB: Overnemen.

278 BESTRAFFEN SEKS ZONDER INSTEMMING / DWARS / CATEGORIE 2 *Na hele lid. Toevoegen* Seks zonder instemming gaat even zwaar bestraft worden als verkrachting. (Een nieuwe wet zoals 'seks tegen de wil' zorgt voor hiërarchie in de ernst van de situatie, dat moet voorkomen worden door een wijziging in de wet zodat de gevolgen voor de misdadiger hetzelfde blijven.)

PB: Overnemen.

4.4.7 Thuis moet voor iedereen een veilige plek zijn. We creëren meer plekken in de vrouwen- en mannenopvang. Slachtoffers van ernstig huiselijk geweld kunnen versneld toegang krijgen tot de opvang op aanwijzing van de politie en Veilig Thuis. We pakken huwelijksdwang en achterlating van kinderen voor een huwelijk in het buitenland aan door hogere straffen voor daders en zorgen voor goede voorlichting aan vrouwen en kinderen.

279 HUISELIJK GEWELD GENDERGERELATEERD / FEMNET / CATEGORIE 2 *Na hele lid.*

Toevoegen We baseren het beleid rond huiselijk geweld op het besef dat geweld gender gerelateerd is.

(Nederland heeft het Verdrag van Istanbul in 2015 geratificeerd, het is op 1 januari 2016 in werking getreden. In 2020 is het eerste rapport gemaakt door GREVIO, de groep van onafhankelijke experts die evalueert hoe landen het verdrag implementeren. GREVIO en veel Nederlandse organisaties die GREVIO hebben geïnformeerd (waaronder het College voor de Rechten van de Mens) zijn zeer kritisch over het feit dat het Nederlandse beleid inzake huiselijk geweld in 2015 genderneutraal is gemaakt. Dit heeft geleid tot dat veel vrouwen niet durven de hulp van Veilig Thuis en de politie vragen uit angst de voogdij over hun kinderen te verliezen.)

PB: Overnemen.

280 MISSTANDEN ADOPTIES / MAX DE BLANK / CATEGORIE 2 *Nieuw punt na 4.4.7:* De Nederlandse staat neemt verantwoordelijkheid voor de mistanden bij adopties en de gedwongen afstanden van kinderen uit het verleden. Geadopteerden en gedupeerde eerste ouders worden gecompenseerd. Zij worden actief en financieel gesteund in hun recht op waarheidsvinding.

(In de afgelopen jaren zijn steeds meer misstanden aan het licht gekomen bij interlandelijke adopties uit het verleden. Zo bleek bijvoorbeeld dat in Sri Lanka in de jaren 80 baby's werden ontvoerd om te voldoen aan de internationale vraag naar kinderen voor adoptie, en dat er zogeheten 'baby farms' bestonden, waar vrouwen zwanger werden gemaakt en kinderen baarden met interlandelijke adoptie als doel. Ook vanuit Bangladesh zijn in die tijd kinderen geadopteerd zonder kennis of instemming van hun eerste ouders, vaak met vervalste papieren. Tegelijkertijd is recent aan het licht gekomen dat er binnen Nederland structureel pasgeboren kinderen zijn afgenomen van ongehuwde vrouwen in de jaren vijftig, zestig en zeventig. Nog altijd wachten veel interlandelijk geadopteerden en Nederlandse gedwongen afstandsmoeders op erkenning van de Nederlandse staat en ondersteuning bij hun zoektocht, mede vanwege de onrechtvaardigheid van de situatie en de langslappende en soms ernstige psychische gevolgen die de misstanden voor hen hebben. De instelling van de Commissie Joustra omtrent interlandelijke adoptie is een eerste stap, maar nog altijd onvoldoende.)

PB: Overnemen.

4.4.9 Het Openbaar Ministerie en de rechtspraak krijgen meer middelen. We stoppen met de outputfinanciering. We vergroten de onafhankelijkheid van de Raad voor de rechtspraak: de Raad krijgt een eigen begroting en in plaats van de benoeming van de leden

van de Raad door de minister komt er inspraak door de beroepsgroep zelf. Herstelrechtvoorzieningen voor slachtoffers en daders/verdachten krijgen een volwaardige plek in de rechtspraak.

281 ONAFHANKELIJKHEID OFFICIER VAN JUSTITIE EN VERPLICHTE TOETS VERTROUWELIJKE STUKKEN / IMRAN HYDER / CATEGORIE 2 *Na hele lid. Toevoegen*

We versterken de onafhankelijkheid van de officier van justitie door te verplichten dat ieder contact met de minister over een zaak schriftelijk wordt vastgelegd. Daarnaast waarborgen wij het verschoningsrecht van advocaten door de toetsing door de rechter-commissaris van vertrouwelijke stukken altijd te verplichten.

(Op dit moment is het zo dat niet ieder contact tussen de minister en de OvJ over een zaak hoeft te worden vastgesteld: dit hoeft niet als het slechts 'goed overleg' betreft. Dit is onwenselijk, omdat de politieke invloed op vervolgingsbeslissingen altijd transparant moet zijn. Dit versterkt de onafhankelijkheid van de OvJ. Daarnaast is het zo dat het verschoningsrecht van advocaten onder druk staat, zowel door het OM als door de wetgever. Dit is ook onwenselijk, omdat het verschoningsrecht van advocaten een kernonderdeel is van onze rechtstaat. Clienten moeten vrijuit over hun zaak kunnen spreken met hun advocaat.)

PB: Overnemen.

4.4.10 Bij de bestrijding van terrorisme ligt de nadruk op het verzamelen van inlichtingen uit menselijke bronnen en gerichte digitale surveillance in plaats van massasurveillance. De inlichtingen- en veiligheidsdiensten zetten hun bevoegdheden gericht in en publiceren jaarlijks het aantal taps dat ze hebben geplaatst. De commissie van toezicht op de inlichtingen- en veiligheidsdiensten krijgt de mogelijkheid om samen te werken met andere toezichthouders in betrouwbare Europese landen.

282 INVESTEREN IN DIGITALE INFRASTRUCTUUR / WERKGROEP DIGITALE SAMENLEVING & PRIVACY / CATEGORIE 2 *Nieuw programmapunt 4.4.10:*

Een veilige digitale leefomgeving is belangrijk. Daarom werkt de Nederlandse overheid niet mee aan het introduceren of in stand houden van kwetsbaarheden in digitale producten en diensten. Bedrijven die de maatschappij in gevaar brengen door hun IT-producten of -diensten onvoldoende tegen misbruik te beveiligen, moeten daarvoor verantwoordelijk gehouden worden. De Nederlandse overheid moet investeren in defensieve capaciteiten om vitale infrastructuur te beschermen tegen cyberaanvallen.

(Het gaat om het toevoegen van een nieuw punt na 4.4.10. Op dit moment ontlopen techbedrijven en fabrikanten van "slimme apparaten" die vaak bar slecht beveiligd zijn alle verantwoordelijkheid voor de beveiliging van hun producten. Ook krijgen smartphones te vaak maar weinig of geen security updates. Dat moet veranderen. Het gaat om zowel fabrikanten van apparaten, als techbedrijven die online diensten leveren.)

PB: Overnemen.

HUMAAN EN RECHTVAARDIG MIGRATIEBELEID

4.5.1 Het Vluchtelingenverdrag van de Verenigde Naties, het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens en het asielrecht van de EU vormen de basis voor onze omgang met vluchtelingen. Nederland gaat daarom veel meer dan nu bijdragen aan opvang van kwetsbare vluchtelingen. Dat doen we door een evenredig deel van de door de Verenigde Naties aangewezen groep op te nemen.

283 DWARS / CATEGORIE 1 *Na* hele lid. *Toevoegen* Voor burgers wordt het toegankelijker inzichtelijk gemaakt welke landen op de lijst van veilige landen staan en waarom. (Zogenaamde veilige landen blijken soms helemaal niet veilig te zijn. De procedure waarin beoordeelt wordt of een land veilig is of niet, moet transparanter.)

PB: Overnemen.

4.5.2 Het snel verdwijnen van de schandvlek van de Griekse kampen krijgt prioriteit. Nederland spant zich in de Europese Unie maximaal in voor een eerlijke verdeling van vluchtelingen over de lidstaten en neemt het voortouw met andere welwillende landen: we verschuilen ons niet achter anderen.

284 LEONOOR CORNELISSEN / CATEGORIE 1 *Na* hele lid. *Toevoegen* Ook zetten we ons in om soortgelijke nieuwe situaties in Griekenland en andere landen te voorkomen.

PB: Overnemen.

4.5.3 Wie in Nederland asiel aanvraagt, krijgt veel sneller uitsluitel (binnen zes maanden). Daarvoor investeren we in de capaciteit van de Immigratie- en Naturalisatiedienst. Procedures waarbij kinderen zijn betrokken, worden met voorrang behandeld. We zetten alles op alles om te voorkomen dat alleenstaande kinderen uit de opvang verdwijnen en slachtoffer worden van mensensmokkel en uitbuiting.

285 BARBARA WEGELIN / CATEGORIE 1 *Tussen...* Daarvoor investeren we,... (...). in de capaciteit van de Immigratie- en Naturalisatiedienst. *Toevoegen* structureel (toevoeging van woord structureel: het is juist de wispelturige opbouw en afbouw van personeelbestand die voor de huidige chaos zorgt.)

PB: Overnemen.

4.5.6 In de asielprocedure wordt beter gekeken naar de risico's die kwetsbare groepen, zoals LHBTIQ+-mensen en mensen met een beperking, lopen bij terugkeer na een afwijzing van het asielverzoek. Ook de risico's die specifiek voor kinderen gelden – kinderarbeid, kindhuwelijken, kindsoldaten, meisjesbesnijdenis en kinderprostitutie – krijgen meer aandacht.

286 PARTIJBESTUUR / CATEGORIE 1 ... meisjesbesnijdenis ... *Vervangen door* ... vrouwelijke genitale verminking (Meisjesbesnijdenis is niet de juiste term. We kiezen voor de term vrouwelijke genitale verminking.)

PB: Overnemen.

287 FEMNET EN KLEURRIJK PLATFORM / CATEGORIE 1 *Tussen...* zoals LHBTIQ+-mensen ... (...). en mensen met een beperking *Toevoegen* vrouwen (In oorlogssituaties en als vluchteling en asielzoeker zijn ook vrouwen extra kwetsbaar en lopen risico op misbruik, zoals seksueel geweld en mensenhandel, ook als ze teruggestuurd worden.)

PB: Overnemen.

4.5.8 Tijdens de asielprocedure kunnen mensen taallessen en andere cursussen volgen. De cursussen zijn ook beschikbaar voor mensen die in de buurt van het azc wonen. Mensen in de procedure krijgen de mogelijkheid om vrijwilligerswerk te doen of worden voor een tijdelijke baan gematcht met werkgevers die vacatures hebben. Wie een asielstatus krijgt, moet zo snel mogelijk onderdeel uitmaken van de Nederlandse samenleving. Dat betekent geen marktwerking in het taal- en inburgeringsonderwijs, goede en persoonlijke begeleiding naar opleiding of werk en een betere erkenning van diploma's die in het buitenland zijn behaald.

288 SANDER VAN DER GOES / CATEGORIE 1 *Tussen...* Tijdens de asielprocedure kunnen mensen taallessen, ... (...). en andere cursussen volgen. *Toevoegen* opleidingen (Er zijn ook veel jongeren die in de asielprocedure terecht komen. Laten we hen in deze tekst niet vergeten en ook noemen dat jongeren naar school kunnen of een opleiding kunnen beginnen.)

PB: Overnemen.

4.5.1 Het snel verdwijnen van de schandvlek van de Griekse kampen krijgt prioriteit. Nederland spant zich in de Europese Unie maximaal in voor een eerlijke verdeling van vluchtelingen over de lidstaten en neemt het voortouw met andere welwillende landen: we verschuilen ons niet achter anderen.

289 RECHTEN KLIMAATVLUCHTELINGEN VERANKEREN / DWARS / CATEGORIE 2 *Na* hele lid. *Toevoegen* We zetten ons in om de rechten van klimaatvluchtelingen beter te verankeren in internationale verdragen. (Momenteel bestaan klimaatvluchtelingen eigenlijk niet, terwijl steeds meer mensen vluchten vanwege klimaatrampen. We hebben de morele plicht om de oorzaak van hun ontheemding te erkennen en de verantwoordelijkheid om hun te helpen.)

PB: Overnemen.

290 INZETTEN LEGALE VLUCHTROUTES / DWARS / CATEGORIE 2 *Na* hele lid. *Toevoegen* We zetten ons in Europees verband in voor legale vluchtroutes, zodat vluchtelingen minder afhankelijk worden van mensensmokkelaars en we beter in de gaten kunnen houden wie zich in Europa bevindt. (Legale vluchtroutes zijn een belangrijke stap in het tegengaan van mensensmokkel. Ook zorgen we dat we weten wie er in Europa zijn, zodat we mensen gerichter kunnen helpen.)

PB: Overnemen.

4.5.2 Het snel verdwijnen van de schandvlek van de Griekse kampen krijgt prioriteit. Nederland spant zich in de Europese Unie maximaal in voor een eerlijke verdeling van vluchtelingen over de lidstaten en neemt het voortouw met andere welwillende landen: we verschuilen ons niet achter anderen.

291 ONDERSTEUNING OPVANG VLUCHTELINGEN IN CARIBISCH GEBIED / TOON HOLMAN / CATEGORIE 2 *Na* hele lid. *Toevoegen* Nederland ondersteunt de Caribische delen van het Koninkrijk bij het opvangen van vluchtelingen uit de regio (Nederland heeft nogal de gewoonte om te vergeten dat we buurlanden in crisis hebben: Venezuela en Colombia (en anderen). Curaçao stuurt al jaren tegen eigen wil op aandringen van Defensie bootvluchtelingen uit Venezuela terug. Ook hier moet Nederland verantwoordelijkheid nemen.)

PB: Overnemen.

4.5.3 Wie in Nederland asiel aanvraagt, krijgt veel sneller uitsluitel (binnen zes maanden). Daarvoor investeren we in de capaciteit van de Immigratie- en Naturalisatiedienst. Procedures waarbij kinderen zijn betrokken, worden met voorrang behandeld. We zetten alles op alles om te voorkomen dat alleenstaande kinderen uit de opvang verdwijnen en slachtoffer worden van mensensmokkel en uitbuiting.

292 ASIEL VRAGEN IS EEN GRONDRICHT / KLEURRIJK PLATFORM / CATEGORIE 2 *Nieuw punt 4.5.6.:* Asiel vragen is een grondrecht. We nemen obstakels weg die zijn bedoeld om het aanvragen van asiel onnodig te bemoeilijken. We zorgen dat er aanmeldcentra bijkomen die verspreid over het land en toegankelijk te bereiken zijn. Wie asiel aanvraagt op een luchthaven wordt alleen in het uiterste geval, bij een aantoonbaar veiligheidsrisico, in detentie geplaatst.

(Het aanvragen van asiel is een grondrecht. In de afgelopen jaren heeft het kabinet steeds meer obstakels opgeworpen om mensen te ontmoedigen asiel aan te vragen of de weg daarnaartoe te bemoeilijken. Zo worden asielzoekers op Schiphol direct in detentie geplaatst en kun je nu alleen in Ter Apel asiel aanvragen, een plek die ver weg en slecht bereikbaar is van waar de meeste asielzoekers het land binnenkomen. Ook moeten asielzoekers hun eigen reiskosten betalen. Het is onacceptabel dat voor mensen die vluchten voor geweld, onderdrukking of oorlog de weg naar asiel zo moeilijk wordt gemaakt. Meer aanmeldcentra zorgt bovendien voor een snellere start van de asielprocedure.)

PB: Overnemen.

293 VREEMDELINGENDETENTIE ALLEEN ALS ULTIEME MAATREGEL / TIRZA DE FOCKERT / CATEGORIE 2 *Hele lid. Vervangen door* Vreemdelingendetentie mag alleen nog ingezet worden als ultimum remedium en onder strikte voorwaarden. De huidige praktijk, waarin ongedocumenteerden enkel omdat ze geen verblijfsvergunning hebben langdurig in hechtenis worden genomen met als doel ze uit te zetten, is inhumain, niet effectief en gaat tegen Europese regelgeving in. Detentie grijpt diep in in mensenlevens en kan blijvende schade veroorzaken. We gaan op zoek naar meer alternatieven voor bewaring, zoals het opleggen van een meldplicht. Op gezinslocaties gaan we werken

met gezinsvriendelijke terugkeer-counseling. De gesloten gezinslocatie in Zeist heffen we op.

(Verblijf zonder geldige documenten is in Nederland geen strafbaar feit. Toch sluit Nederland elk jaar duizenden ongedocumenteerden op in een gevangenis, soms langer dan een jaar. Volgens internationaal recht mag detentie van vreemdelingen alleen als uiterst middel; als het niet anders kan en alle minder ingrijpende middelen zijn uitgeput. Daar houdt Nederland zich al jaren niet aan. Naast de disproportionaliteit van deze vrijheidsberoving blijkt bovendien keer op keer dat vreemdelingendetentie niet effectief is: het zorgt er niet voor dat ongedocumenteerden sneller of vaker uitgezet kunnen worden.)

PB: Overnemen.

- 4.5.5** Wie zonder documenten in Nederland verblijft, heeft toegang tot eerste levensbehoeften als zorg, onderdak en rechtsbijstand. De pilot met opvangprogramma's in zes grote steden voor mensen die zijn uitgeprocedeerd, verdient verlenging en navolging. Mensen die buiten eigen schuld niet kunnen terugkeren naar het land van herkomst en langer dan vijf jaar zonder verblijfsvergunning in Nederland verblijven, krijgen die vergunning alsnog.

294 **VERVANGEN NAVOLGING DOOR UITBREIDING / BARBARA WEGELIN / CATEGORIE 2 ...**

navolging ... *Vervangen door ...* uitbreiding

(Vijf grote steden (waarvan drie in de randstad) dekken niet het hele land, Amsterdam is de enige gemeente die Dublin-claimanten opvangt, de duur van deze basale opvang is ook te beperkt.)

PB: Overnemen.

- 295** **NA DRIE JAAR VERBLIJFVERGUNNING ALS TERUGKEER NIET KAN / BARBARA WEGELIN / CATEGORIE 2** Hele lid. *Vervangen door* Wie zonder documenten in Nederland verblijft, heeft toegang tot eerste levensbehoeften als zorg, onderdak en rechtsbijstand. De pilot met opvangprogramma's in zes grote steden voor mensen die zijn uitgeprocedeerd, verdient verlenging en navolging. Mensen die buiten eigen schuld niet binnen drie jaar kunnen terugkeren naar het land van herkomst of door trage afhandeling door de IND langer dan drie jaar zonder verblijfsvergunning in Nederland verblijven, krijgen die vergunning alsnog.

(Tot 1 januari 2003 bestond het zogenaamde driejarenbeleid. Na drie jaar lopende procedure (niet vervolgprocedures) ontstond automatisch en recht op verblijf. Dit was een uitkomst voor uitzichtloze procedures die maar doorsukkelden en een goede stok achter de deur voor de IND om niet te ver achterover te gaan zitten. Dit werkte een stuk beter dan de huidige wantoestand met dwangsommen.)

PB: Overnemen.

- 296** **NATURALISATIE ZONDER PERSOONSDOCUMENTEN / CELINE BERSERIK / CATEGORIE 2** *Na* hele lid. *Toevoegen* Daarnaast kunnen mensen die op grond van het generaal pardon in 2007 een status kregen zonder persoonsdocumenten worden genaturaliseerd.

(In 2007 kregen 27.000 mensen een verblijfsvergunning met de pardonregeling. 11.000 mensen die onder het generaal pardon in 2007 vielen kunnen nog steeds geen Nederlander worden omdat veel vergunninghouders niet de documenten hebben die nodig zijn om te naturaliseren: een paspoort en een geboorteakte. Voor een grote groep is onmogelijk het land van herkomst te bezoeken om alsnog de benodigde papieren te bemachtigen. De meeste vergunninghouders zijn tussen de 26 en 35 jaar en wonen bijna hun hele leven al in Nederland. Een groot deel van hen heeft op dit moment geen nationaliteit, met alle gevolgen van dien. Vaak hebben ze wel een vreemdelingenpaspoort, maar dat geeft niet dezelfde rechten als een gewoon paspoort. Het is daardoor lastig om te reizen, een hypotheek aan te vragen of om te trouwen. Ook mag je niet stemmen of werken bij meerdere overheidsinstellingen.)

PB: Overnemen.

297 VRIJWILLIGERSWERK ONGEDOCUMENTEERDEN / DWARS / CATEGORIE 2 *Tussen*

... eerste levensbehoeften als zorg, onderdak en rechtsbijstand. ... (...). De pilot met opvangprogramma's in zes grote steden voor mensen die zijn uitgeprocedeerd *Toevoegen* Daarnaast moeten zij een rol kunnen spelen in de maatschappij, door middel van bijvoorbeeld vrijwilligerswerk.

(Alleen een levensbehoefte geven aan mensen zonder documenten is niet voldoende, vaak zitten mensen hier voor een lange periode en worden ze geïsoleerd van de wereld om zich heen. Om die isolatie te verkleinen moet ervoor gezorgd worden dat die mensen een dagbesteding krijgen, zodat ze niet alleen sociale contacten kunnen krijgen in de omgeving maar ook een dag invulling hebben buiten de opvang. Dit verhoogt de levenskwaliteit van de mensen, zodat zij mentaal en fysiek gezonder blijven. Dit voorkomt potentiële vereenzaming en stress.)

PB: Overnemen.

4.5.6 In de asielprocedure wordt beter gekeken naar de risico's die kwetsbare groepen, zoals LHBTIQ+-mensen en mensen met een beperking, lopen bij terugkeer na een afwijzing van het asielverzoek. Ook de risico's die specifiek voor kinderen gelden – kinderarbeid, kindhuwelijken, kindsoldaten, meisjesbesnijdenis en kinderprostitutie – krijgen meer aandacht.

298 ZELFIDENTIFICATIE ZWAARTEPUNT BEPALING LHBTIQ+ / ROZELINKS / CATEGORIE 2 *Tussen* ... lopen bij terugkeer na een afwijzing van het asielverzoek. ... (...). Ook de risico's die specifiek voor kinderen gelden *Toevoegen* Zelfidentificatie is voortaan het zwaartepunt om te bepalen of een asielzoeker LHBTIQ+ is. Net als voor religieuze kwesties, komt er een onafhankelijke geschillencommissie voor afgewezen LHBTIQ+-asielzoekers. (Ondanks instructies vanuit het Ministerie gaat de IND bij LHBTIQ+ asielzoekers nog steeds uit van Westerse stereotypes bij de toetsing van hun asielaanvraag. RozeLinks heeft grote zorgen rond deze groepen en wil al in het verkiezingsprogramma een paar ankerpunten aangeven voor het toekomstig asielbeleid ten aanzien van deze mensen.)

PB: Overnemen.

- 4.5.7** Mensen die in een asielzoekerscentrum (azc) verblijven, zijn aan de zorg van de overheid toevertrouwd. We treden streng op tegen intimidatie en discriminatie van kwetsbare groepen binnen azc's. Het aantal verhuizingen wordt drastisch ingeperkt, in het bijzonder wanneer er kinderen zijn betrokken. Er komt meer ruimte voor aparte voorzieningen voor ernstig zieken en mensen met een beperking.
- 299** **VERBETEREN TOEGANG GESPECIALISEERDE ZORG / BARBARA WEGELIN / CATEGORIE 2** *Tussen...* zijn aan de zorg van de overheid toevertrouwd. ... (...). We treden streng op tegen intimidatie en discriminatie van kwetsbare *Toevoegen* We verbeteren de toegang tot gespecialiseerde psychische en lichamelijke zorg.
(mensen die maanden/jaren in asielzoekerscentra verblijven met vaak trauma's uit het verleden en stress over de toekomst, hebben vaker dan anderen last van psychische en fysieke klachten. De huidige huisartsenpostenstructuur op de azc's is niet voldoende toegerust om mensen adequaat op te vangen. Goede medische en psychische zorg werkt de-escalerend.)
PB: Overnemen.
- 4.5.2** Het snel verdwijnen van de schandvlek van de Griekse kampen krijgt prioriteit. Nederland spant zich in de Europese Unie maximaal in voor een eerlijke verdeling van vluchtelingen over de lidstaten en neemt het voortouw met andere welwillende landen: we verschuilen ons niet achter anderen.
- 300** **BETREKKEN BURGERS BIJ HERVESTIGING / BARBARA WEGELIN / CATEGORIE 2** *Na* hele lid. *Toevoegen* We onderzoeken de mogelijkheid voor burgers en organisaties om betrokken te worden in de hervestiging en opvang van asielzoekers, zonder afbreuk te doen aan de hervestigingsverplichtingen die Nederland als land heeft.
(Na meer dan 20 jaar restrictief vluchtelingenbeleid van de kabinetten Balkenende en Rutte voelen veel mensen zich machteloos. Ze willen wel iets concreet bijdragen maar worden van alle kanten tegengehouden. In verschillende andere landen kunnen (groepen) mensen zelf vluchtelingen voordragen voor hervestiging en daar (tijdelijk) verantwoordelijkheid voor dragen.)
PB: Overnemen.
- 301** **VEILIGHEID KWETSBARE GROEPEN / ROZELINKS / CATEGORIE 2** Hele lid. *Vervangen door* Mensen die in een asielzoekerscentrum (azc) verblijven, zijn aan de zorg van de overheid toevertrouwd. We treden streng op tegen intimidatie en discriminatie van kwetsbare groepen binnen azc's. Het aantal verhuizingen wordt drastisch ingeperkt, in het bijzonder wanneer er kinderen bij zijn betrokken. Er komt meer ruimte voor aparte voorzieningen voor ernstig zieken en mensen met een beperking. Als we de veiligheid van kwetsbare asielzoekers, zoals LHBTIQ+-vluchtelingen, niet op een andere manier kunnen garanderen, krijgen zij onderdak op een alternatieve locatie.
(RozeLinks is in de afgelopen tijd geschokt door incidenten in AZC's. Hoewel aparte opvang voor kwetsbare groepen ook stigmatiserend kan werken, is dit toch een oplossing die wel moet kunnen worden aangeboden wanneer bijvoorbeeld homofobie geweld leidt tot verminking van een asielzoeker – naast het straffen van de daders. Het gebruik

van de speciale beschermde opvang moet in onze ogen altijd een keuze van de betrokken asielzoeker zijn.)

PB: Overnemen.

- 4.5.8** Tijdens de asielprocedure kunnen mensen taallessen en andere cursussen volgen. De cursussen zijn ook beschikbaar voor mensen die in de buurt van het azc wonen. Mensen in de procedure krijgen de mogelijkheid om vrijwilligerswerk te doen of worden voor een tijdelijke baan gematcht met werkgevers die vacatures hebben. Wie een asielstatus krijgt, moet zo snel mogelijk onderdeel uitmaken van de Nederlandse samenleving. Dat betekent geen marktwerking in het taal- en inburgeringsonderwijs, goede en persoonlijke begeleiding naar opleiding of werk en een betere erkenning van diploma's die in het buitenland zijn behaald.

- 302** **KWALITEIT EN UITVOER INBURGERINGSPROGRAMMA'S / BARBARA WEGELIN EN TIRZA DE FOCKERT / CATEGORIE 2** *Nieuw programmapunt 4.5.9:* Een geslaagd inburgeringstraject maakt van 'zij' 'wij'. Inburgeringsprogramma's worden gefinancierd en uitgevoerd door de gemeente en worden mede afgestemd op de capaciteit en behoefte van de inburgeraar. Voor marktwerking in het taal- en inburgeringsonderwijs is geen plek. De kwaliteit van het taal- en inburgeringsonderwijs wordt gecontroleerd door de Onderwijsinspectie of een andere daartoe gekwalificeerde instantie. Inburgering omvat ook goede en persoonlijke begeleiding naar opleiding of werk en een betere erkenning van diploma's die in het buitenland zijn behaald.
(Inburgering gaat niet alleen maar over asielzoekers of vluchtelingen. De hervorming van de Wet Inburgering per 1 juli 2021 biedt de mogelijkheid om in te vullen wat de randvoorwaarden voor GroenLinks voor geslaagde inburgering.)

PB: Overnemen.

- 4.5.9** Er komt één minister die verantwoordelijk is voor alles wat samenhangt met migratie. Deze bewindspersoon krijgt de discretionaire bevoegdheid om in schrijnende situaties een verblijfsvergunning te geven.

- 303** **INVOERING GEZINSHERENIGING BUITEN HET KERNGEZIN / BARBARA WEGELIN EN TIRZA DE FOCKERT / CATEGORIE 2** *Na* hele lid. *Toevoegen* Het recht op gezinsleven is een fundamenteel recht. Beperkingen op dat fundamentele recht, bijvoorbeeld in de vorm van strenge inkomenseisen, worden terughoudend en met ruimte voor de menselijke maat toegepast. De wettelijke mogelijkheid voor gezinshereniging van gezinsleden buiten het kerngezin wordt opnieuw ingevoerd. Zelfstandig verblijf voor houders van een afhankelijke verblijfsvergunning als gezinsmigrant wordt weer mogelijk na drie jaar in plaats van vijf jaar. Voor vluchtelingen moet een reële bewijslast gelden ten aanzien van identiteit en gezinsband zodat vluchtelingengezinnen niet meer ten onrechte gescheiden blijven.
(Gezinshereniging buiten het kerngezin kon, onder behoorlijk strenge voorwaarden, voor 2012 wel en is toen door het VVD/CDA/PVV-kabinet afgeschaft, onder protest van GroenLinks. Het gaat hierbij om gezinshereniging met broers/zussen, opa/oma, kinderen van ouder dan 18, tante/oom, simpelweg familieleden buiten het kerngezin papa/

mama/kinderen onder de 18. Een voorbeeld: Russische vrouw is al 23 jaar in Nederland, is inmiddels genaturaliseerd, heeft een Nederlandse man en kinderen, haar vader sterft, ze is enig kind en haar moeder met Alzheimer blijft alleen over in Rusland. Tot 2012 kon deze moeder onder voorwaarden komen, nu niet meer. Het amendement pleit voor terugkeer van de mogelijkheid, in plaats van de huidige onmogelijkheid.)

PB: Overnemen.

4.5.1 Het Vluchtelingenverdrag van de Verenigde Naties, het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens en het asielrecht van de EU vormen de basis voor onze omgang met vluchtelingen. Nederland gaat daarom veel meer dan nu bijdragen aan opvang van kwetsbare vluchtelingen. Dat doen we door een evenredig deel van de door de Verenigde Naties aangewezen groep op te nemen.

304 **KLIMAATVERANDERING ALS GROND VOOR ASIEL / DWARS / CATEGORIE 2** *Na* hele lid. *Toevoegen* We zetten ons in om de rechten van klimaatvluchtelingen beter te verankeren in internationale verdragen. Daarnaast neemt Nederland samen met andere welwillende landen ontheemding door klimaatverandering als grond voor asiel. (Momenteel bestaan klimaatvluchtelingen eigenlijk niet, terwijl steeds meer mensen vluchten vanwege klimaatrampen. We hebben de morele plicht om de oorzaak van hun ontheemding te erkennen en de verantwoordelijkheid om hun te helpen.)

PB: Niet overnemen. We zetten ons in voor het aanpakken van de klimaatcrisis, het eerlijker maken van de internationale handel, het investeren in ontwikkelingssamenwerking en het helpen van klimaatvluchtelingen. Daarom zijn wij positief over amendement 289, dat oproept om de rechten van klimaatvluchtelingen beter te verankeren in internationale verdragen. Dit amendement gaat echter veel verder en doet een voorstel waarmee per direct honderden miljoenen mensen recht zouden krijgen op asiel. Dat is onhaalbaar en onuitvoerbaar.

4.5.5 Wie zonder documenten in Nederland verblijft, heeft toegang tot eerste levensbehoeften als zorg, onderdak en rechtsbijstand. De pilot met opvangprogramma's in zes grote steden voor mensen die zijn uitgeprocedeerd, verdient verlenging en navolging. Mensen die buiten eigen schuld niet kunnen terugkeren naar het land van herkomst en langer dan vijf jaar zonder verblijfsvergunning in Nederland verblijven, krijgen die vergunning alsnog.

305 **BEROEPSOPLEIDING JONGEREN ZONDER VERBLIJFSPAPIEREN / KLEURRIJK PLATFORM / CATEGORIE 2** *Na* hele lid. *Toevoegen* Jongeren zonder verblijfspapieren mogen hun beroepsopleiding afmaken, wat inhoudt, dat ze stage moeten kunnen lopen. (Jongeren zonder verblijfspapieren lopen nu vast bij het afronden van hun MBO- of HBO-opleiding, doordat ze geen stage kunnen lopen bij werkgevers.)

PB: Niet overnemen. Dit amendement zou de situatie creëren dat jongeren uit veilige landen, die geen recht hebben op een verblijfsvergunning, jaren in Nederland mogen blijven om een beroepsopleiding af te maken. Dat vinden we oneerlijk. We zijn het met de indieners eens dat jongeren die niet terug kunnen keren, gewoon hun beroepsopleiding moeten kunnen afmaken en dus ook stage moeten kunnen lopen. Dat stellen we dan ook voor in amendement

306. Maar een algemene regel voor alle jongeren, ongeacht hun land van herkomst, is wat ons betreft geen goed idee.

Indien amendement 305 wordt aangenomen, wordt amendement 306 niet in stemming gebracht.

306 BEROEPSOPLEIDING JONGEREN ZONDER VERBLIJFSPAPIEREN 2 / PARTIJBESTUUR / CATEGORIE 2 *Na hele lid. Toevoegen* Zolang geen uitzetting kan plaatsvinden, mogen jongeren zonder verblijfspapieren hun beroepsopleiding afmaken, wat inhoudt dat ze ook stage moeten kunnen lopen.

(Dit amendement zorgt dat jongeren zonder verblijfspapieren hun opleiding mogen afronden als ze nog niet kunnen terugkeren naar hun land van herkomst.)

PB: Overnemen.

4.5.8 Tijdens de asielprocedure kunnen mensen taallessen en andere cursussen volgen. De cursussen zijn ook beschikbaar voor mensen die in de buurt van het azc wonen. Mensen in de procedure krijgen de mogelijkheid om vrijwilligerswerk te doen of worden voor een tijdelijke baan gematcht met werkgevers die vacatures hebben. Wie een asielstatus krijgt, moet zo snel mogelijk onderdeel uitmaken van de Nederlandse samenleving. Dat betekent geen marktwerking in het taal- en inburgeringsonderwijs, goede en persoonlijke begeleiding naar opleiding of werk en een betere erkenning van diploma's die in het buitenland zijn behaald.

307 TAALLESSEN VOOR ASIELAANVRAGERS VOOR IEDEREEN TOEGANKELIJK / SANDER VAN DER GOES / CATEGORIE 2 ... De cursussen zijn ook beschikbaar voor mensen die in de buurt van het azc wonen. ... *Vervangen door* ... Deze taallessen maken we ook toegankelijk voor andere mensen in Nederland en we zorgen er voor dat deze bereikbaar zijn, ongeacht waar je woont.

(Cursussen voor het beter begrijpen en leren van de Nederlandse taal zouden voor iedereen toegankelijk moeten zijn. Niet alleen voor mensen die in de buurt van een azc wonen.)

PB: Niet overnemen. Dit amendement zou een verwarrend programmapunt creëren. De indianers willen dat alle Nederlanders taalonderwijs kunnen volgen. Daar zijn we het mee eens en daar doen we elders in het verkiezingsprogramma voorstellen voor. Maar dit amendement stelt dat alle Nederlanders, waar ze ook wonen, toegang moeten krijgen tot de taallessen en andere cursussen in asielzoekerscentra. Wij ontraden dit amendement omdat we vinden dat iedereen in de eigen gemeente aanspraak moet kunnen maken op goed taalonderwijs.

5. WE STAAN VOOR INTERNATIONALE SOLIDARITEIT

VOOR VERANDERING IN EUROPA

5.1.2 De toekomst van Europa is groen. Er gaan geen Europese subsidies meer naar fossiele energie en uiterlijk in 2030 zijn alle kolencentrales in de Europese Unie dicht. De Europese Investeringsbank richt zich op groene innovatie, duurzame energie en energiebesparing. De EU krijgt een supernet voor groene stroom om schommelingen in het aanbod van groene energie op te vangen. De EU komt met strenge regels voor hergebruik van grondstoffen en het verminderen van afval. Hiermee bouwen we aan een circulaire economie met groene banen.

308 GREET GOVERDE / CATEGORIE 1 *Tussen...* schommelingen in het aanbod van groene energie op te vangen. ... (...). De EU komt met strenge regels voor hergebruik van grondstoffen *Toevoegen* Door importheffingen ('carbon border tax') in te voeren op m.n. name soja en palmolie krijgt de lokale Europese teelt een serieuze kans, terwijl ontbossing elders wordt tegengegaan.

(Europa wordt groen? Dan mag de landbouw niet ontbreken! Nu het neoliberalisme afkalft, komt regulering van productie, verwerking en handel in voedsel opnieuw op de agenda. Europa kan een voorbeeld stellen! De omvang en aard van productie en invoer moeten jaarlijks worden aangepast aan de milieueisen en aan de vraag, vergelijkbaar met de vroegere melk- en suikerquotering. Door het voorkómen van overschotten ontwikkelen prijzen voor de Europese boeren zich weer richting een kostendekkend niveau, zodat boeren kúnnen vergroenen en zodat het dumpen van overschotten in het Mondiale Zuiden wordt voorkomen. Bovendien voorkomt dit de ondermijning van Europese productstandaarden, door importheffingen ('carbon border tax') in te voeren op producten die daar niet aan voldoen, om te beginnen soja en palmolie.)

PB: Overnemen.

309 MARK BRAKEL / CATEGORIE 1 *Tussen...* De toekomst van Europa is groen. ... (...). Er gaan geen Europese subsidies meer naar fossiele energie *Toevoegen* Verhoging van de Europese CO2 heffing wordt diplomatieke topprioriteit.

(De programmacommissie schrijft in het eerste hoofdstuk ("Juist nu groen investeren") terecht dat de Europese CO2 heffing nu te laag is en te veel uitzonderingen kent. Hier hoeven we ons alleen niet bij neer te leggen. Dit amendement stelt voor dat Nederlandse ambassades in Europa de opdracht krijgen om de heffing te verbeteren.)

PB: Overnemen.

5.1.3 De Europese Unie moet socialer. Nederland spant zich in Europa in voor hogere sociale standaarden en het versterken van de rechten van werknemers. Vrij verkeer van werknemers mondt niet langer uit in uitbuiting van mensen. We willen dat het Europees economisch- handels- en interne marktbeleid de publieke sector steunt en niet aanspoort tot marktwerking. Landen moeten vrij zijn om hun publieke sector, zoals de zorg, niet aan te besteden op de markt.

- 310 DWARS / CATEGORIE 1** *Tussen...* standaarden en het versterken van de rechten van werknemers ... (...). Vrij verkeer van werknemers mondt niet langer uit in uitbuiting *Toevoegen* bijvoorbeeld met een Europees minimumloon.
(Wij vinden dit een goede aanvulling, omdat arbeid overal moet lonen en iedereen rond moet kunnen komen.)
PB: Overnemen.
- 5.1.5** De Europese rechtsstaat is niet onderhandelbaar. De Europese Unie treedt hard op tegen landen waar de rechtsstaat wordt bedreigd, zoals Hongarije en Polen. Zo nodig door het intrekken van subsidies of het aanspannen van procedures bij het Europese Hof van Justitie. Het Hof krijgt meer bevoegdheden om in te grijpen bij schending van fundamentele Europese waarden, waaronder mensenrechten, democratie, vrijheid van pers en de onafhankelijke rechtspraak. In het uiterste geval worden EU-landen die de rechtsstaat niet respecteren, uitgesloten van stemmingen binnen de EU.
- 311 ROCCO PIERS / CATEGORIE 1** ... wordt bedreigd ... *Vervangen door ...* of de mensenrechten worden bedreigd
(RozeLinks denkt dat het vaak samengaat, maar vindt het belangrijk om het accent niet alleen op een formeel punt als 'de rechtstaat' te leggen maar ook op het minder abstracte begrip mensenrechten)
PB: Overnemen.
- 5.1.8** We werken aan een meer democratische Europese Unie. Het Europees Parlement krijgt de mogelijkheid om zelf voorstellen te doen voor nieuwe wet- en regelgeving. Besluitvorming in de Raad van Ministers wordt transparanter door de standpunten van individuele landen openbaar te maken. Er komt een Europese Wet openbaarheid van bestuur, die van openbaarheid van documenten de regel maakt. Nederland krijgt een staatssecretaris voor Europese Zaken.
- 312 LEO PLATVOET / CATEGORIE 1** ... staatssecretaris ... *Vervangen door ...* minister of staatssecretaris
(Staatssecretaris vervangen door Minister. Die staatssecretaris valt gewoonlijk onder Buitenlandse Zaken, terwijl de EU met veel meer te maken heeft (sociale zaken, milieu, financiën enz.) De EU is buiten- en binnenland tegelijk. En zo omvattend qua regelgeving en geldstromen dat een eigen ministerie logisch is. Laat ook zien hoeveel waarde wij hechten aan een (goed functionerende...) EU.)
PB: Overnemen.
- 313 PAUL SMITS / CATEGORIE 1** *Tussen...* standpunten van individuele landen openbaar te maken. ... (...). Er komt een Europese Wet openbaarheid van bestuur *Toevoegen* Uiteindelijk is voor deze democratisering een verdragswijziging nodig
(De gewenste democratisering kan alleen tot stand komen door middel van verdragswijziging. Denk bijvoorbeeld aan de genoemde bevoegdheden van het Europees Parlement, meerderheden en transparantie in de Raad, en transnationale lijsten bij verkiezingen. Zo'n initiatief tot wijziging moet vanuit lidstaten komen, want de Commissie heeft laten zien dat zij daar niet het voortouw in wil nemen. GroenLinks kan erop

sturen dat Nederland zich in gaat zetten voor een gedegen proces voor verdragswijziging, zodat het gewenste democratische Europa daadwerkelijk bereikt kan worden.)

PB: Overnemen.

314 PAUL SMITS / CATEGORIE 1 *Na* hele lid. *Toevoegen* We blijven werken aan verdere Europese integratie.

(Net als dat GroenLinks op termijn Nederland als republiek ziet, kunnen we een toekomstvisie op de Europese Unie formuleren. Grote uitdagingen zoals klimaatverandering, en belangrijke grondrechten zoals het recht op gelijke behandeling moeten we met z'n allen aanpakken. Het lopende proces van totstandbrenging van een steeds hechter verbond tussen de volkeren van Europa, waarin besluiten zo dicht mogelijk bij de burgers worden genomen in overeenstemming met het subsidiariteitsbeginsel, komt vanuit de huidige vorm uiteindelijk op een vorm van federalisering uit. Als we dit duidelijk voor ogen hebben, kunnen we het gesprek voeren over de verdere invulling, om lokale belangen ook zo lokaal mogelijk af te kunnen wegen.)

PB: Overnemen.

5.1.6 Nederland houdt zich aan de toetredingsafspraken die ze in de EU heeft gemaakt. Dat betekent dat de toetredingsonderhandelingen met Albanië en Noord-Macedonië worden gestart. Deze landen kunnen alleen toetreden als ze voldoen aan de toetredingscriteria, zoals een sterke democratie, onafhankelijke rechtspraak, bestrijding van corruptie en het garanderen van mensenrechten. In het geval van een sterke verslechtering van deze criteria, zoals in Turkije, worden de toetredingsonderhandelingen beëindigd.

315 HARDE TOEGANGSCRITEIA EU / LEO PLATVOET / CATEGORIE 1 *Tussen...* bestrijding van corruptie en het garanderen van mensenrechten. ... (...). In het geval van een sterke verslechtering van deze criteria *Toevoegen* Wij blijven de EU mede zien als een vredes- en ontwikkelingsproject en sluiten toetredingsafspraken met nieuwe landen niet uit, uiteraard onder voorwaarde van genoemde toetredingscriteria.

(In weerwil van xenofobie en populistten moeten wij de ontwikkelingsmotor die de EU in het verleden is geweest hoog in het vaandel houden. Uiteraard wel tegen harde en volledig te vervullen toetsingscriteria, zodat fouten cq lankmoedigheid m.b.t. bijv. Bulgarije en Roemenië worden vermeden.)

PB: Overnemen.

5.1.7 De Europese Unie moet een sterker front vormen tegen de bedreigingen vanuit landen als China en Rusland. Ook moet de EU onafhankelijker worden van de Verenigde Staten, ongeacht wie er in het Witte Huis zit. Om het buitenlandbeleid van de EU krachtadiger en effectiever te maken, worden nationale veto's afgeschaft. Nederland investeert in nieuwe bondgenootschappen met gelijkgezinde landen en regio's, zowel binnen als buiten de EU.

316 AFSCHAFFEN UNANIMITEITSBEGINSEL / PAUL SMITS / CATEGORIE 3 ... Om het buitenlandbeleid van de EU krachtadiger en effectiever te maken, worden nationale veto's afgeschaft ... *Vervangen door* ... Om de EU krachtadiger en effectiever te maken, wordt

op alle beleidsterreinen in de EU het unanimitieitsbeginsel afgeschaft.
(Niet alleen het buitenlandbeleid ondervindt problemen door het unanimitieitsbeginsel. Ook interne aangelegenheden worden geblokkeerd door dit beginsel, zoals de rechtsstatelijkheid in lidstaten, alsook de toepassing van het beginsel van gelijke behandeling van personen ongeacht godsdienst of overtuiging, handicap, leeftijd of seksuele geaardheid. Nationale soevereiniteit is overigens geen doel op zich, en blijkt ook op deze vlakken liever kwijt dan rijk. De Europese Raad/Raad van Ministers is daarbij absoluut geen afspiegeling van de Europese bevolking, en geen vertegenwoordiger van de belangen van mensen, maar van de belangen van lidstaten. De burgers zelf worden reeds vertegenwoordigd in het Europees Parlement, dus het Europees Parlement dient dan ook de mogelijkheid te hebben om maatregelen goed te keuren of te blokkeren die alle Europeanen aangaan.)

PB: Niet overnemen. We willen niet al onze zeggenschap overdragen aan de Europese Unie, zoals dit amendement voorstelt. We willen bijvoorbeeld in de zorg, het onderwijs en bij onze sociale zekerheid zelf het laatste woord hebben.

WE STRIJDEN VOOR VREDE EN VEILIGHEID

5.2.1 Nederland zet zich in voor betere samenwerking tussen krijgsmachten binnen de Europese Unie. Onze land- en luchtmacht werken zoveel mogelijk samen met de krijgsmacht van landen om ons heen. We werken toe naar een Europese defensiemacht, waarbij de inzet van Nederlandse militairen altijd het mandaat blijft van het Nederlandse parlement. We willen een gezamenlijke EU-zetel in de VN-Veiligheidsraad.

317 WERKGROEP DUURZAME VREDE / CATEGORIE 1 *Na* hele lid. *Toevoegen* Nederland zet zich in voor de versterking van niet-militaire middelen van de Europese Unie ten behoeve van conflictpreventie, diplomatie en civiele vredesmissies.

(Als het uitgangspunt een voorkeur voor niet-militaire middelen is, moeten we die ook verder ontwikkelen en versterken. Met name ook in de – sinds Libië 2011 – veranderde geopolitieke situatie waarin militair ingrijpen ten behoeve van mensenrechten niet alleen door veto's van Rusland en China maar ook door hun militaire steun aan de betreffende regimes steeds minder een optie is.)

PB: Overnemen.

5.2.2 We geven ons leger meer gespecialiseerde taken. We investeren in de marine, die we ook inzetten om het Caribische deel van ons Koninkrijk te beschermen. Daarnaast zet Nederland in op het tegengaan van onlineoorlog ('cyberwar'), de beveiliging van informatie en versterking van de diplomatieke dienst.

318 MARK BRAKEL / CATEGORIE 1 *Tussen...* We geven ons leger meer gespecialiseerde taken ... (...). We investeren in de marine, die we ook inzetten *Toevoegen* en vergroten de slagkracht door kritisch te kijken naar de effectiviteit van zowel onze omvangrijke als onze kleinere militaire missies in het buitenland.

(In 2018 deed Nederland mee 23 buitenlandse missies, waarvan achttien met minder dan 24 militairen. Al deze kleine militaire missies hebben weinig toegevoegde waarde voor stabiliteit in de wereld. Vijf missies zijn bijvoorbeeld vergeten monitoringsmissies rondom Israël, die vaak al decennia bestaan en nauwelijks nog bijdragen aan een oplossing van het conflict. Tegelijkertijd leggen deze missies wel een zware druk op defensiepersoneel, analisten bij inlichtingendiensten en ambassademedewerkers. Door het aantal Nederlandse missies te verminderen ontstaat er meer capaciteit om met minder en relatief grotere aantallen militairen een effectieve bijdrage te leveren aan vrede en veiligheid wereldwijd.)

PB: Overnemen.

5.2.3 We spannen ons in om wapens de wereld uit te helpen. Nederland ondertekent het VN-verdrag tot een verbod op kernwapens en we maken ons hard voor het wereldwijd nakomen van verdragen tegen landmijnen en clusterbommen. Binnen de EU nemen we initiatieven tot wederzijdse ontwapening, waarbij ook kernmachten als China, India Rusland en de Verenigde Staten worden betrokken. Nederland streeft naar strikte internationale afspraken over de inzet van nieuwe wapensystemen, zoals bewapende drones, cyberaanvallen en hypersonische raketten.

- 319 WERKGROEP DIGITALE SAMENLEVING & PRIVACY, WERKGROEP DUURZAME VREDE EN FAYE BOVELANDER / CATEGORIE 1** ... over de inzet van nieuwe wapensystemen, zoals bewapende drones, cyberaanvallen en hypersonische raketten ... *Vervangen door* ... die de inzet van nieuwe wapensystemen, zoals bewapende drones, cyberaanvallen en hypersonische raketten, tegengaan. We streven naar een internationaal verbod op autonome wapensystemen.
(Verduidelijking)
PB: Overnemen.
- 5.2.5** Nederland draagt bij aan rechtvaardige oplossingen van de meest ontwrichtende conflicten. De langdurende (burger)oorlogen in Afghanistan, Jemen, Libië en Syrië vragen om internationale vredesbemiddeling, met een leidende rol van de Europese Unie en de Verenigde Naties. In het Israëlisch-Palestijnse conflict streven we naar een rechtvaardige tweestatenoplossing. Daartoe moeten beide partijen zich houden aan het internationaal recht en stoppen met geweld en mensenrechtenschendingen. We maken ons hard tegen het disproportionele geweld en de intimidatie door Israël, de annexatie van Palestijns grondgebied door de bouw van nederzettingen en de economische belemmeringen, die de Palestijnen hard raken en duurzame vrede in de weg staan. Nederland erkent Palestina als staat, zoals inmiddels 138 andere landen.
- 320 PATTY MULLER EN SERPIL ATEŞ / CATEGORIE 1** *Tussen...* met een leidende rol van de Europese Unie en de Verenigde Naties. ... (...). In het Israëlisch-Palestijnse conflict streven we naar *Toevoegen* We zetten ons in voor een rechtvaardige behandeling van de Koerden.
PB: Overnemen.
- 321 DE LINKER WANG / CATEGORIE 1** *Na* hele lid. *Toevoegen* Producten uit nederzettingen in bezet Palestijns gebied moeten herkenbaar zijn aan hun etiket.
(In lijn met het vorig verkiezingsprogramma wordt voorgesteld zichtbaar te maken dat er sprake is van een product uit de bezette gebieden.)
PB: Overnemen.
- 322 NICOLETTE SCHOLTEN / CATEGORIE 1** ... Daartoe moeten beide partijen zich houden aan het internationaal recht en stoppen met geweld en mensenrechtenschendingen. *Vervangen door* Geweld brengt in dit asymmetrisch conflict deze oplossing niet dichterbij.
(Wij vragen expliciet in het verkiezingsprogramma uit te spreken dat we in het Israëlisch-Palestijnse conflict streven naar een rechtvaardige vrede voor beide partijen. Door de zin: 'Daartoe moeten beide partijen zich houden aan het internationaal recht en stoppen met geweld en mensenrechtenschendingen' in de originele tekst wordt gesuggereerd dat het een symmetrisch conflict is. Dit ontkracht de rest van deze tekst. Vanaf 1948 en de tragische vlucht van miljoenen Palestijnen is het voor hen alleen maar slechter geworden. Hun wordt elke macht en invloed ontnomen. Zij worden inhumain behandeld. Ze hebben geen toekomst meer, behalve het gebied te ontvluchten. Men-

senrechtenbewegingen in en buiten Israël kunnen dit niet keren zonder internationale druk. Daarom zal de Internationale Gemeenschap de nodige maatregelen moeten nemen om de ongelijke machtsverhouding op te heffen. De politieke lijn is het pleiten voor een tweestatenoplossing, inderdaad hebben de Palestijnen daar recht op. Maar een levensvatbare Palestijnse staat is eigenlijk onmogelijk geworden. Daarom is op termijn de beste en enige oplossing: één staat met gelijke rechten voor allemaal. Bij beide partijen is daar al wel enige steun voor, tenminste aan het grondvlak. Dit kan op dit moment nog niet politiek worden ingebracht maar wij willen daar wel aandacht voor vragen.)

PB: Niet overnemen. Dit amendement voegt een zin toe die een kopie lijkt van de zin erna en voegt inhoudelijk weinig toe.

5.2.6 Nederland werkt aan het versterken van de Verenigde Naties. Van de VN-organisaties vragen we transparantie, kwaliteit en onafhankelijkheid. Onder die voorwaarden krijgt de Wereldgezondheidsorganisatie (WHO) een uitbreiding van haar mandaat om meer eigen onderzoek te doen en overheden te adviseren. Daarmee kunnen wereldwijde gezondheids crisissen, zoals corona, sneller en beter worden aangepakt.

323 ROZELINKS / CATEGORIE 1 *Na* hele lid. *Toevoegen* Nederland zet zich ook in voor een beter functioneren van de VN-Mensenrechtenraad.

(Het is een blamage dat er landen in de Mensenrechtenraad zitten met een zeer slechte reputatie op het gebied van mensenrechten. Rozelinks wil dat we tot strengere criteria komen.)

PB: Overnemen.

5.2.5 Nederland draagt bij aan rechtvaardige oplossingen van de meest ontwrichtende conflicten. De langdurende (burger)oorlogen in Afghanistan, Jemen, Libië en Syrië vragen om internationale vredesbemiddeling, met een leidende rol van de Europese Unie en de Verenigde Naties. In het Israëlisch-Palestijnse conflict streven we naar een rechtvaardige tweestatenoplossing. Daartoe moeten beide partijen zich houden aan het internationaal recht en stoppen met geweld en mensenrechtenschendingen. We maken ons hard tegen het disproportionele geweld en de intimidatie door Israël, de annexatie van Palestijns grondgebied door de bouw van nederzettingen en de economische belemmeringen, die de Palestijnen hard raken en duurzame vrede in de weg staan. Nederland erkent Palestina als staat, zoals inmiddels 138 andere landen.

324 VRIJE PALESTIJNSE VERKIEZINGEN / PARTIJBESTUUR / CATEGORIE 2 ... Nederland erkent Palestina als staat, zoals inmiddels 138 andere landen. ... *Vervangen door* ... Nederland pleit voor opschorting van het associatieverdrag tussen de Europese Unie en Israël, zolang Israël doorgaat met ernstige schendingen van het internationaal recht. Nederland erkent Palestina als staat en dringt er bij het Palestijns leiderschap op aan om vrije verkiezingen te organiseren.

(We vinden het belangrijk dat er bij het Palestijnse bestuur wordt aangedrongen op democratische verkiezingen. Dit is ook een belangrijke factor in het bereiken van een vreedzame oplossing van het conflict.)

PB: Overnemen.

Indien amendement 324 wordt aangenomen, wordt amendement 325 niet in stemming gebracht.

325 OPSCHORTING ASSOCIATIEVERDRAG EU-ISRAEL / DE LINKER WANG / CATEGORIE 2

Tussen... die de Palestijnen hard raken en duurzame vrede in de weg staan. ... (...). Nederland erkent Palestina als staat *Toevoegen* Nederland pleit voor opschorting van het associatieverdrag tussen de Europese Unie en Israël, zolang Israël doorgaat met ernstige schendingen van het internationaal recht.

(De toevoeging over de opschorting van het associatieverdrag stond in vorig verkiezingsprogramma wel opgenomen en wordt hier gemist. Voorstel is het 'hard maken' concreet te maken door concrete sancties te benoemen, in lijn met het vorige programma.)

PB: Overnemen.

5.2.1 Nederland zet zich in voor betere samenwerking tussen krijgsmachten binnen de Europese Unie. Onze land- en luchtmacht werken zoveel mogelijk samen met de krijgsmacht van landen om ons heen. We werken toe naar een Europese defensiemacht, waarbij de inzet van Nederlandse militairen altijd het mandaat blijft van het Nederlandse parlement. We willen een gezamenlijke EU-zetel in de VN-Veiligheidsraad.

326 OPHEFFEN VAN DE NAVO / LEO PLATVOET / CATEGORIE 3 Hele lid. *Vervangen door* Nederland zet zich in voor opheffing van de NAVO en voor een betere samenwerking tussen krijgsmachten binnen de Europese Unie. Onze land- en luchtmacht werken zoveel mogelijk samen met de krijgsmacht van landen om ons heen. We werken toe naar een EU-vredesmacht, die het groene licht van het EU parlement moet krijgen, waarbij de inzet van Nederlandse militairen altijd het mandaat blijft van het Nederlandse parlement. We willen een gezamenlijke EU-zetel in de VN-Veiligheidsraad.

(De NAVO is een steeds onmogelijkere constructie met grote interne verdeeldheid en een door de VS gedicteerde, miljardenverslindende bewapeningspolitiek die vooral de wapenindustrie in de VS ten goede komt. Met de term EU-vredesmacht wordt uitgedrukt wat de rol van die EU-samenwerking moet zijn.)

PB: Niet overnemen. De inzet van Nederlandse militairen moet altijd door het Nederlandse parlement worden goedgekeurd. Daar ligt het mandaat om mensen naar gevaarlijke oorlogssituaties te sturen.

We zijn daarnaast tegen het opheffen van de NAVO. Het is juist in deze tijd belangrijk strategische bondgenootschappen te sluiten. We willen daarom de samenwerking in NAVOverband hervormen, maar de NAVO niet als geheel afschaffen.

Indien amendement 326 wordt aangenomen, wordt amendement 327 niet in stemming gebracht.

327 INZET DEFENSIEMACHT EUROPEES PARLEMENT / TOM VAN DER WAL / CATEGORIE 2

... waarbij de inzet van Nederlandse militairen altijd het mandaat blijft van het Nederlandse parlement. ... *Vervangen door* De inzet van deze defensiemacht moet door het

Europees Parlement worden gemandateerd.

(Ook bij defensie niet blijven hangen in nationalisme.)

PB: Niet overnemen. De inzet van Nederlandse militairen moet altijd door het Nederlandse parlement worden goedgekeurd. Daar ligt het mandaat om mensen naar gevaarlijke oorlogssituaties te sturen.

5.2.5 Nederland draagt bij aan rechtvaardige oplossingen van de meest ontwrichtende conflicten. De langdurende (burger)oorlogen in Afghanistan, Jemen, Libië en Syrië vragen om internationale vredesbemiddeling, met een leidende rol van de Europese Unie en de Verenigde Naties. In het Israëlijsch-Palestijns conflict streven we naar een rechtvaardige tweestatenoplossing. Daartoe moeten beide partijen zich houden aan het internationaal recht en stoppen met geweld en mensenrechtenschendingen. We maken ons hard tegen het disproportionele geweld en de intimidatie door Israël, de annexatie van Palestijns grondgebied door de bouw van nederzettingen en de economische belemmeringen, die de Palestijnen hard raken en duurzame vrede in de weg staan. Nederland erkent Palestina als staat, zoals inmiddels 138 andere landen.

328 ONDERDRUKKING VAN WEST-PAPOEA / RAKI AP / CATEGORIE 2 Na hele lid. Toevoegen We erkennen het recht op zelfbeschikking voor de Papoea's in West Papoea, zetten ons in tegen de (systemische) mensenrechtenschendingen door Indonesië en ondersteunen vreedzaam verzet van de bevolking op nationaal-, bilateraal- en multilateraal niveau.

(Tijdens het afgelopen partijcongres werd de motie 'stop mensenrechtenschendingen in West Papoea' met ruim 98% van de stemmen omarmt. Gezien de bijzondere historische band, de ooit beloofde vrijheid en de stelselmatige onderdrukking van de Papoea's (ons voormalig Rijksgenoten), is dit de plek in ons verkiezingsprogramma, die het verdient!)

PB: Niet overnemen. We zetten ons in voor de positie van de Papoea's en hun recht op zelfbeschikking. Het GroenLinks-congres van juni 2020 heeft hierover ook een motie aangenomen, die door de Tweede Kamerfractie is uitgevoerd. Inmiddels hebben we een bijzondere procedure georganiseerd met de United Liberation Movement for West Papua, hebben we aandacht gevraagd voor hen en andere inheemse volkeren in een initiatiefnota van Bram van Ojik en Isabelle Diks over wereldwijde ontbossing en gaan we met andere politieke partijen Kamervragen stellen over de situatie in West-Papoea. We blijven ons dus inzetten voor de situatie in West-Papoea, net zoals we dat doen voor andere onderdrukte volkeren zoals de Rohingya en de Oeigoeren. Maar het onderwerp is te specifiek om op deze wijze op te nemen in het verkiezingsprogramma; dat doen we ook niet voor vele andere groepen en volkeren waarvoor we ons inzetten.

329 AMBASSADE BLIJFT IN TEL AVIV / ROZELINKS / CATEGORIE 2 Na hele lid. Toevoegen De Nederlandse ambassade blijft in Tel Aviv.

(We gaan Trump niet nadoen. En om dat duidelijk te maken aan onze kiezers, kunnen we dat ook vastleggen in het programma.)

PB: Niet overnemen. Het is niet aan de orde dat Nederland de ambassade in Israel zou willen

verplaatsen. We formuleren in het verkiezingsprogramma ook geen standpunt over het al dan niet verplaatsen van ambassades in andere landen. Het moge uit ons verkiezingsprogramma duidelijk worden dat we geen ambitie koesteren om Trump, die niet is herkozen, na te willen doen.

EERLIJKE INTERNATIONALE POLITIEK

5.3.1 Eerlijke en duurzame handel vraagt om nieuwe regels. Handelsakkoorden moeten gaan voldoen aan internationale standaarden waar Nederland en Europa voor hebben getekend, zoals de duurzame ontwikkeldoelen van de Verenigde Naties en de OECD-richtlijnen voor eerlijke handel. Dat betekent: transparantie over de hele productieketen, leefbare lonen, veilige arbeidsomstandigheden, aandacht voor dierenwelzijn en het respecteren van mensenrechten. Een klachtenmechanisme en de verplichting om zorgvuldig onderzoek te doen naar risico's op milieuschade en mensenrechtenschendingen worden verplicht.

330 **GEA MEIJERS / CATEGORIE 1** *Na* hele lid. *Toevoegen* In het bijzonder moet Nederland zich hard maken voor de invoering en ratificatie van het VN bindend verdrag om bedrijven te verplichten mensenrechten te respecteren.

(Dit verdrag waarover onderhandeld wordt, is essentieel om de vele mensenrechtenschendingen van bedrijven aan banden te leggen. De macht van bedrijven is de laatste jaren alleen maar toegenomen, waardoor het moeilijker wordt voor landen, met name armere landen hard op te treden bij misbruik. Om een race to the bottom tegen te gaan is een globaal rechtsinstrumentarium nodig.)

PB: Overnemen.

331 **TARA SCALLY / CATEGORIE 1** ... Een klachtenmechanisme en de verplichting om zorgvuldig onderzoek te doen naar risico's op milieuschade en mensenrechtenschendingen worden verplicht. ... *Vervangen door* ... Buitenlandse investeerders krijgen bij handelsakkoorden geen speciale behandeling en moeten zich gewoon houden aan deze richtlijnen en de wet in de landen waar ze actief zijn.

PB: Overnemen.

332 **RAKI AP / CATEGORIE 1** *Tussen...* aandacht voor dierenwelzijn en het respecteren van mensenrechten. ... (...). Een klachtenmechanisme en de verplichting *Toevoegen* De UN-IPCC onderstreept de cruciale rol van Inheemse Volkeren in het behoud van 80% van de wereldwijde biodiversiteit. Daarom zullen wij ons actief inzetten om de VN verdrag voor de rechten van Inheemse Volkeren te promoten en te implementeren in buitenlandbeleid.

(De meest voor de hand liggende (en goedkoopste) klimaatoplossing wordt minimaal benoemd in ons verkiezingsprogramma! Dat moet en kan anders, dit is de eerste stap om het recht te zetten! Ook de EU biodiversiteitsstrategie 2020-2030 onderstreept het belang van Inheemse Volkeren, als Groenlinks zouden de wetenschappers moeten volgen, en dit als één van de hoekstenen nemen in ons verkiezingsprogramma.)

PB: Niet overnemen. De rechten van inheemse volkeren worden al nadrukkelijk genoemd in programmapunt 5.3.5. en in het door ons positief geadviseerde amendement 337.

Dit amendement over de UN-IPCC is vrij technisch en voegt inhoudelijk niet veel toe. We ontraden daarom dit amendement.

5.3.2 Buitenlandse investeerders krijgen bij handelsakkoorden geen speciale behandeling en moeten zich gewoon houden aan de wet in de landen waar ze actief zijn. Nederland wordt koploper in internationaal maatschappelijk verantwoord ondernemen (MVO). Daarbij hoort uiteraard dat de overheid altijd inkoopt volgens de MVO-criteria. De Nederlandse overheidsfinanciering van export is fossielvrij in 2025.

333 TARA SCALLY / CATEGORIE 1 ... Nederland wordt koploper in internationaal maatschappelijk verantwoord ondernemen (MVO). Daarbij hoort uiteraard dat de overheid altijd inkoopt volgens de MVO-criteria. *Vervangen door...* Nederland wordt koploper in internationaal maatschappelijk verantwoord ondernemen (IMVO) en ziet streng toe op duurzaamheidsclaims en keurmerken. We voeren nieuwe IMVO-wetgeving in en zetten ons in voor Europees beleid hierop. De overheid maakt MVO onderdeel van de aanbestedingscriteria en controleert of hieraan wordt voldaan. Daarbij betaalt zij een eerlijke prijs die een leefbaar loon voor boeren en arbeiders mogelijk maakt. (In de praktijk blijkt dat het inkoopbeleid onder verschillende ministeries is verspreid, waardoor geen coherent beleid bestaat. De overheid streeft maatschappelijk verantwoorde inkoop na maar in de praktijk gebeurt dit slechts voor 2,6 procent van de totale aanbestedingswaarde (IOB, 2019). Een systeem van monitoring is van belang om hier zicht op te houden. Daarnaast moet het voor bedrijven ook mogelijk zijn om verantwoord te ondernemen. Als de overheid drukt op de prijs, hebben alleen grote multinationals kans om een opdracht binnen te slepen. De eerste zin van dit amendement past beter in programmapunt 5.3.1.)

PB: Overnemen.

5.3.3 Nederland draagt internationaal bij aan het aanpakken van de klimaatcrisis. Via de ambassades zetten we ons in voor de bescherming van natuur en biodiversiteit en een duurzame omgang met water. We werken aan een Europees importverbod op niet-duurzaam hout. Nederlandse bedrijven die zich in het buitenland schuldig maken aan ontbossing, vervuiling, aantasting van biodiversiteit en schendingen van mensenrechten pakken we hard aan. We sluiten internationale partnerschappen voor duurzame energie, bijvoorbeeld voor groene waterstof uit landen met veel zon en ruimte. We strijden tegen het boren naar gas en olie en het winnen van mineralen in het Noordpoolgebied.

334 DWARS / CATEGORIE 1 *Na* hele lid. *Toevoegen* Nederland dringt er bij de EU en de VN op aan dat in bestaande conflictresolutiemethoden aandacht wordt besteed aan een gelijke verdeling van basisbehoeften als voedsel en water. (Wij zien graag dat er expliciet wordt gekeken naar de oorsprong van veel conflicten en dat GroenLinks laat zien dat we ook in geëscaleerde situaties, slachtoffers niet laten vallen.)

PB: Overnemen.

335 MARTIN DE WOLF / CATEGORIE 1 *Tussen...* Via de ambassades zetten we ons in voor ... (...). de bescherming van natuur en biodiversiteit *Toevoegen* ondersteuning van de ontwikkeling naar een circulaire en duurzame economie,

(Om de klimaatcrisis aan te pakken zal een economische transitie nodig zijn, niet alleen in Nederland en Europa, maar ook in andere delen van de wereld. Circulaire en duurzame economie is de term die gebruikt kan worden om de hiervoor genoemde economische transitie nader te duiden. In o.a. de paragraaf 'Voor verandering in Europa' is de nodige aandacht voor circulaire economie. De aandacht voor ontwikkeling naar een circulaire economie richt zich echter primair op Nederland en Europa. Programmapunt 3 in de paragraaf 'Eerlijke internationale politiek' richt zich op de klimaatcrisis, maar noemt vooral geboden en verboden. Dit programmapunt is bij uitstek een geschikte plek om aandacht voor de ontwikkeling naar een circulaire en duurzame economie in internationaal verband te onderstrepen.)

PB: Overnemen.

- 336 TARA SCALLY / CATEGORIE 1** Hele lid. *Vervangen door* Nederland draagt internationaal bij aan het aanpakken van mensenrechtenschendingen. Via de ambassades zetten we ons in voor de bescherming van mensenrechten zoals gelijke behandeling, vrijheid van meningsuiting, eerlijk rechtspraak en het recht op een behoorlijke levensstandaard. Ook draagt Nederland via ambassades bij aan het bevorderen van duurzaam en verantwoord ondernemen. Zij komt op voor arbeidsrechten zoals vakbondsvrijheid, het tegengaan van kinderarbeid, veilige arbeidsomstandigheden en uitbetaling van een leefbaar loon. Nederland zet zich op proactieve en constructieve wijze in voor de onderhandelingen van het VN-verdrag 'mensenrechten en bedrijfsleven'. (Ambassades spelen niet alleen een belangrijke rol op het gebied van klimaatverandering (punt 5.3.3) maar ook om mensenrechten te beschermen. In veel landen waar een Nederlandse ambassade gevestigd is, staan mensenrechten nog altijd onder druk. Mensen worden gevangengezet of gemarteld als zij gebruik maken van hun recht op vrijheid van meningsuiting, zij moeten vluchten omdat zij geen gebruik kunnen maken van vrijheid van godsdienst of zij werken onder slechte omstandigheden, die niet aan internationale richtlijnen voldoen.)

PB: Niet overnemen. We hebben al in punt 5.3.5 opgenomen dat mensenrechten de hoeksteen van het Nederlandse buitenlandbeleid zijn. Dit amendement voegt daar inhoudelijk niet veel aan toe. We ontraden daarom dit amendement.

- 337 TOON HOLMAN, NILS MOLLEMA EN DWARS / CATEGORIE 1** Hele lid. *Vervangen door* Nederland staat internationaal voor klimaatrechtvaardigheid en het aanpakken van de klimaatcrisis. We nemen als rijk land onze (historische) verantwoordelijkheid bij het ondersteunen van landen die het heftigst lijden onder de effecten van klimaatverandering, met oog voor hun ontwikkelingspositie. Via de ambassades zetten we ons in voor de bescherming van natuur en biodiversiteit en een duurzame omgang met water. Hierbij proberen we lokale gemeenschappen zoveel mogelijk zeggenschap te geven. We werken aan een Europees importverbod op niet-duurzaam hout. Nederlandse bedrijven die zich in het buitenland schuldig maken aan ontbossing, vervuiling, aantasting van biodiversiteit en schendingen van mensenrechten pakken we hard aan. We sluiten internationale partnerschappen voor duurzame energie, bijvoorbeeld voor groene wa-

terstof uit landen met veel zon en ruimte. We strijden tegen het boren naar gas en olie en het winnen van mineralen in het Noordpoolgebied.

(Wat ik heel erg mis in dit deel van het programma is historisch besef: de Westerse landen hebben lekker vervuilend mogen ontwikkelen, en na hun ontwikkeling draaien ze zich om en zeggen ze tegen de wereld: ho stop nee fossiele brandstoffen mogen niet meer! Waarmee we ontwikkelende landen volledig stil leggen in hun ontwikkeling. Lekker makkelijk, wij zijn er al, en we pakken nu van hen de ontwikkelingsmogelijkheden af. Ook is er klimaatracisme: de landen die het minst bijdragen krijgen het meest te maken met de gevolgen van klimaatverandering, denk bijvoorbeeld aan Bangladesh. Daar moet Nederland en de Westerse wereld verantwoordelijkheid voor nemen.)

PB: Overnemen.

338 JAN VAN DE VENIS / CATEGORIE 1 *Tussen...* We werken aan een Europees importverbod op niet-duurzaam hout. ... (...). Nederlandse bedrijven die zich in het buitenland schuldig *Toevoegen* We werken (inter-)nationaal aan de erkenning van het mensenrecht op duurzame ontwikkeling, een stabiel klimaat en een gezond en schoon leefmilieu voor huidige en toekomstige generaties.

(Het (grond)recht op duurzame ontwikkeling en een schoon en gezond leefmilieu. In meer dan 150 andere landen is dit grondrecht en mensenrecht wel erkend, bijvoorbeeld in België en Noorwegen. In Nederland dus niet, bij ons staat nu slechts een 'zorg voor de leefomgeving' in art. 21 Grondwet. Die zorgplicht blijkt niet veel waard als het er op aankomt: zo deed de overheid in de klimaatzaak en luchtvervuilingszaken er alles aan om te voorkomen dat burgers zich daarop konden beroepen. Met DWARS voorop, riepen 7 Politieke Jongeren Organisaties in 2019 in het Manifest Artikel 21 en in 2020 via opiniestukken op tot erkenning van dit recht. Dit recht ontbreekt ook nog in het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens - in tegenstelling tot het Afrikaanse en Amerikaanse mensenrechtenverdrag. Gelukkig wist de Hoge Raad in de klimaatzaak dat er bij ernstige milieu bedreiging wel bescherming is onder het EVRM tgv het recht op (familie) leven. Dit is niet genoeg: we willen het duidelijk en preventief in het EVRM. Op dit moment roept de Hoge Commissaris voor de Mensenrechten met VN specialisten en VN organen als UNEP op dit recht internationaal te erkennen. Wij steunen dit recht: in Nederland, Europa en wereldwijd. Het Europees Parlement riep er op 22 oktober ook toe op: Resolutie P9_TA-PROV(2020)0285 over Deforestation onder punt 63 "calls on the Union and Member States to support, at the next UN General Assembly, the global recognition of the right to a healthy environment". Natuurlijk steunen wij dit recht. Voor ons, onze kinderen en toekomstige generaties.)

PB: Overnemen.

5.3.4 We besteden 0,7 procent van ons bruto nationaal product aan ontwikkelingssamenwerking. Armoedebestrijding, het tegengaan van corruptie, het aanpassen aan klimaatverandering en het versterken van de overheid, onderwijs en zorg staan hierin centraal. We kiezen vaker voor het direct verstrekken van een klein inkomen aan mensen als een effectieve aanpak om structureel uit de armoede te komen. We zetten ons in voor kwijt-

schelding van de torenhoge schuldenlast van de armste landen. We maken het voor migranten gemakkelijker om geld over te maken naar herkomstlanden. Tegelijkertijd gaan we wegschuiven van geld door corrupte regimes naar Europa tegen.

- 339 MARTIN DE WOLF / CATEGORIE 1** *Tussen...* We besteden 0,7 procent van ons bruto nationaal product aan ontwikkelingssamenwerking. ... (...). Armoedebestrijding, het tegengaan van corruptie *Toevoegen* Klimaatsteun voor ontwikkelingslanden komt bovenop de uitgaven voor ontwikkelingssamenwerking en de opvang van asielzoekers wordt niet betaald uit het ontwikkelingsbudget.

(De toegevoegde tekst is afkomstig uit het vorige verkiezingsprogramma. Met deze tekst sluiten we aan op brede kritiek die leeft binnen de achterban van GroenLinks ten aanzien van de wijze waarop het budget voor ontwikkelingssamenwerking wordt besteed. In OneWorld stond die kritiek als volgt beschreven: "Zo ging in voorgaande jaren al een opvallend groot deel van het budget naar asielzoekers in Nederland: 13 procent in 2018 en 9 procent in 2019. Dit jaar wordt meer dan 10 procent begroot voor 'migratie' – bestemd voor 'opvang in de regio' en migratieafspraken met buitenlandse overheden. 'Een veiligheids- en migratiesausje', noemt Rooijmans het. Ondertussen worden de grondoorzaken van conflict en armoede niet aangepakt.")

PB: Overnemen.

- 5.3.5** Mensenrechten zijn de hoeksteen van het Nederlandse buitenlandbeleid. We komen op voor mensenrechten- en milieuactivisten, LHBTIQ+-bewegingen, (religieuze) minderheden en inheemse volken. We stimuleren de participatie van vrouwen en kinderen bij het voorkomen en oplossen van gewapende conflicten, bij vredesonderhandelingen en bij wederopbouw. We ondersteunen wereldwijd bewegingen die strijden voor democratie, rechtsstaat en persvrijheid.

- 340 HUUB BELLEMAKERS / CATEGORIE 1** *Na* hele lid. *Toevoegen* Opkomen voor seksuele en reproductieve rechten is in deze tijd extra belangrijk en dient een speerpunt te blijven van ontwikkelingssamenwerking.

(SRGR staat wereldwijd onder druk. Van Trump tot aan Saoedi-Arabië, van Polen tot Brazilië. Daarom is de Nederlandse inzet, via She Decides en andere kanalen, onmisbaar)

PB: Overnemen.

- 341 FEMNET / CATEGORIE 1** *Tussen...* We komen op voor mensenrechten- en milieuactivisten ... (...). LHBTIQ+-bewegingen, (religieuze) minderheden en inheemse volken. *Toevoegen* vrouwenrechtenactivisten

(Het is belangrijk om ook de vrouwenrechtenactivisten te specificeren. Ze worden tegenwoordig over de hele wereld steeds meer bedreigd met geweld.)

PB: Overnemen.

- 342 FEMNET / CATEGORIE 1** Hele lid. *Vervangen door* Om armoede over de hele wereld te bestrijden en de gevolgen van klimaatverandering beter te verzachten, is het van het grootste belang om vrouwen te ondersteunen en met hen samen te werken. Daarom

voeren we een feministisch buitenlands beleid dat gericht is op het welzijn van vrouwen en gemarginaliseerde mensen.

(Zweden, Canada, Frankrijk, Luxemburg en Mexico doen het al. De Britse Labour-partij wil het. Veel andere politieke partijen over de hele wereld zetten het op de agenda. Waarom niet Nederland? Alle onderzoek steunen het idee om buitenlandse hulp en steun te richten op vrouwen en gemarginaliseerde groepen.)

PB: Niet overnemen. Dit punt maken we al ruimschoots in andere programmapunten in dit hoofdstuk en andere hoofdstukken. Het amendement is daarmee overbodig.

5.3.3 Nederland draagt internationaal bij aan het aanpakken van de klimaatcrisis. Via de ambassades zetten we ons in voor de bescherming van natuur en biodiversiteit en een duurzame omgang met water. We werken aan een Europees importverbod op niet-duurzaam hout. Nederlandse bedrijven die zich in het buitenland schuldig maken aan ontbossing, vervuiling, aantasting van biodiversiteit en schendingen van mensenrechten pakken we hard aan. We sluiten internationale partnerschappen voor duurzame energie, bijvoorbeeld voor groene waterstof uit landen met veel zon en ruimte. We strijden tegen het boren naar gas en olie en het winnen van mineralen in het Noordpoolgebied.

343 **EUROPESE BOSSENWET / PARTIJBESTUUR / CATEGORIE 2** *Tussen...* Nederland draagt internationaal bij aan het aanpakken van de klimaatcrisis. ... (...). Via de ambassades zetten we ons in voor ... *Toevoegen* Nederland maakt binnen de EU prioriteit van een Europese bossenwet waarin bedrijven alleen producten op de Europese markt mogen brengen die niet tot ontbossing leiden. (We vinden het belangrijk dat het tegengaan van ontbossing op Europees niveau wordt vastgelegd. Daarom dit voorstel.)

PB: Overnemen.

5.3.4 We besteden 0,7 procent van ons bruto nationaal product aan ontwikkelingssamenwerking. Armoedebestrijding, het tegengaan van corruptie, het aanpassen aan klimaatverandering en het versterken van de overheid, onderwijs en zorg staan hierin centraal. We kiezen vaker voor het direct verstrekken van een klein inkomen aan mensen als een effectieve aanpak om structureel uit de armoede te komen. We zetten ons in voor kwijtschelding van de torenhoge schuldenlast van de armste landen. We maken het voor migranten gemakkelijker om geld over te maken naar herkomstlanden. Tegelijkertijd gaan we wegschuiven van geld door corrupte regimes naar Europa tegen.

344 **BETREKKEN NAZATEN GEVOLGEN NEDERLANDS KOLONIALISME BIJ BUITENLANDBELEID / RAKI AP / CATEGORIE 2** *Na* hele lid. *Toevoegen* Nazaten uit gebieden waar de gevolgen van Nederlands kolonialisme nog voelbaar zijn en diaspora die elders kampen met conflicten, mensenrechtenschendingen en/of ecocide, worden actief betrokken bij buitenlandbeleid en diplomatieke missies.

(Voor veel nakomelingen uit voormalige Nederlandse koloniën zijn de wonden nog niet geheeld en speelt het verdriet uit het verleden nog door in heden. Nederland heeft een morele en ethische verantwoordelijkheid naar deze Diaspora en het buitenlandsbeleid

kan hier een belangrijk schakel in zijn en invulling aangeven.)

PB: Overnemen.

5.3.1 Eerlijke en duurzame handel vraagt om nieuwe regels. Handelsakkoorden moeten gaan voldoen aan internationale standaarden waar Nederland en Europa voor hebben getekend, zoals de duurzame ontwikkeldoelen van de Verenigde Naties en de OECD-richtlijnen voor eerlijke handel. Dat betekent: transparantie over de hele productieketen, leefbare lonen, veilige arbeidsomstandigheden, aandacht voor dierenwelzijn en het respecteren van mensenrechten. Een klachtenmechanisme en de verplichting om zorgvuldig onderzoek te doen naar risico's op milieuschade en mensenrechtenschendingen worden verplicht.

345 **OECD RICHTLIJNEN / GEA MEIJERS / CATEGORIE 2** Hele lid. *Schrappen* (Ik weet niet welke richtlijnen bedoeld worden van de OECD (ze hebben er een paar op handel). Ik vermoed die op bedrijven. De OECD is zelden formeel kader voor het scheppen van conventies omdat er 35 landen vrijwillig aan meedoen, dus de meeste landen waar Nederland mee handelt zijn geen lid van de OECD. De OECD richtlijnen zijn ook niet bindend. En de landen die deze richtlijnen hebben opgesteld zijn voornamelijk Westerse landen, dus om zonder overleg dit op te leggen aan andere landen is neo-koloniaal, ondemocratisch en niet productief. Veel landen in het Zuiden willen graag een verdrag om mensenrechtenschendingen en zetten zich in om een internationaal bindend verdrag in VN verband zoals geformuleerd in amendement 306. De politieke wil in de EU is nog niet groot genoeg om dit verdrag te realiseren, omdat er weerstand is om bedrijven te verplichten tot het niet schenden van recht op 'decent work', bescherming van milieu en mensenrechten. In die argumentatie wordt dan verwezen naar de OECD-richtlijnen om als EU en partnerlanden onder echte verplichtingen uit te komen. Bijvoorbeeld bij het CETA-verdrag, daar heeft de EU en Canada zich niet verbonden aan het opnemen van een mensenrechtenkader voor indigenous people and communities, door te verwijzen naar de OECD richtlijn (Canada en EU zijn beiden lid van de OECD), natuurlijk allemaal vrijblijvend.)

PB: Niet overnemen. De OECD-richtlijnen worden in dit programmapunt genoemd als voorbeeld waar we aan vast willen houden. Het is uiteraard niet voldoende, maar biedt wel houvast.

5.3.4 We besteden 0,7 procent van ons bruto nationaal product aan ontwikkelingssamenwerking. Armoedebestrijding, het tegengaan van corruptie, het aanpassen aan klimaatverandering en het versterken van de overheid, onderwijs en zorg staan hierin centraal. We kiezen vaker voor het direct verstrekken van een klein inkomen aan mensen als een effectieve aanpak om structureel uit de armoede te komen. We zetten ons in voor kwijtschelding van de torenhoge schuldenlast van de armste landen. We maken het voor migranten gemakkelijker om geld over te maken naar herkomstlanden. Tegelijkertijd gaan we wegschuiven van geld door corrupte regimes naar Europa tegen.

346 **BASISINKOMEN BIJ ONTWIKKELINGSSAMENWERKING / DENKTANK BASISINKOMEN / CATEGORIE 1** ... We kiezen vaker voor het direct verstrekken van een klein inkomen aan

mensen als een effectieve aanpak om structureel uit de armoede te komen. ... *Vervangen door* ... We kiezen vaker voor het direct verstrekken van een basisinkomen om zo de extreme armoede aan te pakken.

(Dit Verkiezingsprogramma kiest ervoor dat niemand door de bodem zou hoeven zakken en dat de bodem hoog genoeg is. Als dit de strekking is, kunnen we het woord 'klein' in deze zin beter vervangen door iets anders. Het gaat hier om het agenderen van een manier om mensen te helpen met een beproefde methodiek. Met een basisinkomen kunnen mensen zelf kiezen waaraan ze hun inkomen besteden. Uit experimenten wereldwijd is gebleken dat deze methodiek bijdraagt aan het verminderen van armoede en ook aan het herstel van initiatief en eigenwaarde. De VN heeft afgelopen jaar deze methodiek als belangrijk geadviseerd.)

PB: Overnemen.

347a ONTWIKKELINGSHULP NAAR 1% BNP / LEO PLATVOET EN DWARS / CATEGORIE 3 ...

We besteden 0,7 procent van ons bruto nationaal product aan ontwikkelingssamenwerking. ... *Vervangen door* ... We besteden 1 procent van ons bruto nationaal product aan ontwikkelingssamenwerking.

(1% als stip op de horizon voor een steenrijk land als Nederland kan geen probleem zijn. Goed bestuur bij de overheid is een essentiële voorwaarde voor ontwikkeling. Het ontwikkelen van de eigen economie door de hulpbronnen zélf te benutten i.p.v. westerse ondernemingen is eveneens cruciaal.)

PB: Niet overnemen. De afgelopen jaren is het budget voor ontwikkelingssamenwerking enorm uitgehold tot minder dan 0,5 procent. De komende kabinetsperiode willen we de grote stap terugzetten naar 0,7 procent. Juist omdat we ook tijdens deze economische crisis, met een beperkte budgettaire ruimte, onze internationale verantwoordelijkheid willen nemen. Om zeker te stellen dat dit geld ook echt wordt besteed aan ontwikkelingssamenwerking, willen we amendement 339 overnemen dat voorstelt om klimaatsteun en de opvang van asielzoekers buiten het ontwikkelingsbudget te houden. Deze uitgaven komen dus nog boven op de 0,7 procent.

347b ZEGGENSCHAP NATUURLIJK HULPBRONNEN EN GOED BESTUUR / LEO PLATVOET EN DWARS / CATEGORIE 1

Hele lid. *Vervangen door* We besteden 0,7 procent van ons bruto nationaal product aan ontwikkelingssamenwerking. We richten ons hierbij op armoedebestrijding, het tegengaan van corruptie, aanpassing aan klimaatverandering, zeggenschap over de eigen natuurlijke hulpbronnen en het versterken van onderwijs, zorg en goed bestuur. We kiezen vaker voor het direct verstrekken van een klein inkomen aan mensen als een effectieve aanpak om structureel uit de armoede te komen. We zetten ons in voor kwijtschelding van de torenhoge schuldenlast van de armste landen. We maken het voor migranten gemakkelijker om geld over te maken naar herkomstlanden. Tegelijkertijd gaan we wegschuiven van geld door corrupte regimes naar Europa tegen. (1% als stip op de horizon voor een steenrijk land als Nederland kan geen probleem zijn. Goed bestuur bij de overheid is een essentiële voorwaarde voor ontwikkeling. Het ontwikkelen van de eigen economie door de hulpbronnen zélf te benutten i.p.v. wester-

se ondernemingen is eveneens cruciaal.)

PB: Overnemen.

5.3.5 Mensenrechten zijn de hoeksteen van het Nederlandse buitenlandbeleid. We komen op voor mensenrechten- en milieuactivisten, LHBTIQ+-bewegingen, (religieuze) minderheden en inheemse volken. We stimuleren de participatie van vrouwen en kinderen bij het voorkomen en oplossen van gewapende conflicten, bij vredesonderhandelingen en bij wederopbouw. We ondersteunen wereldwijd bewegingen die strijden voor democratie, rechtsstaat en persvrijheid.

348 **SCHENDING MENSENRECHTEN IN MAROKKO / KLEURRIJK PLATFORM / CATEGORIE 2**

Nieuw programmapunt 5.3.6: We maken ons grote zorgen over de positie van de onafhankelijke rechtstaat in Marokko. We spannen ons in voor vrijlating van politieke gevangenen van de Hirak-beweging en spreken ons uit tegen de schendingen van de mensenrechten en persvrijheid.

(De Hirak-beweging in Marokko is ontstaan na het vermoorden van visboer Mohsin Fikri in de Marokkaanse stad Al Hoceima. De bevolking ging massaal de straat op. Met slogans vrijheid, waardigheid en sociale rechtvaardigheid eisten zij verbetering op het gebied van werkgelegenheid, onderwijs, gezondheidszorg en infrastructuur. De hele wereld was getuige van deze vreedzame protestbeweging en haar legitieme eisen. Geweld was het antwoord van de Marokkaanse overheid. Sinds de eerste arrestatiegolf op 26 mei 2017 zijn honderden demonstranten opgepakt. De opgelegde straffen variëren van één tot twintig jaar. Schendingen van mensenrechten vinden nog steeds plaats. Marteling en vernedering van activisten en demonstranten. Ook veel journalisten zijn geïntimideerd en gearresteerd, anderen wordt het werken onmogelijk gemaakt en buitenlandse journalisten worden niet toegelaten of uitgezet. Deze situatie in de Rif gebied heeft ook geleid tot een toename van het aantal vluchtelingen uit Marokko naar Europa.)

PB: Niet overnemen. Dit voorstel is te specifiek gericht op één land. Er zijn veel meer landen waar we ons zorgen over maken en waar we ons ook voor inzetten in de Tweede Kamer en het Europees Parlement. Denk bijvoorbeeld aan China en de Filipijnen. Deze allemaal opnemen gaat te ver voor het verkiezingsprogramma.

349 **VERSOEPELEN REGELS DUBBELE NATIONALITEIT NEDERLANDERS IN HET BUITEN-**

LAND / SIMON LOBACH / CATEGORIE 2 *Nieuw programmapunt 5.3.6:* Nederlanders buiten Nederland hebben vaak een bijzondere band met Nederland en dragen op diverse wijzen bij aan de Nederlandse samenleving. Desondanks gebeurt het geregeld dat deze Nederlanders zomaar, automatisch, onmiddellijk, zonder waarschuwing en zonder mogelijkheid van bezwaar hun Nederlanderschap kunnen verliezen. Daarom versoepelen we de regels voor dubbele nationaliteit voor Nederlanders die in het buitenland wonen, en maken we het mogelijk om het Nederlanderschap terug te krijgen voor diegenen die het ongewild kwijtgeraakt zijn.

(Op dit moment is het zo dat Nederlanders die een andere nationaliteit aannemen in veel gevallen automatisch hun Nederlanderschap verliezen. Wij vinden dit onterecht,

aangezien deze Nederlanders vaak om geheel praktische redenen voor een tweede nationaliteit kiezen (de mogelijkheid om een huis te kopen, bijvoorbeeld), en dat niets zegt over de binding die zij met Nederland hebben. Daarnaast is het thans het geval dat een Nederlander met een dubbele nationaliteit die buiten de EU woont verplicht is altijd een geldig Nederlands paspoort te bezitten. Vergeet zij dat een keer en verloopt het paspoort, dan raakt zij haar Nederlanderschap automatisch kwijt, met onmiddellijk effect, zonder dat er de mogelijkheid bestaat voor bezwaar. Dit heeft al vele Nederlanders geraakt, velen zelfs zonder dat zij zich van dit risico bewust waren. Wij pleiten ervoor om deze regel af te schaffen en een eenmalig herstel-loket te openen voor degenen die het Nederlanderschap onvrijwillig zijn kwijtgeraakt, zoals de Nationale Ombudsman al in 2016 adviseerde in het rapport "En toen was ik mijn Nederlanderschap kwijt.")

PB: Niet overnemen. Dit is een te specifiek punt om op te nemen in het verkiezingsprogramma. De (juridische) consequenties van dit voorstel zijn bovendien onduidelijk.

